faşizmin zindanlarında

1923 – 1944 Yıllarında Bulgaristan'daki
Faşist Cezaevlerinin Tarihi

ninko kosaşki



bilim yayınları

faşizmin zindanlarında • ninko kosaşki
bilim yayınları

FAŞİZMİN ZİNDANLARINDA

1923-1944 Yıllarında Bulgaristan'daki
Faşist Cezaevlerinin Tarihi

bilim yayınları

Bilim Yayıncılık Limited Ortaklığı
Piyerloti Cad. 21/1 Çemberlitaş - İstanbul

FAŞİZMİN ZİNDANLARINDA

1923-1944 Yıllarında Bulgaristan'daki
Faşist Cezaevlerinin Tarihi

Çeviren
A. HEZARFEN

Ninko Kosaşki tarafından yazılıp, *Zad Jelestine Reşetki (İz İstoriyata na Faşistkite Zatvori v Bulgariya/1923-1944 Godina)* adıyla Sofya'da basılan bu eser, Bilim Yayınlarınca çevriltilip *Faşizmin Zindanlarında (1923-1944 Yıllarında Bulgaristan'daki Faşist Cezaevlerinin Tarihi)* adıyla, dizgi ve basımı Mart 1980'de Özdem Kardeşler Matbaasında yaptırılarak yayınlanmıştır.

KISALTMALAR

BÇB-Bulgar Çiftçi Birliği
BKGB-Bulgar Komünist Gençlik Birliği
BKP-Bulgar Komünist Partisi
DGY-Devlet Güvenlik Yasası
HGB-Halk Gençlik Birliği
HİMB-Halk İşçi Meslek Birliği
İGB-İşçi Gençlik Birliği
İP-İşçi Partisi
KEGYK-Komünist Enternasyonal Gençlik Yürütme Komitesi
KEYK-Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi
Komintern-Komünist Enternasyonal
Komsomol-Komünist Gençlik Birliği
MC-Milletler Cemiyeti
MK-Merkez Komitesi
SBKP-Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SGB-Sosyalist Gençlik Birliği
UDYÖ-Uluslararası Devrimcilere Yardım Örgütü
UHB-Uluslararası Hukukçular Birliği

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ 6

I. BÖLÜM

FAŞİZMİN YASAL DÜZENİ VE HALKA UYGULADIĞI ZORBALIK 11

1. Faşizmin Bulgaristan'a Saldırması ve Açık Şiddet Diktatörlüğü Kurması 11
2. Faşist Yasalar: Ak Şiddete Uydurulan Kılıflar 18
3. Sorgu Sırasında Ortaçağ Yöntem ve Araçlarıyla Yapılan İşkenceler 28
4. Faşist Cezaevlerindeki Öldürücü Yönetim 45
5. Siyasi Hükümlülerin Yapısı, Eylem ve Sayıları 67

II. BÖLÜM

MÜCADELE DEMİR PARMAKLIKLAR ARKASINDA DA SÜRDÜRÜLÜYOR 78

1. Faşist Cezaevlerindeki Parti Çekirdekleri 79
2. Siyasi Hükümlü Örgütleri: «Kollektifler» 106
3. Duruşmada Onurlu ve Yerinde Davranış Hazırlığı 117
4. Partiyle İlişki Kurulması 129
5. Komünist Üniversiteler 135
6. Toplu Kültürel Çalışmalar 143
7. Siyasi Hükümlü Basını 149
8. Siyasi Hükümlülerin Cezaevi Düzenini Gevşetmek ve Koşulsuz Genel Af Çıkartmak İçin Mücadeleleri 162
9. Prangaya Vurulan Militanların Kahramanlıkları 169

Sayfa

III. BÖLÜM 207

SİYASİ HÜKÜMLÜLERİN KORUNMASI 207
1. Faşist Diktatörlüğün Kurbanlarını Koruma Savaşında Emekçilerin Önderi: BKP 207
2. Tüm Vatandaş Komiteleri 213
3. Siyasi Hükümlüleri Korumak İçin Yapılan Yardımlar 218

IV. BÖLÜM

BULGAR SİYASİ HÜKÜMLÜLERİNİN KORUNMASINDA ULUSLARARASI KOMÜNİST VE İŞÇİ HAREKETİ 222
1. Proleter Dayanışmanın Somut Belirtileri 222
2. Dünyaca Ünlü Toplum Bilimcilerin ve Diğer Bilim Adamlarının Faşist Şiddete Karşı Protestoları 233
Özgürlük Doğuyor 247

ÖNSÖZ

Bulgar Komünist Partisinin (BKP) şanlı, kahramanlıklarla dolu uzun bir tarihi vardır. Ulusumuzun yazgısı, emekçi kitlelerin nihai özgürlüğe kavuşması için kapitalizm ve faşizme karşı BKP'nin sürdürdüğü savaşa sıkı sıkıya bağlıdır.

Sınıf düşmanlarıyla kahramanca savaşırken binlerce militan ölmüş, binlercesi cezaevlerinin demir parmaklıları arkasına kapatılmıştır.

Bu kitap, Partinin bu şanlı evlatlarının faşist cezaevlerindeki ömürlerinin bir bölümü olan yaşama mücadelelerini, gördükleri işkenceleri, başlangıçta bozguna uğramalarına rağmen sonunda zafer'e nasıl kavuştuklarını anlatmaktadır.

Bulgaristan'daki faşist cezaevlerinin tarihine ilişkin bilimsel araştırma ve yayın hemen hemen yok gibidir. Olanlar da, bireysel çalışmalar ve eski siyasi hükümlerin süreli yayınlarda çıkan anılarıdır. Bugüne kadar yayınlananlar arasında: T. Pavlov'dan Zifiri Karanlıktaki Işık, *Emil Manov'dan* Tutsak Edilen Sürü, *D. Terpeşev'den* Cezaevinden Anılar, *Dimitır Halov'dan* Faşist Cezaevlerinin Demir Parmaklık rı Arkasında,, *Tsevetan Dankin'den* Darağacının Gölgesinde, *V. Zarkov'dan* Siyasi Hükümlünün Notları, *Nikola Dorovski'den* Ziyan Olan Gençlik, *Kristyü Belev'den* Faşizmin Kürek Cezası-Katorga *ve* Nalınların Türküsü, *Boyan Velinov'dan* Kanlı Yıllar, *Radi Radev'den* 917 Gün süren Ölüm, *Momço Krumov'dan* Faşizmin Duvarları Arkasında *sayılabilir.*

Hükümetin ceza uygulamaları, gütmüş olduğu siyasetle çok yakından ilgilidir. Ülkenin ekonomik, politik durumu ve sınıf mücadelesi, ceza sistemini ve örgütlerini, yönetimi, siyasi hükümlülerin sayısını ve yapısını etkiler. Bu açıdan bakıldığında denilebilir ki, faşist cezaevleri, Bulgaristan'da faşizm tarihinin aynasıdır.

Sınıf mücadelesinin her aşaması, cezaevlerinde ve toplama kamplarında yaşayan, çalışan ve savaşarak zafere ulaşan binlerce devrimcinin eyleminin yankısıdır.

Bu kitap, Parti Sancak Merkezi Arşivleri, Devlet Merkezi Tarih Arşivleri ve müzelerin arşivlerinden yararlanarak yazılmıştır. Arşiv belgelerinin bir bölümü, Parti ve Komünist Gençlik Birliği (KOMSOMOL) militanları aleyhine açılan sayısız dava dosyalarından alınmıştır.

Bu belgeler, çok sayıda sanık ve tanığın ifadeleri, listeler, polis rapor ve kayıtları, iddianameler, resmi yazışmalar, protestolar, telgraflar ve benzerlerinden oluşmaktadır.

Faşist cezaevleri ile ilgili kaynaklar araştırılırken, birçok güçlükle karşılaşıldı. Aslına uygun belgeler oldukça azdı. Ağır koşullar, sürekli yoklamalar, sıkı sansür yüzünden Parti örgütlerinin cezaevlerinde bulundurulması tehlikeli olan kararları, BKP Merkez Komitesine yolladığı mektuplar hep yırtılarak yokedilmiş ya da kaybolmuştu. 9 Eylül arifesinde ise cellatlar suçlarının izlerini silip süpürmek amacıyla cezaevlerinin günlük defterini ve bazı yerlerde de olduğu gibi bütün arşivi yoketmeyi başarmışlardı. Çalışmada temel güçlüğü çıkaran bu olgulardı. Hele Parti örgütlerinin ya da diğer militanların, siyasi hükümlülerin yaşam ve mücadeledeki yerini ve katkısını belirlemek çok zordu. Ayrıca 1941-1944 dönemine ait aslına uygun belgeler yetersizdi; özellikle Plevne, Vidin, Burgaz ve diğer cezaevlerininkiler çok azdı. Bu yüzden bu yapıtta bazı eksiklikler olabilir.

Ninko KOSAŞKİ

I. BÖLÜM

FAŞİZMİN YASAL DÜZENİ VE HALKA UYGULADIĞI ZORBALIK

1. FAŞİZMİN BULGARİSTAN'A SALDIRMASI VE AÇIK ŞİDDET DİKTATÖRLÜĞÜ KURMASI

Emperyalist Dünya Savaşı yıllarında patlak veren kapitalizmin genel bunalımı, toplumsal düzenin tüm kesimlerini sararak etkisi altına aldı ve bütün çelişkileri keskinleştirdi. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi ise bu bunalımı daha da hızlandırarak yeni tarihin *«Dünya Proleter Devrimi»nin*, proleteryanın siyasal egemenlik çağının temelini attı. Bu yeni tarihsel çağın özü ve ödevi kapitalizmi yok edip yerine yeni bir düzenin temellerini atmaktı.

Birinci Dünya Savaşının bitimine doğru ve savaştan sonraki yıllarda, Sosyal Demokrat partilerdeki sol akımların önderliğinde komünist partilerin kurulması, kapitalist düzeni iyice sarstı. Emekçi kitleler içinden özellikle V. İ. Lenin'in tanımladığı gibi, *«aldananlar, kendi kendilerinin kurbanı olanlar»*, her türlü manevi, dinsel, siyasal ve toplumsal demeçler ve vaadler sonucunda sınıfsal çıkarların bilincine varan işçiler sahneye çıkmaya başladılar.

Bu durumda burjuvazinin parlamenter yolla siyasal egemenliğini koruyacağı şüpheliydi. Diğer ülkelerde de tekelci kapitalizmin iktidarı için tehlike başgösterince, egemen sınıflar, demokrasi yolunu daraltmaya, hatta onu büsbütün tıkayarak şiddet ve baskı yöntemlerine başvurmaya başladılar.

Demokrasiyi büsbütün reddetmek, faşizmdir! Birinci Dünya Sava-

şından sonra devrimci gelişme bütün Avrupa devletlerini sarıp etkisi altına aldı. İtalya'daki tekelci burjuvazi faşist yönetimi gerçekleştirmek amacıyla siyasi iktidarı eline geçirip en gerici yöntemlerle, zulüm ve vahşet uygulamalarıyla tarihte o zamana dek yapılanları gölgede bıraktı.

Kapitalizmin genel bunalımı Bulgaristan'a da sıçrayarak ekonomiyi etkisi altına aldı. Bulgaristan, emperyalist savaştan yenik çıkması yetmezmiş gibi, ikinci bir ulusal felakete uğradı ki bu birinciden de ağırdı Ekonomisi tümüyle yıkılmıştı. Pahalılık ve işsizlik her geçen gün çığ gibi büyüyordu.

Halkın bu acıklı durumu, Ekim Devriminin etkisi ve Partinin katkıları, köylüleri kitlesel olarak sömürüye sefalete, ulusal felaketin sorumlularına karşı devrimci ayaklanmaya yöneltti. Ülkede devrimci bunalımın açık şekilde patlak verdiğini en iyi gösteren kanıtlar, 1918 yılı Eylül ayında ortaya çıkan Vladaya askeri ayaklanması ve emekçilerin kitlesel olarak ekonomik ve siyasal grevlere girişmeleriydi.

Birinci Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'ı sarsan devrimci bunalım, burjuvazi cephesini bozguna uğratıp zayıflattığı gibi, egemenliğini de tehdit etmeye başladı. Burjuvazi ülkeyi eskisi gibi yönetemiyordu. Dört yıldan beri iktidarı ellerinde tutan burjuva partileri, halk arasında saygınlığını ve etkinliğini yitirmişti. Gerici güçler saf dışı kalmış, milliyetçiler, çiftçiler ve sosyal demokratların katılmasıyla çeşitli koalisyon hükümetleri kurulmuştu. Burjuvazi bu durumdan yararlanarak, içinde bulunduğu koşulları değerlendirip pekiştirerek, ileride işçi sınıfına ve köylülüğe karşı saldırıya geçmek için pusuya yattı. Aynı zamanda mali oligarşi, devrimci ve demokrat akımlara karşı savaşmak üzere güç toplamaya başladı.

1920 Mayıs'ından beri iktidarda Bulgar Çiftçi Birliği (BÇB) bulunuyordu; Aleksandır Stanboliyski hükümetinin siyaseti anti-kapitalist değildi ama yine de büyük burjuvazinin çıkarlarına dokunuyordu.

Sınıf çelişkileri giderek düğümlenmeye, uluslararası durum devrim eylemleri için elverişsizleşmeye başlâmıştı. Proletarya devrimi, yalnız Rusya'da zafere ulaşmıştı. Kapitalistler işçi sınıfına saldırıyor, İngiliz ve Alman proletaryası ağır darbeler yiyordu. Faşizm, İtalya'yı sarmış, Bulgaristan'da da saldırıya geçmişti; amacı, devrimci akımları bozguna uğratmak. açık şiddet diktatörlüğünü gerçekleştirmekti.

1921 yılı sonları ve 1922 yılı başlarında, Bulgaristan cadı kazanı gibi kaynıyordu. Gericiler, savaştan sonra dağılan güçlerini toplayıp örgütlenmeye başladılar. 1922 ilkbaharında *Naroden Sgovor (Halkçı Bir-*

lik) adlı faşist örgüt kuruldu ve parababalarının temsilcileri, emekli subaylar ve assubaylar bu örgüte girmeye başladılar. *Sgovor*, diğer burjuva partilerini birleştirme ve aralarında dayanışmayı sağlama rolünü oynamalıydı. Bu örgüt, askeri birliğin, özerklikçilerin ve sarayın en sağlam yandaşıydı. Hatta aralarından su sızmazdı denebilir.

1922 yılında büyük burjuvazi, *Sgovor Partisi* ve diğer burjuva partileri, Mussolinin yaptıklarına imrenip faşizme kaymaya başladılar Faşist Gençlik Örgütü *KUBRAT* kuruldu. Burjuva partileri, gençlik örgütü adı altında faşist odaklar kurmaya başlamışlardı. 1922 yılı yaz aylarında, uzun görüşmelerden sonra *Narodnyak* (Muhafazakâr), Demokrat ve Radikal Partiler anlaşarak Aleksandır Stanboliyski hükümetine karşı Anayasa Birliğini oluşturdular. Burjuvazinin hizmetine sosyal demokrat partiler de koştu.

1923 Nisanında yapılan seçimlerde, Komünist Parti ile Çiftçi Birliği arasındaki birlik bozuldu. Stanboliyski hükümeti komünistlerin peşine düşüp onlarla uğraşmaya başlayınca, BKP burjuvaziden gelecek tehlikeyi unutup, Çiftçi Birliğini hedef alarak hücuma geçti. Tam bu sırada Bulgar burjuvazisinin birleşik gücü - Askeri Birlik üyeleri, gerici subaylar - *Sgovor Partisinin* önderliğinde, ülkenin gerici siyasi partilerinin fiili desteği, ulusal Makedonya silahlı müfrezelerinin katılması ve monarşinin onlarla elaltından işbirliği içinde olması sayesinde, 9 Haziran 1923'de faşist bir askeri darbe yaparak Çiftçi Birliği'nin meşru hükümetini yıktılar. Darbeden hemen sonra devrik hükümetin bakanları tutuklandı ve zaman kaybedilmeksizin faşist bir hükümet kuruldu. Aleksandır Tsankov başbakan oldu.

Bulgar faşizminin sosyal tabanı ve özellikleri nelerdir?

Komünist enternasyonal yürütme komitesinin 13. oturumunda yapılan tanıma göre, faşizm «*mali sermayenin en emperyaist, en gerici ve en şöven unsurarının açık şiddete dayanan diktatörüğüdür.*»

Faşizm, hızla gelişen devrimci akımlara karşı savaşan mali sermayenin en gerici ve diktacı yönetim biçimidir. Faşizm, sömürüyü, geniş halk kitlelerinin tutsaklığını ve yıkımını hızlandırdığı gibi, bir soykırım ve yeni yağma savaşları siyaseti yürütür.

Bu değerlendirmeleri devrimci proletarya anlayabilseydi ve geniş halk kitlelerini çevresine toplayarak onları seferber edebilseydi, henüz palazlanmaya çalışan faşizm belasının önüne geçilebilir, dahası burjuvazi cephesindeki çelişkilerden yararlanılabilirdi.

Komintern tarafından yapılan faşizm tanımı gerçekten çok doğruydu ve bu, sonuç olarak yaşam sürecinde de kanıtlanmış oldu. Bu tanım Bulgaristan'daki faşizm uygulamalarına tam anlamıyla uymak-

tadır. Bulgar faşizminin toplumsal kökenini, gerici, şoven, açgözlü ve şiddet yanlısı Bulgar mali sermayesinde aramak gerekir Bulgaristan'da faşizm, küçük burjuvazinin bir bölümüne ve küçük burjuva aydınlarla subaylardan bazılarının arasına da köklerini salmayı başardı.

Faşizm ve faşist diktatörlükler, her ülkede, tarihsel, ekonomik koşullara bağlı olarak, ulusal özelliklere ve uluslararası duruma göre değişik biçimlerde gelişmiştir. Kuşkusuz Bulgar faşizmi de kendine göre bazı özellikler gösterecek, bu özellikler onu diğer ülkelerdekinden ayıracaktı. 14 Temmuz 1936'da BKP MK'nin 6. toplantısında Georgi Dimitrov bu özelikleri şöyle tanımlıyordu: «*Bulgar faşizmi kendi başına ne ifade ediyor? Bu, ne İtalyan, ne de Alman faşizmidir. Bu, kendine özgü tarihsel koşullarda, işçi ve köylüler arasında geniş toplumsal kitle dayanağı olmayan Bulgar faşizmidir.*» Gerçekten de Bulgaristan'daki faşizm, egemenliğini sürdürdüğü dönem boyunca hiçbir zaman geniş kitle desteği kazanamadı.

Daha başlangıçta A. Tsankov hükümeti ve faşist örgütler, her türlü demagoji ve kandırmacadan yararlanıp demokrasi bayrağı arkasına gizlenerek halk arasında destek sağlamaya çalıştılarsa da başarıya ulaşamadılar. 1923 Eylülünde patlak veren anti-faşist ayaklanma, büyük burjuvaziyle geniş halk kitleleri arasında derin ve kanlı bir uçurum açtı. Bundan sonra da bu uçurum uzun süre bir türlü kapanmadı.

Bulgar faşizminin diğer belirgin bir özelliği de, kendi cephesindeki çatlakları kapatıp tam bir birliği sağlayamamasıydı. Faşist güçlerin saflarında «*dükkancılık*», adam kayırma, daha çok nüfuz sahibi olma ve üstünlük savaşı sürüp gidiyor, herkes hükümetin başına geçmeye ve daha çok çalıp çırpmaya bakıyordu.

Bulgaristan'da faşizm, sınıf yapısını değiştirmeden, yozlaşmış parlamentarizmle açık şiddet diktatörlüğünü pekiştirmeye çalıştığından, burjuva demokrasinin varolan birçok kurumunu kaldırmaya gerek görmedi. Parlamentoyu kapatmadı; Sosyal Demokrat Partiye, küçük burjuva ve burjuva partilerine, Bağımsız İşçi Sendikaları Birliğine, İşçi Partisine ve İşçi Gençlik Birliğine açıktan eylemde bulunma izni yerdi. Belediye ve Sancak Seçim Büroları kuruldu. Yasal basın da vardı; 1932 yılında 50 kadar yayın organı çıkıyordu. 19 Mayıs 1934 yılında yapılan yönetim değişikliğinden sonra doğal olarak basın da susturuldu.

Yukarıda belirtildiği gibi, 9 Haziran 1923'te gerçekleştirilen hükümet darbesinin ve yukarıda sözü edilen faşist yönetimin ardında büyük mali sermayenin olduğunu belirtirken, diğer bir gücü de küçümseme-

mek gerekir; bu güç. Bulgar faşizmine kendi rengini katan monarşi kurumudur!

Bulgar faşizminin bu özelliklerini belirtirken şuna da değinelim: Bulgaristan'ın sınıfsal yapısında hiç bir şey değiştirilmedi. 9 Haziran 1923 tarihinde Bulgaristan'a faşist yönetimin gelmesi, sıradan bir burjuva hükümeti değişikliği değildi. Bu, burjuva sınıfının bir tür hükümet değişikliği biçimiydi; başka bir deyişle, burjuva demokrasisinin malisermayenin en gerici unsurlarının açık şiddet diktatörlüğüne dönüşmesiydi.

Toplumsal temeli kitlelerden yoksun kalan Bulgar faşizmi, kurtuluşu demagoji ve yönetimin parlamentarist biçimiyle cilveleşmekte ve baskı uygulamalarında arıyordu. Georgi Dimitrov, *«Tsankov'un faşist hükümetinden bütün emekçi Bulgar halkı nefret etmektedir; onu destekleyenler subaylar ve hükümete karşı çıkanları saf dışı bırakmakla görevli şiddet örgütleridir. Siyasal ilişkilerden tümüyle kopan Tsankov hükümeti ,kendini çıkmazdan kurtarmak için çareyi savunmasız halk kitleleriyle sürekli savaşmakta buldu; akla gelmedik şiddet yöntemleri uygulayarak, zulüm ve vahşette Çarlık Rusya'sını bile geçti»* diye yazıyordu.

Hükümet darbesini örgütleyenler, geniş tabanlı bir faşist kitle partisi kurmak için burjuva partilerini birleştirme çabasına girdiler. Bu birleşmeyi mümkün kılan en önemli unsur, burjuva partilerinin tümünün anti-komünist olmasıydı. Komünistlere karşı duydukları nefret, birleşmelerinin başlıca kaynağıydı. Ancak ne kadar birleşirlerse birleşsinler, bu burjuva partileri arasında eskiden kalma birtakım keskin çelişkiler vardı ve bunlar eritilemiyordu.

1923 Ağustos başlarında burjuva partilerinin bir bülümü, faşist bir parti çevresinde birleşerek Demokratik *Sgovor* (Demokratik Birlik) adını aldılar; birleşmenin özünü Halk Birliği oluturuyordu. Bu partiye *Norodonyak*lar, Demokratik ve Radikal partiler katıldılar.

Faşist hükümet sürekli olarak silahlı güçlerini yoğunlaştırıyordu. Darbeyi yapanlar da hummalı bir şekilde yandaşları olan emekli subay, assubay örgütlerini silahlandırıyor; burjuva gençlerden, küçük burjuvaziden kopma düşkünlerden ve lumpenlerden özel birlikler kuruyorlardı. Komünistlere ve çiftçilere yakın olan subaylar görevlerinden uzaklaştırılıyordu. Faşistler, devlet dairelerinde BKP ve BÇB yandaşlarını temizlediler; polislerin, özellikle sivil polislerin sayısını çoğalttılar.

Durumu sağlamlaştıran A. Tsankov hükümeti, komünist partisine karşı saldırıyı şiddetlendirdi.

9 Haziran darbesinden üç ay sonra A. Tsankov hükümeti, 12 Eylülde önceden hazırlanan plan gereğince Bulgar Komünist Partisine karşı «*Balyoz Harekâtı*» na girişti. Birçok komünist tutuklandı. Eylül Ayaklanması bozgunundan sonra meydan tam anlamıyla faşistlere kalmış,, bunlar da sınıfsal kin ve gaddarlıkları için bir uygulama alanı bulmuşlardı. 22 Eylülden, 9 Kasım 1923'e kadar «*sıkıyönetim*» ilan edilince, Sofya, Filibe ve Rusçuk'ta askeri mahkemeler kuruldu. Resmi istatistiklere göre, 221 dava dosyası vardı. Bunlardan 46'sının iddianemesi hazırlandı 30'u karara bağlandı, diğer 145'i ait olduğu sivil mahkemelere devredildi. Bu mahkemelerde sanık olarak 3756 kişinin sorgusu yapıldı, 5889 tanık dinlendi. 23 Eylül - 11 Kasım 1923 tarihleri arasında yalnız Tırnovo Sancağı'ndan 271 kişi tutuklandı; bunların 213'ü komünist, 40'ı BÇB'den, ikisi anarşist ve 16'sı da partisizdi. Yakalanan ya da teslim olan binlerce isyancı, faşist subayların emriyle yargılanmadan hunharca katledildi. Bunlardan başka yine binlerce insan cezaevlerine tıkıldı, bu arada pek çoğu da yurt dışına kaçmak zorunda kaldı.

Komünist ve çiftçi kıyımı bir ay sürdü; Vraca Sancağı'nın «*temizlenmesi*»nde görev alan faşist milisler ise vahşeti en ileri boyutlara götürdüler. Lom kasabasının on köyünde, Mihaylovgrad, Beloslatina, Berkofça, Vidin ve Batı Bulgaristan'ın bazı ilçelerinde faşist çeteler binlerce işçiyi ve köylüyü öldürüdü. Pazarcık, Saranbey, Yenizağra, Çırpan ve Güney Bulgaristan'ın kasaba ve köylerinden kitle kıyımları yapıldı. Samakof, İhtimam ve Aşağı - Banyo Vadisinde anlatılamayacak kadar korkunç cinayetler işlendi. Faşistler yakaladıkları isyancıları «*halka ibret olsun*» diye yakınlarının gözleri önünde öldürüldüler. Sarhoş subaylar ve polisler, tutsaklara akla gelmeyecek biçimlerde işkence yaptılar ve işkencelerden kadınlar, çocuklar ve yaşlılar bile kurtulamadı.

Kanlı Eylül kıyımı ve vahşeti, emekçi halkta faşist yönetime karşı nefret ve tiksinti uyandırdı. Bunun en açık belirtisi, 1923 Kasımında yapılan parlamento seçimleriydi. İşçi - Köylü Birleşik Cephesi 300 bin oy alarak varlığını kanıtlarken sanki, «*biz yenilgiyi asla kabul etmiyoruz. İşçi - köylü olarak, aramızdaki savaş birliğini pekiştirdik ve anti - faşist cephenin sağlam temellerini attık*» diyordu. Bu seçimler, faşist hükümetin iki büyük sınıftan (işçi ve köylüler) hiçbirine yaslanamayacağını göstermişti.

Faşizme karşı halk kitlelerinin direnişi A. Tsankov hükümetinde korku uyandırdı. Hükümet, devlet dairelerindeki «*şüpheli*» ve devlet için «*zararlı*» kişileri temizlemeye başladı. 1924 yılında İçişleri Bakanlığı, bü-

tün dairelere komünistlerin listelerini yollayarak ivedilikle görevden uzaklaştırılmalarını emrediyordu. 97 sayı ve 21 2 1924 tarihli, kişiye özel ve çok gizli olarak Sofya, Filibe, Varna garnizon komutanlıklarına yollanan mektuplarda savaş bakanlığının şu emirleri yer alıyordu:

«1. Orduda ve askeri dairelerde toplumsal güvenliğin karşısında olan bütün memur ve çalışanları derhal görevden alın.

2. Bütün komünist memurları ve devlet düzenine karşı gizli eylemleri olduğu konusunda bilgi edinebildiklerinizi işten atın. Kışla koğuşlarına, dairelere tehlikeli ve şüpheli kişileri, görevinin ehli olsalar bile sokmayın.

Görevlerinden atılanlar hakkındaki listeyi ve belgeleri en geç 25 Mart'a kadar Savunma Bakanlığına yollayın»

Bundan sonra, Tsankov hükümeti Komünist Partisine karşı amansız savaşını daha büyük bir hırsla sürdürerek, Dimo Hacıdimov, Haralambi Stoyanov, Vılço İvanov, Todor Straşimirov, Vela Piskova, Hristo Gülemetoy, Yeko Dorosiev, Kosta Şulev ve diğer ünlü komünist liderlerin en acımasız yöntemlerle öldürülmelerini sağladı.

16 Nisan 1925 günü Sofya'daki bir kilisede girişilen suikasti öne süren Tsankov-Vıkov-Rusev üçlüsü, çoktan beri tasarladıkları plan uygulayarak Komünist Partisine ve Çiftçi Partisinin son kanadına karşı kanlı bir kıyıma başladılar. Aynı gün A. Tsankov, Kralın 671 sayılı raporunu sunarak, *«Ülkede sıkıyönetim ilan edilmesi»*nde çok büyük yarar gördüğünü söylüyordu. Kral bu çok büyük yarar görülen öneriyi 2 numaralı ve 25/4/1925 tarihli fermanıyla onaylıyor, ülkede sıkıyönetim ilan edildiğini bildiriyordu. Sıkıyönetimi uygulama göreviyse Bulgar halk düşmanı, büyük cellat, Savunma Bakanı General Vilkov'a verilmişti.

Suikastten önce, hükümetin emriyle, Sofya bölgesinin bütün ileri gelen Komünist ve Ciftçilerinin (Birleşik Cephe) listeleri düzenlenmişti; işaret verildiği anda hepsi öldürülecekti.

Suikastten sonra hükümet, ülkenin dörtbir yanındaki binlerce anti-faşisti kitlesel olarak tutuklamaya başladı. 31.7.1925 tarihine dek Varna Garnizonunda 10459, Filibe Garnizonunda 13305, Sofya Garnizonunda—yalnız bir hafta içinde (22 Nisan'a dek)—2862 anti-faşist tutuklu toplanmıştı. Resmi bilgilere göre, 16 Nisandan 10 Ağustos'a kadarki kısa süre içinde Sofya, Filibe ve Rusçuk'ta Devlet Güvenlik Yasası davalarına bakmak için askeri mahkemeler kuruldu. 308 dava ve 2975 sanıkla mahkemeler işe başladı. 308 davadan, 10 Ağustosa kadar 166 dava ve diğerlerinden 1183 davalının (yarısından çoğu) durumu karara bağlandı; geriye kalanlar sıralarını bekliyordu. Bu 166 davada

645 kişi beraat etti, 538 kişiyse hüküm giydi, 159 kişi idam edildi, 7'si ömür boyu, 372 kişi de 1-15 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı.

Eldeki bilgiye göre, bu davalar çok çabuk sonuçlanmıştı. Bu da şunu kanıtlamaktadır: Üç askeri mahkeme de yıldırım hızıyla iş görmüş ve kararlarıyla egemen burjuvazinin anti-faşist savaşçılara karşı derin sınıf kinini en açık biçimde yansıtmıştı.

Suikastten sonra, birçok anti-faşist yargılanmadan öldürüldü. 1925 yılı 16 Nisanından Mayıs sonuna dek Sofya'da Komünist ve Çiftçi Partisi ileri gelenlerinden 5-0'den fazlası (Nikolay Petrini, Hristo Koşosvki, Anna Maymunkova, Temelko Nankov, Jeko Dimitrov, Vladimir Dimitrov Bnlogaev, Todor Dimitrov, Petr Yanev, Kiril Paviov ve başkaları) öldürüldü. En büyük anti-faşist ozanlardan Geo Milev, Hristo Yasenov, Sergey Rumyantsev ve gazeteci Yosif Habest de feci şekilde öldürülenler arasındaydı.

Sofyadaki Birinci Piyade Alayında tutuklu 40 kadar anti-faşist kafalarına kurşun sıkılarak öldürülmüş ve cesetleri gece olunca İstanbul karayolunun 8. kilometresine taşınarak çevre tarlalarda önceden açılan çukurlara gömülmüştü. En büyük anti-faşist kıyımı 4. Topçu Alayı kışlasında uygulandı. Cellatlar beş gün beş gece yaklaşık 200 kişiyi boğazladılar. Faşistler özel olarak hazırladıkları koğuşlarda boğarak öldürdükleri kurbanlarının cesetlerini kamyonlara yüklüyor ve İliya tabyalarına götürüp gömüyorlardı.

1925 yılı 16 Nisanından (kilisedeki suikastten) iki gece sonra Harbiye Okulunda 90'a yakın anti-faşist öldürüldü. Tutuklular gece at tavlasının hücrelerine (bugün «*Çavdar*» Spor Salonundur) sokuluyor ve orada işkence ekiplerine teslim ediliyordu: Burada ölüm, yine aynı şekilde, iple boğularak geliyordu. Öldürülenlerin cesetlerini çadır bezleri için de istihkâmcıların ateş talimgâhındaki siperlerine (okulun güney doğusuna) götürüp gömüyorlardı. Muhafız Süvari Alayında da 40'a yakın anti-faşist öldürüldü.

1923 Haziran ve Eylülüyle, 1925 Nisanındaki faşizmin kanlı şiddeti, halkın belleğinden sonsuza dek silinmeyecektir.

2. FAŞİST YASALAR AK ŞİDDETE UYDURULAN KILIFLAR

Bulgaristan'daki faşist şiddet, emekçi kitleleri gittikçe daha güçlü ve kararlı bir direnişe yönelttiği gibi, hükümetin uluslararası saygınlığını da günden güne sarsıyordu. Bunun için mali oligarşi, dünya kamuoyunu yanıltmaya, hükümetin bütün eylemlerinin Bulgaristan'daki «*yasal*» düzene dayandığını kabul ettirmeye çalışmaktaydı. Onlara

kalırsa, ülkedeki bazı olayları dışarıya yanlış yansıtanlar, düzene karşı, bozgundan yana olan propagandacılardı. Faşistler iktidarlarının bir «*baskı yönetimi*», zorbalık ve diktatörlük olmadığını, bu yönetimin «*Kurursuz Demokrasi*» olduğunu, Bulgaristan'da «*Meşrutiyet*», «*Düzen ve Huzur*» un varolduğunu söyleyip duruyorlardı.

Karşıtları ve bozguncuları susturmak gerekti! Önceden çıkarılan burjuva yasalarının devrimci kitlelerle mücadele yetersizliği belli olunca, A. Tsankov hükümeti yeni faşist yasalar çıkarmaya girişti.

1923'deki Eylül bozgunundan yediği darbeden sonra, Komünist Partisi henüz silkinip ayağa kalkmaya, yeniden güç toplayarak kendi çapında bazı eylemlere girişmeye hazırlanıyordu. A. Tsankov'un faşist hükümeti, gelişen bu tehlikenin farkına vardığından, Komünist Partisinin güçlenip girişeceği yasal eylemleri önleyecek, yine komünistleri «*Yasa*»ya dayanarak izlemeye yarayacak yasalar çıkarmaya başladı. 23.12.1923 günü Millet Meclisinin 10. oturumunda Devlet Güvenik Yasası'nın BKP'ye karşı oduğunu, 18. madde açıktan açığa belli ediyordu. 2.2.1924 tarihinde milletvekilleri yasa tasarısı üzerine görüşmeye başladılar. 4. Ocakta Millet Meclisinin olağan 11. Oturumunda karar verilerek tasarının son metni kabul edildi. 2 No. lu Ferman'la 24 Ocakta yasa onaylandı ve aynı ay içinde yürürlüğe girerek hemen uygulanmaya başlandı.

Yasanın 1. maddesi, «*Toplumsal, siyasal ve ekonomik örgütler ya da birlikler kurmak, bu amaca erişmek için fikir yaymak ya da devrimci yöntemle eylemlere girişmek ve yasadışı birlik kurmak yasaktır, her kim bu örgütleri kurar veya üye olursa ağır hapis cezasına çarptırılır*» şeklindeydi.

2. maddeyse şöyleydi: «*Her kim, örgüt kurar ya da örgütlere, gruplara ve birliklere üye olursa, aynı yasanın 1. maddesinde belirtildiği gibi, örgüt kuranlar 15 yıl ağır hapis cezası, 50 binden 500 bin Levaya kadar para; üye olanlar da 5 yıl ağır hapis, 50 bin Leva para cezasına çarptırılır*».

3. madde de, arananları saklayanlara ve yardım edenlere ağır hapis cezaları öngörüyordu.: «*Her kim, 1. maddede belirtilen örgütlere, gruplara ve onun birliklerine ya da ona üye olanlara araç sağlar, gizler, yol gösterir ya da başka şekilde yardımda bulunursa, 8 yıl ağır hapis ve 30 binden 300 bin Levaya kadar para cezasına çarptırılır.*»

6. ve 13. maddeler de en ağır ceza olan «*İDAM*» ve «*500 bin Leva para cezası*» veriyordu.

Devlet Güvenlik Yasası (DGY) kapsamına giren davalara Sancak Mahkemelerinde ivedilikle bakılıyordu. Kanun, sıkıyönetim ilan

edilince devrimcilere karşı eyleme geçen asker, polis ya da başka kuruluşlara Askeri Mahkeme kurma yetkisi vermekteydi. Böylelikle mahkemeler hızla kurulup sert cezalar verilmeye başlandı.

Hükümetin emri üzerine, Yüksek Temyiz Mahkemesi, DGY'nin 1. ve 16. maddesine göre; Bulgar Komünist Partisi, Emek Partisi, Komünist Gençlik Birliği ve İşçi Kooperatifi *Özgürlüğün* kapanmasına ve kapanan kuruluşların tüm taşınır ve taşınmaz mallarına el konulmasına 2.4.1924 tarihinde karar verdi.

BKP yasadışı koşulların elverdiği ölçüde işleri yürütüp silahlı bir ayaklanmaya hazırlanıyordu. *Fakat 1924 yılının sonbaharına doğru kapitalizmin geçici dengeyi sağlaması yüzünden kararlaştırılan halk eyleminden cayıldı.* Bundan sonra partide partizan eylem gelişmeye, hücreler örgütlenip örgütlenip hükümet organlarına saldırıya geçmeye başladı. Hücre eylemleri özellikle 1925 yılının ilkbaharında çok güçlendi.

Hükümet kanlı baskısını güçlendirmek için gerekli dayanakları buluyordu; yalnız polis örgütü değil, bütün askeri birlikler ayağa kalkarak çetelere, komünistlere ve Bulgaristan Çiftçi Birliğindeki sol kanada karşı acımasızca eyleme geçti. DGY'nin şiddetle uygulanmasına bundan iyi fırsat olamazdı; böylece uygulanma alanı hemen daha da genişletildi. 1925 yılının Mart ayında Devlet Güvenlik Yasasında değişiklik ve eklemler yapıldı.

Bu olaylarda faşist hükümet, gerici atılımlarını, demagoji ve aldatmacayla örtbas etmeye çalışıyor, emekçi halkı yanıltmak amacıyla bütün bu yaptıklarının Tırnovo Anayasasının ruhuna uygun olduğunu ileri sürüyordu. O günkü hükümetin Adalet Bakanı sık sık demeçlerinde, DGY'nin genişletilmesinin amacı, yasaya karşı gelenlere uygulanacak yaptırımları ağırlaştırmak değil, «*hayli sarsıntı geçirip tedirgin olan kamuoyunun yatışmasını sağlamaktır*» diyordu. Bunun için hükümet 1925 yılında, halka bilgi vermek üzere DGY'nin metnini (Mart ayı içinde) 15 bin adet bastırarak (büyük afişler şeklinde), köy ve kasabalara dağıttı. Muhtarlıklara da özel yazıyla bu afişlerin köy ve kasabaların görünür bir yerine asılması, genel köy toplantıları düzenlenerek okunması ve açıklanması emrini bildirdi. Tsankov hükümetinin amacı, işçileri ve köylüleri, tuttukları yoldan çevirmese bile hiç olmazsa birazcık ürkütmek; onların karşı saldırısını sınırlandırmaktı.

Sofya Kilisesindeki suikast, gericilerin saldırıya geçmesine neden olarak gösterildi. 26 Nisan 1925 tarihinde, suikasttan 10 gün sonra, Millet Meclisi 11. olağan toplantısında DGY'de değişiklik ve eklemeler yapılınca, bu yasalar daha gerici, sert ve dayanılmaz oldular.

Artık idam cezası yalnızca «*Toplum için tehlikeli olan ve suç işleyenlere*» değil, onlara yataklık edenlere de veriliyordu. DGY'ye bir ek yapıldı. Buna göre; «*Suç içleyen hısım-akrabasını, kardeşini, kızkardeşini, oğlunu ve kızını bilmeksizin de olsa saklayanlar ya da yasadışı eylemler yürüttüğünü bilmediği ve şüpheli saymadığı birini evine alanlar, 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılacaklar*» dı.

DGY 1925 Nisanı olaylarında geniş bir uygulama alanı buldu. Ona dayanan Askeri Mahkemeler birer ölüm makinesi durumuna gelerek sürekli ölüm cezaları verdiler. Bu yasa öylesine geniş, karmakarışık, anlaşılmaz ve esnekti ki her türlü yorumlanabilirdi. Bu yüzden de faşist yönetimin çok işine geliyordu.

Eğer bir kimse (kışkırtıcı ajan da olabilir) yasadışı bir örgüte üye olup kazara birinin ölümüne neden olsa ya da bir suikast yapsa, bu suçlar başka anlamda yorumlanarak, partinin «*silahlı eyleme geçtiği*» gerekçesiyle DGY'nin 2. maddesi yerine 16. maddesi uygulanıyor ve parti üyelerine ömür boyu hapis, yöneticilerineyse ölüm cezası veriliyordu. Nitekim 16 Nisan 1925 yılında Sofya Kilisesindeki suikast olayında böyle oldu; ülkenin neresinde olursa olsun yakalanıp tutuklanan komünist ve çiftçilerin başını bu yasa yedi. Sözde hak, adalet!

Hüküm giyen «*suikastçılar*» emekçi halka «*ibret olsun diye*» meydanlarda asıldılar. Bu vahşi manzara halk arasında öyle derin tiksinti ve nefret uyandırdı ki, daha sonra faşist hükümet ölüm hükmü giyenleri, DGY'nin açık hükmüne rağmen meydanlarda asma cesaretini bulamadı.

Toprak ve Emek dergisi, «*16 Nisandan sonra yasa ve adaletten hiçbir iz kalmadı! Keyfi işlem egemendir! Bütün ülkeye kuduz hastalığı çöktü! Ölüm kol geziyor! Halk kırbaç altında inim inim inliyor! Ağır zincirler şangırdıyor! Yas feryadı her yana yayıldı! Her köşe bucakta ölüm ve şiddet kol geziyor!*» diyordu.

DGY, faşist dönem boyunca hep yürürlükteydi. Çeşitli dönemlerde iç ve dış ilişkilere göre çeşitli şekilde işleyip durdu. Sınıf mücadelesi keskinleştikçe, DGY'nin uygulama olanı da genişletilip özgürlük savaşçılarına karşı daha sert ceza maddeleri ekleniyordu.

Zorbalığın simgesi Tsankov hükümeti, iktidarda çok kalamadı. 4.2.1926 tarihinde düşürülerek yerine *Demokratik Sgovor* (Demokratik Birlik) üyelerinden A. Lyapçev getirildi. Onun hükümeti de DGY'ye dayanıyordu. Onun koruyuculuğu altında polis örgütü vargücüyle eyleme geçti; 1926 ve 1929 yıllarındaki aflara rağmen cezaevlerinde DGY'den hüküm giymiş pek çok siyasi bulunuyordu.

Faşist dönemde Halkçı Birlik de aralarında olmak üzere hiçbir hükümet DGY'ye yaslanmadan komünizmle savaşamadı. Halkçı Birlik 1931 yılının Haziran ayında iktidara gelir gelmez komünistleri, faşizme ve savaşa karşı olanları cezaevlerine doldurmak için duruşmalar düzenlemeye başladı. DGY'ye dayanan bu duruşmaların başlıcaları: BKP Merkez Komitesi davası, 1932 yılında Gabrovo Sancak Örgütü davası ve 1933 yılında da 93'lerin davasıdır. Zamanın başbakanı Nikola Muşanov emekçilerle mücadelede «*demokrasi*»nin yeni yöntemlerini kabul ettiklerine ilişkin demeçler veriyordu. Bu «*sert demokrasi*» bütün bir yıl (1932 boyunca) gizli örgütleri ortaya çıkarmak, işçi örgütlerini kapamak, işçi liderlerini sistematik şekilde öldürmek, işçi milletvekillerinin dokunulmazlığını kaldırmak ve İşçi Partisini kapamak gibi birçok konuda işletildiği gibi, yeni bir gerici yasa da çıkarıldı: Kişi ve Toplum Güvenliğine Karşı Suçları önleme Yasası! Bu, fiilen DGY'ye eklenen yeni bir yasaydı.

Hükümetin bu yasayla yapmak istediği, kişi ve toplumun güvenliğini korumak değil; emekçilerin yararlandıkları sınırlandırılmış şu son özgürlüklerini, yani eylemde bulunma, toplantı, gösteri, yürüyüş düzenleme ve yasal sınıf partileri kurma gibi haklarını büsbütün ellerinden almaktı. Bu yasa güvenlik güçlerine, gece gündüz demeyip her istedikleri zaman evlere girerek arama, hiç nedensiz halka baskı yapma gibi birtakım dayanaksız yetkiler veriyordu. Toplantı, yürüyüş ve gösteri düzenleyenlere 3 aydan bir yıla kadar ağır hapis, 10 bin Leva para cezası; bu toplantılara katılanlara da bir veya 6 ay hapis cezası, 5 bin Leva para cezası veriliyordu. Bu yasa, yalnız örgütlenmiş emekçi sınıf eylemlerini değil, halk kitleleri arasında hoşnutsuzluktan ileri gelen ve kendiliğinden gelişen eylemleri de yasaklıyordu.

Ancak, bu şiddet yasaları, emekçileri ürkütüp onların savaşını durduramadı. Komünist düşüncelerin yayılmasından korkan Muşanov hükümeti, yeni bir basın yasası çıkararak işçi basınını susturmak istedi.

İlk tasarıya emekçiler, burjuva çevreleri ve Gazeteciler Birliği kesin olarak karşı çıktı. Bu nedenle tasarı ilerde yine gündeme getirilmek üzere geçici olarak geri alındı. Basın Yasası DGY'nin yakın akrabasıydı. Hükümet bu yasayla emekçi basına karşı polisin yetkisini genişletip, dört başı mamur bir baskı uygulamak istiyordu. Yasa çıkmadan önce de işçi basını serbestçe yayın yapamıyordu. Örneğin, 109 sayı çıkan *İşçi Eyemi* gazetesinin 52 sayısı 29.1.1932 tarihinde; *Yankı* gazetesinin 68 sayısı haftalık Görüş gazetesinin de 12 sayısı;

İşçi Kadın gazetesinin 35 sayısında 8'i aynı dönemde, toplatıldı. Diğer işçi gazetelerinin başına gelenler de aşağı yukarı buna benziyordu. İlerici gazete ve dergilerin yazıişleri müdürlerinin çoğu cezaevlerini boyladı. Halk Birliği hükümeti bu önlemleri yetersiz buluyor, yeni yeni yasaları ileri sürüyor, muhalefete aldırmayarak işçi basınının sindirilmesi için her yola başvuruyordu. Büyük burjuvazi bu yasayla halkın içine girip onları bilinçlendiren, sempatisini kazanan Marksist-Leninist düşünceleri sindirme, hatta yok etmek istiyordu.

19.5.1934'deki hükümet darbesinden sonra yeni, gerici yasalar çıkarma dönemi başladı. Hükümet darbeden sonra zaman yitirmeden Tırnovo Anayasasını değiştirerek parlamentarizmden son kalan burjuva demokratik hakları da kaldırıp attı. Bununla Tırnovo Anayasası ikinci kez değiştiriliyordu (ilk kez 1881 yılında Batemberg tarafından değiştirilmişti). 19 Mayıs darbecileri Millet Meclisini feshederek hükümet kararnameleriyle yasa çıkarmaya başladılar. Bakanlar kurulu kararnameleri yasa sayılıyor, bunlara aykırı yasa ve yönetmelikler hemen değiştiriliyordu. Hükümet bütün siyasi partileri kapattı, onların basınını susturarak bütün mallarına el koydu. Her türlü yayın ve toplantı yasaklandı. Özel yönetmelikle basına sert bir sansür uygulandı.

Bundan sonra DGY'ye yeni bir yasa eklenerek Devlet Güvenliğini Koruma Yönetmeliği kabul edildi. Bu yasa yalnız siyasi eylemcilere değil, onlara yataklık eden, yardımda bulunan ya da eylemlerini bilip de hükümete ihbar etmeyenlere ağır cezalar veriyordu.

1935 yılı Temmuz ayı içinde siyasi partileri kapatma yönetmeliğine ek bir kararname daha çıkarıldı. Bu ekleme ve değişiklikle, artık yalnız BKP üyeleri değil, sempatizanları da ağır hapis cezasına çarptırılıyordu. Dernekler ve bazı gruplar siyasi parti sayılarak haklarında siyasi kovuşturma yapılıp hemen kapatılabiliyordu. Bu kararname Bakanlar Kuruluna, bir kimseye 6 ay sürgün ve 5 yıl sınır dışı etme, gazete ve dergi kapatma yetkisi veriyordu.

İl polis müfettişlerine ve müdürlerine gizli kaydıyla yollanan genelgeyle, yönetmelikte belirtilen emirleri bilip de yerine getirmeyen güvenlik görevlilerine de ceza verileceği duyuruluyordu. 1937 yılı Temmuz ayı içinde yeni Polis Yasası kabul edildi. Bu yasa polislere sınırsız yetki veriyordu.

İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla yönetici çevreler, Bulgaristan'ı saldırgan faşist cepheye doğrudan sokmaya hazırlıyorlardı; bunun için ülkeyi ekonomik ve siyasal yönden tümüyle Almanya'ya bağladılar. Bulgaristan, Almanya'nın yarı sömürgesi durumuna geldi-

ginden, ülkenin iç ve dış siyaseti Almanya'nın çıkarları doğrultusunda yürütülüyordu. Faşist hükümet ülkenin güvenliğini sağlamak ve olağanüstü harcamaları karşılamak için bir yasa çıkardı. Böylece gizli polis örgütlerinin harcamaları da yasallaştırılmış oluyordu.

Faşist eylemin saldırısından, pahalılık ve baskıdan usanan halk kitlelerinin hoşnutsuzluğunu gideremeyen hükümet, yeni yeni yasalar çıkarmaya koyuldu. 23.4.1940'ta Millet Meclisi, Vatandaş Seferberliği Yasasını kabul etti, Vatandaş Seferberliği Yasası, Bakanlar Kurulundaki bakanlardan tutun da, Savaş Bakanlığına bağlı Vatandaş Seferberliği Kurumu, devlet ve hukuk organlarına kadar hepsini kapsıyor ve görevlendiriyor; bütün devlet kurumları, ülkedeki tüm emekçileri, Hitler Almanyası ve onun ülkede bulunan yardakçıları hesabına zorunlu çalışmaya zorluyordu. Yasaya karşı gelenler 8 yıl ağır hapis cezasına çarptırılıyordu. (Bu sırada öyle olaylar oldu ki, yasaya karşı gelmeyen bazı kimseler bile hışma uğradılar.) Savaş boyunca, bu yasanın uygulanmasını engelleyen yâ da zorluk çıkaranlara ölüm cezası verildi.

24.12.1940 tarihinde Millet Meclisi, Ulusu Koruma Yasasını kabul etti. Hükümet, bu yasayla halka karşı tutumunu gizleyerek sudan bahanelerle göz boyamaya çalışıyordu: Ülkedeki feci durumu yaratanlar sözde Yahudilermiş! Bunun için bu yasa Yahudilere ağır onur kırıcı, maddi ve manevi bazı kısıtlamalar uygulamaya başladı. «*Yahudiler toprak sahibi olamaz, seçme ve seçilme hakkından yoksundur ve ressam, artist, yazar örgütlerine üye olamaz, askeri yerlerde görev yapamaz, sinema ve basımevlerinde çalışamazlar*» diyordu bu yasa. Ülkenin dört bir yanındaki emekçi kitle bu gerici yasayı nefretle karşılayarak günlerce Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu ve Saraya protesto telgrafları, raporlar, kararlar ve mektuplar yollayıp durdu. Delegeler milletvekillerinin kapılarını aşındırarak bu faşist yasa taslağının kabul edilmemesi istemlerini yineleyip durdular. ama hükümet ne yapıp etti: ve bu yasayı çıkarmayı başardı.

Daha sonra Halk Sağlığı Bakanı Gabrovski 25.6.1941 tarihinde polis örgütlerine özel bir emir vererek Ulusu Koruma Yasasına göre Yahudilere en ağır cezaların uygulanmasını isteyecekti.

29.12.1940 tarihinde Millet Meclisi toplanarak Bulgar Gençliğini Örgütleme Yasasını kabul etti; Faşist Gençlik Örgütü, «*Savaşçı*» Komando Örgütü kuruldu. Hükümet bu gençlik örgütünü kurmakla örgütün Bulgaristan'daki faşizme kitle desteği sağlayacağını sanıyordu. Yasaya göre zorunlu üyelik aldatını ödemeyi kabul etmeyenler 100-1000 Leva, komandolara engel olanlar da 300 Leva para cezası deyecekti. Bu

faşist örgütün gidereri hükümet ve beediye bütçelerinden karşılanıyordu. «*Komondo*» nun görevi okuldaki gençleri ve gençlik örgütlerini yönetmekti.

Bu kanunun da kabul edilmemesi için, binlerce genç ve halk tarafından protesto telgrafları, mektuplar ve raporlar Millet Meclisine yağmur gibi yağdırıldı. İstedikleri, bu taslağının kabul edilmemesi, bugüne dek bağımsız olan gençlik örgütlerine dokunulmamasıydı.

Fakat hükümet, Bulgar gençliğini kendi safına çekip kazanmaya çalışırken, bu yasayla gençliğin istek ve duygularını çiğneyerek onları büsbütün yitirdi, düşmanlıklarını üzerine çekti.

Bogdan Filov hükümeti ülkede şiddeti gittikçe daha yoğunlaştırdı: 1940 yılında Bulgar-Sovyet Dostluk Derneklerini kapattı, *İzvestiya* gazetesinin yurda sokulmasını yasakladı, Sovyet bilim, sanat ve kültür yapıtlarının yurda girmesini sınırlandırdı. Millet Meclisi, seçilen 9 işçinin milletvekilliğini iptal etti. 10.6.1941 tarihinde de bu işçi milletvekilleri tutuklandı. Ertesi gün Millet Meclisine, Yahudi ırkından olanların bir kereye özgü varlık vergisi vermesine ilişkin yasa tasarısı sunuldu. Hükümet bu yasalarla emekçileri doğrudan soymaya başlamış oluyordu.

16.7.1941 tarihinde, bir günde dört yasa kabul edildi. Askeri Ceza Yasası, Askeri Yargı Yasası; Ordunun Moral ve Maddi Gücünü Koruma Yasası ve Askeri Güçler Yasalarında değişiklik ve eklemeler yapıldı. Bu yasaarda yapılan değişikik ve eklemeler, doğrudan savaşa hazırlanmak demekti. Yapılan değişiklikle yasadaki birçok işlemin kapsamı genişliyor ve olur olmaz ölüm cezaları verilebildiği gibi, tümüyle bir askeri kıta ve birliğe de aynı cezanın uygulanması mümkün kılınıyordu. Askeri mahkemelerin temel ilkesine göre, davanın karara bağlanmasından sonra hüküm hemen yerine getirilirdi. Faşist hükümet bu sert yasalarla orduyu yalnız kendisine hizmet eden bir uydu durumuna sokmayı amaçlıyordu.

6.9.1941 tarihinde Millet Meclisi 15. olağanüstü toplantısında DGY'de değişiklik ve ek maddeler kabul edildi. Gerici hükümet bu yasalarla kısa zamanda komünizm tehlikesini ortadan kaldırabileceğini sanıyordu. DGY'de yapılan değişiklik ve eklemeler milletvekilleri tarafından karşı çıkılmadan, uysallıkla kabul edildi. Bu yasalar 10.9.1941 tarih ve 108 No.lu Kral Fermanıyla onaylandı. DGY'ye eklenen 15 maddeden sekizi, eski maddelere ve fıkralara yapılan eklerden de üçü, en ağır cezayı, idamı getiriyordu.

DGY artık ülkede sıkıyönetim varmış gibi işlemekteydi. 22. madde mahkemeye «*İdam cezası*» verme ve bu cezayı halka ibret olsun diye

meydanlarda ve kurşuna dizerek yerine getirme yetkisi veriyordu. Aynı gün Adalet Bakanı Vasil Mitakov'un Bakanlar Kuruluna yaptığı öneri de kabul edilerek Bulgaristan'ın sıkıyönetime benzer savaş durumunda olduğu açıklandı.

Yeni yeni bazı olaylar mahkemeleri harekete geçirmeye başlamıştı. Anti-faşist bildiri, mektup, afiş dağıtan ve asanlara ağır hapis cezası veriliyordu. DGY'nin 16. maddesi şöyle diyordu: «*Her kim, savaş durumunda yazı yazar, basılı bildiri, mektup, afiş, fotoğraf, resim ve buna benzer şekilde duvarlara işaret ya da nişan gibi şeyler koyarsa; ötede beride konuşarak halk arasında panik yaratacak aslı olmayan haberler yayarsa... bir partiye üye olup parti siyaseti güder ve ona yardım ederse, 5 yıldan az olmamak üzere ağır hapis, 50 binden 300 bin Levaya kadar para ya da idam cezası verilir.*»

Yasaklanan radyo istasyonlarını dinlemek de suçtu. Bunu yapanlara yardım eden, gizleyen ve bu işleri yapmaya kalkışanlara da aynı cezalar verilirdi.

Komünist ve yasadışı görüş yanlısı kişi eğer memursa DGY'nin 20. maddesine göre, hemen göreverinden atılırar, bir daha hükümetten, belediyeden görev alamaz, emekli olamaz, emekli olma hakkından yoksun bırakılır ve mahkemeye verilirdi.

DGY'nin bu maddelerini uygulamak için Bakanlar Kurulu 19.9. 1941 tarihinde 1. ve 12. Kararnameleri çıkardı. 1. Kararnameyle DGY'ye göre devlet dairelerinde ya da belediyede çalışan bir memur işten atıldığı zaman disiplin cezası olarak maaş alamaz, ikramiye ve hizmet ettiği yıllar için tazminat istiyemezdi. Kararname devlet dairelerine ve belediyeye DGY'nin cezai sorumluluğunu yükümlendiğine ilişkin bildirim ya da görev belgesi vermeyen kişilerin atanmasını da yasaklıyordu.

Bakanlar Kurulunun 12. Kararnamesi DGY'nin 20. maddesinin uygulanması hakkında geniş bilgi vermekteydi. Kararname, devlet, belediye ve kamu hizmetleri yöneticilerine, 5 gün içinde emri altındaki memurların komünizme, anarşizme ve devlete karşı ideolojilere inanıp inanmadıkları konusunda kişisel yoklama yapmalarını emrediyordu. Yöneticilerin bu amaçla emirleri altındaki memurlar hakkında sorup soruşturarak amaca uygun bilgi toplamalarına rağmen, yine de bu memurlardan siyasi bakımdan güvenilir olduklarına ilişkin bildirim istendi. Her yöneticiye, toplanan bilgilere dayanarak, (DGY'nin 20. maddesi gereğince) bütün memurları görevden atma yetkisi veriliyordu.

Bulgar faşistleri açıkça Berlin'den aldıkları emirlerle, 1942 yılında

Yahudilere ve devrimci eylemlere karşı kovuşturmalarını, cezai yaptırımlarını artırdıkça artırdılar. 1942 yılının Haziran ayı içinde kabul edilen yasaya göre, hükümet «*Yahudi Sorunu*»nu çözmek için sınırsız yetkiye sahipti. Yahudi Sorunu için komiserlikler kuruldu. Bu komiserlikler, Yahudileri yaşadıkları bölgeden, sınırlanan yerden dışarı çıkma hakkından yoksun bıraktığı gibi, telefon, radyo vb. aygıtları bulundurmalarını ve Bulgar soyadı taşımalarını da yasakladı. Her Yahudi göğsünün sol tarafında altı köşeli yıldız taşımak zorundaydı. Sofya'dan diğer illere 25 bin Yahudi sürgün edildi. İl polis müdürlükleri, Yahudi halkına kendiliğinden yeni yeni sınırlamalar koydular.

Yahudilerin karşılaştığı bu adaletsiz durum Filov'un faşist hükümetine yine de yetmiyordu. 2.3.1943 tarihinde çıkarılan gizli bir kararnameyle Yahudi Sorunları Komiserliklerine, Trakya ve Makedonya'dan 20 bin Yahudinin Hitler Almanyası makamlarına teslim edilmeleri emrediliyordu. Bu amaçla Almanya'yla karşılıklı anlaşma imzalanacak. Bulgar hükümeti Almanya'ya sürgüne yolladığı Yahudileri geri istemeyecekti. Gerçekten Polonya'ya yollanan 11410 Yahudiden hiçbiri geri dönmedi. Anlaşma tam olarak yerine getirilmediği için Bulgar faşistler ülke içerisinden 8590 Yahudiyi daha toplayıp Nazilere teslim etmek kararındaydı. BKP'nin Yahudilerin korunması için halka yaptığı çağrı, bazı eylemler ve emekçilerin uluslararası dayanışması karşısında hükümet ürktü. Böylece Bulgaristan'daki 50 bin Yahudi kurtarıldı, bundan sonra da tek bir Yahudi Nazilerin Ölüm Kamplarına düşmedi.

Ülkede genel direnişin gelişip büyümesi ve BKP'nin orduda yaptığı etkili propaganda sayesinde askerler gittikçe bilinçlendiğinden ordunun birliği bozulmaya başladı; bunu anlayan hükümet azılı faşistleri toplayıp her durumda güvenebileceği, özel silahlı bir güç kurmak zorunda kaldı. 26.2.1944 tarihinde Jandarma Kuvvetleri Kurma Yasası, Millet Meclisinde bu hava içinde çıktı. Bu son yasada, motorlu ve başka kısımlardan oluşan askeri polis örgütü kurulduğu da belirtiliyordu. Yasa, Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Kurulan Jandarma Birliğinin görevi, ayaklanmaları bastırmak, yürüyüşleri engellemek, gerilla birliklerini yoketmek, yollarda ve ulaşım araçlarında yapılacak sabotajların önüne geçmekti.

Ülkede devrimci bunalımın derinleştiği 1944 yılında, Bagryanov (Başbakan), faşist yasaların çıkarılmasına hız verdi. Ağustos ayı içerisinde Millet Meclisince, Askeri Ceza Yasasında bazı değişiklikler yapılarak buna ek yasalar kabul edildi. Ordu üyelerinin yanısıra sivil

vatandaşlar da bu yasadan yakalarını kurtaramıyorlardı. Hatta yasaya karşı gelenler ergin yaşta olmasalar bile idam cezasına çarptırılabiliyorlardı.

Faşist yasalarla mali sermayenin kanı saldırısı «*yasal olarak*» haklı çıkarılmaya uğraşılıyor, bu uğurda en gerici yasalar uygulanıyordu. Faşist mahkemeler DGY ile, binlerce devrimci militana ağır hapis cezası vererek onları sindirmeye boş yere çabalayıp durdular.

Faşist iktidar ne kadar gerici yasa uygularsa uygulasın, nice misilleme yaparsa yapsın, ülkede gelişen devrimci eylemin atılımını durdurma, bu devrimci dalganın önüne geçme gücünden yoksundu. Bu devrimci güç, 9 Eylül 1944 tarihinde faşist iktidarı kesinlikle yıkıp egemenliğine son verecekti!

3. SORGU SIRASINDA ORTAÇAĞ YÖNTEM VE ARAÇLARIYLA YAPILAN İŞKENCELER

Bize soruyorlar: «*Bu gerçek mi?*»
Yanıt verecek olursak: «*Gerçek daha da korkunçtur!*»
Henri Barbüs

Faşist yasalar, özgürlük ve adalet uğruna savaşan militanlara vargüçleriyle saldırsınlar, onları ezedursunlar diye kitle davaları açma, ağır hükümler verme konusunda yargı organlarını serbest bırakıyordu. Buna rağmen gerici adliyeye, faşist yasalara göre yapılması suç sayılan fiillerden dolayı itiraflar ve kanıtlar gerekti. Fakat bazen itiraf ve kanıt olmadan da idam hükmü veriliyordu.!.

Yıllarca sınıf savaşında inat ve sebatla çarpışırken çelikleşmiş devrimci militanlar kendilerini asla suçlu saymıyorlardı. Onlar, fikir ve bilinçleriyle övünmelerinin yanı sıra örgütlerinin, parti komitelerinin ve arkadaşlarının eylemleri hakkında bilgi vermekten kaçındıkça, faşist iktidar hepten çileden çıkıyor, akla gelmeyecek ortaçağ işkencelerine hız veriyordu. Toplumsal Güvenlik bodrumlarına ve polis karakollarına düşen devrimciler yazıyla anlatılamayacak korkunç anlar yaşadılar. Bu çileleri yaşamış olan militanların anlattıkları insanın tüylerini ürpertiyor. Faşist Bulgaristan'da o zaman yaygın olan uygulamada, resmi duruşma önce Toplumsal Güvenliğin karanlık mahkemesin-

de başlıyor, gereken «*işlem*» orada yapılıyor ve «*itiraf*» güvence altına alınıyordu!

Doktorlar, avukatlar milletvekilleri, öğretmenler, işçiler, köylüler, kadınlar ve gençler dövüldüler, onlara öldürünceye kadar işkence yapıldı. Şimdi işkence zoruyla ifade alınırken yararlanılan bazı yöntem ve araçlar üzerinde duracağız:

1925 Nisan olaylarında Toplumsal Güvenlikte «*Kuru Salon*» ya da «*Kanıtlar Odası*» denen bir daire döşenip hazırlandı. Burada kurbanlara çeşiti araçlarla «*ameliyat*» yapılıyordu. Bu araçlardan bazıları, lastik kamçılar, sopalar, tüfekler, elleri sıkıştırmaya yarayan özel cendereler, vücudu delmek için demir şişler, tırnak altına batırılan iğneler, çiviler, eller ayaklara değinceye kadar vücudu arkaya bükecek «*basit*» bir grup aygıt (bu işlem yapılırken genellikle kaburga kemikleri kırılırdı), yüze, buruna, kulaklara, enseye vurmaya yarayan çubuklar, elektrikli sandalyelerdi; militanın kalın barsaklarına dökülen sülfürik asit ve terebentin ise bu «*ameliyat*»*larda* kullanılan diğer gereçlerdi.

İşkence yapılırken kullanılan en korkunç aygıt «*kaplumbağa*» denileniydi. Bu özelliklé, sorumluluk taşımış sadık devrimcilere uygulanıyor, «*ameliyat*»ların çoğu bununla yapılıyordu. «*Kaplumbağa*» denen araç iki yarım daireden yapılmış, birer yanları burmalı vidayla tutturulmuş demir bir çemberdi. Bu araç, sorgusu yapılan kişinin kafasına geçirilip vida sıkıştırılır, çoğu kez kafatası ezilirdi. Bundan sonra kafanın belli bir yerine -yanıt verecek istem merkezine- bilincini yitirinceye kadar vurulur, işkence edilen kendinden geçince, kendiliğinden konuşmaya başlardı... Beyin, isteme egemen olamadığından, isteneni itiraf ediveriyordu. «*Gerçeğin Tacı*» da denilen bu vahşi işkence 1925 yılı Nisan olaylarında çok uygulandı.

Bütün bu araçlar hep istenilen ifadeyi elde etmek için kullanılıyor, «*ameliyat*»lar da daha çok geceleri yapılıyordu. Cellatlar gazinolardan, meyhanelerden kör kütük sarhoş dönüyor ve hemen iğrenç işkence'ye başlıyorlardı. Her gece «*ameliyat*» zamanı yaklaşıkça «*Kuru Oda*»da tutuklu anti-faşistlerin üzerine bir mezar sessizliği çöker, her biri soluk almadan sırasının gelmesini ve adının okunmasını beklerdi.

1925 yılında işkence yapılıp adı belirtilmeyen militanlardan biri Toplumsal Güvenlikte başından geçenleri şöyle yazıyor: «*İlk kez dayaktan geçirildiğimde odada Başmüfettiş Pano Biçev vardı. Dayağı o yönetiyordu... Ellerimi, ayaklarımı bağladılar, bağırınca sesim işi-*

tilmesin diye çorabımın birini ağzıma soktular. İki kişi sinirle (sığır kamışı), diğerleri de sopayla vuruyordu. Bu böylece bir saat sürdü, vücudumun her yanı ezildi. Sonra yumrukla göğsüme vurmaya başladılar (100 yumruk kadar). Bundan sonra elbiselerimi çıkardılar-yalnız bir gömlek kaldı-dayağı böyle sürdürdüler. Lastikle dövenler hep bacaklarıma, kalçama vuruyorlardı. Döverken yorulanlar dinleniyor, yerlerini diğerleri alıp nöbetleşe devam ediyorlardı dayağa. Sinirle döven sırtıma karnıma vuruyor, sopayla döven de tabanlarıma çalıyordu sopayı. Böylece bu dayak faslı gece saat 10'a kadar sürdü. Vücudumun her yeri morardı, etlerimin sızım sızım sızlamasına dayanamıyordum. P. Biçev adam dövmeye ayrılan odaya götürülmemi emretti. Yürüyemiyordum, sürükleyerek koridordan, merdivenlerden ikinci kata çıkardılar, hemen ayaklarımı su dolu bir kaba soktular, su kandan kıpkırmızı oldu, daha çok yanmaya başladı canım.»

«Bu odada bir insan artığı vardı. Onu dışarı çıkardılar, sağ olup olmadığını anlayamadım. Yalnız döşeme tahtaları insan saçı ve kanla kaplıydı.»

«Yeniden işkence yapmaya başladılar. Şişman bir sivil polis -sonradan öğrendiğime göre polis şefiymiş- bir masa üzerine çıkarak iki eliyle saçlarımdan tutup beni birkaç kez yukarı kaldırdı, sonra ağzıma paçavra tıkarak dayağı vahşice sürdürdüler... Daha sonrasını bilmiyorum, kendimi kaybetmişim.»

İşkenceciler sorguda istenilen ifadeyi alamayınca ikinci kez dövmeye başlıyorlardı. Sivil polisler lastik copları ve diğer araçları kullandıkları gibi, daha çok demet şeklindeki çubukları yeğliyorlardı. Bu çubuklar kırılıncaya kadar dövüyorlar, sonra da ayak tabanlarında açılan çatlaklara sivri bir şey saplıyor, el tırnaklarının altına iğne batırıyorlardı.

«*Morg*» denen odada dayaktan ne kadar çok insan ölmüştür! Orada bazı vatanseverler işkence göre göre 35 gün geçirdi! Bu odada her gece tutuklular dayaktan geçirildikten sonra sürüklenerek başka odalara götürülüp atılıyorlardı.

Yine böyle işkence'ye uğrayan bir kadın -belgede yine adı belirtilmemiş- başından geçenleri şöyle yazmış: «*Daha odaya girer girmez grup amiri Krıstev bana, 'Falancayı tanıyor musun?' diye sordu. 'Hayır,' der demez suratımda şamarları şaklamaya başladı... Yüzleştirme yaptılar, Krıstev öfkeden köpürüyordu. 'Demek tanımıyorsun? Uzat ellerini!' Lastik şaklamaya başladı. Her vuruşta ellerim kabarıp morarıyor, kaslar büzülünce ellerim istemeksizin geri çekiliyor, cellat da 'Ellerini çekme!' diye bağırıyordu. Ona niçin çekildiğini anlat-*

maya çalışıyorum, fakat kim dinler.. 'Tanımıyorsun demek? Niçin başka kız, öğrenci göstermediler de seni gösterdiler?' diye sorup duruyordu. Yere yıkarak kafamı paltoyla sarıp çıplak dövmeye başladılar, vuruşlar dayanılacak gibi değildi. Cellatlar gittikçe vahşileşiyordu. Ara sıra dinleniyorlar, bu arada soru soruyorlar, küfür ediyorlardı. Emir verdiler: «Ayakkabılarını çıkar!' Ellerim şiştiğinden bir türlü çıkaramadım, cellatlar 'Numara yapma!' diye homurdanıp bağırıyorlardı! Sonunda ayakkabılarım aşağıya düşüyor... Ayaklarımı yukarı kaldırarak mengene gibi sıkıp hep tabanlarıma vurdular, bağırıp çağırmam onları zerrece yumuşatmıyor, dövüyorlar, vuruyorlar, tekmeliyorlardı. Kafama... Nereme rasgelirse. En sonra durdular. Sivil polis Krıstev dişlerini sıkarak, 'Akşama göreceksin ne olacak. Akşama anandan emdiğin süt burnundan gelecek! dedi. Dördüncü kattaki bir odaya çıkardılar, odada 12-13 kadın vardı. Durumum onları çok korkuttu, onlar kadınlar dövülmüyor sanırlarmış!!!»

«Ayakta duramadığım gibi oturamıyordum da, yatacak olsam daha kötü, her yerlerim sızlıyordu. İkinci dayağı beklerken sanki çıldıracaktım, elime geçen bir ipi boynuma bağlayıp kendimi asmak istiyordum (pencere parmaklıklıydı). Kadınlar üzerime atılıp beni teselli etmeye çalışıyorlardı. Oysa ben biliyordum başıma neler geleceğini!»

«Kapı açılınca irkildim, kapıda zebellah gibi biri. Yüzünden düşen bin parça, gözleri kan çanağına dönmüş (bu, Kara Pavli'ydi) beni çağırıyordu... Önüne katarak bir odaya götürdü. Orada 13-14 kişi vardı, sorguya başladılar, anlatıyordum. 'Yalan söylüyorsun,' diye Krıstev homurdanıyordu. Yine aynı fasıl... 'Uzat ellerini!' coplar inip kalkıyor, 'Yere yat!' yıkıyorlar yere, lastikler, kamçılar şaklamaya başlıyor, kafam sarılı bağıramıyorum, sürekli kasıklarıma vuruyorlar, acısı dayanılacak gibi değil. Bir an duruyorlar, sorgu başlıyor, fakat verdiğim cevaplar onları çileden çıkarıyor. Bundan sonra kudurarak işe daha gaddarca koyuluyorlar. Bir ara biri, 'Kamışı ver!' dedi. Yüzükoyun yatırıp ayaklarımı yukarı kaldırdılar, kimisi tutuyor, kimisi de kamış ve lastikle kaba etlerime vuruyor, bazıları kafamı yumruklarken suçlarımı yolup didiyor. Vücudumun her yanı kopacak gibi sızlıyordu; başımdan aşağı kan boşanınca her şey karıştı ve kararda... Göğsüm hırıldıyordu... Biri fısıldıyor. 'Suçunu kabul et!' 'İnat ediyor,' diyorlar birbirlerine. En sonunda yorulup, 'Ayağa kalk!' diye emir verdiler. Cellatlarde küfür, hakaret, ırza geçme bini bir para...»

İşkence sırasında kullanılan araç ve gereçler gittikçe çoğalıp geliştirildi. 1925 yılı olaylarıyla ilgili bir militanın anlattığına göre,

ona yapılanlar yukarıda anlatılanlardan bambaşka bir biçimde vahşi ve insanlıkla bağdaşmayacak kadar çirkin bir İŞKENCE. Bir bastona gazlı bez sararak terebantin yağına batırıp makattan 20 santim içeri, kalın barsağa sokunca acısına dayanmıyor, kendinden geçip bayılıyormuş insan. Yine bir devrimci 1925 yılında başından geçen bir İŞKENCE'yi şöyle yazıyor: «*Vücuduma kuvvetli elektrik akımı vererek, ellerimi cendere içine soktular. Anahtarla öyle sıkmaya başladılar ki, demir, eti yararak kemiğe dayandı. Acısına dayanamayıp bayılmışım.*» Sonra bilezikler ayaklara geçirilip yine aynı işlem.

Fakat o, «*Konuşmuyorum,*» diyor. Bunca sille tokat, tekme yemesine karşın, böyle mertçe dayanması karşısında işkenceciler dehşetle duraklıyorlar..

Sofya'daki Toplumsal Güvenlikte ne işkenceler yapılmadı ki, Tutuklular haça mı gerilmedi; başaşağı mı asılmadı; kızgın demirle mi dağlanmadı her yanları!

Yine bir başka olay: Tutuklu anti-faşistlerin sorgusu yapılırken acımasızca dayağa başlamadan önce, onlara bir yarma odun parçasına kanla yazılmış »*ben her şeyi biliyorum ve her şeyi söyleyeceğim*» yazısını zorla okutuyorlardı.

1925 yılı Nisan ayı sırasında işkence gören istihkâmcının anlattığına göre, iki sivil polis sorguya başlamadan önce içi kum ve saçma dolu bir hortumla dövmeye başlıyorlar, neresine rasgelirse vuruyorlar, sonunda tutuklu bitkin yere yıkılınca sorgu başlıyor...

Genellikle bu işkenceler tutuklu vatanseverlerin ölümüyle sonuçlanıyordu. Cellatlar bu yaptıklarına karşılık ceza değil, ödül ve takdirname alıyorlardı. Bir gece Sosyal Güvenlikte Kara Pavli denilen sivil polis Kırcalı'lı Savov adındaki genci çağırıp korkunç bir işkence yapıyor, diri diri vücudundan bazı yerleri kesmeye başlayınca Savov baygın düşüyor, sonra onu kalorifer kazanına atarak cayır cayır yakıp yokediyorlar.

Toplumsal Güvenlik Örgütünün diğer illerdeki şubelerinde de buna benzer işkenceler yapıldı. Eskizağara'da İvan Bonev ve Kosta Stoyanov'un vücudunun bazı yerleri kesilerek tuz dolduruldu ve tırnakları sökülüp kendisinden istenen ifadenin alınmasına çalışıldı. Filibe'de anti—faşist işçilerden çoğunun ayaklarına ağzına, gözlerine ve diline iğne batırılmış, Boris Dimitrov'un parmakları da mumla yakılmıştı.

Bir işçi kız odalardan birinde çırılçıplak soyularak ırzına geçildikten sonra, rahmine terebentin yağı döküldü ve sözcüklerle anlatılmayacak kadar iğrenç başka işkenceler yapıldı. Yine işkenceciler, Trakya Yüksek Komitesi üyelerinden birini çırılçıplak soyduk-

tan sonra, üzerine benzin dökûp tutuşturuyorlar, vücudu yanmaya başlayınca üzerine çadır bezi atıp söndürüyorlar, fakat tutuklu *«suçlu itiraf»* etmediği için yine ateş oyununa geçiyorlardı.

Bazen de dayaktan can çekişen kurbanlar susuzluktan cayır cayır yanarken, polisler buna karşı başka bir işkence uyguluyor, tutuklunun ayaklarından kalın bir iple bağlayarak başaşağı bir su kuyusuna salıyorlardı.

Filibe sadistleriyse işkence yaparken, daha çok *«kaplumbağa»* yı kullanıyorlardı. *«Yanlarından vidayla tutturulmuş demirden iki yarım çemberi görünce kaplumbağa'nın ne olduğunu hemen anladım,»* diyor K. Belev. *«Bu iki yarım çemberi kafama geçirdiler, vidaları çevirmeye başlayınca soğuk demirin acısı sıcak iliklerime işlerken gözlerim alacalanmaya başladı.*

«Konuş! Senin ananı...!

«Fakat korkudan ve acıdan dilim tutulmuştu. Kanlı yaşlar gözlerimi kararttı. Sanki gözlerim çukurlarından fırlayacaktı. Gözlerimden, ağzımdan ve burnumdan kan fışkırmaya başladı, sendeleyerek yere düştüm...

Pazarcık'taki işkenceciler Stoyan Andreev'i şöyle öldürdüler: Tutuklunun üzerine koydukları büyük bir tahtada 5-6 polis tepinirken Stoyan'ın göğüs kafesi çatır çatır ezildi...

Hasköy'de de aynı manzarayı görüyoruz: Maritsa (o zamanki adı Seymen) kasabasından Petko Kunçev'in göğüs kafesi dayaktan ve dipçik darbelerinden ezilerek başka şekil almıştı. Cezaevinde kaldığı bir yıl boyunca hep bu acılara katlanmaya çalıştı, sonunda da dayanamayarak öldü ve kurtuldu! Nisan olayları sırasında tutuklu militanların birçoğu gaddarca dövülme nedeniyle sakat kalmış, bazılarının etleri yer yer pelte gibi düştüğünden vucutları onulmaz yararlarla kaplanmıştı; kimisinin de kemikleri görünüyordu.

Halk hatibi Lazar Stanev'e, Vidin'deki Toplumsal Güvenlikte yapılan korkunç işkence yazıyla anlatılacak gibi değildi. Anlatabildiği kadarıyla şöyle olmuştu: *«Beni bodruma soktunca ellerimi ayaklarımı bağlayarak bir çuvala tıktılar, ağzını da bağlayarak yere uzattılar. O cellat polisler ellerindeki kalın sopalarla nereme rasgelirse vurmaya başladılar.»*

Lazar Stanov, Vidin Toplumsal Güvenliğinden Sofya Toplumsal Güvenliğine getirildiğinde durumunu gören Dimitir Ananiev yazılarında, *«Bütün vücudu kara mantar gibi çürük, kan seli içinde; birçok yeri şişmiş ağaç kabuğu gibi yara... Önce tentürdiyot sürülmüş san-*

dım... Ömrümde bu denli şeklini kaybetmiş bir insan vücudu görmedim,» diyordu.

7.11.1925 günü Sofya Merkez Cezaevindeki siyasi hükümlüler Moskova işçilerine yazdıkları mektupta şunları anlatıyorlardı: *«Burada korkunç şekilde dövülmedik bir tek arkadaş kalmadı. Yüzlercesi öldüresiyle dövüldü, yakıldı, asıldı, boğuldu, elektrikle işkence edildi. Ayak ve el tırnaklarına çivi, kızgın iğne sokuldu. Gece otomobillerle kendi mezarlarını kazmaya götürüldüler. Toplumsal Güvenliğin dehşetini anlatacak söz bulup yazmak bile zor.»*

A. Lyapçev hükümetin başına geldiğinde, aslı astarı olmayan propagandalar yaparak, ülkede huzurun sağlanması için yasaların harfi harfine uygulanmasını isterken, polis ve faşist eşkiyalar suçsuz insanları işkence'yle öldürüyor, halk arasında korku ve dehşet havası estiriyorlardı.

1929 yılı 52'ler davasında hüküm giyen Petır Georgiev Jelezkov, Toplumsal Güvenlikte başından geçenleri şöyle anlatıyor: *«Beni saat 10'dan gece 01.00'e dek sürekli dövdüler... Böyle bir ortam ve çevreye hiçbir yerde rastlamamıştım; orası gerçekten cehennemin dibi, gayya kuyusuydu!... Polis Müdürlüğünde 50 gün tuttular beni ve bu süre içinde durmadan fiziksel ve ruhsal işkence yaptılar.»*

1935 yılı, Eskizağra'da 115 asker hakkında, kışlada devrimci eylem yaptıkları gerekçesiyle büyük bir dava açıldı. Elebaşı sayılarak idam hükmü giyen tornacı asker Stamen Jelezkov, ifadesi alınırken başından geçen eza cefa ve işkence'leri anılarında dile getiriyor: Tutuklandığının daha birinci akşamı koltuk altından bir kazık geçirerek ellerini ayaklarını bir yere bağlayıp onu yumak şekline sokuyorlar, sonra iki yüksek masa arasına yarasa gibi asarak lastik cop ve sopalarla *«ameliyat»a* başlıyorlar; ayaklarına, tabanlarına, sırtına, göğsüne, kollarına, kafasına nereye rasgelirse vuruyorlar. *«Ben,»* diyor S. Jelezkov *«Bu lastik cop ve sopaların her inişinde vücudumun alev alev yandığını duydum. Kanım derimden fışkırarak hemen buhar olup uçuyordu. Çektiğim acıdan gözlerim yaşarıyor, az sonra görmez oluyordum. Ağzımdan da kanlı köpük geliyordu.»* Cellatlar ağzına pis çuval ve çizmelerinin sırgılarını sokunca zorlukla soluk alabiliyordu. Bir ara Stamen kendinden geçip bayılıyor, üzerine bir kova su dökülünce biraz kendine geliyor, cellatlar da yine işkenceye başlıyorlardı. Sonra Stamen yarı ölü durumda bir köşeye atılıp diğerlerine sıra geliyor, böylece bir gecede bu mezbahadan 10 kişi geçiriliyordu.

Tutuklu militanlara işkence yaparken kullanılan araç ve yöntemler her ne kadar gelişip bollaşsa da, faşist hegomonyanın bütün

dönemlerinde ana gereçler kullanılageldi. 1925 Nisanı olaylarında uygulanan işkence aletleri, 1941-1944 direniş yıllarında cellatların deposunda daha beter bir şekle sokulmuş ve geliştirilmişti.

1942'de Emniyet Amirliğindeki sorgu dairesine «*İşlem*» ya da «*Makineleşmiş işkence*» odası deniyordu. Bizzat görenlerin anlattıklarına göre, duvarlardan lastik coplar, kalın sopalar, çelik ve demir değnekler, boks eldivenleri ve benzeri başka aletler sarkıyormuş. Yerde demir cendere, kayış kemerler, kafatasını sıkmaya yarayan yaylar, kuşaklı sandalyeler, masalar, yaylı halkalar, madeni küreli maşalar, elektrik ampulu, kablolar ispirto ocakları, fırınlar kovalar, paçavralar, çuvallar, lavabolu çeşmeler, şişe ve cımbızlar ve içinde başka türlü şeyler bulunan küçük bir dolap bulunuyormuş.

Bütün bu araç ve gereçleri hep insan aklı düşünüp yaratmış ve bunlarla tutuklu devrimcilere işkence yapılmıştı.

Hasköy kasabasının en büyük cellatlarından biri olan Trayko Pandov, 1941-1944 direniş yıllarında yaptığı işkence ve kasaplığı Halk-Mahkemesi önünde şöyle anlatıyordu: «*...Yakalandıktan hemen sonra sorguya geçmeden, yakalananı ayakta duvara dayalı hep bir noktaya baktırarak tutuyorduk, bu arada ona ekmek ve su verilmezdi. Bu emrin yerine getirilmesini gözeten bir polis nöbet tutuyordu. Sonra ifadeye çağırıp hemen sorguya geçiyorduk. Eğer çağrılan ifade vermiyor ya da ifadeden kaçınıyorsa, artık onun dayanıklığına göre çok ya da az işkence yapıyorduk: Ellerini ayaklarını bağlayıp lastik coplarla ayaklarına vurarak, elektrik makinesinin bileziklerini ellerine, ayaklarına veya boynuna ya da alnına koyarak baskı yapılırdı. Eğer sorguya çekilen bu birinci baskıda itiraf etmezse, ikinciye çağırılıncaya kadar dinlenmeye bırakılırdı. Bu arada ayaklarını ya amonyakla sıvar ya da suya sokardık.*

«İşkencenin en çeşitlisini ve uzun sürelisini Hristo Raykov'a uyguladık: Bir hafta ona ne ekmek, ne su verildi. Her gün sabahtan öğleye öğleden akşama dek ifade odasına 2 ya da 3 kez çağırdık; çırılçıplak soyarak üç kişi, ben, Lyüben Georgiev ve İvan Muhov mola vermeden nereye rasgelirse, vücuduna, başına, ayaklarına lastik copla, sopayla vurduk; dayaktan bütün vücudu çürük mantar gibi simsiyah oldu. Birçok yerinde kat kat kanlı şişler, belirdi, ayakları şiştiğinden yere basamaz oldu. Gördük ki, bu şekilde işkence'den de bir sonuç alamayacağız, bambaşka bir işkence uyguladık; ben üstüne çıkarak göğsünü ezdim, benzine batırılmış pamukla ayaklarını yakmaya başladım. Bu işkence sırasında ona boyuna sövüp hakaret ediyorduk. Bu İŞKENCE'-

lerden sonra o iyice insan kılığından çıktı ve sanki gölge gibi olup eridi...

«Todorov Markov'un öldürülmesi.. şu şekilde oldu: Komutan Ovçorov'un emriyle Markov'u ilk ifadesinden sonra bodrum katına indirdik. Burada işkence yaparak istediğimiz ifadeyi alacaktık. Önce ağzına çoraplarını soktuk, lastik copla ayaklarına vurmaya başladık, yine bir şey söylemeyince genel dayağa geçtik. Ne kadar dayak atıp, ne kadar eziyet yaptıysak da hiçbir sonuç elde edemedik. Yanımıza komutan geldi, onu dayaktan bitkin düşmüş görünce, 'Haydi söyle, yanıt ver,' dedi. O yine mırıldanarak zor işitilen sesiyle, 'Bir şey bilmiyorum,' dedi. Buna sinirlenen komutan, 'Madem ki bir şey bilmiyorsun, öl!' diyerek kafasına bir tekme savurdu. Onu bir kez daha iyice dayaktan geçirdikten sonra, 3. Pois Karakoluna götürdük. Bu feci işkence'ye dayanamayan Kosta Todorov Markov ertesi gün öldü. Komutanın emriyle cesedi gece geç saatlerde bir yere götürdük. Yine komutanın emriyle ben, Peyço Zapryanov kafasını çapayla kesip vücudundan ayırdık, sonra gövdeyi ayrı, kafayı ayrı bir yere gömdük.»

Bütün halkın suskunluğu, fiili direnci, partizan eylemin gücü ve atılımı geliştiği oranda, cellatların kini, öç arzusu da artıyor, yaptıkları işkence'ler daha korkunç, daha gaddarca oluyordu.

Filibe'nin Büyük Konare köyünde 18.8.1944 tarihinde tutuklanan Kristo Zapryanov Deruzov'a karakolda yapılan İŞKENCE şu sırayı izliyor:

1. gün — Bir elini karyolaya bağlayarak, cımbızla parmaklarındaki etleri kemiğe kadar koparıyorlar.

2. gün — Yine aynı şekilde diğer elinin etleri kopartılıyor.

3. gün — Burnundan bir santim kadar kesiyorlar.

4. gün — Bir kulağını kesiyorlar.

5. gün — Diğer kulağını keserek, göğsüne çıkıp bütün kaburga kemikleri kırılıncaya kadar üzerinde zıplıyorlar... Bakıyorlar ki, eski komünist bir şey söylemeyecek, cellatlar onu öldürmeye karar veriyorlar. Gece bir arabaya atarak köyün dışına 4 km. kadar çıktıktan sonra son kez sorguya çekiyorlar, fakat çabaları boşuna... Ne yapsalar sonuç yok... Bundan sonra... anızlıktan saman toplayarak onu ateşe veriyorlar. Vücudunun yanan kalıntılarının üzerine de sudkostik döküyorlar.

Plevne'deki Toplumsal Güvenlikte sadistler Andrey Vilkov'a, Hristo Kırpaçev'in saklandığı yeri söyletmek için korkunç bir işkence uyguluyorlar: Ne denli dövseler ağzından yine bir tek söz alamayacakları anlaşılınca, polislerden birinin aklına yeni bir buluş geliyor, arkadaş-

larına anlatınca onlar da hemen ona katılıyorlar. Yanan sigarayı yavaş yavaş (kan söndürmesin diye) Andrey'in tabanlarındaki yaralara basıyorlar.

Kendini halkının özgürlüğüne ve mutluluğuna adayan devrimci militanlara çektirilen acı ve yapılan işkence'lerin bir bölümü işte böyleydi.

Polisler işkenceyle bir sonuç alamayınca bazan kurnazca uydurulmuş yöntemlere başvuruyorlardı; yeter ki, *«gerçeği»* elde edip amaçlarına ulaşsınlar!.. Tutuklu anti-faşisti bir odaya kapatırlar, gece de yanına yeni bir *«tutuklu»* getirip koyarlardı. Bu *«tutuklu»* devrimcilikten, hırsızlıktan ya da cinayet suçundan dolayı tutuklandığını söylerdi. Düzmece tutuklular elbise değiştirmiş polislerdi. İğrenç görevlerini *«belki tutukluyla konuşurken ağzından laf kaparız»* umuduyla yaparlardı.

Cellatlar istenen ifade ve itirafı elde etmek için bazen fiziksel işkenceden daha korkunç olan manevi işkence'ye başvuruyorlardı.

Polisler ifade alırken tutukluya gözdağı verdikleri gibi, bazen de suçunu itiraf ederse onu serbest bırakacaklarına söz verir; polislerin büyük sorumluluk taşıyan kişiler olduğunu, eğer suçunu itiraf ederse sağlığını ve hayatını kazanacağını telkin edip dururlar; istedikleri gibi ifade almak için tutuklunun moralini, istemini ve direncini psikolojik yönden kırmayı denerlerdi.

Bazı olaylarda sık sık şunu denerlerdi:

«Siz çok safsınız... siz küçük komünistler, G. Dimitrov'un ve V Kolarov'un kandırılmış uşaklarısınız. Onlar orada 'yaşıyor', sizse burada çürüyorsunuz.» Kibirli kibirli yürüttükleri bu *«moral işlemi»*nden sonra, gayet kibar davranarak tutukluya sandalye gösterir, oturmasını rica eder ve sigara ikram ederken de, *«Hepsini itiraf et, bana güven, ben serbest bırakacağım, yoksa çocuğuna ve genç karına yazık olacak,»* derlerdi.

5-10 gün ve daha uzun süre fiziksel işkencenin acısını çeken tutukluya bir yudum su verilmiyordu. Bir tutuklu, *«Susuzluktan ölüyordum, hep su istiyordum. Polislerden biri veriyordu, dudaklarıma bile götürmeden diğer polis bana su verilmeyeceğini söyleyerek elimden alıyordu,»* diyor.

Sofya'da 2. Polis Karakolundaki cellatlar edepsizlik ve hayasızlıkta eşi bulunmaz takımındandılar. Anti-faşistlerden Enço Staykov, Hinko Hinkov, Dimitır Hristov, Atanas Damyanov, Jak Hatan, Lazar Stanev ve daha başkaları, burada tutuklu bulundukları sırada onlara Millet Meclisi Başkanı Malinov'un resmi bulunan bir takvimi zorla satmak

istiyorlar, razı olmayınca da kızıp öfkelenerek korkunç bir dayak attıktan sonra onları nemli, soğuk bodruma atıyorlar. Orada bu kez başka polisler, nöbetçi odasında asılı katil kralın resmini tutuklulara öptürüp, «*Yaşasın Kral III. Boris!*» diye zorla bağırtmak istiyorlar. Polislerin bu keyfi istekleri yerine gelmeyince de, dayak ve işkence başlıyor.

Ruhsal etki ve manevi baskıyla yapmayı denedikleri faşist blöflerden biri de, tutukluları gece apar topar karakoldan çıkarıp kurşuna dizmeye götürüyorlarmış gibi senaryolar düzenledikleri oyundu. Bu oyunu öyle ustalıkla oynuyorlardı ki, zavallı kurbanlar bunun gerçek olduğuna ve yaşamlarının sonu geldiğine inanırlardı. Buna benzer birçok örnek vardı. 1925 yılında Rusçuk'ta tutuklananlardan Momço Kruvom, istedikleri ifadeyi alamayınca polislerin şöyle bir moral işkence yaptıklarını anılarında yazar:

«Üçüncü günün gece yarısı iki polis gelerek, 'kalk senin sıran geldi!' dediler. Kalktım, bir türlü kendime gelemiyor, onlara bakıyordum. Gözleri kızarmıştı ve leş gibi alkol kokuyorlardı.

«Nereye gidiyoruz?

«Seni Tuna'ya atmaya gidiyoruz. Her şeyi itiraf et, hayatını bağışlıyacağız. Yoksa..

«Neyi itiraf edeyim, ne biliyorsam söyledim!

«Madem öyle, yürüyelim.

«Kararsız adımlarla hızlandım, bunlar bana saldıracaklar, diye de aklımdan geçiriyordum. Merdivenlerden indik ve hiçbir yerde durmadan yürüdük. Beni Tuna Nehrine doğru götürdüler. Kıyıya gelince durduk, suya doğru yol aramaya başladılar, bütün bu davranışlarında hep ağırdan almaları sinirlerime çok dokunuyordu. Sonunda polislerden biri konuştu.

«Su iç, öte tarafa gitmeden önce son arzunu söyle.

«Hiçbir arzum yok, bana ne isterseniz yapın.

«Son kez bir su içmeyecek misin?

«İstemiyorum.

İkinci polis birinciye dönerek. 'Boynuna bir taş bağla,' dedi. Boynuma bir düğüm yaparak sıkmaya başladılar.

«Taş ver.

«Öteki taş aramaya başladı, bunun bir oyun olduğu anlaşıldı, çünkü biraz sonra dönerek, 'Dinle, şansın varmış, taş bulamadım... Onu bırakalım, hayatını kurtaralım. Çünkü bize her şeyi, ne bilirse itiraf edecek... Söyleyeceksin, değil mi?'»

1925 Nisan Suikastından sonra Filibe Toplumsal Güvenlik polisle-

ri, eşleriyle birlikte bir grup erkeği tutukluyorlar. Bunları birbirlerine bitişik iki odaya koyup, kadınların odasına girerek ırzlarına geçmeye başlıyorlar, erkeklerse öfkeden kükreyerek kapı ve duvar aralıklarından kadınların çığlıklarını dinliyorlar.

Polisler tutuklu anti-faşistleri moral bakımından çökertmeye çalışırken, arkadaşlarının nasıl dövüldüğünü onlara gösteriyorlardı. Tsola Dragoyçeva, *«Birine dayak atılırken ona zorla bakmaktan daha korkunç bir şey yoktur»* diyor. Bundan daha korkuncu gözönünde kadınlara çocuklara ve yaşlılara işkence yapmalarıydı.

Nisan olayları sırasında Aytos kasabasından komünist militan Paskal Nikolov (Parti Sekreteri) öldürülürken ona yapılan hayasızlık ve edepsizliğin derecesini yazıyla anlatmak gerçekten güçtür. Faşist polis memurları istedikleri ifadeyi alamayınca sadistçe bir yola başvuruyorlar. Yaşlı annesinden başka ne hısım, ne de akrabası olan yetim Paskal'ı bir odada bağlıyorlar, karşısındaki kapısı açık odaya da annesini getirip çırıpçıplak soyduktan sonra ona işkence yapmaya başlayınca, yaşlı annesinin çığlığını işiten Paskal, ırzına geçiyorlar sanarak çıldırıyor. Faşistler onu hemen kurşuna dizerek kimvurduya getiriyorlar.

Pek çok kişi, tutuklu anti-faşistlere sorgu sırasında yapılanları kendi gözleriyle görünce delirmiştir. Örneğin, bir köylü tutuklanarak cezaevine kapatılıyor, o güne kadar ne mahkemeye çıkmış, ne böyle bir yere gelmiş... Sonra burada Hasköy çevresinden tutuklu komünist ve çiftçilere yapılan işkenceleri görünce 24 saat içinde deliriyor.

İşkence görenlerin birçoğu faşist mahkemelere çıkmadan fiziksel ve ruhsal işkenceler sonucu cellatların elinde ölüp gidiyordu. Diğerleri de başka birinin canını yakmamak, sır saklamak, daha korkunç işkenceler çekmemek ve cellatların elinde ölmemek için kendi canlarına kıymayı yeğliyorlardı. Bakardınız biri kendini Toplumsal Güvenliğin ya da karakol binasının yukarı katından aşağı atmış; ikincisi cam veya tıraş bıçağıyla damarlarını kesmiş; üçüncüsü zehir yutmuş, dördüncüsü kendini asmış ya da başka şekilde canına kıymış...

Nisan olaylarından çok önce Toplumsal Güvenlikte Elena Giçeva kendini asıyor, Dimitır Hacımitev merdivenlerden atlayarak yaşamına son veriyor, Atanas Stratiev, Kosta Şulev ve başkaları onları izliyordu... O zamanki parti talimatına göre, sorumlu parti militanları düşman eline düştüğünde kendisini öldürmek için her çareye başvuracaktı. Bu iki nedenden ötürü gerekliydi: Arkadaşının öldüğünü öğrenen diğer tutuklular bundan sonra bütün suçları ona yükleyebileceklerdi. Polis dairesindeki sorgu ve diğer işlemler altüst oluverecekti.

Çok sonra yapılan değerlendirmelere göreyse bu türlü davranışlar zararlı ve zayıflık olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

*
**

Faşistlere, özgürlük ve adalet için savaşan militanlara şiddet, baskı ve ortaçağ işkenceleri uygulamak için, bu amaçla eğitilmiş, hazırlanmış özel örgütler gerekti. Çok geçmeden bunlar da hazırlandı: Ücretli polisler ve kiralık katillerden koca bir ordu!

Emniyet Amirliğinde (cellatların en yüksek örgütü) 1940 yılında şef ve yönetici kadrosu 87 kişiyken, sonraki yıllarda sayıları çok artmıştır.

Polis örgütü, aynasızlar denen geniş bir kadroya ücret ödüyordu; aynasızlar gece gündüz demeyip şüpheli kişilerin sokaktaki davranışlarını, kuşkulanılan evleri, meyhaneleri, tatlıcı dükkânlarını, kulüpleri, kurumları ve başka yerleri titizlikle izleyip arayan ve ona göre rapor hazırlayan sivil polislerdi.

Polis ve aynasızların eğitimi ve öğretimi için özel okullar, kurslar, kolejler açıldı. 1925 yılında açılan Sofya Polis Koleji, 1937 yılında Polis Okulu oldu. 31.1.1938 ile 5.1.1941 tarihleri arasında bu okulda faşist hükümetin gereksinimi için 6 aylık düzenli bir öğretimle 1033 polis yetiştirildi. 1941 yılındaysa, 15 Hazirana kadarki sürede 4 kısa dönem mezun verilerek 1350 jandarma adayı, 162 üstçavuş, 104 komutan, 24 istihbaratçı; toplam olarak 1640 polis hazırlandı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında hükümet, polis örgütünü genişletti. Pirot kasabasında 300 kişilik (2.8.1941), Üsküp'te 200 kişilik şubeler açtı, daha sonra bunlar ayrı birer polis okulu oldular. B. Filov hükümeti de Serez'e 200 kişilik bir polis okulu açtı.

Bulgar polis örgütü Avrupa'daki çeşitli polis örgütlerinin deneylerinden, çok yanlı ilişki ve bağlantılardan yararlanıyordu.

Mali sermaye ve monarşinin kendine sadık, halkından nefret eden yargıçlara, savcılara gereksinimi vardı. Gerici burjuvazi faşist hukuku «*ilmi*» şekilde öğrenip halkına karşı bunları uygulasın diye, bu «*Meşruiyet savunucularını*» ve bu «*Hak güderleri*» uzmanlık için Avrupa ülkelerine yolluyordu.

Bulgar faşizmi, Hitler'cilerden yalnızca onların uygulamasını öğrenmekle kalmıyordu; nitekim 1941-1944 direniş yıllarında tutuklu anti-faşistlerin sorgusunda işkence yaparken Gestapo'yu bu işe doğrudan doğruya kattı. Gestapo'nun işlev ve görevi bununla bitmiyor, siyasi tutuklulara ne ceza verileceğini de onlar saptıyordu!

1942 yılında Postacılar Davası sanıklarından Ivan Hristov Gigov anılarında şöyle anlatıyor: «*Emniyet amirliğinde ifade odasındaki kade alırken bu adamın onlara insanlık dışı araçlarla işkence yaptığı du (bu adam Albert adında bir Almandı). Tutuklu arkadaşlardan ifade alırken bu adamın onlara insanlık dışı araçlarla İŞKENCE yaptığını söylüyorlardı.*» Aynı durum paraşütçüler ve BKP MK duruşmasında da görülür.

Toplumsal Güvenliğin ağır sorgusundan geçip polislerin işkencesinden kendini zar zor kurtarabilen kurbanlar, bu kez de faşist yargıçların pençesine düşüyor, gerici yasaların madde ve fıkralarınca cezalandırılarak tutukevini boyluyorlardı.

9 Haziran 1923'teki hükümet darbesinden sonra mahkemeler işitilmedik sert ve haksız hükümler verdi. Bunu *Eylül Ayaklanması bozgunu* izleyince kitlesel duruşmalar, 1925 yılına kadar sürdü; yüzlerce militan idam ya da yıllarca ağır hapis cezasına çarptırılırken, Eylül Ayaklanması liderlerinden Georgi Dimitrov, Vasil Kolarov, Gavril Genov da gıyabi idam cezasına hüküm giydiler.

Hukukçular arasında, hükümetin ısrarlı çağrısına rağmen, faşist askeri mahkemelere katılıp körü körüne mali sermayeye hizmet etmek istemeyenler çoktu. Askeri Mahkeme Kısım Müfettişi Albay Stoyanov, bakanlığına gizli olarak yolladığı mektupta, askeri mahkemelerde gönüllü olarak yargıç ve sorgu yargıcı görevini almak isteyen emekli subay bulamadığını yazarken şunları belirtiyordu: «*Filibe'deki askeri savcıya, savcı yardımcısı atamasını dördüncü kez söylemek zorunda kaldım. Bu yazışmaya aynıt olarak gönderilen 2966 No. lu telgrafın içeriği şöyleydi: '830 yardımcılık için aday gösterilenler zar zor razı oldularsa da bugün başvurarak kişisel nedenler yüzünden atanmamalarını diliyorlar' Savcılığa geldiğimden bu yana hep arıyorum, birçok avukata, yargıca da rica ettim fakat isteyen yok. Savcılıktaki işler gece gündüz çoğalıyor, eğer mümkünse bunların başka bir yerden atanmalarını rica ederim.*» Büro işlerinde görevli sekreter yardımcıları atanırken de buna benzer güçlükler çıkıyordu.

Özellikle 1925 yılı Nisan olayları sırasında faşist mahkemeler çok gaddardı; sanık, yasaya dayanarak verilen hükmü temyiz edemezdi. Boyan Bılgaranov'a suikasta karışma suçundan DGY'nin 16. maddesine göre idam cezası verilmişti. Oysa o, yaşadışı eylemci olarak Filibe'de 1924 Kasımında tutuklanmıştı. Polis zindanlarında birçok «*ameliyat*»tan geçtikten sonra Filibe Merkez Cezaevinde yatıyordu. 1925 yılı Temmuz ayı içinde Rusçuk Askeri Mahkemesi onu suikastten sonra yakalanmış gibi Rusçuk'a götürüyor, sıkıyönetim ilan edilince de

DGY'nin 1925 Nisanında değiştirilen 16. maddesine göre cezalandırıyordu.

Buna benzer başka bir olay, Vasıl Mavrikov'un başına gelmişti: Mahkemede, olay sırasında Tırnovo cezaevinde olduğunu ve bir cinayet sanığı olarak yakalandığını söylemesine rağmen Nisan olaylarının örgütçüsü gibi idam cezasına çarptırılıyordu.

Yine Nisan olaylarıyla ilgili bir hüküm verilirken, «*...Böylece savaşan bir ordunun son askerine kadar herkes bu zaferden sevinip yararlanırken, o bu bozgunun ağırlığını çektiğinden dolayı... Sanık, suikasttan sorumludur*» denilmekteydi. Oysa tutuklunun aleyhine hiçbir delil olmadığından, bu, faşist mahkemeleri ilgilendirmezdi. Ve bu sınıfsal hıncın kurbanlarına, burjuva hukukunun temsilcileri «*katil*», «*eşkiya*», *hain*» ve «*anarşisi*» diye küfür edip duruyorlardı.
lardı.

Bütün bir ailenin hüküm giyerek cezaevine atıldığı da oluyordu. Anne ve babalar kendi öz oğullarını polislerden gizledikleri için ağır cezalara çarptırılıyorlardı.

Böylece bir suçtan dolayı 68 yaşındaki Rada Kemençecieva nine 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı.

98 yaşındaki köylü Nikola Tsanev ise, hükümet tarafından arandığını bilmediği ve hiç tanımadığı birini ağılında sığındırdığı gerekçesiyle 15 yıl ağır hapis cezasına uğradı.

Bundan daha tuhaf olan da çok önceden sorgusuz yargısız öldürülen komünistlerin sonradan ölüm cezasına çarptırılmasıdır. Suikasten sonra öldürülen N. Petrini (milletvekili), Hr. Kosovski (gazeteci), Vladimir Blagoev (avukat) ve Trifon Georgiev (üniversite öğrencisi) gibi kişiler, yıllar sonra yargılanmış ve ölüm hükmü giymişlerdir!

Bu mahkemeler soruşturma yapmaksızın sözkonusu suçla hiçbir ilişkisi olmayanları bile cezalandırmıştır.

1925 Nisan olayları sırasında Sofya'nın Ogoya köyünden Veliçko İvanov'a anti-faşist eylemle, devrimcilikle uzaktan yakından bir ilişkisi olmamasına rağmen idam cezası verildi.

Veliçko çobanlık yapan saf bir çocukcağızdı, Balkanlar'daki ağılından ve koyunlarından başka bir şey bilmezdi; okula da gitmemişti. Onun bütün suçu tanımadığı kişilere İskra Nehri'nin azgın sularından karşıya geçmeleri için ipini vermesiydi.

Şimdi Veliçko tanımadığı iki kişinin kaçmalarına ve gizlenmelerine yardımcı olduğundan dolayı, bu korkunç «*SUÇ*»un hesabını askeri mahkemede vermeliydi.

«*Veliçko, İskra Nehrinden geçirdiğin adamlar yasadışı mıydılar?*»

diye mahkeme başkanı ona sorunca, veliçko da masum masum yanıtladı:

*«— Elbette yatmışlardı. Adamcağızlar çok yorgundular, yattılar.»**

«Onlara niçin ekmek verdin?

Veliçko onlara aval aval bakarak *«Ama onlar açtı, benim de ekmeğim vardı! Niçin vermeyecekmişim? Aç mı dursunlar?»* deyiverdi.

Bunlardan sonra savcı iddiasından ısrar ederek Veliçko'ya ölüm cezası verilmesini istedi.

Mahkeme başkanı sanığa son sözü verirken, *«Veliçko, savcı efendi senin idamını istiyor, ne diyeceksin?»* diye sordu.

Mahkeme salonuna gireli beri Veliçko'yu savcının anlattığı öyküler hiç ilgilendirmiyordu; o kendini çok daha önemli bir düşünceye kaptırmıştı. Maddi delil olarak alınan ve şimdi yargıç masasının üzerinde duran ipin kendi ipi olduğunun farkına varmıştı; ona gözünü dikmiş bakıyor, hani neredeyse hemen üzerine atılıp onu oradan alıvereceği geliyordu.

Veliçko ayağa kalkarak yalvarırcasına, *«Yargıç efendiler, benim ipceğizimi veriniz! O benimdir ve bana çok lazım oluyor!»* dedi.

Mahkeme kurulu görüşmeye çekildi ve sonra Veliçko İvanov'a karar bildirildi: *«Gereği düşünüldü: asılmak suretiyle idamına!..»*

Yalnız polisler değil sorgu yargıçları da tutuklu militanlara en ağır işkence ve hareketleri yapıyordu. Buna benzer birçok olay vardır, bizzat askeri savcılar ve sorgu yargıçları eşliğinde cellatların kamçısı altında ifade alınıyordu. Kurbanlar yargıcının odasından alınıp doğrudan doğruya işkence bölümüne götürülüyor, *«ameliyat»*tan sonra yeniden sorguya alınıyorlardı.. ta ki istenen *«itiraf»*ı kabulleninceye kadar. Nisan olaylarında sorguyu ve işkence'yi askeri sorgu yargıçlarının yapması sıradan bir olaydı.

Faşist mahkemelerinin kendisi de, Toplumsal Güvenlikte ve polis karakollarında olduğu gibi, sanık işçi, köylü ve aydınları dayaktan geçirip külçe haline sokuyordu.

1929 yılı duruşmalarından birinde, sanık gençler yapılan tüyler ürpertici işkence'leri açıklayınca, sivil polis ve jandarmalardan bir grup, yargıçların gözü önünde gençlerin üzerine saldırarak onlara korkunç bir dayak attılar. Bu çirkin olayı protesto için avukatlar ve tanıklar

---

* Bulgarcada «yasadışı» ile «yatmamış» sözcüğü benzer biçimde yazılır ve okunur. (Ç.N.)

mahkemeyi terk edince yargıçlar, savcı ve polisler (tanık olarak) duruşmayı sürdürdüler.

Buna benzer daha birçok olay gösterilebilir.

1925 yılında askeri mahkemelerdeki duruşmaların çoğu, savunma avukatları bulunmaksızın yapılıyordu. Sanık avukatları çoğu kez savunmadan vazgeçsinler diye izleniyor, korkutuluyor, vazgeçmezlerse bu kez de tutuklanıyorlardı.

Hatta Bulgar Avukatlar Birliği Yönetim Kurulu, «*Savunma hakkının dokunulmazlığı*» üzerine özel bir bildirge kabul etmek zorunda kaldı. 11.7.1925 tarihli bir mektubu Savaş Bakanlığına yollanan mektupta şöyle deniliyordu:

«*Sayın Bakan,*

Lom, Plevne, Burgaz, Varna, Karlova, Eskizağra, İslimne ve diğer kasabalarda, avukatlara sık sık yapılan korkutma ve saldırıları gözönünde bulunduran Yönetim Kurulu olarak sizden, adli savunmaların serbestçe yapılması için ilgili makamların gereken önlemleri almalarına ilişkin emirlerinizi rica ederiz.

İmza: Başkan (imza okunamadı)
Sekreter (imza okunamadı)»

Yargıçlar ağır hükümler veriyordu. 9 Eylül 1944'den sonra Adliye Bakanlığı DGY ile cezalandırılmış ne kadar siyasi hükümlü bulunduğu ve aldıkları cezaların miktarı konusunda inceleme yaptı. Alınan bilgiler tam olmasa da, DGY'ye göre cezalanan siyasi hükümlü sayısına oldukça yaklaşmakta ve yeterli bilgi vermektedir.

1924-1944 yılları arasında toplam 7856 siyasi hükümlüye verilen cezalar şöyle sıralanıyordu: 1 yıla hükümlü 386 kişi; 3 yıla hükümlü 443 kişi; 5 yılda hükümlü 1145 kişi; 10 yıla hükümlü 1362 kişi; 15 yıla hükümlü 2950 kişi; 20 yıla hükümlü 10 kişi; ömür boyu hapse hükümlü 1251 kişi; idama hükümlü 309 kişi. Bu rakkamlardan çıkan sonuca göre, ağır hapis cezaları tümünden çoktur: 5882 kişi 10 yıldan yukarı hüküm giymiş olup 15 yıla kadar hükümlü olanlar 2950, 5 yıla kadar olanlarsa 1974 kişidir.

Silahlı direniş yıllarında verilen cezaların incelenmesi, 10 yıldan yukarı cezaların çoğunlukta olduğunu gösteriyor. Örneğin, Hasköy cezaevinde 296 siyasi hükümlünün 263'ü 10 yıldan yukarı; 334'üyse 10 yıldan az (bunlar 9.9.1944'te salıverildiler) hapis cezasına çarptırılmış-

lardır. Yine Lofça cezaevinde 338 hükümlünün 238'i 10 yıldan yukarı; 80'i 10 yıldan az ceza yemişti; 20 kişinin de mahkemeleri sürüyordu.

Hükümet yargı organlarını örgütleme görevine, burjuva hukukçularının en gerici temsilcilerini atamaktaydı.

Burjuvazi mahkemeden yararlanıyor, orada kendi savcılarını, yargıçların ve avukatlarını devrimci sınıf hareketine sövdürüp hakaret ettiriyordu. Savcı ve yargıçlar orada «*adalet*»in «*namus*»un ve «*vatanseverlik*»in kanlı güldürüsünü oynuyorlar ve bu erdemler adına ölüm cezaları yağdırıyorlardı. Faşist mahkemeler, sınıfsal adaletin örneği olup amaçları faşist egemenliği sonsuz kılmaktan başka bir şey değildi!

4 — FAŞİST CEZAEVLERİNDEKİ ÖLDÜRÜCÜ YÖNETİM

Faşist yöneticilerin, faşizme karşı savaşanlarla uğraşacak polis kadrosu ve yargı organları oldukça yeterliydi. Özgürlük ve hak uğruna savaşanlara layık görülen korkunç işkence'ler, yüksek mahkemeler, kavgada ilk basamaktı. Burjuvazi onları işçi eylemlerinden büsbütün koparıp ayırmaya çalışıyordu, bunu da ancak cezaevleri ve toplama kamplarının yardımıyla yapabilirdi.

Cezaevleri, burjuva diktatörlüğünün zorbalık aygıtının gerçek bir halkasıydı. Faşizm, cezaevlerinden yararlanarak eline düşen militanların savaş azmini kırmak, onları fikir ve inançlarından caydırmak, teslim olmalarını sağlamak için kurbanlarına fiziksel ve ruhsal işkenceler uygulayarak saldırısını sürdürüp duruyordu.

Faşizm iktidara gelir gelmez ileride saldırıya geçmek için büyük bir ivedilikle eski cezaevlerini genişletmeye ve yenilerini yaptırmaya başladı.

Bütün büyük kentlerde bir cezaevi vardı. Ayrıca büyük yerleşme merkezlerinde de polis karakolları bulunuyor, bunlar sorgu süresince geçici cezaevi olarak kullanılıyordu. Karakollarda tutuklu koğuşu olarak yeraltı depolarından, bodrum katlarından yararlanılırdı. Bunlar da kural olarak yeteri kadar hava almayan, soğuk, nemli, karanlık beton koğuşlardı. Polis karakolları sürekli çalışma içindeydi, bunlar da yetmezse belediye binaları, okullar ve okuma evleri kullanılırdı...

9 Hazirandan (1923) sonra Sofya, Burgaz, İslimne, Varna, Vraca, Vidin, Filibe, T. Pazarcık, Plevne, Lom, Köstendil, Cumabalâ, Nevrakop, Eskizağra, B. Tırnovo, Selvi, Razgrat, Rusçuk, Hasköy, Kırcalı ve Şumnu kasabalarındaki 22 cezaevi de hizmete (!) sokuldu.

1924 yılındaki belgelere göre, Kızanlık, Berkofça ve Petriç cezaevlerinde pek çok siyasi hükümlü vardı, fakat sonraki yılların belgelerinde onlardan nedense söz edilmemiştir.

Vidin, Rusçuk, Şumnu, Varna (eski), Hasköy, B. Tırnovo, Nevrokop, ve Burgaz (eski) cezaevleri daha Osmanlı egemenliği döneminden kalmaydılar. Bunlara hızla yenileri eklenmeye başlandı. Böylece 1928-1929 yıllarında Vraca ve Varna'da yeni cezaevleri yapıldı. 1931 yılında Eskizağra'daki «*modern*» cezaevi açıldı.

Bu cezaevi yapılış tarzı açısından diğerlerinden bambaşkaydı. 112 tek kişilik hücresi ve 12 genel dairesi olup 400 kişi alabiliyordu. Siyasi hükümlüler tek kişilik hücrelere konuyor ve onlara ayrı, sert yöntemler uygulanıyordu. Siyasiler gece gündüz tümüyle yalnız, «*münzevi*» durumda bırakılıyorlardı. «*Yenilik*» ve «*Modernlik*» buydu!

1931 yılının sonbaharında Plevne'de eskisinden bir duvarla ayrılan yeni cezaevi hizmete girdi.

1936 yılında faşistler İslimne'deki ikinci cezaevinin yapımını bitirdiler. Bu aslında bir makarna fabrikası olup iç kısmı beton muazzam bir yapıydı; buna karşılık avlusu oldukça küçüktü. Yapılmasındaki tek amaç, ülkenin dört bir yanındaki siyasi hükümlüleri buraya toplayıp dış dünyayla ilişkilerini keserek orada özel, öldürücü bir yönetim uygulamaktı.

Faşist hükümet yeni cezaevleri yaptırırken, 1930 yılı içinde eski cezaevlerinin onarılması ve yeni binaların eklenmesi için de devlet bütçesinden oldukça büyük bir ödenek ayrıldı. Böylece, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Bulgaristan'da 25 cezaevi iş görüyordu.

1941-1944 yılları resmi istatistiklerine göre 26 cezaevi vardı, fakat gerçek sayı 29'du. Çünkü Pazarcık, İslimne ve Plevne'de de birer cezaevi bulunuyordu. 9 Eylül 1944 arifesinde siyasi hükümlü bulunduran cezaevleri Burgaz, Hacıoğlu Pazarcığı, Manastır, Varna, Vidin, Cumbalş, Drama (şubeleri: Serez, Gümürcine), Kırcalı, Küstendil, Lofça, Lom, Nevrokop, Plevne, Filibe, T. Pazarcık, Razgrat, Şumnu, Rusçuk, İslimne, Üsküp, Eskizağra, Silistre, B. Tırnovo, Hasköy, ve Vraca cezaevleriydi. Faşist Bulgar cezaevleri cetvelinde adları bulunmayan yeni cezaevleriyse Manastır, Serez, Gümürcine, Üsküp ve 1923'ten sonra işleyen, sonraları kapanan Selvi'den oluşmaktaydı. Birçok cezaevi olmasına karşın öyle anlar oluyordu ki, polis karakolları tutuklanan vatanseverleri almıyordu. Direniş yıllarında tutuklular o denli çoğaldı ki, faşist iktidar «*özel kamp*» denen cezaevlerini açmak zorunda kaldı.

Adalet Bakanlığının 22.10.1942 tarihli emriyle Hasköy cezaevi yakınlarında, Dinovo köyünde, hükümlülere «*Özel Kamp*» kurularak bu-

raya Koru-Dere Nehri yatağını temizlemek üzere 350-400 siyasi hükümlü yerleştirildi. Bu kamp açılınca, Plevne cezaevinden 60, Filibe'dekinden 16, Küstence'dekinden 9, Şumnu'dakinden 24, Üsküp'tekinden 6, İslimne'dekinden 15, Kırcali'dakinden 4, Nevroko'dakinden 8 kişi aktarıldı. Hemen hemen aynı tarihte Burgaz cezaevi dolayında Bigarovo köyü kıyısındaki *Atiya* taş ocaklarında bir özel kamp açıldı. 1942 yılında burada 235, 1943 yılındaysa 187 kişi çalıştı. Bunların hepsi DGY'den hükümlüydüler. Pazarcık cezaevi civarında, *Boşulya* taşocağı yanında, Rusçuk cezaevi çevresinde, Vardim köyündeki Devlet Çiftliğinde ve başka cezaevlerinin yakınlarında bu çeşit kamplar kuruldu.

Adalet Bakanlığının 19.7.1944 tarihli özel genelgesiyle, cezaevi müdürlerine, Yiyecek Maddeleri Sağlama ve Fiyatları Düzenleme Yasası, Vatandaşlık Seferberliği Yasası, Kişi ve Toplumsal Güvenliğe Karşı Suçları Sınırlandırma Yasası, Ulusu Koruma Yasası, Askerin Maddi ve Manevi Gücünü Koruma Yasası ve bunlara ek olarak Devlet Güvenlik Yasasıyla hüküm giyip cezaları kesinleşmiş olanları, ivedilikle Burgaz ve Pazarcık cezaevleri yanındaki özel kamplara zorunlu çalışmaya yollamaları emrediliyordu.

Kapitalistlerin ve faşist devletin amacı, hükümlülerin işgücünden yararlanmak ve ağzına kadar siyasi hükümlüyle dolan cezaevlerindeki «*konut darlığını*» önlemekti.

1941 yılına kadar Yambolu'da cinayet, nöbet görevini kötüye kullanma, hırsızlık, firar, yaralama, devlet araçlarını kötüye kullanma gibi suç işleyen ordu görevlileri için bir cezaevi bulunuyordu.

Direniş yıllarında BKP'nin enerjik ve sebatlı çalışmasıyla ordudaki askerlerin parti ve İşçi Gençlik Birliği saflarındaki sayıları gittikçe çoğalıyordu. Ordu üyeleri ve bütün birlik, partizanların safına geçiyorlardı. Resmi makamlar 1942 yılında 638, 1943 yılında 667, 1944 yılında yalnız altı ay içinde 966 asker kaçağı olduğunu bildirmekteydiler.

İktidar, elinden geldiğince orduyu komünist fikirlerin etkisinden korumaya çalışıyor, ordudaki herhangi bir parti ya da İGB örgütüne aman vermiyor, hemen eziyordu. Faşist diktatörlüğe karşı olan militanların ve ağır hapis cezasına çarptırılan askerlerin sayısı gittikçe artıyordu. Bu yeni gelişmeler Bogdan Filov hükümetini, ordu mensubu siyasi hükümlüleri yerleştirmek için Özel Askeri Cezaevi açmaya zorladı.

Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısından iki hafta sonra, Savaş Bakanı General Daskalov, 8.7.1941 tarihli bir mektupla Adalet Bakanına başvurarak daha önce Yambolu'da olan askeri ceza-

evinin askerleri almadığını bunun için İslimne'deki Merkez Cezaevinin askeri cezaevi olmasını ısrarla istiyordu. Adalet Bakanlığı General Daskalov'un isteğine uyarak, yenisi yapılıncaya kadar buranın geçici olarak kullanılmasına razı oldu ve anlaşma uygulanarak 15.8.1941 tarihine kadar Yambolu Askeri Cezaevi, İslimne Merkez Cezaevine taşındı.

Fakat hüküm giyen askerlerin sayısı öyle hızla artıyordu ki, (8.7. 1941 yılında 300 kişiyken, 4.9.1941 yılında 825'e ulaştı) cezaevi komutanı iki ay sonra Adalet Bakanlığındaki Askeri Mahkemeler Hizmet Şefliğine, İslimne'deki cezaevi binasının hükümlüler için dar olduğunu, bütün tutukluların sıkışık yaşadığını yazmak zorunda kaldı. Bu durumda diğer suçlardan ceza yiyenlerin ayrılıp Yambol'daki eski askeri cezaevine yollanmasını ve burasının askeri cezaevinin bir şubesi olmasını öneriyordu. 22.9.1941'de Yambol'da askeri cezaevinin bir şubesi açıldı, daha sonra bakanlığın 578 No. lu ve 19.12.1941 tarihli buyruğuyla resmi şekil aldı.

İslimne Askeri Cezaevi Yambol'daki şubesiyle birlikte ülkede en büyük cezaevlerinden biriydi. 28.8.1943 tarihli bilgiye göre, Askeri Cezaevinde bulunan ordu görevlilerinin sayısı, hapis cezasına çarptırılan 600, ağır hapis cezasıyla 82, en ağır hapis cezasıyla 950 olmak üzere toplam olarak 1632 kişiydi.

İslimne Askeri Cezaevinden başka, her büyük garnizonda garnizon cezaevleri vardı. Bunların bazıları oradaki cezaevlerinin şubeleri haline getirildiler.

Cezaevlerinin iç ve dış görünüşleri, yapılış tarzları genellikle birbirine benziyordu. Yalnız eskilerle yeni yapılanlar arasında göze çarpan bazı farklar vardı, Osmanlı döneminden kalma zindanlarla, bağımsızlıktan sonra yapılanlar birbirine hiç benzemiyordu. Eski zindanlar son derece karanlık, nemli, soğuk ve sağlığa aykırıydı. Bunlar kural olarak 5-6 kişilik odaları ve başka daireleri olan kalın taş duvarlı tek kat yapılardı. Odaların tabanı beton, bazısı çürük tahta, bazısı da iyice sıkıştırılmış, sürekli nem kusan ve pislik kokan topraktı. Yeni cezaevlerinde, eskilere göre siyasi hükümlülerin yaşamını daha da zorlaştırmak, onlara cehennem hayatı yaşatmak amacıyla bazı değişikliklerle yapılmış, Osmanlı zindanlarının elverişsiz yaşama koşulları giderilmemişti.

Sözde yeni ve ıslah edilmiş olan bu binalar, tutsak düşen antifaşistleri «*Modern* bir şekilde telef eden yapılardı. Bunların hepsi birbirine benziyordu.

Şimdi 1910-1911 yıllarında yapılan Sofya Merkez Cezaevinin yapı-

lışı ve durumu üzerinde biraz duralım. Binada yanyana müdüriyet gardiyan, bekçi ve diğer personelin odaları, işlik, kantin, cezaevi kilisesi ve bunlardan başka 250 karanlık oda vardı.

Cezaevi, tutuklular, hükümlüler, ağır cezalılar ve idamlıkların kaldığı yerler olmak üzere birkaç bölümden oluşuyordu. İdamlıklar bölümü en üstteki üçüncü katta yer almıştı. İlk yıllarda birkaç odalık bir bölüm bakanlar, büyükler ve ünlüler için ayrılmıştı; burada A. Stanboliyski hükümeti bakanlarından Tsanko Bakalov Tserkovski, Aleksandır Botev (ikisi de Çiftçi Partisinden), BKP MK üyelerinden H. Kabakçiev ve Nikola Penev ve başkaları yatmıştır.

Bütün cezaevlerinde özel ya da uydurma kadın koğuşları vardı. Yeni cezaevlerinde kadın koğuşları çoğunlukla binaların kuzey tarafına düşüyordu. Odalar küçük ve karanlıktı. Eskizağra, Varna, Plevne ve başka yerlerdekilerin durumları da aynıydı. Eski cezaevlerindekilerse uydurma, çerden çöpten şeylerdi, sağlık kurallarının uygulanmasıysa sıfırdı.

Cezaevlerinin hepsinde hücreler vardı. Sofya Merkez Cezaevindekilerse, «*cezaevi içinde cezaeviydiler*». Mahzen dibinde üç «*delik*» bulunuyordu: bunların her birinin eni bir metre, boyu iki metre olup çoğu zaman bir deliğe birkaç kişi birden kapatılırdı. Hiçbir aydınlatma deliği bulunmazdı; içerisi çeşitli haşarat, böröü-böcek (bit, tahtakurusu) doluydu. Bunlar yetmiyormuş gibi, bir de cezaevinin bütün pisliği hücrenin yakınındaki beton oluktan akıyordu. Diğer cezaevlerindeki hücreler de aşağı yukarı bunlar gibiydi, bazıları daha da beterdi.

Cezaevi gardiyanları faşizm cellatlarının güvenilir sadık uşaklarıydı. Polis örgütlerinin yanısıra askeri garnizonlar da cezaevlerine bakmakla yükümlüydü; her zaman nöbetçi asker yolluyorlardı. Gergin anlarda, özellikle sivil polisler görevlendirilir, geceleri de eğitilmiş köpeklerden yararlanılırdı. Siyasi hükümlülere uygulanması istenen öldürücü yönetim, cezaevi yöneticisinin eline teslim edilmişti. O da bunu, ukalaca, «*iç düzeni sağlıyormuş*» gerekçesiyle sert bir şekilde uygulamaktaydı.

Cezaevi yönetimi, müdür, müdür yardımcısı, başgardiyan, gardiyanlar, bekçiler, evrak memurlarından oluşurdu. 6.10.1939 tarihinde Sofya Merkez Cezaevi yönetimi 76 kişinin elindeydi. Diğer cezaevlerinde de durum buna benziyordu.

Cezaevinin demir parmaklıkları arkasına düşen faşizmin kurbanları, en onur kırıcı, en ağır koşullar altında yaşamaya terkedilmişlerdi. Bu, fiziksel ve ruhsal yönden tüketme ve öldürme yöntemiydi!

Faşist iktidar, ceza yasalarında siyasi hükümlülere daha hafif yön-

temler uygulanmasını kesin maddelerle belirtmesine karşın, 9 Haziran Darbesi, hele Eylül Ayaklanmasından sonra siyasi hükümlülere (diğerlerine oranla) çok daha sert davranıyordu.

Faşizmin iktidarı aldığı ilk yıllarda, diğer dönemlere oranla siyasi hükümlülerin yaşamı oldukça iyi, katlanılabilir gibiydi. Hükümlüler parti ve işçi eylemleriyle bağlantı kurabiliyor, yakınları ve akrabalarından her türlü yardımı alabiliyorlardı. Örneğin Vidin Sancak Mahkemesi Başkanı 24.10.1923 tarihli yazısında, cezaevi müdürünün dikkatini çekerek, «*cezaevindeki hükümlüler, belli yerde olmaksızın, yanlarında cezaevinden görevli kimse bulunmadan ve görevli kimseden izin almadan kendi aralarında görüşme yapabilirler*» diyordu. Ama bir süre sonra bu işlemi durdurarak sıkı yöntemlerin uygulanmasını emretti. Bu şunu gösteriyor ki, emekçi kitlelerle yeni palazlanmaya başlayan faşizm arasında son yıllarda gittikçe keskinleşen bu sınıf savaşı ortamı, doğal olarak, cezaevi yönetiminin siyasi hükümlülerle ilişkilerine ve onlara karşı tutumlarına yansımıştı. Faşizm, 9 Haziran Darbesinden sonra ilk aylarda, hatta bir yıl sonra bile A. Stanboliyski döneminden kalma cezaevi yönetimini bir çırpıda değiştirememişti.

Suikasttan sonra cezaevlerindeki yönetim kötüleşti, gardiyanlarla bekçiler gittikçe daha kaba ve kinci oldular.

1925 yılında Burgaz cezaevinden *Aya Anastasya*'ya yerleştirilen siyasi hükümlülerin kaçmaları, aynı şekilde, Filibe cezaevinden kaçmaya yeltenilmesi nedeniyle yönetim daha da sertleşti. Adalet Bakanlığı cezaevi müdürlerine, Sancak Mahkemeleri nezdindeki savcılara 4.8. 1925 tarihinde gizli bir genelge yollayarak yoklama ve arama yaparken çok dikkatli ve uyanık bulunmalarını emrediyordu.

Faşizmin egemen olduğu süre siyasi hükümlülere uygulanan baskı yönetimi öldürücüydü. Faşizmin genel eğilimi, ele geçen militanları dar bir sınır ve çevre içinde kıskıvrak tutup fiziksel ve ruhsal yönden yavaş yavaş, kesin olarak tüketmekti. Kuşkusuz yönetim kesin olmuyor, ülkenin uluslararası durumuna, sınıf savaşının keskinliğine göre değişiyor, bazen biraz iyileşip, bazen de kötüleşerek varlığını sürdürüyordu. A. Lyapçev hükümeti döneminde baskı çok ağırdı; Halk Birliği yıllarında da kötüydü, hele 19 Mayıs Darbesinden sonra dayanılacak gibi değildi.

Hatta yöneticiler bile uyguladıkları yönetimin gayet korkunç olduğunu, eşi benzer bulunmadığını itiraf ediyorlardı. 1936 yılında bir grup vatandaş, Adalet Bakanını ziyaret ederek siyasi hükümlülerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi dileğinde bulununca bakan, «*Öyle cezaevlerinin olduğunu söylüyorlar, örneğin B. Tırnovo'daki gibi... Bunun*

kapısına, Dante'nin cehennemindeki 'Ey bu eşiğe adımını atanlar, bütün umudunuzu burada bırakıyorsunuz,' levhasını asmak gerekli,» diyerek cezaevlerinin korkunçluğunu bizzat itiraf ediyordu.

Koğuşlar nemli, soğuk, yeterli hava ve aydınlıktan yoksundu, kış günleri ısıtılmazdı. Bu koğuşlara siyasi hükümlüler sardalya balığı gibi birbiri üstüne istif edilir, karyolasız kupkuru ranzalarda örtüsüz, döşeksiz yatarlardı. Varna cezaevi müdürü Adalet Bakanlığına yazdığı 3.7.1944 tarihli mektubuyla cezaevindeki hükümlülerin sayısının 1021'e çıktığını (292 cinayetten hüküm giymiş, 729'u siyasal), cezaevinin ancak 220 kişiyi barındırabileceğini, şimdiyse 5 kat çoğaldığını, siyası hükümlülerin polis makamlarınca 40-50 kişilik gruplar oluşturup durmaksızın yollanmalarının sürmesi durumunda, sayının daha da artacağını bildiriyordu.

Sonunda cezaevleri öyle bir duruma geldi ki, tutsak düşen militanlar, geceleyin yalnız bir yanına dönerek uyuyabiliyor, öbür yanına döneceği zaman bütün sırayı uyandırıp komutla diğer yana dönüyorlardı. Hatta çoğu kez nöbetleşe uyumak zorundaydılar. Bu tıka basa doldurulmuş odalar yalnız yatak odası değil, mutfak ve hela da oluyordu; kısacası her şeyleri oradaydı.

Siyasi hükümlülere giyecek, örtü, döşek hemen hemen verilmezdi; daha önce bazı kişilere (hepsine değil) verildi ise de çok yetersizdi.

Hükümlülerin günlük yaşamı ülkedeki cezaevleri genel tüzüğüne göre düzenlenmişti. Faşizmin yerleşmesinden sonra, dönemlere göre tüzükte bazı değişiklikler yapıldı. Bu değişiklik hiç kuşkusuz bir yere kadar oluyor, belli başlı önemli konulara dokunulmuyordu. Günlük yaşamın değerlendirilmesi her fırsatta tutsak anti-faşistlerin zararına işletiliyor, ağır ve yıpratıcı koşullar altında yaşamaya zorlanıyorlardı. İslimne'deki siyasi hükümlülerin bir raporuna göre, Sabah saat 05.30'da uykudan kalkıyorlardı (bu saatte kalkmayanlara gezintiden yoksun edilme, tecrit ve hücre cezası veriliyordu) Saat 07.00'da yoklama yapılırken, herkes şapkası elinde hazırol bekliyordu. Saat 07.45'de birinci grup gezintiye çıkıyor, avluya çıkanlar ikişer ikişer sıralar oluşturup dolaşıyorlardı. Birbirinden uzaklaşmak yasaktı, bu emre uymayanlar ağır cezalara çarptırılırdı. Gece saat 20.00'de yine sayım yapılarak koğuşlar kitlenirdi. 21.30'da konuşmak yasaktı. Geri kalan zamanlarda da gardiyanlar, bekçiler hiç durmadan koğuşlara girip çıkarak yabancı dil öğrenen okuyan siyasi hükümlüleri rahatsız edip dururlardı.

Verilen cezalardan biri de, temiz havadan, güneşten ve gezintiden yoksun edilmekti. Sofya Merkez Cezaevinde tutuklu bulunan A. Stanboliyski hükümetinin eski bakanları, Adalet Bakanlığına gönder-

dikleri 30.9.1923 tarihli yazılarıyla, ağır koşullar altında yaşamak zorunda bırakıldıklarını belirtip, diğer hükümlülere olduğu kadar kendilerine de havalanma izni verilmesini istiyorlar; diğer (19.2.1924 tarihli) bir bildirgeyle de «*Güzellik*» rejimine konduklarını, bu durumu gören her uygar insanın tüylerinin ürpereceğini yazıyorlardı. «*Üç aydan beri tutukluyuz, ne güneş yüzü gördük, ne de bizi odadan bir adım dışarı çıkardılar*» diye yakınıyorlardı.

A. Lyapçev yönetiminin sonuna doğru yaz günleri avluda 3 saat havalanmaya izin verildi. Kötü ve yağmurlu havalarda dışarı çıkılmazdı; tüzükte, «*her gün açıkta dinlenme vb.*» denildiği halde buna uyulmuyordu.

Filibe cezaevi, cezaevleri arasında en kötüsüydü. Özel bir tıp kurulu raporuyla hükümlülerin zamanlarını bütün gün bahçede geçirmeleri, koğuşlara kilitlenmemeleri yazılmış ve gerçekten 9 Haziran Darbesine kadar bu rapora uyulmuştu. Fakat sonradan hükümlülerin sayısı çok arttığından, faşist hükümet bu hakkı günde 4 saatle kısıtladı; bu durumda çarşamba ve cumartesi günleri serbestçe koğuşların temizliğiyle uğraşılabiliyordu. 1929 yılında bu kısıtlama günde 4 saatten 7 saate çıkarılarak temizlik yapılan o iki gün de kaldırıldı. Daha sonra havalanma da kısıtlanarak bir saat öğleden sonra dışarı çıkma izni verildi. Halk Birliği yönetiminde, siyasi hükümlülere havalanma sırasında birbirleriyle konuşmak, koğuş içerisinde karyolaya oturup dinlenmek yasak edildi. O sıra bu yönetimin son derece kötüleşmesi nedeniyle siyasi hükümlüler arasında bazı solcuların olaylar çıkarmaları önlemlerin artmasına bahane oldu.

Havalanma süresi sürekli değişiyor, normal olarak 1-4 saat arasında oluyordu. Fakat bazen de ceza olarak temiz havaya çıkmak tümüyle yasaklanır, o zaman hükümlüler bütün günü koğuşlarda geçirirlerdi. Faşist iktidarın bu tür davranışlarının amacı, kurbanlarını fiziksel ve ruhsal yönden çökertmek ilerideki savaşlarından yıldırarak boyun eğdirmekti. Verilen yemekler çok kötü ve yetersizdi. Bu yiyecekler en aşağı kaliteden ve bozuk maddelerdi. Nisan olaylarından sonra bazı cezaevlerinde yalnız öğle yemeği verilir, diğerlerindeyse hiç verilmezdi. Yemek kapkacağı da tas, konserve kutusu, ağaç ve toprak kaplardı. Kaşıktan başka bir şey verilmezdi, bunun için hükümlüler kaşık saplarından ekmek kesmeye yarayan bıçaklar yapıyorlardı. Halk Birliği Yönetimi sırasında Adalet Bakanı, Liberal, Vırbanov bir genelgeyle dışardan her türlü yiyecek maddesinin sokulmasını yasakladı. Hükümlülerin yakınları ve akrabalarına yiyecek getirme izni

verilirken, cezaevi müdürlerine getirilen yiyeceklerin ve paketlerin çok iyi kontrol edilmesi gerektiği hatırlatılıyordu.

Halk Birliği yöneticileri hükümlülere ikinci ve daha kuvvetli bir darbe indirerek 22 leva olan tayın bedelini 6 levaya düşürdüler.* Daha sonra 8 Leva, 19 Mayıs Darbesinden sonra yeniden indirilerek 6 Leva, uzun bir zaman sonra yine artarak (1930 yılı) 9.50 Leva oldu. Ne ilginçtir ki, aynı zamanda cezaevindeki işletmelerde hayvanların tayın bedeli insanınkinden yüksekti, örneğin, bir atınki 18 Leva, bir katırınki 10 Leva'ydı. Hükümlününkiyse bir ata göre iki kere daha az, bir katırınkinden bile daha düşüktü.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında fiyatlar çok yükseldiğinden yiyecek durumu daha da bozuldu.** Adalet Bakanının 28.2.1944 tarihli emrine ve Bakanlar Kurulunun 2 No. lu kararnamesine göre, krallıktaki bütün cezaevi personeliyle hükümlülerin, at ve diğer hayvanların porsiyon fiyatları şu şekilde belirlenmişti:

Tüm cezaevlerindeki personelin bir porsiyonu	40 Leva
Bir hükümlünün tayını	14 »
Bir hükümlünün tayını	14
Hastanede tedavi olan hükümlünün tayını	24
Cezaevi revirinde yatan hükümlünün tayını	20
Bir atın tayını	48
Bir katırın tayını	25
Bir eşeğin tayını	20

Adı geçen kararname 1.1.1944 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

---

* Bu konuda tam bir fikir edinebilmek için tayın ödeneğinin indirilmesiyle yiyecek maddelerinin fiyatlarının düşürülmesi arasındaki farkı gözönünde tutmak gerekir. Örneğin 1930'da 23, 23 Leva olan bir kilogram sığır eti 1932'de 17,05 Leva, 1934' de de 12, 72 Leva olmuştur. İkinci kalite ekmek 1930'da 6,2 Levadan 1932'de 4,90 Levaya düşmüş, 1934'teyse 4,92 Levaya çıkmıştı. Aynı yıllarda pirinç 19,80 Levadan 16,54 Levaya, patates de 3,56 Levadan 1,87 Levaya indirilmişti. Ancak görüldüğü gibi, başlıca yiyecek maddelerinin fiyatı dörtte bir oranında düştüğü halde, tayınınki 3,5 kez azaltılmış bulunmaktaydı. Bu da hükümlülerin beslenme yetersizliklerinin başlıca nedenini oluşturuyordu.

** 1939 yılında bir kg. buğday ekmeği 4,97 Levayken, 1944'te 13,66 Leva olmuştu.

Şimdi bu tayın parasıyla hükümlülere sağlanan yiyecek maddelerine ve miktarlarına bir göz atalım. Mahkemenin 119 No. lu emriyle hükümlülerin 4 Nisan 1932 tarihinde onaylanan haftalık yemek listelerine göre, bir hükümlüye sabahları kahvaltı olarak 25 gr. şekerle bir bardak çay ve gündelik 800 gr. ekmek verilmekteydi. Öğle ve akşamları da genellikle kuru fasulye, mercimek vb. gibi kuru sebze (100 gr.) ya da lahana gibi patatesle karışık taze sebze (300 gr.), pirinç (50 gr.) ya da bulgurdan oluşan bir yemek çıkıyordu. Hükümlü haftada yalnızca bir öğün hoşaf ve toplam 250 gr. et yiyebilmekteydi. Zaten yetersiz olan bu beslenme rejimi daha sonra 189 No. lu ve 23.5.1936 tarihli bir emirle daha da kötüleşti ve yiyecek miktarları azaltıldı. Örneğin, İslimne cezaevinde 1943'te gündelik ekmek miktarı 350 grama ve haftalık et miktarı da 50 grama indirildi. Eskiden 300 gr. olan haftalık pirinç ya da bulgur tayını da 125 grama düşürüldü.

Hiç kuşkusuz bunun anlamı siyasi hükümlüleri ağır ağır öldürmekti. Cezaevi yönetimi her zaman hükümlülerin yiyeceğinden az çok çalıyordu da. Örneğin, Şumnu cezaevinde 5.6.1933 tarihinde hükümlülere ayrılan 99 kg. fasulye, aşevine 52 kg.; 12,480 kg. şeker yalnızca 6,800 kg.; 29 kg. ayçiçeği yağı 12 kg. olarak teslim edilmiş, geri kalan yiyecek maddeleri cezaevi müdürlüğü tarafından çalınmıştı.

Siyasi hükümlülerin ve emekçilerin baskısıyla dışardan az miktarda bile olsa yiyecek maddeleri alınmasına izin verildi. Ancak bu kez de hükümlülere gelen yiyeceklerden bir bölümünü gardiyanlar kendilerine alıkoyuyorlar, koliyi geri çeviriyorlar, iyice bozulmasını bekledikten sonra sahibine veriyorlardı. 1935 yılında Plevne cezaevi yönetimi Mişo Nikolov, H. Palov, P. Mihaylov ve G. Ganev'e yollanan yiyecekleri ve paraları; Petir Tsanev'in mektubunu, G. Atanasov, B. Dimitrov, G. Tomov ve B. Mançev'e yollanan paralardan bir bölümünü iç etmişti.

Dışarıdan yemek getirilmesine ilişkin sınırlandırma gittikçe artıyordu. Adalet Bakanlığı 16.10.1940 tarihli genelgesiyle hükümlülerin haftada iki kez, cezaevi merkezi dışında konutu olanlarınsa ayda iki kez koli almalarına izin verdi.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında hükümlülerin beslenmesi o denli kötüleşti ki, açlık ve fiziksel yıpranma en yüksek noktaya ulaştı. Yiyecek maddeleri savaş yılları boyunca hemen hemen 1/2 oranında azaldı. Şu da gözönünde tutulmalıdır: 1943 yılında İslimne cezaevinde diğer cezaevlerine oranla yiyeceklerin miktarları daha çok ve kalitesi daha iyiydi. Cezaevi Komutanlığının 30.11.1943 tarihli emriyle bir işte çalışmayan hükümlülerin ekmeği 400 grama, atölyelerde, terzi, ayakkabıcı,

doğramacı, demirci gibi bir işte çalışanların ekmeği 1 kg. a çıkarıldı.

Cinayetten hükümlü olanlar aylarca bir lokma yiyecek alamadıklarından bir deri bir kemik kalmışlardı. Küstendil cezaevinde iskelet haline gelmiş cinayet hükümlüleri gardiyanların sille tokatlarına aldırmadan bahçedeki yoncaların üzerine atılıp yemeye çalışıyorlardı. Fakat geceleri bunlardan çoğu ölüyordu.

Ne var ki, siyasi hükümlüler fiziksel yönden yıpransalar da yakınları, tanıdıkları, partililer ve ülkenin dört bir yanındaki emekçiler karınca kararınca onları sürekli desteklediklerinden, açlıktan ölüm tehlikesini atlattılar.

Cezaevlerindeki sağlık işleri hakkında genel olarak söz edilmeye değecek bir şey varsa, o da siyasi hükümlülerin dikkatleri ve çalışıp didinmeleriyle yaptıklarıdır. Plevne cezaevinde 1935 yılında yalnız üç kez banyo yapmaya izin verildi, süresi ise birkaç dakikaydı. 1935 yılı boyunca Varna cezaevindeki siyasi hükümlüler protesto niteliğinde şu tür mektuplar yolluyorlardı: «*Sağlık işleri çok kötü. 4 aydan beri banyo yapamıyoruz.. tahtakurularından bitten kurtulup temizlenemiyoruz.*»

Toplumsal Güvenligin bodrum katlarında olduğu gibi cezaevi koğuşlarında da bu asalaklar hükümlülerin sanki can yoldaşlarıydı! 1943 yılında Üsküp cezaevinden siyasi hükümlü İvan Komitski, yakınlarına, «*tahtakurularının fıkır fıkır kaynadığı bir odada yaşamak zorunda kaldım, yiyip içtiğim besinleri kanımdan emen tahtakuruları yüzünden bir damla kan tutamıyordum, onların neden olduğu uykusuzluksa beni hepten bitirdi, tüm gücümü yitirdim*» diye yazarak yakınıyordu.

Pazarcık'taki eski cezaevi, bağımsızlıktan sonra onarılmış, tavanı ve tabanı eski meşe tahtasıyla kaplanmıştı. Bu tahta aralıkları tahtakurlarının üreme yerleriydi, fare bile çıkıyordu. Siyasi hükümlüler onları temizleyip yoketmek için ne kadar çaba harcasalar da bir türlü tükenmiyor, sanki kaynıyorlardı. Sonunda öyle bir duruma gelindi ki, haşerelerle uğraşmak için nöbetçi diktiler. Nöbet tutanlardan biri, akşam nöbetinde öldürdüğü tahtakurularını saymaya başlayıp 530'a kadar gelmiş, sonra bıkıp vazgeçmiştir.

Sağlık yardımı ve ilaç tümüyle yasaktı. 9 Haziran Darbesini izleyen yıllarda Aleksandır Hastanesinde ağır hasta hükümlüler için ayrı bir bölüm vardı. Sonra o da kapandı. Sofya Merkez Cezaevinde belli bir süre bütün ülke cezaevleri için, ağır hasta hükümlülerin kaldığı az yataklı bir sağlık yurdu bulunuyordu. Daha sonra yalnız Sofya Merkez Cezaevi hükümlülerin sağlık hizmetine sunuldu!

Adalet Bakanlığı 21.3.1942 tarihinde «*gizli*» kaydıyla Küstendil ce-

zaevi müdürüne yolladığı mektupta yer değiştirme ve tedavi için verilen dilekçelere ateş püskürüyor, bu gibi dilekçelerin bakanlığa yollanmasına son verilmesini bildirerek, «*Cezaevi ne hastane, ne de sanatoryumdur. Cezaevi cezaevidir. Kim hüküm giyerse verilen cezayı çekmesi gerekir, bu cezayı tamamlayıp çıksın,*» diyordu.

Salgın hastalık çıkacak diye korkan Vraca cezaevi müdürü Adalet Bakanlığına 3.7.1944 tarihli mektubunda şöyle yazıyordu: «*İl polis karakollarından cezaevine yollanan hükümlüler çok kirli, bitlenmiş ve uyuza yakalanmış olarak geliyor. Diğerlerinin salgın hastalığa yakalanmaması için cezaevi tarafından gereken bütün önlemler alınıyorsa da her an böyle bir hastalık çıkma olasılığı yüksektir. Çünkü cezaevi koğuşları ağzına kadar tıklım tıklım dolu olduğundan, hepsine yeterli hava ve su bulunmadığından gereken temizlik yapılamamaktadır. Başka yer olmadığı için koğuşlarda yemek yiyorlar, şiddetli sıcakların basmasıyla hastalananları tedavi edecek ilaç, temiz giysi, sabun yokluğu, hükümlülüğe verilen 14 Leva tayın ödeneğiyle elde edilen yetersiz besin vb. birçok nedenden ötürü herhangi bir salgın hastalık çıkacak diye gerçekten koruyorum...*

«*59 kadın hükümlünün durumuysa daha beter. Bu durum insana her an bir salgın hastalık çıkacak korkusu veriyor, çünkü kadınlar karakol koğuşunun tavanarasındadırlar.. Hava ve ışık yetersizliği, sağlık için gerekli temel unsur temizliğin olmaması vb..*»

1927 yılında milletvekili Dobri Dimitrov'un Filibe cezaevinde siyasi hükümlülere kötü davranıldığı konusunda açıklama yapıp bazı kanıtlar göstermesi, Millet Meclisine af için dilekçe veren Fada Todorova, Rançe Kemençeciev ve başkalarına korkunç bir dayak atmalarına neden oldu.

Sofya Merkez Cezaevinde, 1928 yılında 1 Mayıs Bayramının kutlanmasını bahane edilerek siyasi hükümlülere vahşice dayak atılıp, 54 erkek, 3 kadın birer ay hücre cezasına çarptırıldılar. Ertesi yıl 1 Ağustosta bazı siyasi hükümlülerin emperyalist savaşa karşı örgütlenip hazırlandıklarını söylemeleri üzerine cezaevi yönetimi yine kaba kuvvete başvurdu. Petır Mihaylov, Mladen Stoyanov, Todor Pavlov gardiyanlar odasına çekilerek dayaktan külçe haline getirildiler. Geri kalan kurbanların çoğu da birer ay hücre cezasına çarptırıldı (Angel Kaloyanov, Stoimen Tsvetkov, Nikola Sarıev, Mişo Nikolov, Vesko Filipov, İvan İgov ve Mihail Pencerkov). Bir aylık hücre cezasından sonra birer ay da tecrit cezası verildi; ayrıca mektuplaşma ve dışarıdan yiyecek maddeleri almaktan da ikişer ay yoksun bırakıldılar. Diğer cezaevlerindeki durum da aşağı yukarı böyleydi.

Faşist cellatlar en çok hücre cezasına başvuruyorlardı. Burada bir örnek vermekle yetineceğiz: Cumabalâ cezaevindeki 17 siyasi hükümlü toplam olarak cezaevinde kaldıkları 24235 günlük sürede, hücre ve tecritte 5215 gün geçirmişler, yiyecek ve görüşmeden 4536 gün, yalnız yiyecekten 1020 gün yoksun bırakılmışlardı.

Karanlık, nemli, beton hücrelerde geceleyin yatmaya bir tahta, yorgan döşek yerine de yalnızca bir battaniye veriliyor, cezalılar bütün gün ya ayakta duruyor ya da ıslak beton üzerinde oturuyorlardı. Buralara düşenlere bazen günlerce ekmek ve sudan başka bir şey verilmezdi. Işık da sabah, öğle ve akşam 15'er dakika yakılırdı. En kötüsü zifiri karanlıkta durmaktı, insanın gözleri ateş dökülmüş gibi yanıyor, bunun yanısıra binlerce asallak vücuda yapışıyordu. Jelyaz Yordanov anılarında, «*Mezardaki gibi hareketsiz yatıyorsun, uzanayım desen uzanamıyorsun, insanın kemikleri sızım sızım sızlıyor, soğuk zincir, yılan gibi, bir deri bir kemik kalmış vücuda sarılıp, onda kalan son yaşam gücünü de emiyor,*» diye yazıyordu.

Çoğu kez siyasi hükümlülere hiçbir neden, hiçbir açıklama olmaksızın ceza verilirdi. Bir örnek: 1930 yılının Kasım ayında Hasköy cezaevinde nöbetçi gardiyan içeri iki Subay salıyor, bunlar siyasi hükümlülere sövüp sayarak onları tehdit ediyorlar, ertesi gün bu subaylar (hem suçlu hem güçlü) akşamki olayı müdüre şikâyet edince, o da olayı hiç sorup soruşturmadan siyasi hükümlüleri suçlu bulup hemen 9 kişiyi (Hinko Hinkov, Dobri Terpeşev, Dimo Diçev, Goço Grozev, Yordan İlçev ve Atanes Kabov) hücreye kapatıyor.

19 Mayıs Darbesinden sonra dayak, tecrit etme, mektuplaşma ve görüşmeden yoksun bırakmalar çoğaldı. Cezaevi yönetimi olur olmaz şeylerden ötürü «*çıplak olarak 25 sopa*» uygulamaya başladı, buna meydan dayağı da deniyordu. 23 ve 24 Nisan, 25 Mayıs, 24-25 Haziran 1935 tarihlerinde Eskizağra cezaevinde bu ceza durmaksızın uygulandı. Sofya, Plevne, Vraca, İslimne ve Varna cezaevlerinde de durum aynıydı.

İnsanın onurunu kıran bu ortaçağa özgü keyfi işlemler, faşist diktatörlüğün resmi siyasetiydi. Adalet Bakanlığının 25.6.1935 tarihli genelgesinde diğer sözler arasında, «*Her müdür hükümlüyü emri altına almak için her araçtan yararlanmakla yükümlüdür. Bunun için yönetim yeteri kadar araç vermiştir, fakat bunların hepsi uygulanmıyor. Birçok cezaevinde sanıyorlar ki dayak... bir terslik olursa kullanılacak. Hayır yasalarda böyle sınırlandırma yoktur... İşte bunun için ileride kötü hal ve gidişten ötürü yer değiştirmek isteyen hükümlü hakkında bütün cezai araçlar (dayak başta olmak üzere) uygulandığı, nakil edile-*

ceği cezaevine bildirilsin...» deniyordu. Bu, cellatlara bir teşvik ödülüydü.

Cezaevlerinde bulunan bazı günlük defterler üstünkörü şöyle bir gözden geçirilecek olursa, cezaların nitelikleri ve uygulanış nedenleri apaçık ortaya çıkacaktır:

NO: 2 — EMİR

B. Tırnovo kasabası, 14.1.1934.

B. Tırnovo Sancak Mahkemesine bağlı İnfaz Savcısı önlem olarak bugün Sancak Cezaevinde bulunan siyasi hükümlüler ve bunları pasif olarak destekleyen adi hükümlüler, verilen yiyecek ve ısıtma konularında ve buradaki (Sancak Cezaevi) disipline karşı aslı astarı olmayan iddialar ileri sürüyorlar. Böyle yapmakla amaçları cezaevi disipininil gevşetmektir. Bunun için Sancak Cezaevleri Tüzüğünün sonuncu 127 maddesine dayanarak;

EMREDİYORUM!

Bugünden başlayarak B. Tırnovo Cezaevi ve onun işletmesindeki bütün hükümlüler dışarıda çalışma, havalanma, mektuplaşma ve görüşmeden bir ay süreyle yoksun bırakılacaktır.

İmza Tod. Koçev
Savcı yardımcısı

28.1.1943 tarihinde İslimne cezaevi başgardiyanının emriyle yoklamadan sonra koro olarak devrimci şarkılar söyledikleri gerekçesiyle Hristo İvanov Haltov, Dimitır Rusev, Mihail Atanasov Mhnev 244'er saat hücre cezasına çarptırıldılar. 1943 yılının Temmuz ayı içinde aynı başgardiyan, birlikte «*enternasyonal*»i söyledikleri için kadın hükümlülerden Yanka Pançeva, Jekova, Todorka, St. Dimitrov, Paşa Markova Rançeva ve Beka (Rebeka) Lazari'yi ikişer gün hücre cezasına çarptırıyordu. Yine sancak cezaevi savcısı bir filenin kulpuna mektup sakladıklarından dolayı Payel Kostadinov Hacı Pavlov'a ve arkadaşlarına 20'şer gün hücre, 3 ay süreyle de mektuplaşma, görüşme ve dışarıdan yiyecek alma yasağı cezasını veriyordu. Cezaevi yöneticileri gizli mektup yolladıkları için Petır Filipov, Koço Filipov, ve Stoyan N. Penkov'u 3'er gün hücre ve 3'er ay süreyle görüşme mektuplaşma, yiyecek, paket alamama cezasına çarptırılıyordu.

Cezaevi komününü yöneten etkin ve deneyimli siyasi hükümlülere özellikle en korkunç cezalar uygulanıyordu. Bunlardan Vlado Tıriçkov'un hemen hemen 11 yılını faşist zindanlarda geçirmesi, onu siyasi

hükümlüler arasında en çok saygı duyulan ve en güçlü liderlerden biri yaptı. Cezaevinde bir eylem yapıldı mı, ilk kurbandı o! Yalnız. resmi olarak aldığı cezalar, tecrit edilme, katıksız hapis cezası olarak 2.5 yıl, hücrelerdeyse 7 ayı buluyordu!

Yönetim yukarıda sayılan zorunlu cezalarla yetinmez, başka cezalar da bulup çıkarırdı. Siyasi hükümlüler bir cezaevinden diğerlerine sürülüyordu. Öyle siyasi hükümlüler vardı ki, Bulgaristan'daki bütün faşist cezaevlerini gezip dolaşmışlardı. Cellatların onları böyle bir yerden diğerine göndermelerinin amacı, yakınlarından, tanıdıklarından koparıp maddi ve manevi yardımdan yoksun bırakmaktı. Yer değiştirmenin başka bir amacı da, siyasi hükümlülerin birliğini bozup dağıtmaktı (özellikle de önder olanları).

Faşist iktidar siyasi hükümlüleri fiziksel yönden çökertmek için birçok yöntemin yanı sıra genel cezaevi idaresini uygulamaya da can atıyordu. Bu kanunda ruhsal baskı yapmak, sinir sistemini bozmak için en uygun etken, hükümlüyü toplumdan ve doğadan bütünüyle koparark tekdüze bir yaşama mahkûm etmekti. Siyasi hükümlü yıllar boyu hep tek ve aynı şeye bakıyor, dinliyor, yapıyordu. Gördüğü şeyler aynı (10 parça) eşyalardı. Duvarlar, kapılar, gardiyanlar, giysiler, ranzalar, duvarlara asılmış çeşitli paçavralar... Hepsi o kadar Gece gündüz aynı yerde, aynı hareketi yapıyordu, dün oradaydı, daha önceki gün de, geçen yıl yine aynı yerde dönüp duruyordu, hep aynı şeyleri konuşuyordu.

Bütün bunlara özel önlemler de eklenirse, demir parmaklıklar arkasına düşen anti-faşistlerin zaten ağır ve acıklı olan fiziksel durumlarının bu baskılardan doğan ruhsal bozukluklarla nekadar kötüleştiği ortaya çıkar.

Kurbanlar diğer sınırlandırmalarla birlikte her zaman araştırma ve kışkırtmayla da karşı karşıya bırakılırlardı. Örneğin, Plevne cezaevindeki siyasi hükümlülüklerin odalarında arama yapmak bahanesiyle tutuklular dışarı çıkarılıyor, kurt sürüsü gibi içeri dalan bekçiler, gardiyanlar ve adliyeden özel olarak getirilenler 4 saat sürekli arama yapıyorlar, bu arada hükümlülerin eşyalarından çoğunu alıp götürüyorlardı. Götürülenler arasında bulunan bozuk morina balık yağını «*gizli mürekkep*» ilan ederek işi hayasızlığın en yüksek noktasına vardırdıkları da oluyordu.

Bu kışkırtmacılığın amacı, gerçek olmayan bir «*delil*» bulup siyasi hükümlüleri daha çok sıkmaktı. Bazen de cellatlar çamur atacak bir şey bulamadıklarında işitilmedik alçaklıklara başvuruyorlardı. Arama

yaptıklarında odalara yasak eşya, kitap atıp sonra bu delillerle kurbanlarını başını dertten derde sokuyorlardı.

Faşistler Toplumsal Güvenlikten bazı sivil polisleri tutuklu gibi cezaevine yollayarak muhbirlik yaptırırlardı. Çoğu kez bunlar meydana çıkıyordu, o zaman bu *«tutuklular»* (!) hak ettiklerini buluyorlardı... Bazan da muhbir olarak bazı serseri adi hükümlüler siyasilerinkine komşu odalara yerleştirilir ya da bu iş için doğrudan doğruya siyasi hükümlülerden yararlanırdı.

Cezaevi yöneticileri anti-faşistlerin bazılarının durmadan fikirlerini değiştirmeye çalışırlardı. Yöneticiler, siyasetle ilişkisi gevşek olanlardan bazılarını çeşitli bahanelerle yanlarına çağırarak şantaj yapmayı deniyor, teslim olmaya zorluyorlardı. Ve ender de olsa bazen başarılı oluyorlardı.

Cezaevi müdürlerinin cezaevlerinde planladıkları işleri yürütmek için başvurdukları bir çare de, siyasi hükümlülerle adi suçlardan hüküm giyenlerin arasına fitne sokarak bunları birbirine düşürüp, aralarında seçilmiş azılı canileri, kabadayıları komünistlere saldırtmak, onlara dayak attırmaktı.

İktidar ve saray, çeşitli faşist bayramlarda af provokasyonu ve demagojisinden yararlanmak istiyordu. Savcılar, avukatlardan bazıları cezaevi müdürleri affı zengin olmak için gelir kaynağı yapmışlardı. Böyle bayramların arifesinde *«özgürlüğe kavuşturmak»* için hükümlülerden rüşvet alıyorlardı.

Yönetim, kurbanlarına, fikirlerinden, inançlarından vazgeçtiği yolunda bildirim verirlerse affedileceklerini vaat ediyordu. Gerçi hapisteki militanların istek ve eğilimi cezaevinden çıkıp savaşa katılmaktı, ama burjuvazi, onları af demagojisiyle bozmayı başaramadı. Bu sınavdan siyasi hükümlüler kararlı ve inançlı olarak çıktılar. Yalnız bazı tutarsız insanlar bu baskıya dayanamadılar. Burgaz cezaevi müdürü, Adalet Bakanlığına yazdığı 13.2.1944 tarihli mektubunda, *«affedilmeleri dileğiyle birçok komünistin fikirlerinden vazgeçtiği yolunda bildirim vermeye hazır»*, olduğunu bildirirken, bu gözle görülen yalanı yine aynı mektubun sonuna doğru açığa vurarak, *«Burgaz cezaevindeki hükümlüler 141 kişi olup bunlardan yalnız 7'sine güvenilebilir, yalnız onlardaki pişmanlık belirtisi içtendir, bunlar bağışlanabilir...»* diyordu.

*
**

Faşist iktidar, tutsaklarını dış dünyadan, partiden, işçi eylemlerin-

den, yakınlarından ve akrabalarından büsbütün koparmak, böylece de moral yönden çökertmek için elinden geleni ardına koymuyordu. İlk yıllarda siyasi hükümlüler akrabalarıyla, yakın ve tanıdıklarıyla her hafta görüşürken, 1925 Nisan olaylarından sonra ancak iki haftada bir görüşmeye başladılar. Çok ağır hükümlülerse ayda bir kez, o da demir parmaklıklarla, birbirine 2 metre aralıkla, 10-15 dakikacık ve görevli bir kişinin eşliğinde görüştürülüyordu.

A. Lyapçev kabinesi Adalet Bakanı, «*Bulgaristan'da siyasi hükümlü yoktur, yalnız eşkiyalar, sıradan suçlular vardır*» tezini savunuyordu. Yönetim, hükümlüleri dış dünyadan koparmak için mektuplaşmalarını kesin biçimde sınırlandırmıştı. Bazen haftada iki olan mektup yollama ve alma hakkının haftada ya da ayda bir kereyle sınırlandırıldığı bile oluyordu. Sık sık mektuplardan bazısının, hatta hepsinin geri çevrildiğine rastlanırdı. 1936 yılının Mart ayında Plevne cezaevi idaresi hükümlülerin 56 (rakamlar tam değil) mektubunu yok etmişti. Aynı şey akrabalara, tanıdıklara ve yakınlara yollanan mektupların başına geldiği gibi diğer adreslere yollanan mektuplar da o kadar sıkı ve kötü bir biçimde sansür ediliyordu ki, (çizik ve silgiyle silinmiş olarak) elegeçenlerden bir şey anlaşılmıyordu. Tırnovo cezaevindeki siyasi hükümlüler 6 ay mektuplaşmadan ve görüşmeden yoksun kılındılar.

Cezaevi yönetimi hükümlüleri bu konuda elinden geldiğince engellemeye çalışıyor, gelen giden tüm mektupları kontrol ederek öküz altında buzağı arıyordu. İslimne Askeri Cezaevi komutanı 27.2.1943 tarihli özel buyruğunda şöyle yazmaktaydı: «*...Hükümlü askerlerin özel haberleşmeleri, mektup yazma ve mektup almaları hakkında gerek sözlü, gerekse yazılı birçok emir verdim... Buna rağmen yasadışı yoldan mektup yollamaya çalışıyorlar, sonradan da mektupların çoğu meydana çıkıyor...*

«*Bu keyfi görev ve görevi önemsememe anlayışına kesin bir son verilmelidir, ileride bu askerlerden her kim yoklama yapmadan mektup alır ya da verirken yakalanırsa mahkemeye çıkarılacaktır. Üst olan kişiler de sistematik şekilde aldırmazlık ve kayıtsızlıkları yüzünden düzen ve disiplinle ilgili suçları önlemeyip gereken önlemi almazsa hakkında yönetimle uyuşmama, görevini kötüye kullanma davası açılacaktır.*

Haberleşmenin sınırlandırılması en büyük cezaydı; bunun dehşetini siyasi hükümlüler toplama kamplarına yollandıkları zaman daha iyi anladılar. Birkaç cezaevine toplanmış, yakınları ve akrabalarıyla aralarına yer ve zaman açısından engeller sokularak onlardan kopmuş, yıllardan beri görüşme yapamamış olan siyasi hükümlünün biricik

bağlantısı mektuptu, o da yasaklanırsa.. Militanların en çok üzüldükleri an, *«İki mektubun var, biri annenden, diğeri de eşinden (kızından oğlundan vb.) hangisini almak istiyorsun?»* denilmesiydi. Oysa mektuplar kaç tane olursa olsun hükümlünün onları alma hakkı vardı, idareyse bunları vermiyor, 5-10 yıl sonra cezasını bitirip çıkacağı zaman verileceğini söylüyordu.

Cezaevi yönetimi ceza önlemi diye siyasi hükümlüleri gruplara bölerek ayırır, ayrı zamanlarda gezintiye çıkarır, aralarında bağ kurmaların asla olanak vermezdi. Faşistler kollektiflerin öncülüğünü yapan aktif militanlar hakkında bilgi edinebildikçe onları diğerlerinden ayırır, hükümlüleri lidersiz bırakmaya çalışırlardı. Örneğin, 1928 yılında, İslimne Cezaevi yönetimi, yüksek öğrenimli siyasi hükümlüleri (Todor Pavlov, İvan Paşov, Georgi Todorov, Totyü Petrov, İvan Gaşevski ve Atanas Kabov) İkinci katın buzey bölümüne adi hükümlülerin yanına yolladılar. Diğer ortaöğrenimli siyasileriyse, üçüncü katın kuzey bölümüne yine cinayetten hükümlülerin yanına koydular.

Adalet Bakanlığı İslimne Cezaevi Müdürlüğüne 5.7.1942 tarihli gizli mektubuyla, siyasi hükümlü İvan Petrov Stoyanov'u diğerlerinden ayırıp, onlarla ilişki kurmamasına özen gösterilmesi ve önlem alınması emrini veriyordu. Yine aynı bakanlık 6.2.1944 tarihli gizli mektupla Eskizağra'dan İslimne cezaevine gönderilen Gadyü Penev Kuşterov, Gero Grozev ve öteki siyasi hükümlülerin hükümete karşı tutum ve anlayışlarından dolayı diğerlerinden ayrılmasını ya da kendileri gibi olanların yanına konulmasını emrediyordu.

Bulgar ulusunun, monarşik - faşist diktatörlüğe ve yabancı istilacılara karşı silahlı savaşı başlayınca, genç siyasi hükümlülerin sayısı gittikçe arttı. Bunlar gerçek yurtsever gençlerdi. Faşist yönetim onları cezaevine atmakla başına çok işler açtı, onları komünist fikirlerin etkisinden, *«aşırı akımlardan»* korumak, hiç olmazsa sınırlandırmak için çok çaba harcadı. Daha önce, 1941 yılında B. Filov hükümeti DGY'den hüküm giymiş, henüz komünist düşünceyi özümlememiş gençlere özel bir cezaevi açılmasına karar vermişti. Adalet Bakanlığı 6.10.1942 tarihli çok gizli genelgesiyle cezaevi müdürlerine, il mahkemeleri savcılarına şu uyarıda bulunuyordu:

«DG Yasasıyla sivil ve askeri mahkemeler tarafından hüküm giydirilmiş siyasi hükümlüler çeşitli cezaevlerinde bulunmaktadır. Bunlar içinde komünist ideolojinin fikir, yöntem ve araçlarıyla savaşa taraftar olmayanlar ve küçük yaştakiler varsa onların hükümete karşı gizli eylemlere girişen boş şeylere inandırılmış komünistlerle birarada tutulması durumunda, devrimci ideolojiyi benimseyecekleri gözönünde

bulundurularak Adalet Bakanlığınca şu önlemler önerilir: Küçük yaştakiler özel cezaevlerine yerleştirilip onlara orada özel eğitim uygulanacak, böylece henüz kafalarındaki yeni yerleşmiş komünist fikirlerden caydırılacaklardır. Bu hükümlüler hakkında cezaevi müdürlerinden bilgi istenmesi ve hangi cezaevlerine yerleştirilecekleri konusunda bilgi edinilmesi...»

Ve gerçekten çok geçmeden Varna cezaevinin fiilen çocuk cezaevine çevrildiğini aşağıdaki rakamlardan anlamak kolaydır:

31.5.1944 yılı Varna cezaevindeki hükümlülerin yaş durum çizelgesi

20 yaşına kadar	20—30 yaş	30—40 yaş	40—50 yaş	50—60 yaş	60'dan yukarı	toplam
176	259	71	29	13	3	551

Yukarıdaki çizelgeye ek olarak ilginç olan hükümlülerin 454'ünün DGY, 92'sinin Ceza Yasası, 4 ünün Yiyecek Maddeleri Temin ve Fiyatları Düzenleme Yasası, 1'inin de Eşkiyaları Yoketme Yasasından hükümlü olmasıdır.

Yönetimin genç siyasi hükümlülere diğerlerinden daha yumuşak, daha esnek yöntem uygulamasının amacı bazı manevralarla onların moralini bozup ikircikliğe düşürmek ve devrimci yoldan çevirmekti. Fakat bu konuda yönetim kesin bir başarısızlığa uğramıştır.

Yönetim, hükümlüleri dış dünyadan koparmak için daha başlangıçta cezaevlerine her türlü gazetenin sokulmasını yasaklamıştı. Kuşkusuz bazı ayrıcalıklar da vardı. Hükümet gazeteleri demir parmaklıklar arasından giriyordu. Cezaevleri yöneticileri içeri kitap da sokmuyor, soksa bile bazı sınırlamalar koyup iyice sansür ediyorlardı. Cezaevi kitaplıklarında yalnız dinsel konulu eserler vardı, ama bunlara da kimse bakmazdı. Faşist yönetim bu kitaplarla sözde, hükümlülerin din ve kültür ihtiyaçlarını gideriyordu.

Yukarıda sıralanan sert önlemlere ve cezaevinin kalın duvarlarına rağmen faşist yönetim siyasi hükümlüleri büsbütün tecrit edemedi, buna öfkelenerek de, daha sert yeni önlemlere yöneldi Siyasi hükümlüleri birkaç cezaevine toplamaya başladı. 1931-1932 yıllarında bunu ilk gerçekleştiren Halk Birliği hükümetidir Bu hükümet Varna, Eskizağra, Kırcalı cezaevlerini toplama kampı yaparak, tüm siyasi hükümlüleri buralara topladı. Eskizağra cezaevinde Adalet Bakanlığının düzenlediği bir özel tüzükle korkunç bir yönetim uygulanıyordu.

19 Mayıs Darbesinden sonra Plevne, Varna cezaevleri toplama

kampı olarak kullanıldığı gibi, Eskizağra cezaevindeki tüm siyasi tutuklular da 1934 yılının baharında Plevne cezaevine aktarıldılar. Aynı yılın sonunda burada 326 kişi olmuşlardı. 1937 yılının ilkbaharında İslimne cezaevine ülkenin dört bir yanındaki siyasi hükümlüler derlenip toplandı. Birkaç ay içinde Sofya, Varna, Şumnu, Hasköy, Filibe ve Burgaz cezaevindeki siyasi hükümlüler buraya aktarıldı. Yalnız Sofya Merkez Cezaevinden 1937 yılı Şubatından Haziranına kadar 178 kişi aktarıldı.

İslimne Merkez Cezaevinde bu toplama sonucu siyasi hükümlülerin sayısı 800'ü buldu. 1937-1938 yıllarında yapılan aflardan sonra ülkedeki siyasi hükümlülerin sayısı 1938 yılı Mayıs ayında aşağı yukarı 600'dü; bunların 450'si İslimne'de, 50'si Eskizağra'da, kalan 50 kişi de diğer cezaevlerindeydi.

Cezaevi yönetimi moral baskı için yemekten ve yatmadan önce dua okuma zorunluğu koydu. Kim buna uymaz ve karşı gelirse hücre cezasına çarptırılırdı.

EMİR NO 1

B. Tırnovo kasabası 28.1.1935
B. Tırnovo Sancak Cezaevi Müdürü
İmza eden İvan Popov

EMREDİYORUM

Bu yıl 27-28 Ocak'ta yoklamada, dua okurken İstavroz çıkarmaktan kaçınarak, elleri ceplerinde, kendilerinin dinsiz olduklarını, kimsenin onları istavroz çıkarmaya zorlayamayacağını söyleyenlerden Georgi Ribarov ve Dimitır G. Dülgerov'u 7'şer gün hücre hapsiyle cezalandırıyorum.

Birçok cezaevi yönetimi siyasi hükümlüleri cellatların önünde şapka çıkarıp hazırolda durmaya zorluyordu.

İdamlık siyasi hükümlüler çok ağır koşullar altındaydı. Onlara daha kaba ve daha gaddar bir yönetim uygulanıyordu. Hücrelerinin kapısında «*idamlık*» levhası sürekli asılı duruyordu. Sayıları çoğalınca birkaç kişilik gruplar oluşturup koğuşlara yerleştirilirlerdi. İdamlıkların her gün öğleden önce bir saat, öğleden sonra yine bir saat havalanmasına izin verilirdi, bundan başka ayda bir mektup, bir de görüşme hakkı vardı, o da en yakınıyla. İdamlıklar 8, 12, 20 kiloluk prangalara bağlanır, sürekli olarak bunu taşırlardı. Bazı durumlarda pranga iki ayağa birden vuruldu. 1925 yılında kadınlara da pranga

vurdular. Diğer hükümlüler normal olarak saat 22.00'de uykuya yatardı. Yalnız idamlıklar sabah saat 05.00'e kadar uyuyamazdı, çünkü faşist düzene göre, dini inanışa uygun olarak cezaevlerinde infazlar gece saat 12'den sonra yapıldığından o zamana kadar gözlerine uyku girmez, *«ha geldiler, ha gelecekler»* diye kasaplık koyunlar gibi beklerken sabah olurdu. Ancak gündüz uyuyabilirlerdi, bazıları yıllarca böyle bekledi.

Bazı cezaevlerinde idarenin biraz yumuşak, katlanılabilir gibi olduğu zamanlar yok değildi! Bunlar insanı, feleğin çeberinden geçerek, sırası gelince sınıf düşmanıyla dişe diş boğuşmak için bilgi ve tecrübe sahibi yapıyor güç ve cesaret aşılıyordu.

1930 yılında Cumabalâ'da 15 siyasi hükümlü bulunuyordu; o sıra müdür yoktu, yerine çok iyi adam olan başgardiyan vekalet ediyordu. *«Bu cezaevinde hayat diğerlerine göre çok sakindi, hele yiyecek konusunda gerçekten bir evi andırıyordu. Bir başgardiyanın gelip hükümlülere, ne yemek istiyorsunuz, diye sorduğunu ilk kez gördüm. Bu her gün böyleydi. Yemekleri zevkimize göre istiyorduk; porsiyonlar cezaevi ölçüsüne göreydi. Palamut, zeytin, domuz etiyle lahana yemeği istiyorduk.*

«Burada çok ziyaretçimiz olurdu; oralı arkadaşlar ve bizim yakınlarımız. Bize yollanan kolileri, mektupları serbestçe, hatta hiç açılmadan alıyorduk; gardiyanlar mektup zarfının üzerine 'görülmüştür' mührünü vuruyorlardı, o kadar,» diye yazıyor eski siyasi hükümlü Momço Krumov. Yazık ki, çok geçmeden bu sakin yaşam bozuluyor. Rusçuk'tan Ivan İvanov İvançev'i müdür atıyorlar. Aşağılık kompleksi olan bir tip. Sarhoş, kumarcı, tam *Sgovor* yöneticilerinin arayıp da bulamadığı bir adam. Tıpkı robot gibi! Onun gelmesiyle durum kökten değişiyor.

1930 yılında Kırcalı cezaevindeki yönetim göreceli olarak gevşekti. O zamanki siyasi hükümlülerden bazılarının yazdığına göre, müdür çok iyi bir adammış; cezaevini ikiye bölerek yarısına, *«Sovyet Rusya»* diyor, bu bölüme siyasi hükümlü Krıstan Rakovski sorumlu seçiliyor, o da güzel çiçeklerle renkli çakıllardan yıldız ve orak çekiç yaparak orasını süslüyor... Siyasi hükümlüler burada kitap bulup okuyorlar, spor yaparak sağlıklarını düzeltiyorlar. Fakat çok geçmeden müdür gammazlanıyor ve hemen işten atılıyor...

1936 yılı Şumnu cezaevindeki siyasi hükümlüler (120 kişi) adi hükümlülerden ayrılmıştı. Öğle zamanı 2 saat dışında, bütün gün avluda serbest gezme, spor yapma olanakları vardı. Hatta onlara beden eğitimi araçları verildiği gibi, diğerlerine göre yemekleri de daha iyiydi.

Hükümlülere yakınlarının katılacağı kültür eğlenceleri yapmaları izni verilirdi. Ancak bunlar çok ender görülen olağandışı olaylardı.

Yıllar boyu öldürücü idarenin sonucu siyasi hükümlülerin sağlığı gitgide bozuluyordu. Çoğu vereme yakalanmıştı, geri kalanlar da ülser, romatizma, böbrek ağrılarına; hepsi son derece bitkindi. Örneğin, 1931 yılında Cumabalâ'daki cezaevinde 18 hükümlüden 13'ü çeşitli hastalığa yakalanmıştı. 1932 yılında Varna cezaevindeki 42 siyasiden yarısı veremedi. Rusçuk cezaevindeyse her 5 kişiden 4'ü hastaydı. 1934 yılında Plevne cezaevindeki 217 siyasiden 34'ü ağır hasta, 164'ü geçici hasta, 4'ü hastanede tedavideydi, biri de ölmüştü. 1935 yılında yine aynı cezaevinde 307 kişiden 70'i bulaşıcı hastalığa yakalandı.

Kötü idare sonucu siyasi hükümlülerden çoğu karanlık ve soğuk faşist zindanlarında sağlığını, diğerleriyse hayatını yitirdi. Bazısı ölürken, onulmaz hastalığa yakalanan diğerleri de köyüne ya da kasabasına salınmıştı. Hasköy'ün Pomposnik köyünden Jelezko Neşev'in durumu böyleydi. Nisan olaylarından sonra ömür boyu hapis cezasına hüküm giydi, 10 yıl kadar faşist cezaevlerinde yattı, böbrek hastalığına yakalanınca Plevne cezaevi yönetimi baktı ki, durumu kötü, iyileşemeyecek, 1935 yılı Ekiminde onu serbest bıraktı. Fakat çok geçmeden ölecekti! 1928 yılı içinde İslimne cezaevinde kısa sürede ard arda siyasi hükümlülerden Nikola İliev, Todor Çolakov hayata gözlerini yumdular.

Todor Çolakov, 1924 yılının sonbaharında Todor Grudov'un ekibi dağılınca İslimne cezaevine düşmüştü. Dobri Terpeşev onu şöyle anlatıyor: «*Todor Çolakov partinin sadık ve metin adamıydı. Parti onun için kutsaldı, komutanını (Todor Grudev) çılgınca seviyordu. Todor Çolakov cezaevinde ortaöğrenimli olan tek kişiydi, dürüst ve namusluydu.*

«*Todor Çolakov cezaevinde en aktif militanlardan biriydi, bunun için cezaevi yönetiminin yıldırımlarını üzerine çekmişti. Onu sık sık hücreye sokarlar, çırılçıplak soyarak dayak atarlardı. Ağır cezaevi yaşamı ona çok dokundu, hızla ilerleyen vereme yakalanarak henüz 24 yaşındayken öldü. Bu genci her an kalbim sızlayarak anıyorum.*»

Yine orada vereme yakalanan Stefan Popgeorgiev kurtulamayarak öldü. Bu eşsiz komünist, Toplumsal Güvenlikte her şeye kahramanca göğüs germişti. Kolü Karamanliev da aynı hastalıktan öldü. Plevne cezaevinde 1925 yılından beri yatan Balü Şişkov 1931 yılının Eylül ayında öldü. Kırcalı cezaevindeki siyasilerden Todor İvanov Hristov dayağa, eza ve cefaya dayanamayarak yaşamını yitirdi.

Büyük insan, devrimci komünist Bratsigovalı Atanas Kabov, uzun yılların öldürücü idaresine kurban gitti. Cezaevinde aralıksız 8.5 yıl yattıktan sonra, sağlığı bozulup 1933 ilkbaharında yaşaması mümkün

görülmediğinden serbest bırakıldıysa da 5.5.1935'de Moskova'da öldü.

Siyasi hükümlülerin anılarında Atanas Kabov şöyle tanımlanır: *«Eşine ender rastlanan sevimli, eşsiz kişilikteki bu insan; herkesin kalbini hemen kazanırdı. Atanas Kabov öyle bir komünistti ki, eylemle inanç arasındaki birliği kişiliğinin bir parçası yapmış, alçak gönüllülük, namus ve doğruluk, üstün moral, genel kültür gibi erdemleri kendinde toplamıştı. Atanas Kabov biraz topalladığından zindancılar ona 'topal şeytan' diyorlardı. Bu sözler ona, diğer hükümlülere göstermedikleri özel bir saygı belirtisiydi.»*

Sürekli izleme tutuklamalar, korkunç işkenceler ve dayanılmaz cezaevi yönetimi, tutuklu anti-faşistleri bedenen yıpratıyor, sağlıklarını bozuyordu. Fakat bu yapılanlar onların hıncını bilemekte, savaşta dayanıklı olmaya hazırlamaktaydı.

5. SİYASİ HÜKÜMLÜLERİN YAPISI, EYLEM VE SAYILARI

Siyasi hükümlülerin artması ya da azalması, faşizmin baskısına, sınıf savaşının kızışmasına ve devrimci eylemin güçlenmesine bağlıydı.

Faşist diktatörlük yıllarında binlerce emekçi karakol bodrumlarına Toplumsal Güvenliğe ve cezaevlerine girip çıktılar; bunların tam olarak sayılarının saptanması olanaksızdır. Polis karakollarında olagelen tutuklamalar, dayak atmalar, aylarca hatta bir yıl tutuklu kalmalar ve benzeri daha başka pek çok olayın hiçbiri belgelere yansımamıştır.

Korunabilmiş arşiv belgelerinden hiç olmazsa kurbanların sayısı, bunların kaçının cezaevinden geçtiği, kaçının hakkında kovuşturma yapıldığı, kaçının hükümlü, kaçının tutuklu olduğu konusunda yaklaşık bazı bilgiler alınabiliyor. Bunlar da mahkeme tutanakları, iddianameler ve Adalet Bakanlığıyla cezaevi müdürleri arasındaki yazışmalardan sağlanabilmektedir.

9 Eylül 1944 yılından sonra Georgi Dimitrov, Adalet Bakanlığına 9.6.1923'ten 9.9.1944'e kadar cezaevlerine anti-faşist kaç militanın girip çıktığı konusunda çizelge hazırlanması için bir genelge yolladı. Adalet Bakanlığı da 21.11.1944 tarih ve 6132 No. lu genelgeyi il mahkemeleri savcılarına, cezaevi müdürlerine, Sofya, Plevne, Filibe, Şumnu kasabalarındaki askeri savcılara ve İslimne Askeri Cezaevi komutanlığına yollayarak bilgi istedi. O zamanki Adalet Bakanı Dr. Minço Neyçev tarafından imza edilen bu genelgede, 9 Haziran 1923 yılından 9 Eylül 1944 yılına kadar, Bulgar ulusunun faşist ve Hitler rejimine

karşı sürdürdüğü sürekli ve yiğit savaşta verilen kurbanların tüm sayısını ve çekilen acıların şeklini tam olarak açıklaması için Adalet Bakanlığı şu bilgilerin derlenip hazırlanmasını buyuruyordu:

«Şu yasalardan hüküm giyenlerin çizelgesi çıkarılsın: Devlet Güvenlik Yasası, Ulusu Koruma Yasası, Parti ve Siyasi Örgütleri kapama Yasası...» Bundan sonra da iktidar organlarının adli ceza vermek için uyguladıkları diğer yasaları sayıyordu.

Adalet Bakanlığı, aldığı yanıtları temel alarak genelleştirip hazırladığı çizelgeyi ancak 1947 yılında bitirebildi. Bu belgede ad ve soyadlarından başka siyasi hükümlülerin yaş ve meslek, oturduğu yer, cezanın miktarı, hangi yasaya göre hüküm giydiği, bunlardan kaçının infaz edildiği gibi daha birçok bilgi vardı.

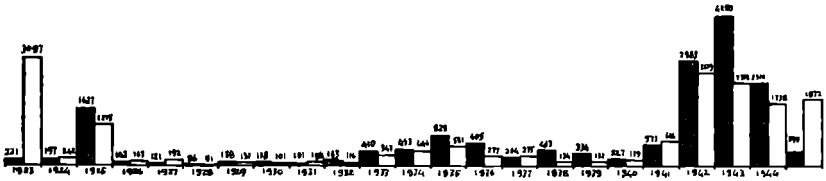
Çizelgede 1923—1944 yılları arasında hüküm giymiş, soruşturma yapılmış, faşist cezaevlerinde girip çıkmış 33892 siyasi hükümlünün adları da bulunmaktadır. Bu çizelgenin hazırlanmasında yalnızca korunabilen belgelerdeki kayıtlar ele alınıyor, yukarıda belirtildiği gibi, birçok mahkeme belgesi, soruşturma tutanakları yok edildiğinden ilk yıllarda hüküm giyenlerin ve soruşturma yapılanların sayıları tam olarak saptanamıyordu. Bundan başka yukarıdaki bilgiler hazırlanırken Makedonya, Akdeniz Trakyası cezaevlerinde bulunan siyasi hükümlüler hakkında hiçbir bilgi yoktu.*

Bununla birlikte yukarıda verilen rakkamlar tam doğru değildir, çünki binlerce anti-faşist yargılanmadan polis karakollarına Toplumsal Güvenliğin bodrumlarına girip çıktılar; bunlardan birçoğu birkaç ay hatta bir yıl buralarda kalarak ortaçağ işkenceleri çektiler, sonra bazısı serbest bırakıldı, bazısı da öldürüldü. Yine de bu eksikliklere rağmen bu çizelge siyasi hükümlülerin yapısı ve dinamizmi hakkında bazı sonuçlar elde etmeye yarayacak çok değerli bilgileri içermektedir.

Eğer siyasi hükümlülerin sayısı ve eylemleri grafikle gösterilecek olursa aşağıdaki diyagramı elde ederiz, ve bundan da şu sonuçları çıkarırız:

---

* İkinci Dünya Savaşından sonra bu yerler Bulgaristan'ın sınırları dışında kalmıştır. (Ç.N.)



■ Tutuklananlar ■ Sorgusu yapılanlar ve beraat edenler

1. En çok siyasi hükümlü direniş yılları olan 1941-1944 arasında dır; en yüksek noktaya eriştiği 1943 yılında 6598 kişidir. Siyasi hükümlülerin genel toplamının yarısından fazlasının cezaevinde yatıp çıktıkları bu dört yıl, faşistlerle emekçilerin arasında gerginleşen sınıf savaşının yiğit kavgasının yapıldığı dönemdi.

2. 1923, 1925 ve 1935 yılları emekçi kitleye saldırıya geçildiği, sınıf savaşının gerginleşip kızıştığı dönemlere rastlar.

1923-1925 yıllarında verilen kurbanların hesabının doğru ve tam olmaması gerek; çünkü o dönemin en belirgin özelliği sorgusuz yargısız adam öldürmekti. Bu nedenle çok sayıda anti-faşist militan cezaevine gitmeden ve siyasi hükümlü olmadan karakollarda ve Toplumsal Güvenlikte işkenceyle öldürüldüler.

1941-1944 direniş savaşı yıllarında da durum böyleydi.

3. Verilen bilgilerden, 1930 yılları ortasında siyasi hükümlülerin sayısında önemli bir yükselme olduğu anlaşılıyor. Bu, 19 Mayıs Darbesinden sonra ülkede uygulanan baskıyı göstermektedir ve baskının en yüksek noktası 1935 yılında 1390 kişidir; ertesi yıl 1936'da hüküm giyen sorgusu yapılan ve aklanan anti-faşistlerin sayısı biraz azalsa da yine oldukça kabarıktır.

4. Faşizmin bütün dönemlerinde hüküm giyen, aklanan, kovuşturmaya uğrayanların sayılarının en az olduğu yıllar. A. Lyapçev'in 1926-1931'ler arasındaki hüküm dönemidir. Diyagramda en düşük nokta 1928 yılındakidir, bu olgu nasıl açıklanabilir?

a) Bu düşüşler, kapitalizmin geçici istikrarına ve devrimci eylem saflarındaki geçici bir duraklamaya sıkı sıkıya bağlıdır. Hiç kuşkusuz bu çekilme döneminde, izlenilen anti-faşistlerin sayısı azalacağı gibi, cezaevlerine girenlerin sayısı da elbette düşecektir. 1929 yılında yeni ekonomik bunalım patlak verince, sınıf savaşının gerginleşmesi ve yeni devrimci gelişmelerin başlamasıyla kurbanların sayısındaki göreceli bir artışla birlikte mahkemelerde de duruşmaların başladığı görülüyor.

b) Eylül Ayaklanması ve Nisan olayları sırasında Komünist Partisiyle anti-faşist eylemin uğradığı bozgun faşizme ve gericilere tutsak düşen kurbanların sayısındaki azalmaya elbette yansıyacaktır.

c) Bulgar faşizmi her ne kadar devrimci eylemi kana buladıysa da yine son amacına ulaşamadı. BKP'yi bozguna uğratıp komünizmi yok edemedi. Bu kanlı işlerinden ötürü emekçilerden büsbütün koptu, uluslararası saygınlığı da iyice sarsıldı. Gericiler bu olaylardan kendine göre bazı dersler alarak misilleme yapmakla amaca ulaşamayacaklarını anladılar. Bundan sonra daha kurnazca, saman altından su yürüterek savaşın başka yöntemleriyle komünizmi yıkmaya çalıştılar. Hükümet başkanı A. Lyapçev siyasal açıdan *«iyilik ve sükünetle»* davranmayı ilke olarak benimseyerek eski başbakan A. Tsankov'un siyasetini kaypakça ve ustaca uyguladı. Daha 1926 yılının Şubat ayında siyasi hükümlülere af çıkardı, işçi örgütlerine bazı yasal haklar tanıdı. İşçi Partisi, İşçi Gençlik Birliği ve İşçi Sendikalarının açılmasına izin verdi. Tüm bunları bilinçli olarak yapıyordu; çünkü böylelikle bu örgütleri daha iyi denetleyebildiği gibi, gerektiğinde kolaylıkla da darmadağın edebilecekti. İşte bu yasal nedenlerden dolayı gizli örgüt ortaya çıkarma ve siyasal duruşma gibi işler azalmıştır.

5. Diyagramdaki bilgilerden anlaşılacağı gibi, Halk Birliği yönetimi zamanında siyasi hükümlülerin sayısı azalmamış, tersine Lyapçev rejimine oranla daha da artmıştır. Bunun için bu dönemde de şiddetin sürdüğü söylenebilir.

Halk Birliği hükümeti döneminde Adalet Bakanlığı siyasi hükümlülerin sayısını öğrenmek amacıyla cezaevi müdürlerine yolladığı 27.10. 1945 tarih ve 5319 No. lu genelgesiyle, *«1.6.1931 tarihinden 1.6.1934'e kadar cezaevlerinden (DG Yasasına göre hüküm giymiş) ceza çekmiş kaç siyasi hükümlü bulunduğunu ivedi olarak bildiriniz,»* diyor. Bakanlık gelen yanıtlara göre, yukarıda adı geçen dönemi kapsayan genel bilgi çizelgesinde 1083 siyasi hükümlü (DG Yasasıyla hükümlü) olup bunların 423'ü hakkında soruşturma yapılmış olduğunu bildiriyor. Bu bilgiler yukarıdaki sonuçları doğruluyor.

6. 1939-1940 yılları arasında hüküm giyen ve haklarında soruşturma yapılanların sayısı diğer yıllara oranla çok azdır.

Bu durumun, Almanlarla Sovyetler Birliği arasında 1939 yılında Saldırmazlık Anlaşması imzalanmasına bağlı olduğu açıktır. Bulgar faşizmi tümüyle Almanya'nın etkisi altında olmasına karşın, hiç kuşkusuz imzalanan bu antlaşma, SSCB ile ilişkilere ve ülkemizdeki devrimci eylemlere önemli katkıda bulunmuştur.

Daha önce hükümet basını anti-Sovyet iftira ve yalan dolan saldı-

rısıyla doluyken hemen ağız değiştirdi. Sovyet kitaplarının ve *İzvestiya* gazetesinin serbestçe satılmasına, Sovyet filmlerinin gösterilmesine izin verildi. Bulgar-Sovyet Dernekleri çalışmaya başladı. Kovuşturma, tutuklama, dayak atmalar ve duruşmalar azaldı. Faşist iktidar istikrara kavuştuğu zaman şiddet duruyor, hüküm giyenlerin sayısında da bir azalma oluyordu.

*
* *

Cezaevine çeşitli meslekten insanlar düşüyordu: İşçiler, köylüler, öğretmenler, avukatlar, gazeteciler, bilimadamları, askerler ve başkaları. Siyasi hükümlülerin mesleğine ilişkin bazı bilgileri belirtmeye çalışacağız (Bu bilgiler Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan çizelgelerden alınmıştır). Verilen bilgiler tam değildir; bazı eksiklikler olduğu gibi bütün hükümlülerin mesleklerini kapsamamaktadır.

HÜKÜM GİYEN, SORGUSU YAPILAN SİYASİ HÜKÜMLÜLERİN MESLEKLERİNE AİT ÇİZELGE

			Aydınlar								
	İşçiler	Köylüler	Öğretmenler	Avukatlar	Gazeteciler	Üniversite öğrencileri	Diğer aydınlar	Aydınlar toplamı	Başka meslekten	Haklarında bilgi almayanlar
Hüküm giyenler	4724	6803	141	63	26	1144	563	1937	1486	2064
Sorgusu yapılanlar	2722	5498	133	54	32	798	512	1529	1027	6102
toplam	7446	12301	274	117	58	1942	1075	3466	2513	8166

Çizelgedeki bilgilere göre, siyasi hükümlülerin genel toplamında çoğunluğu işçi ve köylülerin oluşturduğu görülmektedir. En çok baskıya uğrayan ve en çok sömürülen sınıf olduklarından, doğal olarak elbette onların sayıları çoktur. Burdan ülkede köylülerin halkın çoğunluğunu oluşturduğu da anlaşılıyor. Ayrıca Bulgar köylü sınıfının önemli bir bölümünü oluşturan yoksul ve proleterleşmiş köylüler, bazı dönemlerde sınıf savaşı saflarında fiilen yerlerini almışlardı. Onların önemli devrimci geleneği ve devrimci pratiği vardı; bunu Vladaya

olayları ve Eylül Ayaklanmasında edinmişlerdi. Bulgar Komünist Partisi köylünün yanında, onunla halk düşmanlarına karşı omuz omuza çarpıştı. Doğal müttefiki olduğunu düşünerek, esnek ve doğru bir siyaset uyguladı. Parti ve İGB bu çabalarıyla pek çok sayıda işçiyi ve köylüyü saflarına çekmeyi başardı. Köylülerden oluşan siyasi hükümlüler, sınıf bilinciyle ve komünizme inanmış olarak işçi sınıfının saflarında hak ettikleri yeri aldılar.

Bulgaristan'daki bu ilişkiler gösterdi ki, devrimci süreçte Marksizm-Leninizmin aydınlık yolu işçi sınıfının öncülüğünde açılacaktır. Lenin işçi sınıfının toplumdaki rolüne oranla toplumsal ve siyasal alanda etkisinin çok büyük olduğunu yinelerken şöyle diyor: «*Proletaryanın gücü, kapitalist ülkelerde bile, halkın genel toplamından daha çoktur. Çünkü proletarya, kapitalizmin bütün işletme sisteminin sinir merkezine ekonomik olarak egemendir. Bunun için proletarya kapitalizmde ekonomik ve siyasal olarak emekçilerin büyük çoğunluğunun yararlarını etkin olarak yansıtmaktadır.*»

Diğerlerine göre cezaevine düşen aydınların sayılarının çok olması, devrimci savaşta etkin görev aldıklarını göstermektedir. Özellikle öğretmenler, avukatlar gazeteciler, ve bilim adamları fiili olarak en çok katılanlardı. Bu da partinin en çok onlara yaslanıp onlarla el ele verdiğini gösterir. Parti, aralarında kök onları savaş ve eylemlerde söz sahibi yapmıştır.

*
**

Faşizmle savaşa çeşitli kuşaklardan insanlar katılmıştır. Aşağıdaki çizelge Cezaevine düşenlerin yaş durumlarını yansıtmaktadır:

33682 SİYASİ HÜKÜMLÜ HAKKINDA İNCELEMELER

	20 yaşına kadar	*20-30 yaşa kadar*	*30-40 yaşa kadar*	*40 yaşından yukarı*	*haklarında bilgi olmayanlar*
hüküm giyenler	1604	6217	3625	3331	2257
aklanan ve sorgusu yapılan	1271	3834	2489	2522	6762
toplam	2875	10051	6114	5833	9019

Bu bilgilerden birkaç önemli sonuç çıkarabiliriz:

1. Siyasi hükümlülerin genel sayısının % 24'ü, 40 yaşın yukarısında insanlardır. Bu yaş grubunun oranı partinin bileşimini de göstermektedir. Bunlar özellikle sınıf savaşı ateşinden, çarpışmalardan geçen, Eylül Ayaklanmasına katılıp sık sık tutuklanan, karakollarda gaddarca işkenceye uğrayan ve hüküm giyip birkaç kez cezaevinde yatan, devrimci tecrübesi zengin, bu uğurda bilenmiş profesyonel devrimcilerdi.

2. Aydın siyasi hükümlülerin % 24.5'inin yaşları 30-40 arasındaydı. Bunlar partinin en tecrübeli, en militan kesimiydi. Bu insanların çoğu Eylül Ayaklanmasında görev almış, Nisan olaylarının acısını çekmişti. Savaş, onları eleyip feleğin çemberinden geçirmişti. Devrimci gelişimin yeryüzüne çıkardığı yıldızlardı bunlar. Halkın ve partinin ölünceye kadar sadık militanları ve bekçileriydiler.

3. Siyasi hükümlülerin çoğunluğunu oluşturan % 40, 20-30 yaşlarında olanlardı. Bunlar aynı zamanda karakollardan, Toplumsal Güvenlik bodrumlarından ve cezaevlerinden geçmiş Bulgar gençliğinin en iyi temsilcileriydi. Gençlerin kitlesel olarak savaşa katılmasında partinin gençliğe uyguladığı doğru siyasetin büyük payı vardır. Bunun için İGB, genç kuşağın temel kesimini, faşist örgütlerden koparark kendi saflarına çekmeyi başardı. Bilinir ki, bu yaş grubundakilerde birçok ruhsal özellik vardır, gençlik toplumdaki adaletsizliğe karşı çok duygusaldır, idealizm ve özverililik oranı çok yüksektir.

4. Bulgar ulusundan devrimci savaşta fiili görev alan en genç kuşak 20 yaşında gençlerdi. Bu yaş grubu siyasi hükümlülerin % 11.5'ini oluşturmaktadır; bunlar İGB'nin ve Komsomol'un en genç ve en canlı yedek gücüydüler.

Bulgaristan'daki siyasi hükümlülerin yaşlarına ilişkin bilgilerin ve savaşçıların yaş gruplarının özenli bir iradelemesi eski emektarların devrim yolunda bilenme ve deneyleriyle genç kuşağın özverisini ve coşkunluğunu birleştiren uyumu göstermektedir.

Faşizme karşı savaşa, erkeklerle birlikte kadınlar da fiilen katılıp onlarla omuz omuza savaştılar. Çoğu karakollara, Toplumsal Güvenliğin bodrumlarına, cezaevlerinin soğuk ve karanlık hücrelerine, nemli koğuşlarına girip çıktı. Bunlardan Tsola Dragoyçeva, Rada Todorova, Kunka Apostolova, Adela Nikolovo, Manya Enzeva, Svetla Pavlova, ve Dona Bagantinova'yı sayabiliriz. Onlar en ağır koşullara, yalnızlığa, dayağa, hücre yaşamına, açlığa karşı durarak, Parti ve Komsomol hayatından, ana, baba ve çocuklarından uzak, yıllarca her şeye özlem duyarak yaşadılar.

1923-1944 yılları arasında faşist cezaevlerine 1400 kadar kadın siyasi hükümlü girip çıkmıştır, bunların 600'ü hüküm giymiş, 800'ü sorguda ya da yargılanma sonucu salıverilmiştir.

1.1.1941 — 9.9.1944 TARİHLERİ ARASINDA SOFYA VE PLEVNE ASKERİ MAHKEMELERİ TARAFINDAN HÜKÜM GİYDİRİLEN KADIN SİYASİLER

Yıllar	*1 yıldan 15 yıla hükümlü*	*15 yıldan yukarı hükümlü*	*ömür boyu hükümlü*	*idama hükümlü*	*genel hükümlü toplamı*	*aklanan*	*hükümlü ve aklanan toplamı*
1941	1	—	—	—	1	3	4
1942	29	22	12	5	68	61	129
1943	64	36	8	13	121	29	150
1944	82	22	9	15	128	44	172
Toplam	176	80	29	33	318	137	455

Verilen bilgiler, direniş savaşında kadın hükümlülerin tüm sayısının yaklaşık olarak ancak yarısını kapsamaktadır. Şumnu, Üsküp, Filibe ve Ksantıy Askeri Mahkemelerinde hüküm giyen kadınlar hakkında bilgi sağlanamamıştır.

1944 yılı Mayıs ayı içinde Vidin cezaevinde 12, Eskizağra'da 21, Rusçuk'ta 3, Plevne'de ise 21 kadın siyasi hükümlü vardı. 9 Eylülde Hasköy cezaevinde 27 kadın siyasi özgürlüklerine kavuştu.

Faşist cellatlar kadınlara asla acımıyor, onlara da akla gelmedik fiziksel ve ruhsal ortaçağ işkenceleri uyguluyorlardı. Bulgar halkının sürekli örgütlenmesi ve uluslararası düzeyde aydın kamuoyuyla dayanışma kurup Bulgaristan'daki hükümlülerin korunması için savaşmaları karşısında faşist hükümet kadınlara verilen idam cezalarını yerine getirmeye cesaret edemedi.

Yalnız bir tek kadının idam cezası infaz edildi. Bu kadın, 8.11.1900 doğumlu, Popköylü Mara Taseva Markova'yı. Mara demiryolu işçisi bir ailedendi. Erkenden kederli ve yokluk içindeki yaşamına atıldı. Varna'da dokuma işçisi olarak devrimci eylem saflarına katılıp birçok grev, siyasi eylem ve yürüyüşte görev aldı. 1934 yılında tutuklana-

rak hüküm giydi. 1938 yılında cezaevinden çıkıp özgürlüğe kavuşur kavuşmaz, yine parti çalışmalarına atılarak 1941-1942 yıllarında Popköy ilçesi parti komitesinde sekreter olarak görev aldı. 1942 yılında tutuklanarak korkunç şekilde işkenceye uğradıysa da faşist cellatlar karşısında 58 kişinin sorumluluğunu üzerine alıp yılmadan dayandı. Şumlu Askeri Mahkemesi 5 kişiye idam (4'ü giyabi olarak) cezası vermişti. Bunların arasında Mara Taseva da vardı. Mahkeme ilamında şöyle deniliyordu: «*Hüküm giyen Mara Taseva Markova 41 yaşında olup Popköy'de doğmuştur ve hâlâ orada oturmaktadır. Bulgar ulusundan, Ortodoks mezhebinden ve bekâr olup, okuryazarlardır. Fabrika işçisidir. 1940 yılından 1942 yılı Haziran ayına kadar sıkıyönetim döneminde Popköy kasabasında yasadışı olarak Komünist Partisinin gruplarını kurduğu, anayasayı, devlet ve toplum düzenini zorla değiştirip iktidarı almak için konuşma ve kışkırtma yaptığı, ideolojik ve zararlı eylemlerde bulunduğu için DG Yasasının 2. ceza maddesine bağlı 16. maddesine göre ve aynı yasanın 17. maddesi ve yasanın 36. maddesine göre asılarak İDAM cezasına (alanda asılmayacak) ve ceza yasasının 30. maddesine göre ömür boyu siyasal ve vatandaşlık haklarından mahrumiyet cezasına çarptırılmıştır.*»

Hüküm 12 Ağustos 1942 tarihinde saat 9.30'da yüzüne karşı okunarak, 13 Ağustos 1942 tarihinde Şumnu cezaevinde asılmasıyla infaz edildi. Darağacı altında bile kahramanlık gösterdi Mara Asılmadan az önce arkadaşlarına yazdığı bir mektupta, «*Sevgili kadınlar, henüz sağ ve sağlamım, yeter ki yazgım beni sizin yanınıza döndürsün,*» diyordu.

Faşist diktatörlük döneminde birçok kadın savaşçı kovuşturmalarda, cellatların elinde ya da askeri birlikler ve polislerle partizan kıtaları arasındaki çarpışmalarda öldüler.

1941-1944 döneminde siyasi hükümlülerin sayısı hakkındaki bilgiler diğer yıllara göre daha kesin ve sağlıklıdır. Savaş Bakanlığına bağlı Askeri Mahkemelerin verdiği bilgilere göre, 1.1.1942'den 4.9.1944 tarihine kadar 2 yıl 8 ayda şüphe üzerine, gizli örgüt kurmak ya da üye olmak gibi suçlamalarla 64345 kişi hakkında kovuşturma yapılmış olup haklarında dava açılmıştır. Kovuşturma, yargılama yapılan 12869 davadan 12461'i idam cezasıyla sonuçlanmış, bunlardan 1590 davada idam hükmü verilmiş, 1133 dava ömür boyu ağır hapis cezası ve 7314 dava da birkaç yıl hapis cezasıyla son bulmuştur. 2832 davanın sanıklarıysa aklanmıştır. İdam hükmü verilen davaların 405'inde sanıklar hazır bulunmuşlardır. 1181'inde giyabi karar alınmış, 199'u da infazla sonuçlanmıştır.

Sofya ve Plevne İli Askeri Mahkemesi, BDDY Askeri Mahkemesi, Emek Yüksek Askeri Mahkemesi ve 7. Pi. Tüm. Askeri Mahkemesinde toplam 736 davaya bakılmıştır. Bu davaların 6457 sanığından 1187 kişi aklanmış ya da 9.9.1944 tarihinde davaları düşmüştür. 5270 kişi hapis ve 699 kişi de idam hükmü giymiştir. İdama hükümlülerden 121'nin cezası infaz edilmiştir; idam hükmü infaz edilmeyenlerin sayısı 578'dir. Hapis cezası yiyenlerden 598'i ömür boyu, 3951'i de 1-15 yıla hükümlüydü. 22 kişi de ölmüş ya da öldürülmüştü.

Verilen bu bilgiler ülkedeki hükümlü ve tutukluların yarısını kapsamaktadır. Filibe, Şumnu, Üsküp ve Kasantiy Askeri Mahkemelerinde DG Yasasıyla hükümlü ya da tutuklu olanlar hakkında bilgi elde edilememiştir. 9.9.1944 tarihinde salıverilen siyasi hükümlüler konusundaki bilgiler aşağıdaki çizelgededir.

9 EYLÜL 1944 TARİHİNDE SERBEST BIRAKILAN HÜKÜMLÜ YA DA HAKLARINDA KOVUŞTURMA YAPILMAKTA OLAN TUTUKLULAR

1 — Sofya Merkez Cezaevi	339	kişi
2 — Burgaz Cezaevi	207	»
3 — Varna Cezaevi	145	
4 — Vidin Cezaevi	265	
5 — Vraca Cezaevi	797	
6 — Cumabalâ Cezaevi	47	
7 — Dobriç Cezaevi	15	
8 — Kırcalı Cezaevi	177	
9 — Küstendil Cezaevi	265	
10 — Lofça Cezaevi	300	
11 — Lom Cezaevi	188	
12 — Plevne Cezaevi	824	
13 — Filibe Cezaevi	278	
14 — Pazarcık Cezaevi	499	
15 — Nevrokop Cezaevi	23	
16 — Razgrad Cezaevi	38	
17 — Rusçuk Cezaevi	14	
18 — İslimne Cezaevi	716	
19 — Eskizağra Cezaevi	451	
20 — Silistre Cezaevi	41	
21 — Tırnovo Cezaevi	287	
22 — Hasköy Cezaevi	290	

23 — Şumen Cezaevi	438	
24 — İslimne Ask. Cezaevi	1155	»
TOPLAM	7800	kişi

Ceza Yasasının 98. 145., 162. maddesiyle hükümlü ya da tutuklu olan	61 kişi
Vatandaş Seferberliği Yasasının 37., 39., 40., 41. maddesiyle hükümlü ya da tutuklu olan	232
Zoralım Yasasının 24., 25. maddesiyle hükümlü ya da tutuklu olan	12
Askeri Ceza Yasasıyla hükümlü ya da tutuklu olan	5
TOPLAM	6130 kişi

Adalet Bakanlığı Ceza Dairesi Amiri: St. Stanev.

Yukarıdaki çizelgedeki bilgiler 9 Eylülde ivedilikle hazırlandığından, bazı yanlışlıklar bazı bilgi eksiklikleri olabilir. Şöyle ki, çizelge Varna cezaevinden 9 Eylülde 145 siyasi hükümlü salıverildiğini göstermesine karşın, gerçek sayı çok daha yüksektir; bazı hükümlülerin anılarına göre 800 kişi olduğu söylenmektedir. Buna benzer durumlar diğer cezaevleri için de geçerlidir. Bundan başka çizelgede Makedonya ve Akdeniz Trakyası'ndaki cezaevinde bulunanların kaçının siyasi oldukları belirtilmemiştir. Bilinen şu ki, 1.6.1944 tarihinde Manastır cezaevinde DG Yasasıyla cezalanan hükümlü 99 kişi Drama'da 326 kişi, Üsküpte 300 kişi, Gümürcine'de 197 kişi vardı.

9 Eylüle doğru siyasi hükümlülerin genel toplamı olarak gösterilen sayılar belgelerde tam değildir. Gerçek, sayının 9500 kişinin çok üstünde olduğudur.

Bu belgelerde gösterilen bilgilerde görülüyor ki, burjuvaziye tutsak düşen devrimci militanların sayısı sürekli değişerek, bazen artıp, bazen azalsa da hiçbir zaman belirli bir sayının altına düşmemiştir. Faşist diktatörlük yıllarında cezaevlerinin nemli, karanlık koğuşlarında her zaman siyasi hükümlü vardı. Faşist dönem süresince cezaevlerinde siyasi hükümlü bulunması büyük burjuvazinin, savaşan emekçi halka karşı sınıfsal nefretini gösterdiği gibi, onun aşırı derece gerici ve eşkiya siyasetini de bir kez daha vurgulamaktadır.

Geçici olarak tutsak düşenlerin sayılarının çokluğu, Bulgar halkının asla boyun eğmediğini ve faşizme karşı haklı direnişini BKP'nin önderliğinde savaşarak tam zafere ulaşıncaya kadar sürdürdüğünü göstermektedir.

II BÖLÜM

MÜCADELE DEMİR PARMAKLIKLAR ARKASINDA DA SÜRDÜRÜLÜYOR

Faşist cezaevlerindeki devrimci militanlar tutsak olmalarına rağmen kendilerini asla yenik saymıyor, yılgınlığa düşüp kesin zaferden umudu kesmedikleri gibi, başka cephelerde de mücadelerini sürdürüyorlardı. Cezaevlerindeki koşulları düzeltmek, şartsız genel af çıkarmak için ellerinden geleni yapılmaktaydılar.

Cezaevi yönetimi ne denli sıkı olursa olsun, cezaevi yöneticileri ne kadar kısıtlama koyarlarsa koysunlar, tutsak anti-faşistlerin çok yanlı eylemlerini ne durdurabildiler, ne de felce uğratabildiler. Siyasi hükümlüler esneklik, uyanıklık ve olağanüstü dayanıklılık gibi nitelikleriyle cellatlarının üstesinden geliyorlardı. Parti çekirdeklerini kuruyor, anlamlı kollektif bir yaşam örgütlüyor, düzenli olarak Marksizm-Leninizm konusunda yeni bilgiler öğreniyor, ilginç ve yararlı kültürel çalışmalar düzenliyorlardı.

1 — FAŞİST CEZAEVLERİNDEKİ PARTİ ÇEKİRDEKLERİ

Faşizm iktidara gelinceye kadar Parti'nin devrimci tecrübesi oldukça artmış bu konuda pişmişti. Burjuvaziyle amansız sınıf savaşında kitlelerle bağ kurmak, kendi ideolojisini ve siyasetini açıklamak amacıyla sömürüye ve cehalete karşı emekçilerin mücadelesini başlatmak, onları örgütlemek için birçok yol ve yöntem öğrenmiş durumdaydı. Parti, sert sınıf çatışmalarında olgunlaşıyor, kendi etkisini güçlendirip geliştirdikçe de yeni yeni zaferler kazanıyordu. Ancak asıl uğraşı, yasal olarak varolma koşullarını yaratmaktı.

Tümüyle yeni, yabancı ve zor koşullar altında yaşayan Partinin çeşitli bölümlerinde çalışmak zorunda kalanlar, sınıf savaşlarında geçici olarak tutsak düşüp polis karakollarında, Toplumsal Güvenlikte

ve ceza evlerinde işkence görüyorlardı. Bunlar Partiden ve devrimci mücadeleden soyutlanmanın, ortaçağ işkencelerinin bilinmeyen yönleriydi.

Faşizmin ilk yıllarında cellatların eline düşen devrimci militanlardan çoğu, dolambaçlı yollara sapmayı, esnek ve tedbirli davranmayı, uyanıklık göstermeyi, uğrunda savaştığı eylemleri korumayı ve kendi özel durumunu saklamayı becermiyordu. Bunun önüne geçilebilmesi için polis yöntemlerinin, ifade alınırken başvurulan işkence'lerin ve karşılaşılabilecek durumların önceden anlatılıp militanların yüreklendirilmesi gerekliydi.

Ancak parti eylemlerde olgunluğunu ve gücünü gösterdiği zaman, ayrı yerlerdeki komünistlerin karşılıklı olarak birbirlerini cesaretlendirmeleri ve mücadele hırslarını bilemeleri, diğer tutuklu anti-faşistlerde yüreklendirici etki yapıyordu. Cezaevlerinin duvarlarında ve kapılarında *«Öl, ama sakın partine, sınıfına ve halkına ihanet etme!»* *«Cellatların günleri sayılıdır, öl ama sakın bir şey söyleme!»* gibi savaş çağrıları belirmeye başladı.

Sorgu sırasında Parti hayatını örgütlemek olanaksızdı. Partiyle bağlantı kurup haberleşmektense, bu güç durumda sessizliği korumak, metin olmak, yeni olayları gizleyebilmek gerekiyordu. Partililer de olağanüstü yiğitlik ve özveri gösterip bu görevi başarıyla yerine getirmekten geri kalmıyorlardı.

Emniyet amirliğindeki sorgu bittikten sonra faşist cezaevinin eşiğinden içeri adım atmaksa bambaşka bir şeydi! Ortaçağ işkencelerinden kurtulup biraz soluk alan partililer, parti görevlerini orada daha rahatça yürütmeye başlıyorlardı. Kuşkusuz ilk yıllarda tecrübesizlik yüzünden parti orada da düzenli ve iyi şekilde örgütlenemiyordu. Ama yine de demir parmaklıklar arkasında, Parti hayatının ilk adımları atılmış oluyordu. Eylül Ayaklanması ve 1925 Nisanındaki olaylardan sonra cezaevlerine düşen partililer, bu işde başı çektiler. Geçmiş yıllarda, hangi yöntemlerle parti örgütü kurulacağı, temel görevinin neler olacağı ve öteki konular hakkında henüz bir açıklık yoktu. Yalnız bir şey biliniyordu: Bu gibi işler gizli olarak ve olağanüstü koşullarda yürütülmeye çalışılacaktı!

Sofya Merkez Cezaevinde, uzun yıllar siyasal tecrübe kazanmış partililer de vardı: Petko Napetov, Trayço Kostov, Nikola Jelezkov ve başkaları. Trayço Kostov aynı zamanda parti örgütünün de başında bulunuyordu, MK tarafından cezaevi temsilcisi seçilmişti. 1927 yılında parti çizgisi, onun deyimiyle *«En az yara alan»* örgüt biçimi, yani üçlü yöntem uygulanarak yürütülüyordu. Onun düşüncesine göre, elverişsiz

yasadışı koşullarda demokratik merkeziyetçi parti örgütünün kurulması olanaksızdı; bu tür örgütler kurulmaya kalkışılırsa polisin şimşeklerini üzerine çekebilirdi. Kuşkusuz parti sorunları görüşüp konuşulurken ortam ve koşullar bütün parti üyelerinin katılmasına olanak vermemekteydi. Öte yandan, bu üçlüye yalnız en güvenilir partililer girebiliyorlardı. Bu durum diğerleri arasında, kendilerinin parti hayatından uzaklaştırıldıkları sanısıyla hoşnutsuzluk doğuruyordu. 1927 yılının yaz aylarında Sofya Merkez Cezaevinde parti militanları Trayço Kostov, Nikola Jelyazkov, Süoiçko Vasilev, Yordan Katrancıev, Hristo Mihaylov, Stoyan Kombov, Atanas Kabov, Mirço Filipov ve Emil Markov arasında bir görüşme yapıldı. Bu toplantıda cezaevindeki parti çalışmalarıyla ilgili sorunlar görüşüldü. Birkaç gün süren bu görüşmelerden sonra parti çalışmalarının daha iyi şekilde yürütülmesine karar verildi. Küçük gruplara bölünen örgüt canlanmaya ve işlemeye başladı. Yöneticiler seçildi. Parti sorunları artık bütün örgüt tarafından inceleniyordu. Parti grupları şartlara göre 5-6 kişiden oluşmaktaydı. Çok geçmeden Parti içi demokrasi gelişmeye başladı. Şumnu ve Varna cezaevlerinde genel parti toplantıları yapılıyordu. Sofya cezaevinde kurulan parti örgütü bütün siyasi hükümlülerin kollektifini birleştirebiliyor; böylece teslimiyetçiliğe karşı başarıyla savaşıyor, tutsak militanların kendilerini bırakmalarını önlüyordu. Aynı zamanda Komsomol grubu da kurulmuştu.

Yıllarca önce sağlam bir parti örgütü de Hasköy cezaevinde kurulmuştu; yöneticileri Goço Grozev, Dimo Diçev, Manuil Stoyanov gibi militanlardı. 1925 yılı sonuna doğru İslimne cezaevinde 600'dan fazla siyasi hükümlü vardı: Dobri Terpeşev'in girişimiyle orada sağlam bir çekirdek oluşturuldu ve çekirdekten parti yöneticileri yetişti. Onlar da parti örgütünü kurdular. Fakat 1927 yılının başında Dobri Terpeşev ve Dimitır Dimov ve başkalarının ceza olarak Sofya Merkez Cezaevine gönderilmeleri, örgütün eylemini hayli kesintiyle uğrattı. Aynı yıl İslimne cezaevine çeşitli yerlerden bir grup siyasi hükümlü geldi. Sofya'dan Todor Pavlov ve arkadaşları gelmiş. Trayço Kostov ve Atanas Kabov da dönmüşlerdi. Yeniden parti örgütü kuruldu. Koğuşlarda sürekli izleme ve araştırma yapıldığı halde, örgüt Sofya'daki gibi gayet gizli beşli temel üzerine kuruldu. Cezaevlerindeki parti çekirdeklerinden verimli eylem elde etmek ilk yıllarda hayli güçtü; bu yalnızca ağır koşullardan değil, henüz yeterli deneyim olmamasından da ileri geliyordu. Ayrı yerlerdeki siyasi hükümlüler arasında birlik olmaması da bunda etkili oluyordu. Bu duruma tipik bir örnek verilebilir: İslimne cezaevine 1927-1929 yıllarında 26 anarşist, 10 kadar da hain düşmüş-

tü. İhanetlerini örtbas etmek için *«Sol komünist-Leninistler»*, *«Troçkistler»*, *«Troçki'nin yandaşları»* olduklarını ileri sürüyorlardı. Bunlar emniyet amirliğindeki haince davranışlarından dolayı partiden atılmış olan Dimitır Samnaliev ve Nikola Panayotov'un gruplarına katıldılar. Bu iki grup arasında önemli ayrılıklar olsa bile, BKP'ye karşı bozgunculuk yapmakta ve ona karşı cephe kurmakta anlaşıyorlardı!..

İslimne cezaevindeki komünistler, BKP Merkez Komitesine yazdıkları mektupta anarşistlerle birlikte çalışmayı denediklerini, ama olumlu bir sonuca ulaşamadıklarını, çünkü gizliliğe uymayıp sır saklamadıklarını, ayrıca dış dünyayla ilişkileri de ısrarla denetlemek istediklerini yana yakıla anlatıyorlardı.

Bu sıralar parti çekirdeği cezaevinde yalnız komünistlere ve BÇB üyelerine (Birleşik Cephe) para ve başka yardımlar yapıyordu.

İlk zamanlar anarşistler de düzenli olarak parti yardımı alıyorlardı. Ancak sonradan bu yardım kesildi, çünkü bunlar herkesin önünde hesap verilmesini, paranın kimden ve nereden geldiğinin açıklanmasını istiyorlardı. Bu sakıncalı bir şeydi. *Sgovorist* hükümet zararı görenlere yardım yapılmasını yasakladığı gibi, yardımları da kovuşturuyordu. Anarşistlerin isteğine uyulursa, bu, gizli olan her şeyi ortaya dökerek cezaevi yöneticilerine açıkça duyurmak ve ellerine koz vermek olacaktı.

Alınan yardımı sıraya koyma işini kendileri yapmadığı için gücenen anarşistler ve teslimiyetçiler, komünistlere karşı alçakça iftira kampanyası açtılar. Özellikle Dr. İvan Paşov, Trayço Kostov, Atanas Kabov, Nikola Jelyazkov, Stoyan Zlatev ve başkalarına iftira ettiler. Aynı zamanda partiye ve yöneticilerine karşı en çirkin suçlamaları da içeren bir kampanyaydı bu.

1930-1931 yıllarında Troçkist eğilimlere bazı yerlerde rastlanıyordu. *Özgürlük* dergisinin (Troçkistlerin organı) 3.4.1931 tarihli 3. sayısında yer alan *«Güney Bulgaristan Cezaevlerindeki Sağ Muhalefet»* başlıklı bir başyazıdaki tezleri Troçkist grup onaylıyordu. Burada BKP ve İşçi Partisine en çirkin hakaretler yöneltiliyor ve Troçkistlerin cezaevlerinde kurnaz bir taktik benimsemeleri öğütleniyordu. *«Sağ muhalefet»*, partinin sınıf eylemlerine katılıp kendi sloganlarını kitlelere duyurmaya çabalıyordu. Başyazıda, *«Mücadelenin yayılıp gelişmesi yolunda eleştiri ve eylem yaparak görüşümüzü kabul ettirebiliriz,»* denilmekteydi.

Filibe cezaevindeki Troçkist grup sürekli olarak komünistlere provokasyon yapıyor, BKP ve İP'ye küfürler savuruyordu. Bu durum kar

ğısında ilişkiler öylesine gerginleşti ki, 11.10.1931'de iş kavgaya kadar vardı.

Filibe cezaevindeki hainler ve sebatsızlar büsbütün soyutlandılar; Pazarcık ve diğer yerlerde de böyle yapıldı.

Hükümlü Partililere Parti de gerekli yardımı yapıyordu; 1930 yılında MK, İslimne, Filibe, Hasköy, Sofya, Vraca, Vidin, Şumnu, Varna, Cumabalâ, Rusçuk ve Pazarcık cezaevlerindeki parti çekirdekleriyle ilişki kurmaya başladı.

Aynı zamanda sancak ve bölge komitelerine cezaevlerindeki parti çekirdeklerinin eylemleriyle yakından ilgilenmeleri, sistemli şekilde onlara yardım etmeleri duyuruldu.

MK 24.10.1931 tarihinde tüm sancak ve bölge komitelerine yolladığı bir genelgede şöyle diyordu: «*Ülkenin cezaevi bulunan bölgelerindeki sancak ve bölge komiteleri bugüne dek eğer yapmamışlarsa, hemen siyasi hükümlülerle ilişki kursunlar. Onlara kendi örgütlerini ve siyasi yaşamlarını pekiştirme konusunda yön versinler. Bu amaçla hiç aksamayacak şekilde yayınlarımızı (yasal ve yasadışı) yollasınlar. Düzenli ve sağlam ilişkiler kurup yaşamlarını yakından izlesinler. Durumlarını düzenli olarak emekçi basınımıza yansıtsınlar.*»

Çeşitli güçlükler ve işlerin yasadışı koşullara bağlı kalması gereği, parti komitelerinin sık sık açığa çıkması ve çoğu kez de siyasi hükümlülerle kurulan ilişkilerin kesilmesi yüzünden dışardan yapılan yardım düzenli olamıyordu.

Eskizağra cezaevindeki parti örgütünün MK'ya yolladığı Ekim 1933 tarihli mektupta, siyasi hükümlülerin çalışmaları ve eylemleriyle ilgili ciddi eleştiriler yapılıyordu. Eskizağara cezaevindeki siyasi hükümlüler kendilerine düzenli bir biçimde kesin ve açık bilgi sağlanmasında, sürekli olarak maddi, manevi ve hukuki yardım yapılmasında ısrar ediyorlardı.

Bazı cezaevlerinde parti çalışmaları gelişigüzel, plansız yürüyordu ve henüz amaca uygun yeterli örgütlenme yoktu. Örneğin, 1934 Mayıs ayının sonuna doğru Plevne cezaevindeki parti çekirdeği çürük temellere dayanıyordu. Bu kollektif, yerel örgüt sayılmıyordu. 1934 yılı çalışma raporunda şöyle denilmekteydi: «*Çeşitli cezaevlerinden buraya gelen partililere ilişkin olarak, bazı hükümlülerin 'ulusal' gruplar oluşturduğu ve cezaevinde grup halinde yaşamalarını sürdürdüğü belirtilebilir.*»

Böyle bir kollektif (parti örgütü), bu «*ulusal*» gruplarla bir tür «*Federatif Birlik*» durumundaydı. Yöneticileri, ayrı ayrı «*Ulusal*» grupların seçtikleri kişilerden oluşuyordu. Bu yanlış kuruluş ve yanlış ör-

gütlenme biçimi, yalnız cezaevi örgütü içinde değil, her alanda, parti çalışmalarında ve kolektiflerin mücadelesinde ilkesizliğin ve anti-parti tavrının bitmez tükenmez kaynağıydı.

Parti eyleminin bu kötü sonuçları hakkında yazılan rapordan sonra, parti çekirdeklerinin yeniden örgütlenmesi ve eylem birliğinin sağlanmasına başlandı. Parti yöneticileri yeniden seçildi. Yardım örgütlerinin her çalışma alanında komisyonlar kuruldu. Yeni cezaevinde de 26 üyesi olan bir parti grubu oluşturuldu.

Gerçekleştirilen bu yeni örgütlenmeler, parti çalışmalarını oldukça etkiledi ve canlılık kazandırdı. 1934 yılında 221 oturum yapılarak 32 sorun görüşüldü. Bu sorunların başlıcaları şunlardı: Yeni yöneticilerin seçilmesi; kültür planının kabul edilmesi; parti içi sorunların irdelenmesi; faşist diktatörlüğe karşı izlenecek tutumun belirlenmesi; kollektif yaşamın irdelenmesi; ajan-provokatörlerle mücadele edilmesi; yeni üyelerin kabul edilmesi; bazı gizli örgütlerin ortaya çıkış nedenlerinin araştırılıp öğrenilmesi *Cezaevi Mücadelesi* gazetesinin durumu.

Yukarıda sayılan konulardan anlaşılıyor ki, Parti örgütü, siyasi hükümlülerin bütün yaşamlarına değinip onların bütün sorunlarını gözden geçirerek çözüm bulmaya çalışıyordu.

1934 yılında Plevne cezaevindeki Parti örgütünün bu başarılı çalışmalarının yanı sıra birçok eylem ve ilişkisinde, aşağıda açıklayacağımız gibi, sol sekter bir eğilim sezinlenmekteydi.

Cezaevlerindeki parti çekirdeklerinin eylemleri ve yaşamına, yasadışı çalışmanın olağanüstü koşullarının ağırlığı, tcrübesizlik türünden güçlükler yetmezmiş gibi, bir de sol sekter eğilimler engel oluyordu.

*
**

Bilindiği gibi, 1929 yılında BKP'nin yönetimini geçici olarak sol sekterler ele geçirdiler ve 1935 yılına kadar da ellerinde tuttular. Onların yanlış görüşleri faşist cezaevlerine de giriyor ve partililer arasında kendine elverişli ortam buluyordu. Belirtmek gerekli ki, daha önce 1926-1929 dönemînde bir başka sekter eğilim vardı. Bu iki eğilim arasındaki başlıca fark, anma günlerindeki uygulamayla ilgiliydi. Konuşma yapmak, kızıl bayrağı cezaevinin üzerinde dalgalandırmak, karmakarışık açlık grevi yapmak, gösteri düzenlemek ve işler yapmak gibi... Bu tür eğilimler Filibe, İslimne, Sofya ve başka cezaevlerinde de görülüyordu.

Bu durumun etkisiyle cezaevindeki sol sekterler, bütün saldırılarını

Partiye ve her şeyden önce onun yanında olan erdemli devrimcilere «*sosyalistlere*» (komünist), eski parti kadrolarına yönelttiler. «*Dar sosyalistlik*» döneminde eğitilen militanları yararsız, yeni dönemin ruhunu anlamayan taşlaşmış «*dar sosyalist*», «*oportünist*» vb. insanlar sayıyorlardı. Kim kendini, partiyi ve gerçek yöneticilerini savunmaya kalkarsa, «*Parti birliğini yıkıcı*» olarak ayıplanıyordu. Yalnız bununla da kalınmıyor, «*özeleştiri*» yaptırıldığı gibi, cezaevinde ve dışarı çıktıktan sonra da partiden uzak durulacağına ilişkin bildirim verdiriliyordu. Sol sekterler en kaba yöntemlerle fikirleri donduruyor, siyasi hükümlü kitlesini sekter ruhla eğitiyorlardı. Kuşkusuz buna kesin şekilde karşı çıkan siyasi hükümlüler de vardı. Bunlar dar sosyalist açıdan sol sekterleri kınıyor, mücadele veriyorlardı.

Parti yöneticileri tarafından onaylanan yanlış tez, çok önceden, 1929-1935 yılları arasında bütün siyasi hükümlüleri etkisi altına alan sol sekter akım, bütün cepheleri sarmıştı. Mücadelenin bu yanlış şekil ve yöntemleri yıllarca uygulanılageldi. Birtakım anma günleri düzenlemek, konuşma yapmak, kızıl bayrak asmak, gösteri yapmak gibi eylemleri tek mücadele yolu sayıyorlardı.

Gerçek olguları görmezden gelerek genel formüllere, devrimci safsatalara sımsıkı sarılıyor, kendi dogmatik saplantılarıyla 19 Mayıs Darbesini ve daha sonraki parti çalışmalarını değerlendirirken sol sekterlerin bağnazlığıyla hareket ediyorlardı. Hatta bunlardan bazıları olayların değerlendirilmesinde öncülüğü tanımıyor, MK'nın görüşünü almadan kendi bilgi ve güçleriyle durum değerlendirmesi yaptıklarını öne sürüyorlardı. Kuşkusuz, durumun doğru ve tam bir değerlendirme yapamazlardı: Nitekim böyleleri zamanla büsbütün kopup Soyutlanacaklardı...

MK yanlış olarak, 19 Mayıs Darbesinden sonra Bulgaristanın devrimci bunalıma girdiğini varsayarak Sorunları buna göre değerlendiriliyor, bu yüzden de ülkedeki siyasal duruma bir açıklık kazandıramıyordu. En kısa zamanda Bulgaristanda doğrudan doğruya Sovyet iktidarını ve proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirme Mücadelesi sürdürdüğünü sanıyordu. Cenavrindeki sol sekterler de bu değerlendirmeleri kendi özel kanıları olarak onaylayıp siyasi hükümlülerin tümüne kabul ettirmek için büyük hırs ve enerjiyle mücadele ediyorlardı.

Bu hatalı siyasal değerlendirmeyi yapan parti çekirdekleri siyasi hükümlülere, faşist diktatörlüğe karşı mücadelenin hızlandırılması, proletarya diktatörlüğünün kurulması gibi darbeden önce attıkları sloganları tekrarlayıp duruyorlardı. Bütün bu açıklama ve propaganda eylemi, Bulgaristan'da Sovyet iktidarının kurulması adı altında ya-

pılıyordu. Bu olgu o dönemin tüm komünist yayın organlarında ve yazılan raporlarda kendisini açıkça göstermekteydi.

Oysa, bu, yalnız işçi sınıfının bilinç öncülüğüyle değil, diğer bütün anti-faşist kesimlerdeki emekçi kitlelerin de katkısıyla faşizme karşı girişilen mücadeleyi sürdürdükleri bir «*sıçrama*» dönemiydi. Kitleler mücadeleye hazır olmadıklarından bu propaganda proleter diktatörlüğü ve Sovyet iktidarı adına değil; anti-faşist halk cephesi adına, kitlelerin demokratik hak ve özgürlükleri adına yapılabilirdi. Partinin sol sekter yöneticileri bunu zamanında kavrayamıyor, bu yüzden de darbeden sonra, Çiftçi Birliğini ve Sosyal Demokrat Partiyi faşist örgütler ve işçi sınıfı hareketinin baş düşmanı olmakla suçluyordu. Sol sekterler cezaevlerinde bu sakat anlayış üzerinde ısrarla inat edip duruyorlardı. Varna cezaevindeki Parti yöneticilerinin raporunda,» *19 Mayıs 1934'deki askeri faşist darbenin niteliği ve burjuva cephesinin siyasi partileri hakkında konuşacak olursak, görüşümüzce, Çiftçi Birliği ve onun diğer kolları, Sosyal Demokrat Parti gibi partiler, kendi siyasetlerine göre tekelci sermayenin partileridir,*» yargısına varılıyor-

Aralık 1934'te Plevne cezaevindeki parti yöneticilerinin raporunda Çiftçi Birliğinin burjuvaziyi kurtaran güç olduğu belirtilirken, «*Çiftçi Birliğinin, bu ödevini yaparken, faşist diktatörlüğün başlıca toplumsal dayanağı ve karşı devrimin kitleler ve partiyle kanlı kavgasının öncü müfrezesi olduğu*» ileri sürülüyor ve söyle deniyordu: «*Çiftçi Birliği ve Sosyal Demokrat Parti, faşist diktatörlüğe destek olmayı sürdürürse partinin bunları büsbütün çökertmek için yeni yönteme göre vargüçle savaşması gereklidir.*»

Cezaevlerindeki sol sekterler bu değerlendirmelere karşı en küçük bir çıkışı bile, en katı şekilde değerlendiriyor ve bunu fırsatçılık ve hainlik olarak niteliyorlardı. Gerçeği hakçasına söyleyecek olursak, bu değerlendirmelere katılmayan siyasi hükümlülerin sayısı azımsanacak gibi değildi ve bazı davranışlarıyla sol sekterlerin yaptıklarını desteklemediklerini belirtiyorlardı. Varna cezaevindeki Gençlik Grubunun 19 Mayıs Darbesiyle ilgili bir karar tasarısı, sol sekterlik ruhunu yansıtmakta ve Parti yöneticilerinin tutumunu belirtmekteydi; siyasi hükümlülerden Dobri Terpeşev, Vlado Treçkov ve Petır Georgiev'in bu olaylarla ilgili doğru değerlendirmeleriyse çıkarcılık olarak nitelendiriliyordu.

Yukarıda adı geçen cezaevlerindeki sol sekter eğilimler parti yönetiminin yanlış sol tezlerinin etkisi, yankısı ve belirtisiydi. Fakat cezaevlerindeki sol sekterliğin kendine özgü nitelikleri vardı.

Bu nitelikler 1932 yılına doğru bazı sol sekterlerin cezaevlerine düşmesinden sonra belirginleşmeye başladı.

1932 yılının başında Eskizağara cezaevi, diğer cezaevlerindeki siyasi hükümlülerin toplandığı yer oldu. O günlerde Parti örgütünün sekreteri Boyan Bılgaranov idi. Sağlığının iyi olmamasına karşın, çeşitli cezaevlerinden gelen siyasi hükümlülerin ve komünistlerin birleştiricisiydi. Ayrıca Nisan olaylarında tutuklanan birçok eski siyasi hükümlü de vardı; Goço Grozev, İvan Paşov, Yordan Katrancıev, Mişo Nikolov, Petır Georgiev, Petır Mihaylov, Georgi Ognyanov, Dimo Diçev, Koço Çvetarov, Boris Dimitrov ve başkaları. Bu, iyi bir temel, sağlam bir topluluk kurmak ve iyi bir iş yapmak için güvenceydi.

1932 yılı ilkbaharında, Eskizağra cezaevine MK'nin yasadışı eyleminden dolayı ceza yiyen bazı hükümlüler geldi. Bunların arasında sol sekterliğin fiili yayıcısı daha önce MK örgütlenme işleri yöneticisi olan İslimneli Raço Tsanev de vardı. Siyasi hükümlüler, Partinin yeni deneylerini getirecek, kendilerinin dış yaşamdan çıktandır koplamaları dolayısıyla yitirdikleri şeyleri gidermeye yardımcı olacak diye onu büyük umutla karşıladılar. Fakat Raço Tsanev daha başlangıçta, Partinin cezaevleri cephesinde yıllar boyu yiğitçe mücadele etmiş olan eski hükümlülerin üzerine atıldı.

Cezaevlerindeki sol sekterliğin ortaya çıkmasındaki özellikler neydi.?

1. sol sekterliğin ilke ve nitelik açısından belirgin bir özelliği, «*faşist diktatörlük sisteminde cezaevleri neyi simgeler, siyasi hükümlülerin ödevleri nelerdir?*» sorusuna verdiği cevapta ortaya çıkıyordu. Eskizağra cezaevindeki parti örgütü yöneticileri, «*cezaevleri, faşist diktatörlük sisteminde yüksek komutanlığı simgeler, öyleyse büyük kurumlarda çalışan komünistlerin üzerlerine hangi görevler düşüyorsa, cezaevlerindeki komünistlere de aynı görevler düşmektedir.*» görüşünü öne sürüyorlardı. Bu yanlış görüşü tam anlamıyla benimseyerek, «*cezaevleri yüksek kurumlardır*», «*cezaevleri burjuvazinin kaleleridir, bunun için parti, ne yapıp edip buraları ele geçirmelidir*», «*dışarıda olduğu gibi, cezaevindeki mücadele de gerçek bir sınıf savaşıdır*», «*cezaevlerindeki komünistlerin yapacağı en önemli iş Sovyet Bulgaristan'ı kurmak için, hükümlü emekçileri doğrudan doğruya bütün sınıflar adına eyleme geçirip faşist diktatörlüğe karşı olanların mücadelesini örgütlemektir.*» türünden tezleri ileri sürüyorlardı.

Sol sekterlere göre, her türlü farklı anlayış çıkarcılık olup acımasızca ezilmeliydi. Kuşkusuz siyasi hükümlülerden birçoğu bu tutumu olumsuz ve tuhaf karşılıyor, buna karşı çıkarak cezaevlerinde eli kolu

bağlı insanlarla dışarıdaki işçileri kıyaslamanın doğru olmayacağını bildiriyorlardı. Bu tez 1932 yılının ortalarında egemen oldu. Eskizağara, Sofya, ve Varna cezaevlerindeki parti örgütleri temel amaç ve görevlerini bu görüşe göre saptadılar; bu durum diğer cezaevlerine de sıçradı.

2. Sol sekterliğin ortaya çıkmasındaki olağanüstü durum, cezaevlerindeki sınıf mücadelesinin alevlenmesine yol açtı. Sorunun ortaya konuşu şöyleydi: Cezaevleri bir kurumdur, egemen rol oynamaktadır, buna dayanarak sekterler şu tümevarımı yapıyorlardı: Dışardaki devrimci militanlar nasıl siyasi mücadele iciçindeyseler, siyasi hükümlüler de öyleydi. Bu görüşü desteklemek için siyasi hükümlüler tarafından yürütülen mücadelenin rolü ve önemi olağanüstü abartılıyordu. Buna dayanarak, «*cezaevleri bir kurumdur, burada yapılan sınıf mücadelesi cezaevi dışındakiyle biçim, önem ve nitelik açısından aynıdır*» hesabını yapan sol sekterlere göre, siyasi hükümlüler sınıf savaşının alevlenmesini vargüçle körükleme çizgisini benimsemeliydiler. Sekterler bazı sorunların çözümündeyse büsbütün dogmatik davranıyorlardı. Dışarıda çözülecek sorunlara ve görevlere cezaevlerinde eğilmeye çalışıyorlardı. Sol sekterler birçok siyasi hükümlülünün yaşamına ve sağlığına malolan sınıf mücadelesinin şiddetlenmesi kuramını gerçekten «*icat ettiler*». Kim bu «*buluşa*» karşı çıkarsa, çıkarcı, teslimiyetçi, işçi sınıfı hareketi düşmanı ilan ediliyordu.

Siyasi hükümlülülerden bazıları, sorunu doğru olarak irdeliyor ve şöyle ortaya koyuyorlardı: «*Cezaevlerindeki sınıf mücadelesini alevlendirip en yüksek düzeye çıkarmakla ne elde edilir? Dışarıda, burjuvaziye karşı sınıf mücadelesinin doruk noktası olan silahlı ayaklanmaya kadar varabilir. Bu cezaevlerinde olur mu?*» Sol sekterler böbürlenerek, «*Evet! Sınıf mücadelesinin yasası ve mantığı böyledir, gardiyanların silahlarını zorla alıp cezaevini ele geçireceğiz. Bunu yalnız çıkarcılar anlayamaz,*» diye yanıt veriyorlardı.

3. Cezaevlerinde sol sekterliğin özel belirtisi affları reddetmekti. Dışarıdaki kitlelerin baskısıyla olsa bile, siyasi hükümlülerin burjuvaziden af beklemeye hakları yoktu! Onlar affı kabul etmediklerini belirten dilekçe vermekle yükümlüydüler!

Cezaevlerindeki parti örgütlerinin çeşitli belgelerinde bu konuya ilişkin sol sekter açıklamalara rastlanmaktadır. Örneğin; «*Biz her türlü affa karşıyız ve bunu kabul etmiyoruz*» gibi dilekçeler vardır. Bu görüş saçmalığa kadar vardırıldı, 1929 yılında Filibe cezaevindeki siyasi hükümlü Boris Dimitrov affedilenler listesine girmesine rağmen

Kral'ın affını kesin olarak reddetti: bu ters davranışından dolayı özgürlük yerine hücre cezasına çarptırıldı.

1932 1 Mayıs'ı arifesinde Sofya'dan Varna cezaevine hasta siyasi hükümlüler nakledildi. Bunlar arasında Atanas Kabov da vardı. Bunlar sol sekter eğilimlere karşı çıkan İP MK'nın Önemli direktiflerini getirdiler. Bu direktifler şunlar gözönünde bulundurularak veriliyordu: Siyasi hükümlülerden birçoğu 7-8 yıldır cezaevinde yatmaktadır, kötü koşullar ve sık sık cezalandırıldıklarından güçleri harcanmış, pek çoğu da hastalanmıştır. İP MK, 1932 yılı başında çıkanlar gibi, siyasi hükümlülerden bazıları af edilip özgürlüğe kavuşursa, bunun bir kayıp olmayacağını belirtiyordu.

Aynı yılın yaz aylarında Varna cezaevine, parti yöneticilerine «*oportünist*» diye ateş püsküren, İP MK'nın vermiş olduğu direktiflere karşı en ağır suçlamalarda bulunan yeni siyasi hükümlüler geldi. Bu direktifleri getirip açıkladı diye Atanas Kabov'a en sert hücum ve suçlamalar yönetildi. Bir süre sonra yeni parti yöneticileri seçildi ve sol sekter eğilimler güçlendi.

4. Cezaevlerinde sol sekterliğin ortaya çıkmasındaki diğer özellik, cezaevi yöneticilerine karşı mücadele, af, yönetimin iyileşmesi ve başkaları için yapılan karmakarışık açlık grevleridir. Bunlar 1929 yılından önce olduğu gibi sonra da yapıldı. 1925-1929 yılları arasında Sofya Merkez Cezaevinde 9 açlık grevi yapıldı. 1931 yılının ilk yarısında cezaevlerindeki toplam 41 açlık grevine 1500 siyasi hükümlü katıldı.

Cezaevlerindeki sol sekterlik siyasi hükümlülerin yaşam ve sağlığı bakımından son derece olumsuz sonuçlar doğuruyordu. Sürekli eylemler, yıldönümü kutlamaları, gösteriler, konuşmalar ve daha başka eylemler daha sonra koşulların kötüleşmesine yol açıyordu. Her eylemi korkunç dayak ve kitlesel cezalar, hücreye atılma, görüşmelerden, mektuplaşmadan ve havalanmadan yoksun bırakılma izliyordu. 1 Mayıs nedeniyle verilen ceza biter bitmez, 1 Ağustos «*Savaşa Karşı Mücadele Günü*» geliyordu. Bundan sonra 7 Kasım «*Büyük Ekim Devrimi Günü*»; yine konuşmalar, gösteriler ve ardından hücre ve tecrit...

Sol sekter anlayışla genç kadroların eğitilmesi özellikle parti için olumsuz sonuçlar doğuruyordu. Laf ebeliği anlayışıyla yetiştirilen gençler azımsanmayacak kadar çoktu. Bu gençler gerçek devrimciliğe, erdemli dar sosyalistliğe karşı olumsuz tavır takınıyorlardı. Sol sekterler siyasi hükümlülerin dikkatini Marksist-Leninist öğretiden (belli bir dereceye kadar) başka yere çekebiliyorlardı.

Parti örgütlerindeki mücadeleye olağandışı ve kuşkulu bir icat ge-

tırdığından siyasi hükümlülerin yaşamı günden güne çekilmez bir duruma giriyor, onları ruhsal bunalım ve çöküntülere sürüklüyordu.

Cezaevlerindeki sol sekterlerin ortaya çıkıp yaygınlaşmasının başlıca nedeni, BKP'nin yönetiminde üstünlük sağlamış olmalarıydı. Cezaevlerindeki Parti birimleri, Parti bünyesinden gelme birtakım hücreler olduğundan, partinin kendi içinde olan bu derin değişiklikler ve gelişmelerin etkisinden uzak kalamazlardı.

Parti-içi çalışma ve eylemlerden soyutlanma ve kopma sol sekterliğin yayılmasına elverişli koşullar yaratıyordu. Ülkedeki büyük olayların akışından koptukları, kitlelerin yapısındaki değişikliği, düşman safların çelişkilerini ve sınıfsal güçlerin durumunu bilemedikleri için, bazı siyasi hükümlüler eski bilgi ve yargılarıyla yaşamayı sürdürüyor, sorunların çözümünde yaratıcı fikir ve anlayış gösteremiyorlardı. Sol sekterliğe saplanıp kalıyorlardı çoğu kez. İçerde ve dışardaki sekterler, Lenin'in yapıtlarının derin anlamını kavrayamamaktaydılar. Oysa Lenin, *«Marksist, gerçekliğin tüm olgularını ve eylemin canlılığını gözönünde bulundurmalı, geçmişin kuramlarına saplanıp kalkmamalı; her kuram gibi temel olanı, genel olanı en iyi durumda, kendi kendine saptamalı, eylemin karmaşıklığını farkedip kavramalıdır,» diyordu.*

Siyasi hükümlülere karşı gaddarca davranışlar da sol sekterliğin doğmasına elverişli bir ortam hazırlıyordu. Yapılanlar, tutsak düşen devrimci militanlara karşı bir *«meydan okumaydı»*. Bu olaylarda büyük yiğitlik göstermek gerekiyordu. Siyasi hükümlüleri ileride daha çetin sınıf mücadelelerine hazırlamak, onların gücünü ve sağlığını korumak için bu meydan okumaya karşı duygusal değil, akılcı Lenin taktiğiyle karşılık vermek gerekiyordu. Oysa sol sekterler bu konuda çok yetersizdi; Marksist-Leninist dayanıklılık ve Bolşevik taktiklerden yoksun olup durumu ustaca değerlendiremiyor, sorunları doğru olarak saptayamıyorlardı. Faşist cezaevlerindeki işkence yönetimi gericiliğin acımasız baskısı, mücadele ve eylem yöntemlerini belli oranda etkiliyordu. Fakat diyalektik olarak, gelişme, sol sekter eğilimlerin tepki uyandırarak cezaevi koşullarının kötüleşmesini ve gerginleşmesini hızlandırdığını gösteriyordu.

*
**

Bolşevikler V. İ. Lenin'in yönlendirmelerine uyarak elde ettikleri başarılarını, yalnız sol oportunizme karşı uzlaşmaz bir mücadeleyle değil, geveze devrimcilerle de savaşarak korudular. Başta Georgi Dimitrov'la Vasili Kolarov olmak üzere BKP'nin sağlam güçleri ve doğ-

rundan doğruya Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulunun (KEYK) yardımlarıyla sol sektarizme karşı savaş açtılar.

1935 Martında Georgi Dimitrov, Yurtdışı Büro'da (YB) ve Balkan Sekreterliği toplantısında yaptığı konuşmada, Parti yöneticilerinin yaptıkları bazı hataların nedenlerini açıklamaya yardım eden iki olayı anlatmaktadır. Bunlar, Leipzig Duruşması ve 19 Mayıs Darbesi'dir. Georgi Dimitrov: «*Bu iki olayda birbirine zıt iki çizgi göze çarpmaktadır. Doğru olan Leipzig Duruşması'nda ortaya çıkan, faşizme karşı Bolşevik saldırı çizgisi ve yanlış olan, 19 Mayıs 1934'teki çıkarcı, pasifist çizgidir,*» demekteydi.

Bu iki olaydan sonra, BKP'deki sol sekterlerin tavırları dayanılmaz oldu. MK'da ve Yurtdışı Büro'da Lenin çekirdeği sol sekterliği tasfiye etmek için partinin kitlelerle bağlarını enerjik bir çabayla geliştirdi. Bu olaylarda, Dimitır Blagoev'in 10. ve 11. ölüm yıldönümünde Georgi Dimitrov'un yaptığı konuşmalar, BKP MK'nın 5. Genel Kurulundaki (Ocak 1935) kararlar ve onun hazırlayıp KEYK Politbüro Sekreterliğinin özel olarak kabul ettiği *BKP'nin 19 Mayıs 1934'deki Olaylarla İlişkisi* kararları büyük rol oynadı.

Sol sekterliğin tasfiyesi ve Partideki yeni çizginin uygulanmaya başlanması, cezaevlerindeki Parti örgütlerinin ödevlerinde ve eylemlerinde de etkisini gösterdi. Siyasi hükümlülerin bir yere toplanmasından sonra, Varna ve Plevne cezaevindeki Parti örgütlerinde komünistler Sofya Merkez Cezaevine oranla daha çoktu. Bu nedenle özellikle buralarda, partinin yeni çizgisinin kabul edilmesi sorunu önemle ortaya çıkıyordu.

1935 yılı başında Plevne cezaevi Parti örgütündeki 100'ü aşkın hükümlü sol sekterliğe karşı ilk eleştiri yazılarını yazmaya başladı. Çalışma raporunda ve aynı yıl 10 Martta kabul edilen kararda yöneticiler 1934 yılındaki bazı sol sekter akımlara değiniyor ve 19 Mayıs Darbesinin yanlış değerlendirildiğini belirtiyorlardı. «*Partinin temel stratejisinde olduğu gibi, Çiftçi Partisi ile Sosyal Demokrat Partinin bozulmasına ilişkin sorunlarda da yanıldık.*» diyerek çıkış yolu arıyorlardı.

Fakat bunlar yalnızca ilk adımlardı. Üstelik tümüyle yavaş, bazı konularda kesinlikten uzak ve oldukça kuşkulu bir havada yapılıyordu. Sol sekterliğin iç yüzü ve nedenleri su yüzüne hemen çıkmamıştı. Plevne cezaevindeki Parti örgütünün rapor ve kararlarından sol sekterliği değerlendirme ve anlamada hâlâ güçlük çekildiği anlaşılıyordu.

Cezaevlerindeki Parti çekirdeklerinin çalışmalarında sol sekterliğin eylem içinde soyutlanabilmesi için gerçekten ciddi ilk mücadele BKP MK'nın 5. Genel Kurulunda alınan kararlarda başladı. Bu kararlar, ce-

zaevlerindeki tüm Parti örgütleri tarafından sevinçle karşılandı. Cezaevlerindeki Parti örgütleri güçlüklerden dolayı MK ile geç ilişki kurulmasına ve belgelerin geç ele geçmesine rağmen, Genel Kurul kararlarını büyük ilgiyle inceleyip onaylamaktan geri kalmadılar. Plevne cezaevindeki Parti örgütü, Genel Kurul kararlarını gözden geçirip 10 Mayısta özel bir açıklama yaptı. Açıklamada. «*Parti örgütü, tüm kararların doğru olduğunu kayıtsız şartsız kabul eder ve parti saflarında azimle çalışmayı görev sayar,*» deniyordu. Kararlarda Parti çekirdeğini bekleyen temel görevler belirtiliyor ve Parti öncüsü Georgi Dimitrov'a karşı takınılan olumsuz tavır şiddetle kınanıyordu.

Genişletilmiş, 5. Genel Kurul kararları, Varna cezaevindeki Parti çekirdeği tarafından da kabul edildi. Kasım 1935'te kabul edilen kararda şu sözler yer alıyordu: «*Varna cezaevindeki siyasi hükümlüler, BKP MK'nın 5. Genel Kurul kararlarını oybirliğiyle tartışmasız kabul ettiklerini, aydınlatıcı, doğru bolşevik dönüşüm yolunda yürüdüklerini...*»

5. Genel Kurulun uygulanmasından sonra sağlam güçler MK'da üstünlük kazanmaya başladılar. Sol sekterler değiştirilerek yerlerine devrimci teoriyi devrimci pratikle birleştirip kitlelerle ilişki kurabilen militanlar yerleştirildi. Sol sekterlerin tasfiye edilip 5. Genel Kurul kararlarının uygulanmasına en büyük yardımı, Yurtdışı Bürosu yaptı YB, Georgi Dimitrov'un önerisine uyarak, Trayço Kostov'u Bulgaristan'a yolladı.

Yenilenen Merkez Komitesi, cezaevlerinde beliren sol sekterliğin eleştirisini yapmaya başladı. BKP MK'nin organı *Propagandist* dergisi (Mayıs 1935, 5. sayı), Plevne cezaevinde çıkan *Cezaevi Mücadelesi* gazetesinde yer alan bazı hatalara yönelik suçlamalara girişti.

Merkez Komitesi, cezaevlerindeki Parti örgütlerinin çalışması ve eylemleriyle daha yakından ilgilenmeye başladı. 1935 Haziranında, Varna ve Plevne cezaevindeki Parti çekirdeklerine mektup yollayarak, partililere düşen görevleri belirtiyor ve bu iki cezaevindeki Parti örgütlerinin sol sekter eğilimlerini eleştiriyordu. Her şeyden önce de 19 Mayıs Darbesinin yanlış değerlendirildiğini belirtiyordu. MK, siyasi hükümlü partilerin dikkatini, burjuva cephesindeki çelişkiler ve sürtüşmelerin yanlış olarak değerlendirildiğine çekerek «*Yanlışlık şuradan ileri geliyor: Siz, gerçeği kendi teorinize uydurmaya çalışıyorsunuz*», diye yazıyordu.

Merkez Komitesi, mektubunda, Varna cezaevindeki Parti çekirdeğinin, Partinin geçmişindeki sekterlik yüzünden teori değerlendirmesini «*dar sosyalistlik hatası*» olarak nitelendirmesini sert şekilde eleş-

tiriyordu. MK, «*Bilinir ki, dar sosyalistler teorik çalışmalarında en büyük işleri yaptılar,*» diyordu.

Plevne cezaevindeki Parti çekirdeğine ideolojik ve teorik çalışmalarda yaptıkları bazı değerlendirmelerden dolayı sert eleştiriler yöneltildi. Bütün bunlar cezaevinde çıkan *Cezaevi Mücadelesi* gazetesinin sayfalarında yer aldı ve etkin oldu.

Merkez Komitesi yukarıda değinilen iki mektubuyla Partinin yeni çizgisinin uygulanması konusunda komünistlerin sorumluluk almalarını istiyordu. Parti çekirdeklerinin sözü edilen 5. Genel Kurul kararlarını yalnızca yürekten desteklemelerinin değil, eylem yöntemlerinin gözden geçirilmesi konusunda kararların bütünüyle geçerli olduğunu anlamalarının da geçerliliğine dikkat çekiyordu. MK, Genel Kurul kayıt ve belgelerinin ve mektuplarının, Parti çekirdekleri topkurulması gereği vurgulanacak. «*Bu, içinde bulunduğumuz dönemde bizim taktiğimizin Komitelern taktiğinin ana halkasıdır,*» deniyordu.

Merkez Komitesi, cezaevlerindeki Parti örgütlerine sol sekterlerin iftira ettiği Parti öncüsü Georgi Dimitrov'un otoritesinin desteklenmesi ve adının tanıtılması görevini de verdi. MK'nin mektubunda. «*Georgi Dimitrov'un davası Parti kitlesi arasında tanıtılmalı, onun göstermiş olduğu örneklerden ders alınmalıdır,*» deniyordu.

MK'nın bu en büyük iki Parti örgütüne yolladığı talimat mektupları, sol sekterliğin iç yüzünün ortaya çıkarılmasına, yeni Parti çizgisinin cezaevlerinde uygulanmasına ve Georgi Dimitrov'un çevresinde güçlü Parti örgütlerinin birleştirilmesine büyük katkılarda bulundu.

Partide yeni çizginin uygulanması sonucu, 1935 yılının ilkbahar ve yaz ayları boyunca, cezaevlerindeki siyasi hükümlülerin yaşam ve geçimlerine değinen, Parti çekirdeklerinin görevleri ve sorunlarıyla ilgili konuların açıkça tartışılmasına başlandı. Davanın tartışılması Parti çekirdeklerinin görevlerini açıklığa kavuşturmakta, sol sekterliği tasfiye etmekte ve yeni çizgiyi belirginleştirmekteydi.

Bundan dolayı cezaevlerindeki Parti çekirdeklerinin çalışması ve uygulamadaki sorunların çözümüyle ilgili çeşitli yaklaşımlar beliriyor, Varna, Plevne vb. «*Ekoller*» ortaya çıkıyor, her biri kendininkini doğru sayıyordu! Cezaevlerindeki Parti örgütleri görevlerinin açıklığa kavuşturulması için genel bir Parti yönergesinin olması gerekliydi.

Böyle bir yönerge tasarısı Plevne cezaevindeki Parti çekirdeği tarafından, çok önce, 1934 yılının sonlarına doğru hazırlanarak MK'ya yollanmıştı. Ne var ki, bu tasarıda bir sürü sol sekter tez vardı. Varna cezaevindeki Parti çekirdeği bu tasarıyı öğrenince, 1935 yılının ilbaharında ileride Parti yönlendirmelerinde ilke olmak üzere kendi öneri ve

görüşlerini MK'ya yolladı. Plevnelilerinkine katılmadıklarını belirterek onların çalışmasındaki sol sekter eğilimleri açıkça ve sert bir biçimde eleştiriyorlardı. Yenilenen MK, genel bir Parti yönergesinin gereğini gözönünde bulundurarak özel bir mektup hazırladı. Bu mektubu 1935 Haziranında bütün Parti birimlerine yolladı. MK böylece Plevne ve Varna cezaevindeki Parti örgütleri arasındaki tartışmalara da son veriyor ve Varna cezaevindeki Parti örgütünün yaşam tarzı, kültürel ve kitlesel eylemleri örgütleme gibi görüşlerine katılıyordu. Plevne cezaevindeki komünistlere yollanan mektuptaysa, kolektifin iç çalışmalarında Bolşevizm ve devrimci gerçekçilik yerine, sekterlik ve devrimci duygusallık eğilimleri sezildiği belirtilmekteydi.

Yönergede, cezaevindeki Parti çekirdeğinin en önemli görevleri şöyle belirleniyordu: «*...Parti sempatizanlarını ve Komsomolları Parti eğitim programıyla eğitin. Komünistlere «Parti ahlakı» kazandırın. Cezaevlerinde koşulların elverdiği ölçüde Parti seminerleri örgütleyerek siyasi hükümlülere mümkün olan en üst düzeyde teorik ve politik bilgi verin. Parti kararları ve belgelerinin temeli üzerine raporlar okuyun. Siyasi hükümlülerin eylemlerini seminerlerle saptayın. Nasıl olursa olsun, namuslu emekçi hükümlüler arasında kitlesel politik kültür çalışmalarını örgütleyin, cezaevi koşullarının düzeltilmesi için kitlesel mücadele örgütleyin.*

«*Çekirdeğin çalışmalarının ağırlık merkezi... kültürel eğitsel çalışma ve teorik politik öğreti olmalıdır.*»

Bunlar yepyeni şeylerdi. Cezaevlerindeki Parti çekirdekleri, ilk kez kendi temel çalışmalarının gerçek doğrultusunda açık ve kesin bir yönlendirme gördüler. Bunlar, siyasi hükümlülerin zengin kişisel tecrübesine, yaşamın somut koşullarının analizine dayanan ve yeni «*Parti Ruhu*»nu taşıyan yönergelerdi.

MK yönergelerinde, devrimci militanları fizik ve moral çöküntüye sürükleyen sol sekter mücadele biçim ve yöntemleri çok sert biçimde kınanıyordu. Eylemler yalnızca, tüm cezaevi kitlesini kapsayan, hükümlülerin ortak yararlarını içeren, örneğin, yemeklerin, cezaevi yaşamının vb. iyileşmesi için mücadele gibi durumlarda önemli olabilirdi. Boş söylevler ve gereksiz eylemlerden hiç bir somut sonuç alınamayacağı sol sekter uygulamalarda görülmüştü.

MK yalnızca Parti çekirdeklerinin temel görevlerini göstermekle yetinmeyip, doğru yönetimi sağlayacak, Partinin eğitim çalışmalarını işletebilecek en yararlı örgütsel biçimleri de açıkladı.

Cezaevindeki Parti çekirdeklerinin kazandığı deneylere dayanarak MK, Parti çekirdeği, Komsomol çekirdeği, siyasi hükümlüler kollektifi

ve cezaevi komitelerinin kurulması için emir verdi. MK, bazı cezaevlerinde bulunan ve yukarıda adı geçen örgütlerden başka Yardım Örgütü, Genel Cezaevi Örgütü, Emekçi-Adi Hükümlüler Örgütü vb. nin kurulması üzerinde de duruyordu.

Yönergede, Parti çekirdekleri ve Komsomol gruplarının görevleri yanısıra diğer örgütlerin görevleri de açıklanıyordu.

Sol sekter çizginin tasfiye edilmesine 25.6.1935'te Moskova'da toplanan Komünist Enternasyonal'in 7. Kongresinde alınan tarihsel kararlar da yardımcı oldu. Kongrede komünist partilerin sol sekterlere teslim edilmesi acımasızca eleştirilirken, birçok ülkede halk cephelerinin kurulması, tüm dünya emekçilerinin faşizm ve savaşa karşı ortak mücadelede birleşmesi gibi konular da ortaya atıldı.

Yedinci Kongre kararlarının bütün komünist partiler için tarihsel önemi vardır. Bu kararlar, «*Partimizin kesin olarak Bolşevikleşmesi için çözümleyici bir etki yaptı.*»

Sıkı sansüre rağmen, kongre kararları, Bulgaristan'daki yasadışı basında, özellikle *İşçi Gazetesi*'nde yayımlanarak yayıldı. Gazete, yasadışı olarak, 5000 adet basıldı! Georgi Dimitrov'un raporları, sol sekterliğe ve dogmatizme karşı mücadele konusunda Marksist-Leninist yeni çizgiyi uygulamak için Partiye sağlam bir ideolojik silah verdi.

Yurtdışı Büronun Bulgaristan'a yolladığı ünlü Parti militanları Georgi Damyanov ve Stanke Dimitrov Marek'in sol sekterliğin giderilebilmesinde ve Partinin yeni, Bolşevik temellere yerleştirilmesinde çok yardımı oldu. Georgi Dmitrov'un yönlendirmesine uyarak Partinin yeni çizgisinin ve 7. Kongre kararlarının gerçekleştirilmesi için bunların önderliğinde sistemli ve azimli bir çalışma başladı.

S. Dimitrov, G. Damyanov, T. Kostov gibi sağlam Leninistlerin yürüttüğü bu görkemli çalışma sonunda Partinin politik çizgisi düzeldi, çalışma yöntemleri ıslah edildi. Parti örgütleri, saflarını güçlendirerek kitlelerle ilişkilerini yeniden kurdular.

Parti siyasetinde yapılan dönüşüm, yeni değerlendirmeler, «*Kitlelerle iç içe*» çağrısı, geniş halk cephesi gibi sloganlar, siyasi hükümlüler tarafından canlı bir şekilde yorumlanıyordu. 7. Kongre kararlarından da haberdar edilmişlerdi. Georgi Dimitrov'un raporları hakkında konuşuyor, uluslararası sorunları ve komünist partileri bekleyen görevleri tartışıyorlardı. Yeni Parti çizgisi faşizme karşı mücadele ve halk cephesinin önemi hakkında oldukça ilginç, bilinmeyen birtakım doğrulardan söz ediliyordu. Yine de, o zamana dek egemen olan formüllerden uzak bulunmaları ve sol sekter duraksamalar yüzünden siyasi

hükümlüler 7. Kongre kararlarını ve Partinin yeni çizgisinin anlamını oldukça yavaş benimsediler.

MK'nın cezaevlerindeki Parti çekirdeklerine dikkat ve özenle tam zamanında yaptığı yardım, sürekli olarak artıyordu. Siyasi hükümlülere ve komünistlere yeni çizginin gücü ve doğruluğu hakkında bilgi veriliyor ve ikna edilmelerine çalışılıyordu.

MK 5.11.1935'te, Plevne cezaevindeki Parti çekirdeğine bir cevap mektubu yolladı. Bu mektuptaki yönergelerin genel olarak, tüm cezaevlerindeki hükümlüler için özel bir önemi vardı. MK 10.5.1935'teki 5. Genel Kurul kararları uyarınca mektubuyla çekirdeğin kararlarını onaylıyor, ve bazı hatalarını eleştiriyordu. Kararlarda cezaevlerindeki Parti örgütlerinin görevlerinin ters anlaşıldığı açıkça belirtilmekteydi. MK, 10.6.1935 tarihli yönergede bu soruna yanıt vermesine karşın yine de üzerinde bir kez daha duruyordu: *«Siz sanıyorsunuz ki, askeri faşist hükümete karşı cezaevlerinde sınıf mücadelesini, Birleşik Cephe taktiklerini uygulamak gibi işleri hükümlüler yürütecekler. Şunu bilin ki, bu mücadele kitleler tarafından dışarıda yapılır. Cezaevlerinde, burjuvazinin tutsaklarının sınıf savaşı yapmaları ve (söylev vermek, açlık grevi yapmak, politik ilişkiler kurmak gibi) politik eylemlerde bulunmaları, ne onlara ne de genel olarak 'eyleme' bir yarar sağlayabilir. Tersine, onları çöküntüye sürükler. Böyle davranışlar sonunda arkada bir sürü ölü, yaralı ya da sakatlanmış insan kalır ki, bunlarla da bir şey kazanılmaz.»*

MK, hükümlülerin ancak cezaevlerindeki yaşam koşullarını düzeltmek, sınıf mücadelesinden geçici olarak kopan güçleri yitirmemek amacıyla verdikleri mücadelenin yararlı olacağını açıklıyordu. Siyasi hükümlülere Partinin siyasal eylemler konusundaki fikir ve amacını açıklamak yeterliydi. Böylece onların devrimci ahlak ve bilimsel sosyalizme sadık olarak politik eğitimleri sağlanmış olacaktı. MK, belki moral bakımdan destek olur diye hükümlülerin dışarıda mücadele veren işçilere selam yollayabileceklerini ama hiçbir biçimde siyasal eylemde bulunmamaları gerektiğini belirtiyordu.

Sol sekterliğin, hükümlerinin politik eylem yapmadan dayanışma, birlik, bağlılık ve özverililik konularında eğitilemeyeceği düşüncesi yanlış ve temelsizdi. Cezaevlerindeki kollektifin ve karşılıklı olarak genel yardımlaşmanın örgütlenmesi, yemeklerin vb. koşulların iyileştirilmesi yolunda geniş propaganda çalışması yapılması, gizli işlerin ortaya çıkma nedenlerinin inceden inceye öğrenilmesi, siyasi hükümlülere devrimci politik eğitim verilmesi yeterli ve gerekliydi; ayrıca mektubunda, sol sapmanın başlıca nedenlerinin faşist cezaevlerindeki

takdüze yaşamdan doğduğunu, aslında bunları Partinin dışa rıda yapması gerektiğini açıklıyordu. Plevne cezaevindeki Parti çekirdeği 10 Mayıs kararlarında, «*Cezaevindeki sınıf savaşı temposunu yavaşlattığını*» bildiriyordu. Parti çekirdeğinin sınıf savaş hakkındaki görüşü, tıpkı cezaevi dışında sürdürülen sınıflar arası mücadele gibiydi. Kuşkusuz hücreye atılmaya, teslimiyetçiliğe, çıkarcılığa karşı mücadele de bir sınıf mücadelesiydi. Ama Plevne cezaevindeki Parti çekirdeğinin buna benzer sınıf mücadelesi fikri yoktu. Parti çekirdeği Birleşik Cephe taktiğini mekanik olarak uygulayarak önemli görevmiş gibi ana birliğin kurulması gerektiğini ileri sürüyordu.. Fakat burada bir birleşik cepheden nasıl söz edilebilir? Bundan ancak, demokratik özgürlüklerin elde edilmesi için kitlelerin politik mücadelesinin çeşitli antifaşist örgütlerde Parti taktiğiyle hazırlanıp faşizme karşı yöneltildiğinde söz edilebilir.

MK, bu sol sekter tutkuyla ilgili olarak Plevnelilere şunu yazdı: «*Şunu unutuyorsunuz: siz, işçi sınıfının etkisizleştirilerek tutsak edilmiş, geçici olarak felce uğramış bir bölümüsünüz. Bunun için, sınıflar arasındaki askeri harekât tutsak kamplarında olmaz. Sınıf mücadelesi kampların dışındaki cephede yapılır. Kamplardaki tutsaklar, özgürlüklerine kavuştukları zaman cepheye katılmak ve yararlı olmak için güçlerini korumaya ve artırmaya çalışır.*»

Varna ve Plevne cezaevindeki Parti örgütlerine ve diğer cezaevlerindeki Parti çekirdeklerinin hepsine yollanan MK'nin yönergelerini bildiren mektuplar, Parti kitlesi arasında büyük bir canlanma ve dalgalanmaya yol açarak, yeni Parti çizgisinin doğruluğu ve güçlülüğüne giderek daha fazla inanç sağlıyordu.

Kasım 1935'te Varna cezaevindeki siyasi hükümlü partililer MK'nın yönergelerini benimseyerek eylem yönetmeliği olarak kabul ettiler.

6.1.1936 tarihinde Plevne cezaevindeki Parti örgütü, 1935 yılı için Parti yönetiminin çalışma raporu üzerine verilen kararı kabul ederken, MK tarafından verilen yönergeleri tümüyle onayladı. Ayrıca MK'nın iki mektubunda yaptığı eleştiriyi de kabul etti.

1936 yılının başında Plevne cezaevindeki Partililer eylemlerinde bütün ağırlığı politik eğitime ve kültür çalışmalarına verdiler. İlk planda yemeklerin düzeltilmesi, sağlık işleri, sıkı rejim, hücre cezası vb. konularda mücadele vermekle ilgili bazı sorunlar çıkıyordu. Kuşkusuz bu tür eylem ve mücadele daha önce de yapılıyordu, fakat şimdi özellikle siyasi hükümlülerin eylemlerinde çözümleyici, belirleyici

yol oluyordu. Parti çekirdeği, kendi çalışmalarının biçim ve yöntemlerini yeniden düzenlemeye geçti.

1935 sonbaharında Plevne cezaevinden Şumnu cezaevine büyük bir grup siyasi nakledildi. Sol sekter anlayışı canla başla tasfiye etme işine giriştiler. Yeni yönetim kuruluna şu kişiler seçildi: Dimitır Dimov (yazman), Yordan Katrancıev (siyasi hükümlüler kolektifinin yazmanı), Dimitır Kostov (Ajitprop yöneticisi-ajitatör propagandacı) Mişo Nikolov (teknik işler yöneticisi), İvan Jolev (gençlerin yazmanı), Spas Grozdanov (kitlesel çalışma yöneticisi) ve Zahari Pavlov.

Yönetim kurulu büyük çaba harcayarak tüm Parti örgütünü, Partinin yeni çizgisi temeline göre pekiştirip birleştirebildi. Siyasi hükümlülerin yapacakları önemli işler, sistemli bir biçimde Marksist-Leninist kültürü örgütlemek, kadroların çizgisini korumayı ve geliştirmeyi gerçekleştirmek, kitle kültürü çalışmalarını yaygınlaştırmaktan oluşuyordu.

Parti yönetim kurulu bu yeni çizgiyi uygularken eylemi sonuna kadar götürmek, yani daha önceki çizginin sol sekter hatasını ortaya çıkarmak amacıyla bir toplantı yapılmasına karar verdi. Rapor ve görüşmeler bütün hafta boyunca sürdü. «*Cezaevleri, faşist diktatörlük sisteminde egemen düzeyleri temsil etmektedir*», bunun için «*cezaevlerinde sınıf savaşı körüklenmelidir.*» türünden yanlış görüşler acımasızca eleştirildi. Yaşlı genç ayırımı yapmak gibi, genel olarak cezaevlerinin havasını bozan her şey kınandı.

Bu toplantı Partinin yeni çizgisinin saptanmasında büyük rol oynamıştır. Şumnu cezaevindeki siyasilerin etkin biçimde sonuç veren çalışmalarıysa, yeniden toplama kamplarına sürülmeleri yüzünden, ancak 1937 yılında gerçekleştirildi.

Sofya Merkez cezaevindeki siyasi hükümlüler arasında Partinin yeni çizgisi oldukça yavaş ama kesin adımlarla ilerliyordu. Burada da ilk adımlar, 1934 yılının sonunda ve 1935 yılının ilk yarısında atılmıştı. Sol sekterliğe karşı mücadelenin başlangıcı, Jak Hatan tarafından Partinin geçmişi üzerine verilmiş olan bir raporun görüşülmesiyle ilgili olarak sahneye çıktı. Jak Hatan dar sosyalistlerin olumlu yönlerinin olduğunu, bunun için Eylül Ayaklanmasının dar sosyalist Partinin olumlu devrimci eylemi sonucu olduğunu savunuyordu. Sol sekterler cephe oluşturarak bu görüşlere karşı hırslı bir mücadele sürdürüyor, dar sosyalistlerin olumlu eylemleri olmadığını «*kanıtlamaya*» çalışıyorlardı.

Ayrıca 1935 yılının başında bir başka anlaşmazlık ve sert bir tartışma konusu daha vardı: «*Devrimci*» eylemlerin örgütlenmesi ve uy-

gulanması. Partideki esintinin etkisiyle, cezaevi içinde ve dışında bazı kişiler o zamana dek yönetim kurulunca uygulanan düşüncesiz eylemler politikasına karşı olduklarını ilan ettiler. Bu yanlış politikanın en somut örneği 1935'deki 1 Mayıs eylemidir. Sofya cezaevinde barikatlar kuruldu, askerler, gardiyanlar hükümlülerin üzerine ateş açtılar; bereket ölen olmadı, yalnız birkaç siyasi yaralandı.

Haziran 1935 yılında Sofya cezaevine yeni siyasi hükümlüler gelmeye başlayınca. Parti yönetim Kurulundan bazı sol sekterler uzaklaştırıldı. O zamana kadar uygulanan siyaset kınandı, böylece Sofya Merkez Cezaevinde Partinin yeni çizgisinin uygulanması için verilen mücadelede bir evre kapanmış oldu.

İkinci evre MK'nın 5. Genel Kurul kararlarının benimsenmesiyle ilgilidir. 5. Genel Kurulu siper ederek eski çizgiyi sürdürmek isteyenlere kesin bir biçimde karşı kondu. Yeni çizginin yandaşları İvan Dimitrov, Jak Hatan, Müh. Vasil Markov, Krıstan Rakovski, Grigor Stefanov komünistleri desteklediler.

1935 sonunda ve 1936 başında MK'nin Sofya cezaevindeki Parti örgütüne yolladığı, sol sekterciliğin devre dışı bırakılması konusunda somut bilgileri içeren iki mektup bu gelişmeye yeni bir yön verdi. Bu yönergelere göre, 1936 Ocak ayında Parti toplantısı yapılarak yeni çizginin ruhuna uygun olarak temel sorunlar görüşüldü ve Jan Hatan'ın yazman olduğu yeni yönetim kurulu seçildi. Yeni yönetim kuruluna sol sekter bazı kişiler de girdi. İki ay sonra Jan Hatan cezaevinde çıkınca onun yerine yazman olarak V. Markov seçildi. Bu mücadele 1936 yılı boyunca da sürecekti...

Cezaevlerinde Partinin yeni çizgisinin kabul edilmesi, BKP'nin öncüsü ve uluslararası komünist hareketin ünlü militanı Georgi Dimitrov'un kişiliğinin pekişmesiyle birlikte yürütüldü. Yeni çizginin kabul edilmesiyle Leipzig kahramanının adı daha da çok büyüyor, derin bir saygı ve minnet duygusuyla onurlanıyordu. Siyasi hükümlü basınında Georgi Dimitrov'un Leipzig duruşmasındaki kahramanca davranışı tanıtılmaya başlandı. Bu tür örneklerle faşist cellatların karşısında nasıl davranılabileceği konusunda partililer ve komsomollar eğitiliyorlardı, Sofya cezaevindeki siyasilerin yayın organı *Kollektif* gazetesi 15.7.1935 yılında, «*Bugün yoldaş Georgi Dimitrov anti-faşist mücadelede Partimizin öncüsü ve bayrağıdır. Onun faşist mahkemedeki davranışı, idamla tehdit edilmesine rağmen gerilememesi, örnek alınacak kişiliğinin simgesidir,*» diye yazıyordu.

1935 Aralık ayı içinde Varna cezaevindeki Parti çekirdeği aldığı özel kararda, Georgi Dimitrov'un BKP'nin önderi olarak yerini ve ro-

lünü şöyle belirlemekteydi: *«Başta Komiternin ve Partinin önderi Georgi Dimitrov olmak üzere, MK çevresinde hep birlikte, inanç ve güvenle toplanacağımızı bildiriyoruz... MK ve Georgi Dimitrov'un çevresinde candan ve dürüst şekilde birleşmek için, ülkedeki bütün siyasi hükümlülere coşkun bir çağrı yolluyoruz; şunu iyice anladık ki, başka türlüsü Partiye ve Kominterne karşı mücadele belirtisidir. Georgi Dimitrov'un yükseltilmesi zorunludur. Çünkü Georgi Dimitrov yoldaş, devrim ve karşı-devrimin büyük çarpışması sürecinde yükseldi. Cesaret, özveri ve inancıyla Partimizde, Kominternde ve devrimde haketti̇ği yeri almalıdır.*

«Faşist diktatörlüğe karşı çetin mücadelede bizi yüreklendirecek, örnek olacak, önderimiz ve öğretmenimiz Georgi Dimitrov yoldaşa coşkun ve mücadeleci selamlar!»

Eskizağra cezaevindeki siyasiler de Leipzig kahramanına coşkun duygularını bildirdiler. 6.5.1936 yılı Georgi Dimitrov'a yolladıkları mektupta şunları yazıyorlardı:

«Dimitrov yoldaş,

«Bugün dışarıdaki proletarya ve Partiyle birlikte biz de, unutulmayan Blagoev dedenin ölüm yıldönümünü anıyoruz. Bu fırsatla size devrimci selamlarımızı yolluyoruz. Bizim sevgili önderimiz uluslararası devrimci sınıf hareketinin kılavuzu... Senin göstermiş olduğun örneklerden kitle içinde çalışmayı, faşizme ve savaşa karşı yürekli davranmayı, Leninizmin coşkun savunucuları olmayı öğreniyoruz. Senin göstermiş olduğun örnekten, eylemde kararlı, savaşta yiğit olmayı, sınıf düşmanı önünde gerilememeyi, yanlışlarımızın ortaya çıkarılmasında mert davranmayı öğreniyoruz...

«Senin izinden yürürken, sol sekter akımın yapmış olduğu zararlar gittikçe daha açıklık kazanmaktadır. İçimize salmış olduğu son köke kadar, hepsini söküp atıyoruz. Yeni çizgiyi benimsiyor, geliştiriyor ve cezaevinden çıktıktan sonra proletaryanın kurtuluşu davasında daha etkin görevler almaya vargüçle hazırlanıyoruz.

«Bir kere daha, biz, Eskizağra cezaevindeki 270 siyasi hükümlü elini sıkıyor, sana dinç ve güçlü Kızıl Cephemizin selamlarını yolluyoruz.»

Siyasi hükümlüler arasında Vasil Kolarov'un adı da gittikçe ünleniyor, saygı ve minnet duygusuyla anılıyordu. 1938 Martında Vasil Kolarov'a 61. yaşgünü dolayısıyla özel olarak bir kutlama mektubu yollandı. Bu mektupta Partinin ve uluslararası komünist hareketin seçkin önderlerinden biri olan yoldaşa yürekten gelen sıcak duygular iletiliyordu. Ayrıca İslimne'deki siyasiler, bu kutlama mektubunda eski sol

sekter çizgiyi kınıyor, Partinin yeni çizgisini de kesin olarak desteklediklerini bildiriyorlardı.

Cezaevlerndek sol sekterciliği temizlemek güç işti. Her şeyden önce Parti çekirdeklerinin sorunlarını ortaya koymada, kültür ve kitlesel çalışmaların örgütlenmesinde ve yeni anlayışın gidişi hakkında bir üstünlük göstermek gerekiyordu. Bunun içinse birçok şeye, özellikle zamana gerek vardı.

Öte yandan Partinin yeni çekirdeği, Parti kadrolarının çalışmalarında, birçok sekter alışkanlığa saplanıp kalıyordu. Yıllar boyu sol sekter ahlakıyla eğitilen bazı yöneticiler, yeni çizgiyi içtenlikle kabul etmelerine karşın çoğu kez uygulamayı beceremiyor, diğerleriyse genel olarak karşı çıkıyor, kabul etmiyorlardı.

1935 yılında cezaevlerindeki sol sekter eğilimli hükümlüler yeni çizginin fikir ve anlamına temel olarak karşı çıkıyorlardı. Sofya Merkez Cezaevindeki 1 Mayıs 1935'in kutlaması sonuç olarak sol sekter anlayışı yansıtan bir uygulamaydı. Buna benzer 1 Mayıs kutlamaları İslimne, Filibe ve diğer cezaevlerinde de yapıldı. İslimne cezaevindeki siyasi hükümlüler, iki kızıl bayrak çekerek koro halinde *Enternasyonali* söylediler. Eskizağda cezaevindeki siyasilerse bir günlük açlık grevine gittiler.

Sol sekter maceracıların bir an önce temizlenmesi, gelecekteki Parti örgütlerinin pekiştirilmesi ve anti-faşist halk cephesinin kurulması, bu amaçla da Partinin sağlam güçlerinin birleştirilip seferber edilmesi gerekiyordu. Bu zorunluk nedeniyle Merkez Komitesi 1936 Şubat ayı başında BKP MK'nın 6. Genişletilmiş Genel Kurulunu topladı. Temel görev, 7. Kongrenin tarihsel kararlarına kesin şekilde uyulmasını sağlamaktı.

6. Genel Kurul, sol sekter yönetim kurulunun değişmesini ve yeni çizginin güvenilir ve denenmiş taraftarlarını oybirliğiyle benimsedi. Parti üyeleri, sol sekterliğin iç yüzünün bilinmesinin ve derinlemesine eleştirilmesinin zorunlu olduğunu, Partinin yeni çizgisinin sözle değil, eylem ve davranışlarla da kabul edilmesi gerektiğini belirtiyorlardı.

Genel Kurul, Partinin tüm yaşlı ve genç kadrolarını pratik işlerde birleştirmek, sevketmek amacıyla Partinin yeni temel çizgisinin kabulüne ilişkin ayrıntılı bir yönerge hazırladı.

Bu, cezaevindeki Parti kitlesinin canlanmasına ve harekete geçmesine yol açtı. Parti basınında, Parti çekirdekleri tarafından kabul edilen Genel Kurul kararlarının onlaylandığını bildiren toplantı belgeleri yer almaktaydı.

Sol sekterliğin tasfiyesinde bazı cezaevlerindeki Parti örgütleri bir-

takım yanlış yöntemler uyguluyor, sonuçta bitmez tükenmez Parti içi kavgalar ortaya çıkıyordu.

Sofya Varna ve diğer cezaevlerindeki Parti örgütleri partililerin birliğini yeni çizginin saflarında pekiştirmek için hâlâ gerekmelerin tümünü yapamamıştı. Karşılıklı suçlamalar, bir takım çirkin ilişkiler, çekişmeler ve sert kavgalar sürüyordu. Bazı yerlerde partililer, hatta Parti yönetim kurulu üyelerinin bazıları tecrit edilmişlerdi. Sorunların çözümüne ve tartışmasına katılma olanağı verilmediği gibi, Partinin yeni çizgisini benimsemeleri de engellenerek, sanki yararsız kişilermişcesine horlanıyorlardı.. Yönetim Kuruluna seçildiklerinde, «*Muhalifler*»le iş yapılmayacağı, sıkılmadan ve gösteriş yaparcasına söyleniyordu. Genellikle birçok yerde kadro siyaseti eskisi gibi sol sekter anlayışla uygulanıyor, hatta yenilenen yönetim kurulları Partinin yeni çizgisinin öznel biçimde uygulanmasını istiyorlardı.

Parti Merkez Komitesi, cezaevlerindeki partililerin tutumlarını dikkatle izliyor, sol sekterliğin temizlenmesi için yönergeler veriyordu. 1936 yılında yollanan bütün mektuplardaki yönergelerde özellikle şuna dikkat çekilmekteydi: «*Nüksetmeler başgöstermeden bu davanın hangi yöntemlerle çözülmesi gerektiği sorunu yanıtlanmalıdır.*» MK, 2.5. 1936'da Sofya cezaevindeki Parti çekirdeğine bir mektup yollayarak eski kadro siyasetine son verilmesini istedi.

MK mektubunda, bazı Parti örgütlerinde ortaya çıkan olağandışı durumların nedenlerini açıklarken, bunlardan kurtulma yollarını da gösteriyordu. Bu örgütlerin yöneticileri, ilişkilerinde sol sekter çizgiyi kabul etme ya da uygulama konusunda oldukça tehlikeli ve aşırı hareketlere olanak tanıdılar. Bu tür bilimsel sosyalistleri. Parti için kazanma siyaseti yürütmüyorlar, tersine, uyguladıkları siyasetle onların ayrıcalıkların perçinliyor ve hatalarını anlamalarını geciktiriyorlardı. Yaptıkları her hatadan yararlanarak ayrılıkçı olarak ilan etmeye çalışmakta, olumlu yönlerini görerek işbirliğine çekip alamamaktaydılar. MK'nın mektubunda, «*Biz arkadaşlık ilişkilerinde yapılan hataları görmezlikten gelmemeliyiz. Onların Partiye girmelerine engel olmamalıyız Tam tersine yardım etmeliyiz ve onlar da kendiliğinden girmelidirler. Şunu bilmeliyiz ki, bizler yardımcı olmayınca, bu işlerin birçoğunun yapılması olanaksızdır. Yönetim kurulu bu konuda görevini tam anlamıyla bilmeli ve yerine getirmelidir.*» deniliyordu.

Sofya Merkez Cezaevindeki Parti çekirdeği, MK'nın mektubunu ele alıp görüştü. Aynı zamanda, 1 Şubattan, 1 Haziran 1936'ya kadar geçen dönemin hesabını verdi. Partililer alınan kararlarda yapılan eleştirileri ve verilen yönergeleri kabul ettiklerini bildiriyorlardı. Fakat bu,

kısmi ve biçimsel bir kabul edişti. Çünkü en önemli eleştiri notları ve yönergeler hasıraltı edilmişti.

Bu durum MK'yi bir kez daha mektup yollamaya zorladı. MK mektupta yönergeler üzerinde ısrarla dururken, Parti çalışması yöntemlerinin değiştirilmesinin önemini bir kez daha belirtiyordu.

Bu ısrarlı ve kesin yönergeler, Sofya cezaevindeki Parti örgütünün Ekim 1936'da yapılan eleştiri notları ışığında kendi faaliyetini bir daha gözden geçirmesine neden oldu. Ekim 1936 yönetim kurulunun hesap raporlarına göre, verilen kararlarda, Partiler şart koşmaksızın MK'nın yönergelerini tümüyle kabul ettiklerini bildiriyorlardı.

1936 Ekiminde yapılan Parti genel toplantısında seçilen yeni yönetim kurulu şu kişilerden oluşuyordu: Todor Matanov, Atanas Georgiev, Kosta Ezekiev, İliya Dobrev ve Stoyne Lisiçki.

Merkez Komitesi, Varna cezaevindeki yapılan hataları, heyecanlı tartışmaları, karşılıklı suçlamaları ve kavgaları yakından izliyor ve bunlara sert şekilde karşılık veriyordu.

Cezaevindeki Parti çekirdeği yönetim kurulu, elde ettikleri başarıları değerlendiriyor ve temelsiz biçimde şunu ileri sürüyordu: *«Varna cezaevindeki Parti örgütü 1934 yılından beri sol sekterlikten ayrı, bambaşka bir çizgi uygulamaktadır. Bu uygulanan çizgi, yeni çizgiye benzemese bile, biraz yaklaşmaktadır.»*

Kusurların elbirliğiyle örtbas edilmesindeki başarılara sık sık dikkat çekilmesi, Parti örgütünde hüküm sürmekte olan bunalımın ilerde daha da derinleşip keskinleşerek büyük tehlike doğuracağını gösteriyordu. Yukarıdaki olaylar, iç kavgalar dönemine, karşılıklı suçlamalara, kuşkulara ve düşmanlıklara neden olmaktaydı. Yönetim kurulu tarafından yapılan eğitim, ikna etme ve emretme yöntemlerinin yanlışlığı yüzünden bu tehlike gittikçe büyüyordu.

Varna cezaevindeki Parti örgütü, bütün bu yanlışlıkları yalnızca ortaya çıkarmakla yetinmeyip, hüküm süren olağandışı durumlara son verilmesi, Parti işlerinin yoluna konması ve yeni çizginin uygulanması için alınacak önlemleri de belirtti. 1936 yaz ayları sonunda alınan kararlarda, *«İleride, birlikte ve dayanışma içinde yürüyeceğimize, yeni çizginin ruhuyla donatılma yolunda tüm gücümüzü göstereceğimize şanlı Partimize layık olmaya çalışacağımıza, MK ve Parti önderi Georgi Dimitrov'un önünde söz veriyoruz,»* deniyordu.

Gerçekten de, Varna cezaevindeki Partililer düştükleri bunalımdan kurtularak saflarını pekiştirip yararlı politik ve ideolojik eylemlere geçtiler. Parti örgütü yönetim kurulu, MK'ya 1936 sonunda yolladığı bir mektupta Partililer arasında sağlanan birlikten dolayı çok

sevindiklerini belirtiyorlardı. Yavaş yavaş Parti içi kavgaların kalıntıları ve karşılıklı güvensizlikler de gideriliyor, bunların yerini, sağlam yoldaşlık ilişkileri, gerçek uyum alıyordu.

Böylece Varna cezaevindeki Parti örgütü, diğer cezaevindeki siyasi hükümlülerden çok önce Parti çizgisini belirleyerek yerini aldı. Bu, bir rastlantı değildi; Marksist-Leninist öğretiyle zengin devrimci deney ve gerçekçi görüşe sahip bir grup siyasinin bulunmasından kaynaklanıyordu. Aralarında en önemli yeri de Hristo Mihaylov alıyordu; onun, özellikle Varna cezaevindeki sol sekter tutkuya karşı ve yeni çizgi için yapılan başarılı mücadeleye çok büyük katkısı vardır.

Hristo Mihaylov cellatların eline 1925 yılında düştü. Filibe Emniyet Müdürlüğünde bir hafta boyunca kimin tutuklandığı anlaşılamadı! Çünkü Ferdinand kasabasından olmadığını, Tutrakan'lı olduğunu ısrarla söyleyip duruyordu. Filibe'de Georgi Tutrakançe adıyla bilinmekteydi. Fakat Sofya'da yapılan incelemeler, Filibe Emniyet Müdürlüğünün imdadına yetişti ve «Gerçek» anlaşıldı: Tutuklananın asıl adı Hristo Mihaylov'du. Hristo Mihaylov soruşturma sırasında kahramanca davrandı. Sivil polisler ondan bir şey öğrenemeyince uyduruk bir iddianame düzenlediler. Duruşma 16.6.1925'de başladı. Suçlu sandalyesinde Hristo Mihaylov başı dimdik oturuyordu. Mahkeme başkanının onu heyecanlandırıp konuşturma çabası hep boşa çıktı. Hristo gayet sakin ve emin bir tavırla konuşuyordu. Yiğitçe davranışı ve mantığıyla faşist mahkemeyi etkisi altına aldı. Verdiği yanıtlar «*bilmiyorum*», «*hatırlamıyorum*», «*ilgilenmedim*» vb. türündendi. Bu büyük davada 6 kişiye idam cezası verildi. Bunların arasında Hristo Mihaylov ve Tsola Dragoyçeva da vardı. 6 ay sonra idam hükmü ömür boyu hapse çevrildi. Hristo Mihaylov 12 yıla yakın faşist cezaevlerinin demir parmaklıkları arkasında kaldı. Bu sürede çok okudu, kendini yetiştirmek için çok çalıştı. Onun politik olgunluğu, sağlam sağduyusu ve gerçekçi anlayışı, cezaevi yaşantısının sorunlarını doğru olarak saptamakta çok yardımcı oldu. Bu yeteneğinden dolayı herkesce sayılır ve sevilirdi.

Varna cezaevinde de sol sekterler vardı ama hiçbir etkileri yoktu. Buraya daha yaşlı olan siyasi hükümlülerle (Nisancılar), «*ıslah olmaz*» dar sosyalistler hapsedilirdi. Fakat onlar da Hristo Mihaylov'u soyutlamıyorlardı; etkisi, tutumu ve maharetiyle sol sekterleri cezaevinde birtakım akılsızca eylemlerden alıkoyuyordu.

Hristo Mihaylov 1937 Temmuzunda özgürlüğe kavuştu ve yeniden mücadeleye katıldı.

MK çizgisinin sistemli şekilde uygulanışında, bütün Parti kadrolarının birleşmesi ve Parti çekirdeklerinin iç kavgalardan uzaklaştırıl-

masında Partinin büyük payı vardı. Partinin yeni çizgisinin paralelinde olan bu tutum, siyasi hükümlüleri sol sekterlik hastalığından koruyordu. Sekter kalıntılara karşı büyük bir açıklama çalışması, ikna etmek içinse sabır gerekti.

MK'nin çizgisi, bütün Parti kadrolarının birliğini sağlamak amacıyla sol sektercilik ruhuyla eğitilenleri ikna ve eğitmeye çalışıyordu. Bu kadrolardan büyük bir bölümü sol sekterliği kınıyor, Partinin yeni çizgisini tam inançla kabul ediyordu. Fakat yardım yapılıp güvence verilmesine rağmen, yeni çizgi fikrini ve temelini bir türlü anlayamadıklarından uygulanışında birtakım zorluklar çıkaramayı sürdürenler de vardı. MK, sürekli olarak cezaevlerindeki Parti örgütlerini yönetterek sekterliğin kökten temizlenmesi için tam zamanında emir üstüne emir veriyordu. Yukarıda belirtildiiğ gibi 1937 ilkbahlarında faşist iktidar, bütün cezaevlerindeki siyasi hükümlüleri İslimne'deki Yeni Cezaevine toplamaya başladı. Bununla ilgili olarak, 1937 Mart ayı çinde MK, bu cezaevindeki Partililere ve İslimne'deki Sancak Parti Komitesine özel bir yönerge yolladı. MK, Parti örgütlerinin en önemli görevlerini belirtirken, «*Siyasi hükümlülerin gücü en üst düzeyde korusunun. Onlara yepyeni bilgiler verilsin, çünkü cezaevinden çıktıklarında sınıflarının sadık birer eylemci militanları olacaklar.*» diyordu. Bu görevlerin yerine getirilmesi, İslimne'deki Yeni Cezaevine toplanan Partililerin zaman kaybetmeden birleşmiş, sağlam bir Parti örgütü kurmalarına bağlıydı. Bu amaçla MK, eski yerlerdeki Parti çekirdekleri yönetim kurullarının birbirlerine danışmalarını, ileride kurulacak genel yönetim kurulu için bir liste hazırlamalarını, bu liste seçilirken eski çekirdek üyelerinin de oybirliğiyle önerilmelerini istiyordu.

MK, ilerdeki işlerle ilgili olaylara dikkati çekerken, cezaevlerinde eski Parti içi kavgalardan bazı kalıntıların bulunduğunu da belirtmekteydi: «*Gerekli bütün önlemler alınsın, çünkü daha başlangıçta, birtakım fitne sokmalar, anti-parti gruplaşma girişimleri suya düşmeli. Buna karşılık hemen ve tam anlamıyla bir birleşme havası yaratılmalı.*»

MK'nin ve cezaevine düşen sağlam parti kadrolarının sürekli çalışma ve çabaları sonucu, sol sekterlik gittikçe yok oluyor ve yeni Parti çizgisi uygulanıyordu. Partinin yeni çizgisi uyarınca bütün Parti kadrolarını MK'nın çizgisinde birleştirmek için gösterilen çabalar sonuç sağladı. Cezaevlerindeki Parti örgütleri, bazı ufak tefek ayrılıklar dışında daha önceki fraksiyon kavgalarına son verdiler. Fakat genel olarak cezaevlerinde bu tür işler, dışarıya oranla daha yavaş yürüyordu.

1937-1940 döneminde çıkarılan aftan sonra siyasi hükümlülerin sayısı oldukça azaldı. Özgürlüğe kavuşma şansı olmayanlar de İslimne'den Plevne'ye nakledildiler. Plevne Sancak Cezaevi kayıt defterine göre, 28 Eylül ve 1 Ekim 1940 tarihlerinde İslimne Merkez Cezaevinden 148 siyasi hükümlü buraya yollanmıştır. Bu kollektifte eski çizgi hakkında yapılan tartışma ve kavgalar henüz tümüyle giderilememişti. 1940 sonunda ve 1941 başında, Plevne cezaevindeki partililer kısa sürede ayrılıkları gidererek aralarındaki birliği pekiştirmeyi başardılar.

***

Cezaevlerinde sol sekterliğin belirmesi, Parti örgütünün işlerini ve yaşamını geçici olarak etkilediyse de eylemini büsbütün durdurup felce uğratamadı. Hatta ağır, yasadışı koşullar, korkunç dayaklar, çeşitli cezalara rağmen Parti örgütleri yaşamaya ve işlemeye devam ettikleri gibi, birçok eylem geliştirerek Partiye dürüst ve sadık kadrolar yetiştirip kazandırdılar.

Cezaevlerinde yeni çizginin uygulanmasıyla sol sekterlerin yol açtığı her türlü gerici engelleme ve güçlük giderildi; siyasi hükümlülerin yaşam koşullarında rahatlatıcı gelişmeler oldu. Tutsak düşen militanlara kökten değişmiş bir anlayışla yeni görevler sunuldu. Bütün dikkatler şu önemli sorunlara yöneltilmişti: Marksist-Leninist bilginin ilerlemesi, anlamlı ve yararlı içeriği olan kültürel çalışmaların örgütlenmesi, hükümlülerin sağlık ve güçlerinin korunması vb..

Aslında bunlar daha önce de yapılıyordu, fakat şimdi Parti çekideklerinin günlük temel eylemleri olmaktaydı. Cezaevlerindeyse sorunlar duruma göre uygun biçimde gündelik olarak çözülürken şu ilkeye bağlı kalınıyordu: Siyasi hükümlüler burjuvazinin tutsaklarıdır, sınıf mücadelesi cephesinden geçici olarak koparılmışlardır. Fakat özgürlüklerine kavuştuktan sonra yine ileri saflarda çarpışacaklardır.

Partinin yeni çizgisi siyasilerin davranış ve mücadelelerinde de önemli değişiklikler yarattı. Artık daha esnek bir taktik uygulamaya başladılar. Cezaevi yöneticilerine dilekçe, rapor ve heyetler yolluyor, bazı isteklerinin yapılmasında diretebiliyorlardı. Yiyeceklerin, yönetimin ve başka koşulların iyileşmesi için tasarılar hazırlıyorlardı. Daha çok «*diploması*» uygulamaya başlamışlardı. Siyasi hükümlülere şu atasözü yol gösteriyordu: «*Tatlı söz, yılanı deliğinden çıkarır.*» Bunun sonucunda da birçok konuda başarı elde ediyor, amaçlarına ulaşıyorlardı; daha önceki dönemlere oranla yönetim de biraz düzelmiş, ceza-

lar azalmıştı. Böylece iş ve yaşamda daha sakin bir durum oluştu. Cezaevi yöneticileri siyasi hükümlülere karşı yine de olumsuz davranmalarına rağmen, durum biraz iyileşir gibi oldu. Artık Siyasî hükümlülerin uğradığı her türlü gerici engelleme ve güçlük giderildiği; siyasi hükümlülerin öncekine oranla Marksist-Leninist bilgi öğrenmek, spor yapmak ve başka işler örgütlemek için daha iyi koşulları ve olanakları vardı.

1935-1936 yıllarında BKP MK'nın vermiş olduğu yönergeler, cezaevlerindeki Parti çalışmalarının gelişmesi için 1944 yılına kadar adamakıllı yardımcı oldu. Silahlı savaş yıllarında Partililerin bulunduğu tüm cezaevlerinde Parti ve İGB örgütleri kuruldu. Bunlar güçlü ve canlı eylem yapan örgütlerdi ve Partinin Leninist çizgisini yılmadan en güvenilir biçimde uyguluyorlardı.

2. SİYASİ HÜKÜMLÜ ÖRGÜTLERİ: «KOLLEKTİFLERİ»

Faşizm yalnız işçi sınıfının değil, emekçi köylülerin, küçük kent burjuvazisinin ve aydınların çıkarına da dokundu. Bu nedenle bu halk tabakaları da tıpkı işçi sınıfı gibi mücadeleye başladılar.

Burjuvaziyle sınıf mücadelesinde yalnız Komünist Partisi saflarındakiler değil (gerçi onlar öncü ve belirleyici güçtüler), Komsomollar, BÇB, partisizler, anarşistler ve başka gruplar da, geçici olarak cezaevlerine düşüyorlardı. MK'nın bir istatistiğine göre, 1924 yılında Bulgaristan'daki cezaevlerinde toplam olarak 720 siyasi hükümlü vardı. Bunlardan 490'i komünist, 224'ü çiftçi, 6'sı da anarşistti. 1925 yılının Haziran ayı sonunda Sofya'daki cezaevinde 104 siyasi hükümlü olup bunlardan 65'i komünist, 30'u çiftçi, 9'u da anarşistti.

Faşizmin düşmanı olarak cezaevlerine düşen bu insanların yaşaması, çalışması ve birlikte mücadele etmesi gerekiyordu. Eylül Ayaklanması bozgunu ve Nisan kıyımından sonra cezaevlerinde düzenli bir yaşam yoktu.

Komünist siyasi hükümlüler durumun kesin analizine dayanarak yaptıkları araştırma sonucunda siyasi hükümlüleri yönetecek, birleştirip bir çatı altına toplayabilecek kurumu, Kollektif örgütte buldular. Kollektiflerin düzenli bir örgüt olarak ortaya çıkması, 1931-1932 yıllarına rastlar; o zamandan başlayıp birçok deney geçirerek 1944 yılına kadar gelmişlerdir.

Kollektiflere, komünistler, Komsomollar, BÇB üyeleri, anarşistler ve başkaları giriyor, yalnız teslimiyetciler ve hainler (siyasi görüşlerin ne olursa olsun) giremiyordu. Kollektifler doğrudan doğruya siyasi hükümlüleri gözetiyor; yönetimin yumuşaması, iyi yiyecek elde etmek,

düzenli olarak mektuplaşmak, kitap ve emekçi basını izleyebilmek için mücadeleyi örgütlüyordu. Kollektifler üyelerine yiyecek, giyecek, ilaç vb. yardımlar yapıyor, kültür, bilinçlenme ve eğitici çalışmaların gelişmesiyle uğraşıyorlardı.

Kollektifler bütün eylemi yönetecek ve yönlendireck olan yönticilerini seçiyorlar, onlar da sağlık, düzen, disiplin, kültür işlerini yoluna koyuyorlardı. Kollektifler aynı zamanda cezaevi yöneticileriyle siyasi hükümlülerin ilişkilerini de düzenleyecek siyasi temsilcileri seçmekte, hükümet organlarına başvurarak arkadaşlarının isteklerini ve protestolararını bildirmekteydiler. Ayrıca her koğuşun bir kıdemlisi olup, buna bazı cezaevlerinde «*muhtar*» da deniyordu. Kıdemliler, bütün kollektif yaşamı savunuyor, koğuşların düzeniyle her üyenin hal ve gidişinden sorumlu tutuluyorlardı.

Kollektifler kendi gazetelerini de çıkarıyor; yöneticilere, çeşitli eylemlerinin örgütlenmesi ve uygulanmasında yardımcı oluyorlardı.

Sol sekterlik zamanında, siyasi hükümlüler arasında kuşku, tartışma ve «*kollektifin varlığı, yapısı hakkında*» anlayışsızlık hüküm sürüyordu. Sol sekterler onlara, sınıf mücadelesine katılmak, savaşa ve faşist diktatörlüğe karşı eylem yapmak ve Bulgaristan'da Sovyet iktidarının gerçekleşmesi için mücadele etmek gibi benimsemedikleri görevler de yüklüyorlardı.

1935 yılı Haziranında MK'nın cezaevlerindeki bütün Parti çekirdeklerine yolladığı yönerge, ilk kez kollektifin yapı ve niteliği sorununa açık yanıt veriyordu: «*Kollektif, siyasal ve ekonomik bir örgüttür. Onun yardımıyla Parti çekirdekleri siyasi hükümlüler arasında eğitim çalışmaları yürürtür ve hükümlülerin ilgilendiği sorunlarla uğraşır. Uluslararası Devrimcilere Yardım örgütü (UDYÖ) gibi örgütlerden ve kişilerden gelen yardımları doğru olarak bölüştürmeye çalışır.*»

*
**

1930 yılının ortasına doğru, sol sekter anlayış egemenken, dışarıdan gelen para, yiyecek ve koliler genel kasaya teslim edilir, yöneticiler de bunu eşit olarak herkese bölüştürürlerdi. Hükümlü çoğu kez annesinden ya da yakınlarından gelen 2 kg. kaşar peynirinden bir lokma bile yiyemezdi. Bu doğrudan doğruya komünist ilkeleri siyasi hükümlülerin yaşamına ve geleneğine uygulama deneyiydi. Bu gibi uygulamalar gerçek yaşamın kollektifin yürürlükteki olanaklarına uygun olmadığı gibi, siyasi hükümlülerin bilinç düzeyi ve yetişme tarzına da uygun düşmüyordu. Bu, gerçekten bir küçük-burjuva bölüşümcülüğüy-

dü, ki her türlü maddi şevki öldürüyor, kadroları sol sekter anlayışla eğitiyordu. Sorunları bu şekilde çözmek kollektiften daha çok şey kopartabilme hırsını artırıyor ve aynı zamanda, kendiliğinden girişimi körlettiği gibi, dışarıdan gelen yiyecek maddesi ve para da azalıyordu. Oysa bu, normal yaşamı sürdürmek için çok önemli gereksinimdi.

Eskizağra'daki cezaevinde yiyecek ve para konusunda «*yüzde yüz saf komünizm*» kabul edilmişti. Gelen bütün para ve koliler kollektif kasasına giriyor, sahiplerine bir Leva bile bırakılmıyordu. Bazı cezaevlerinde buna itiraz edenler de vardı. Örneğin, Varna cezaevinde yüzde sistemi uygulanıyor, buna göre gelen paranın yarısı kollektife veriliyordu; kadın hükümlülerse paranın % 10'unu genel kasaya vermekteydiler.

Sürekli olarak gelen paraların azalmasıyla kendi uygulamalarından doğan zararlı sonuçlar da ortaya çıkınca, sol sekterler bu çıkmazdan kurtulma çaresi aramaya başladılar. Sonunda «*ödüllendirme yöntemine*» başvurdular. Kim kolektif sandığına para yatırıp bütçeyi dengeler ya da dengeyi giderler aleyhine bozarsa ona ödül veriliyordu. Örneğin, bütçeye 100 Leva katana 20 ya da 30 Leva verilmekteydi. Bu, sol sekterlerce yüzdeli sistemin «*gelişmişliği*» sayılıyordu, oysa bu, kendi kusurlarının bir tür itirafından başka bir şey değildi!

Siyasi hükümlülerin yaşamlarının nasıl düzenleneceği sorununda ilk çözüm yoluna MK'nin Haziran 1935'deki yönergesinde değildi: «*Bugüne kadar cezaevlerinde yapılan uygulamalara bakılınca, siyasi hükümlüler üzerinde en iyi sonuç veren ve en eğitici olanı belirtmemiz gerekir. Biz başlıca iki olgu tanırız; ya tüm para ve yiyecekler kollektife teslim edilir, ya da bir bölüm araçlar kolektife verilir, kalanı yollananda kalır. Biz, bu ikincisinin daha doğru olduğuna inanıyoruz. Bu durumda bir bölüm araçlar kolektifte teslim edilir (örneğin % 50); geri kalanı da bu araçları evdekilerden ve yakınlarından kabul eden arkadaşta kalır. O da bunları istediği gibi, en en uygun şekilde kullanır.*

«*Bize göre, eğitsel açıdan bakacak olursak, birinci şık iyi şekilde işleyen bir uygulama değil. Cezaevinde ustaca denkleştirmeyle tüketici komünizm yaratılmakta, bu da siyasi hükümlülerin bilinç düzeyine ve gerçek yaşamına uymamaktadır. Bu durum, bizim kadrolarımızın sekter olarak eğitilmesi sonucunu doğurmaktadır ve gerçek yaşama taban tabana zıttır!*» Yazıda bundan sonra, ikinci şıkkın uygulanmasının siyasi hükümlülere daha yararlı olacağı ve dışarıdan daha çok para ve yiyecek maddesinin geleceği belirtiliyordu. Çünkü siyasi hükümlülerden bir bölümünün devrimci tecrübesi kültürü ve eğitimi çok düşük düzeyde

olduğundan, kollektif sandığına hiçbir şey yollamamalarını, her gereksinimlerinin kollektif sandığınca karşılandığını yazıyorlardı. Bunlar her şeyi kollektiften beklemekteydiler.

İlk iş, en önemli yoldaşlık ve karşılıklı yardımlaşma simgesi olarak, bir genel kollektif sandığı kurmaktı. Buna katılacak olanlar gönüllü olarak bu işe girmeli ve yalnızca katılanların bu sandıktan yardım görecekleri bilinmeliydi. Sandığın kurulmasındaki amaç birtakım kişilerin değil, herkesin yararlanmasıydı. Sandık yöneticileri açıklama işini öyle güzel örgütlediler ki, buna herkes olanağına göre gönüllü olarak katılabiliyordu; hem de çok az bir yüzdeyle... Bazı cezaevlerinde bu % 15, bazılarındaysa daha yüksekti. Varna cezaevindeki kadınlar 1940 yılının yaz aylarında kendilerine gelen paranın % 10'unu genel sandığa yatırıyorlardı.

Genel kollektif sandıkları kurulurken, siyasi hükümlülere yakınlarının gönderdikleri para ve yiyecek maddelerinin bir bölümü sermaye olarak sandığa teslim ediliyordu. Bundan da anlaşılıyor ki, genel sandığa yatırılanlar eşit olmuyor, çok alan çok; az alan az yatırıyordu. Sandıktan yararlanmaysa herkes için eşitti. Yatırılandan ilk önce siyasi hükümlülerin en önemli gereksinimleri sağlanıyor, ek olarak yiyecek ve hasta arkadaşlara ilaç, diğerlerine de herkese yetecek kadar yiyecek yardımı yapılıyordu. Fakat bundan başka genel kollektif sandıklarının başkaca önemli görevleri vardı. Oldukça büyük bir paranın yedek olarak biriktirilmesi gerekmekteydi. Cezaevi yönetiminin olası bir saldırısına karşı ve cezaevi yönetiminin kötüleşmesi olasılığı göz önüne alınarak dokunulmaz bir yedek paranın da sağlanması zorunluydu.

UDYÖ'den gelen yardımlar bir komisyon tarafından ayrı ayrı yemekhanelere paylaştırılıyordu.

Yoldaşça yardımlaşmanın diğer bir özgün belirtisi de, takım kurarak yemek hazırlayıp yemekti. Bir koğuşta yaşayan 5—6 kişiden oluşan bu takımlar önceleri bu işi gönüllü olarak yapılıyorlardı; örneğin, Tırnonovo Sancak cezaevinde 1926 yılında bu tür komün yemekhaneleri vardı.

Komün yemekhanelerine herkes olanağına göre katılıyor, yiyecek ve içecekler de eşit olarak ve yettiği kadar bölüşülüyordu. Burada her siyasi hükümlü gelen parasının % 15'ini genel kasaya, % 35'ini de komüne veriyordu. Kollektif yöneticileri genel kasanın durumu, gelir ve giderin ne olduğu konusunda hesap veriyorlardı. Eldeki para, hasta siyasi hükümlülere yiyecek ve sağlık araçları; yazı ve haberleşme araçları; ayakkabı onarımı, gazyağı, ispirto, kibrit, kâğıt iğne, mum,

sinek kâğıdı, karton vb'nin sağlanması gibi amaçlarla kullanılıyordu.

Eskizağra cezaevi siyasi hükümlüleri, kolektifinin 1935 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında gelir-gider hesapları şöyledir:

Sıra No.	Adı - Soyadı	alınan tutar				teslim edilen para	tarih
		evden	arkadaşlardan	elde kalan	ne amaçla		
	Temmuz ayı için						
1.	*Eski kasadan kalan*	—	—	—	—	*1600*	*17.7.1935*
2.	*Levazım memurundan kalanlar*	—	—	—	—	*112* *100*	»
3.	*Georgi Atanasov*	*100*	—	—	—	*10*	»
4.	*Kostadin Georgiev*	*10*	—	—	—	*85*	*18.7.1935*
5.	*Stayan Kozarski*	*85*	—	—	—	*94*	»
6.	*Boris Kopçev*	*94*	—	—	—	*300*	»
7.	*Toma Vasilev (Genel kasaya para yatıran 75 siyasi mahkûmun adı ve soyadı gösterilmiştir.)*	*300*					
	Toplam :	*4142*	*79*	*378*	—	*5555*	

Evden ve tanıdıklarından gelen yiyecekler şu şekilde paylaştırıldı:
a) Hasta siyasi hükümlülere yardım olarak;

Günde 3 kez	*Günde 2 kez*	*Günde 1 kez*
1. günden 10. güne kadar 23 kişi	*1. günden 10. güne kadar 41 kişi*	*1. günden 10. güne kadar 72 kişi*
11. günden 20. güne kadar 11 kişi	*11. günden 20. güne kadar 2 kişi*	*11. günden 20. güne kadar 6 kişi*
21. günden 30. güne kadar yok	*21. günden 30. güne kadar yok*	*21. günden 30. güne kadar yok*

b) Hasta olan siyasi hükümlülerin hepsine çay verildi.

Ağustos ayında gelen paranın yetersizliği nedeniyle siyasi hükümlülerin hepsine yiyecek maddesi alınamadı, yalnız hastalara alındı.»

1935 yılında Eskizağda cezaevinde yüzde sistemi uygulanmıyor, gelen para ve yiyecek maddeleri, kollektif kasasına teslim ediliyordu. Sonra yöneticiler bunu bölüştürüyordu. Çok sonra MK'den gelen yönergeye uyularak her yerde yüzde sistemi uygulandı.

İşte Varna cezaevindeki siyasi hükümlü kolektifinin 1944 yılı Ocak ayından gelir-gider hesabı:

«Arkadaşlar,

Geçen ay (Ocak) genel kolektif kasasına şu tutarlarda para yatırılmıştır:

1.	*Zemin kattan*	*3.224 leva*
2.	*Birinci kattan*	*11.035 leva*
3.	*İkinci kattan*	*7.822 leva*
4.	*Kutu yapımı işçiliği yüzdesinden*	*809 leva*
5.	*Yardımlardan*	*2.800 leva*
	Toplam :	*25.690 leva*

Aynı ayda şu harcamalar yapıldı:

1.	*Yardımlar*	*1.313 leva*
2.	*Kültür işleri*	*1.446 leva*
3.	*Yiyecek*	*4.352 leva*
4.	*Tabaklar*	*24 leva*
5.	*3 termometre*	*210 leva*
6.	*Kızartılmış peksimet*	*234 leva*
7.	*Terziye*	***100 Leva***
8.	*Heyetlere*	*90 leva*
	Toplam	*7.769 leva*

Bu aydan elde kalan

	25.690
	— 7.769
	17.921
Geçen aydakiyle	*+ 39.469*

Toplam: 57.390 leva, kasada bulunmaktadır.

Geçen ay kitaplık için şu masraflar yapıldı: Satın alınan ciltleme araçlarına 910 leva verildi, kitaplık fonu olan 5403 levadan 910'u çıkarsa 4493 leva kalıyor.

Zemin katta

Koğuş No.	İnsan sayısı	Yemekhane sayısı	Bütün yiyecekler	Yemekhane yüzdesi	Toplam para (leva)
89	25	6	198 kg.	% 20	8340
92	21	5	189 kg.	% 30, % 40	8790
Tecrit	36	12	312 kg.	Henüz yok	12970
Toplam:	82	—	695 kg.		30100

Birinci Katta

Koğuş No.	insan sayısı	yemekhane sayısı	bütün yiyecekler	Toplam para (leva)
93	27	6	363 kg.	11980
94	25	5	268 kg.	18730
95	17	5	133 kg.	8350
96	19	3	171 kg.	8610
Tecritler	11	4	80 kg.	12100
Habeşistan*	90	18	877 kg.	50470
	189	—	1892 kg.	110240

* En büyük koğuş. Siyasi hükümlüler bu koğuşa «Habeşistan» diyorlardı.

İkinci Katta

Koğuş No.	insan sayısı	yemekhane sayısı	bütün yiyecekler	Toplam para (leva)
97	27	6	451 kg.	13.450
98	31	6	233 kg.	16.750
100	27	6	257 kg.	13.690
Doğu bölümünde	48	12	360 kg.	20.050
Batı bölümünde	46	11	317 kg.	13.340
	149	—	1437 kg.	77.340

Kollektiflerde disiplin, her üyenin alınan kararları yerine getirmesi, düzenin sağlanması için saptanan kurallara uyması, iyi arkadaşlık ilişkisi kurması, ortak eşyaları koruyup bakması, nöbetçi olduğunda görevini tam anlamıyla ve dürüstlükle yapması anlamına geliyordu. Bunlar disiplin değil; siyasi hükümlülerde yaratılması gereken en yüksek bilinç düzeyinin temellerini oluşturacak önlemler zincirinin demirden halkalarıydı!

Kollektifteki karşılıklı ilişkiler de, bu temel yöntemlere dayanarak kuruluyordu. Varna cezaevindeki siyasi hükümlüler, bu yöntemlere kendi Anayasaları gibi bakıyor ve onları gözü gibi koruyorlardı.

Kollektifler, Parti örgütlerinin yönetimi altında, birleştirici ve yapıcı birer güç olup, doğru siyasi eğitimi sağlıyorlardı. Hükümlüleri çıkarcılıktan, uyuşukluktan ve bencillikten arıtarak en yüksek dürüstlük erdemlerini, doğruluk, ve yoldaşça yardımlaşmayı aşılıyorlardı. Gerçekten siyasi hükümlüler arasındaki karşılıklı ilişkileri belirleyen, bu yüce erdemlerdi. Eski siyasi kadın hükümlü Rada Todorova anılarında, «*...Her zaman belleğimde en önemli yeri alan, bizi birbirimize bağlayan dostça, candan ve sıcak ilişkilerdir. Güç anlarda birbirimize yardım etmemizi, elem ve kederlerimizi paylaşmamızı, lokmamızı, bölüşmemizi, gerekirse birbirimiz için her zaman ölmeye hazır olmamızı unutamıyorum!...*» diye anlatıyordu.

1937-1940 yıllarındaki aflar sonunda 563 kişi özgürlüğe kavuşmuş

ve siyasi hükümlülerin sayısı şaşılacak ölçüde azalmıştı. Cezaevlerinde hemen hemen yalnız adi suçlular kalmıştı. Bir tek İslimne'de çok önem verilen bir grup siyasi hükümlü vardı. Yukarıda belirtildiği gibi, 1940 yılı Eylül ve Ekim aylarında bunlar da Plevne cezaevine nakledildiler. Bunun için yalnızca orada kollektifler sürdürüldü. Çok geçmeden 1941 yılının sonuna doğru, siyasi hükümlülerin sayısı önemli ölçüde artınca, hemen siyasi hükümlü kollektiflerinin de yeniden kurulmasına girişildi ve önceki deneylere dayanılarak tutsak militanların safları pekiştirildi. Eskiye göre bu sorunlar şimdi daha kolay ve daha başarılı şekilde çözümleniyordu; çünkü faşist zindanlarına yeniden düşenler, eski siyasi hükümlülerin daha önce edindikleri zengin bilgilerden yararlanıyorlardı. Kuşkusuz, birçok güçlük çıkıyordu. Deneyden geçmemiş genç hükümlülerden bir bölümü bunu hemen kabul edemiyordu. Fakat bunlar çok önemsiz olaylar dı ve hemen giderildi. Özellikle SSCB'nin Büyük Anayurt Savaşı ve Bulgar halkının faşist diktatörlüğe karşı silahlı mücadelesi başlamadan önce, faşist cezaevlerinden çıkma şansı olmayan eski siyasi hükümlülerin yardımları çok değerliydi. Onlar, kurulan kolektifleri birleştirici öğe ve toplayıcı merkez olarak kullanıyorlardı.

1942 yılında siyasi hükümlü bulunan her cezaevinde kollektifler mantar gibi bitiverdi. Bunlar sayesinde Bulgar siyasi hükümlüleriyle faşist Bulgar cezaevlerine düşen Sırp, Yunan ve diğer uluslardan devrimci militanlar arasında sıcak, candan, dostça ilişkiler kuruluyordu. Genel ülkü ve amaçla genel düşman ve yazgı, bu karşılıklı ilişkileri doğuran temel dayanak ve güvence olup, proleter enternasyonalizmi gücünün simge ve göstergesiydi.

Hangi ulustan olduğuna bakılmaksızın bütün siyasi hükümlüler cezaevi yönetiminin yumuşaması, cezaevi yöneticilerine karşı verilen mücadelede birlik ve dayanışma içindeydiler. Ozan, Hristo Kırpaçev-«*Savaş*» şiirinde söyle diyordu:

«Biz yeryüzünün çeşitli bölgelerinden geldik,
Kaderimiz eşit ve alınyazımız birdir.
Çünkü hepimizi birlikte eziyorlar,
Hepimiz tek can gibi,
Granit kaya olduk,
Kudurmuş sert düzenin,
Çarkını kırıyoruz...

Kırcalı cezaevindeki siyasi hükümlüler grubunda 160 kadar Yunan-

lı vardı; çoğu idama ve ömür boyu hapse mahkûm edilmişti. 8 Eylül 1944'de arkadaşlarına yolladıkları mektupta, siyasi hükümlülere ve işçi sınıfına teşekkürlerini bildirirken onlardan gördükleri yakın ilgi ve yardımlara minnettar kaldıklarını yazıyor, özgürlüğe kavuşmalarını kutluyorlardı.

Siyasi hükümlü kollektiflerinin yalnızca ajan-provokatör ve hainlere karşı uzlaşmaz bir tutumu vardı. Komünist Enternasyonal'in uluslararası denetim şubelerinin hepsine 8 Mayıs 1931'de vermiş olduğu şu buyruğa göre davranılıyordu: «*Komünist Enternasyonal'in birçok şubesinde hainliğe karşı ikiyüzlü bir görüş hüküm sürmektedir. Hatta öyle birtakım olaylar var ki, 'hain' sorgusu sırasında ya da mahkemede bazı adresler, ipuçları verdiği halde Parti saflarında tutulmaktadır... KEYK dikkatlerinizi bu hoşgörülmeyecek durumlara çekmek ister. Merkez komiteleri buna benzer olaylar için öylesine sıkı önlemler uygulamalı ki, güvenlikle ilişkisi olan ve tutuklandıktan sonra arkadaşlarını ihbar eden ya da delil olacak bir şey, söyleyen bu kişiler koşulsuz olarak Parti saflarından atılarak, bütün Parti örgütlerinin hainliğe karşı mücadelesi güçlendirilmelidir. Hainlerin Partiden uzaklaştırılmaları sınırlandırılmamalı, hiçbir işçi örgütüne girmelerine izin verilmemeli, cezaevlerinde boykot edilmeli, diğer siyasi hükümlülerden uzak tutulmalıdır.*»

Bazan da Güvenlikteki kötü tutumlarından ipuçları vermelerinden dolayı bazı siyasi hükümlülere kollektiflerden uzaklaştırma cezası uygulanıyordu. Fakat bu önlem, her zaman iyi sonuç vermiyordu. 1941-1944 yıllarında Plevne cezaevinde Partiye bağlı ve dürüst oldukları halde yanlışlıklarını görüp düzeltmelerine yardımcı olunuyordu. Bu gibi kişilerden çoğu sonunda devrim yolunda kahramanca öldü Plevne'nin Gigen köyünden Nikola Dukanov'a ilişkin buna benzer ilginç bir anı da şöyledir:

1942 yılı Şubat ayı içinde Plevne cezaevine kalabalık bir grup siyasi hükümlü geldi. Bunlar 30 kişi kadar olup, Gigen köyünde gizli parti kurmaktan Güvenliğin pençesine düşmüşlerdi. Zafere olan inançları oldukça kuşkuluydu. Bu olayı ortaya çıkardı diye Nikola Dukanov'a karşı düşmanca ve nefretle karışık bir tutumları vardı. Parti yöneticileri bu işin aslını öğrenmesi için yılların tecrübesine sahip siyasi hükümlü İliya P. Dolapçiev'i görevlendirdi. Gizli partinin açığa çıkmasına neden olan gerçekleri ve herkesin ayrı ayrı sorumluluklarını saptayacaktı. Dukanov'un hatası büyüktü! Fakat diğer Partililerin de sorumluluğu ondan aşağı değildi; çünkü onlar fiziksel ve ideolojik yönden zayıf olan bir adama güvenip bütün ilçe parti örgütünü onun

omuzlarına yüklemişlerdi. Cezaevindeki Parti yöneticileri için, bu ruhsal yönden ezik adamda henüz cesaret ve doğruluğun son kıvılcımı sönmediği, Dukanov'un Parti için büsbütün yitirilmiş olmadığı ortadaydı. Tecrübesizlik ve fikir hamlılığından polis karakolunda canavar cellatlarla baş başa kalınca, serbest bırakılacağı vaatine aldanarak kendini ve arkadaşlarını elevermişti. Şimdi cezaevinde, öyle bir ortamda bulunuyordu ki, eğer hoşgörülü davranmayıp dostça el uzatılmasaydı çok tehlikeli olabilirdi. Dikkat edilmesi gereken duyarlı nokta buydu. Ancak beklenen dönüş oldu; Gigen köylüleri onu yeniden dostça bağrına bastı. Gözdağı ve küfürlerin yerini dostça ilgi ve yakınlık, gerçek ilişkiler aldı. İliya Dolapçıev, Dukanov'un tavırlarındaki değişikliği şöyle anlatmaktadır: «*Uzatılan el Dukanov'un ruhunu okşayarak ısıttı, onu Parti yolunda yeniden canlandırdı. Bu adamın sesinde dinç bir çınlama, gözlerinde bağışlanmasından dolayı minnet ve şükran parlayışı belirdi. Her davranışında ve her sözünde hayatı pahasına da olsa arkadaşlarıyla birlikte yürümeye yönelik bir kararlılık okunuyordu. Bir kez onunla konuşurken bana şöyle dedi: 'Sorgu yargıçlığında ve mahkemede, Güvenlikte verdiğim ifadeyi kabul etmeyeceğim. Bütün hepsinin sorumluluğunu üzerime alacağım. Biliyorum, faşistler, umutlarını suya düşürdüğümden dolayı beni affetmeyecekler ve asacaklar. Fakat bu beni hiçbir zaman korkutamaz. Artık şimdiden sonra, arkadaşlarımın yüzüne hiç sıkılmadan bakabilirim. Çünkü yeniden onlarla birlikteyim, bana olan güvenlerini yeniden kazandım ya, bu bana* yeter»

Gerçekten Dukanov sorgu yargıçlığında tam bir komünist gibi yiğitçe davrandı. Duruşmada, sorgusu yapılırken de onun bu yiğitçe davranışına öfkelenen savcı dayanamayarak bağırdı: «*Aklını başına topla Dukanov! İdam hükmünü imzalıyorsun. Dişi çıkmadık, saçı bitmedik çocuğunun kime bırakıyorsunuz?*» Bu isterik, kısa uyarıya karşılık Dukanov yürekli ve sakin bir şekilde şu yanıt verdi: «*Savcı efendi, beni idam hükmüyle korkutamazsınız. Benim çocuğuma ağlamayınız! Benim arkadaşlarım var, ona bakacaklar ve o, günü geldiğinde babasını öldürdüğünüz için öcünü alacaktır!*»

Nikola Dukanov idam hükmü yedi! Ertesi gün Dolapçıev'e cep saatiyle birlikte bir pusula yolladı: «*Dolapçıev arkadaş diyordu*» «*Arkadaşlardan öğrenmişsinizdir, beni idam edecekler.. Bu akşam asacaklar! Ölümün gözleri içine sakin ve göz kırpmadan bakıyorum. Size ve diğer arkadaşlara yaptığınız iyiliklerden dolayı teşekkür ederim. Beni iyilikle anınız. Çocuğumla ilgilenip, saatimi ona veriniz. Size son kez teşekkür ederim.*

Arkadaşınız: Dukanov»

3. DURUŞMADA ONURLU VE YERİNDE DAVRANIŞ HAZIRLIĞI

Tutuklu militanlar faşist cezaevlerine girdiklerinde artık onlar için yeni bir süreç başlamış oluyordu. Bu, sosyal yaşamdan ve eylemden kopmak oluyorsa da, yeni ortamın getirdiği birtakım görevler ve zorunluluklar yapılmalıydı.

Tutuklanan kişi, eğer emniyet amirliğinde yapılan soruşturma sırasında tüm dikkatini ve devrimci birikimini belli bir temele oturtabildiyse, teori-pratiği belli bir fikre ya da göreve bağladıysa, susup gerçeği söylemediyse, gizli örgüt hakkında bilgi vermediyse, şimdi cezaevindeki siyasi hükümlülerin dikkat ve gözetimi altında, onlardan duruşmalarda nasıl tavır takınılacağını ve nasıl davranılacağını öğrenecektir.

İddianamenin incelenmesinden sonra özellikle istenilen idam hükmünün kişi üzerinde yarattığı psikolojik yıkım ve olağanüstü gerginlik militanın teorik ve deneysel bilgisi sayesinde bir yana bırakılmalı ve savunmada söylenilecek her söz, her cümle, en ufak ayrıntı bile ince düşüncenin ve iyi hazırlığın ürünü olmalıydı.

Bütün hazırlığın temel bir göreve bağlı olması gerekiyordu. Yapılan celselerde halkın önündeymiş gibi, kürsüden yararlanılmalı, faşizmin iç yüzünü açığa çıkarıp kirli çamaşırlarını ortaya sermeli, onun gerici ideolojisi ve siyaseti sergilenmeliydi; mahkemelerin de bir silah olduğu unutulmamalı ve Parti siyasetinin, amaçlarının propagandasını yapmak için kullanılmalıydı.

Cezaevindeki Parti örgütlerinin başlıca görevi sorgusu yapılacak siyasi hükümlüleri gelecek duruşmaya hazırlamaktı. Bu amaçla bazen denenmiş ve bu yolda pişmiş siyasi hükümlülerden özel bir hukuk komisyonu kurulurdu. Bunlar, olabilecek aksaklıkları, başarısızlıkları en büyük ayrıntılarına kadar bilip, iddianameyi iyice okumalıydılar. Bundan sonra davalının aleyhine davacının ileri sürdüğü deliller ve suç unsurları nelerdir, araştırılıp incelenmeli, sonra yapılan analiz genelleştirilip davalının duruşmalarda izleyeceği tutum, neyi söyleyip neyi söylemeyeceği, neyi kabul edip neyi etmeyeceği saptanmalıydı. Bütün bunlar kolay iş değildi, düşünmek, hesap etmek, bu konuda 5-10 kişiyle görüşüp onların fikrini almak gerekti.

Bazen öyle zorluklar çıkıyordu ki, sorgusu yapılacak kişi dış dünya ve diğer siyasi tutuklardan koparılıp tek başına bırakılıyordu.

Tecrübesiz gençleri hazırlamak kolay değildi. Sınıf düşmanları onu oyuna getirip aldatabilirlerdi. Kural olarak gençler daha cesur ve atılgan olduklarından faşizme karşı nefretlerini, düşmanlıklarını hemen

ortaya çıkarıveriyorlardı. Bu genç insanlar, düşmanın kurnaz, sinsi ve dönek olduğu, bunun için son derece ihtiyatlı davranıp yerine göre hareket etme zorunluluğu konusunda uyarılmalıydılar. Bu da kolay iş değildi. Bunlardan bir bölümü duruşmada gösteri şeklinde Bulgar faşizmine ve Alman istilacılarına karşı nefretlerini, Parti ve Rus kardeşlerine de sevgilerini açıkça göstermek istiyorlardı. Bu gençlere bazı hallerde esnek davranmalarının zorunlu olduğunu, Partinin onların pisipisine ölmelerini değil, sağ kalarak savaşı sürdürmelerini istediğini öğretmek gerekiyordu.

Siyasi hükümlüleri duruşmaya hazırlamak için bazen dava, «*mahkemecilik oyunu*» biçimine sokularak duruşmada yargıcın sorması olası soruları bulup bunlara nasıl yanıt verileceği kararlaştırılıyordu.

Cezaevindeki Parti çekirdeği sürekli olarak sorgusu yapılacakların hazırlığıyla uğraşarak onlara duruşma sırasında sınıf düşmanlarıyla nasıl mücadele edileceğini öğretiyordu. Parti bu tür savaşlara çok önem vermekteydi. çünkü faşist mahkemelerde mert yiğitçe çıkışlar ve davranışlar yıldırım gibi her tarafa yayılarak devrimci militanların inancını ve yürekliliğini pekiştirip biliyordu. Parti yöneticileri sorguya çıkacakları hazırlarken, onlara nerede yanıldıklarını gösteriyorlar, ne yapmak gerektiğini anlatıyorlar, emniyet amirliğinde ve duruşmalarda kahramanca davranananların kişiliklerini tanıtarak onların deneylerini, başarılarını örnek gösteriyorlardı.

Cezaevindeki Parti yöneticileri ve hukuk komisyonları sorguya çıkacak davalılara, savunmalarını yapacak, hukuksal işlerini yürütecek avukatı dışardan bulma işine de yardımcı oluyorlardı.

Davalıları en iyi şekilde hazırlayan, cezaevi basınıydı. Devrimci militanların tutumlarına ve duruşmalardaki davranışlarına ait birçok bilgi ve örnek, cezaevi gazetesinin sayfalarında bol bol bulunuyordu. Leipzig Duruşmasında Georgi Dimitrov'un göstermiş olduğu kahramanlık, bütün siyasi hükümlüleri, devrimci anti—faşistleri BKP üyelerini ve komsomolları eğitmek için tükenmez bir kaynaktı. Gerogi Dimitrov'un örnek davranışı tutsak militanlara inanç aşıladığı gibi hoşgörüye, teslimiyetçiliğe ve haniliğe karşı savaşma coskusu da veriyordu. «*Partili, bütün İŞKENCE'...lere katlanacak, kendi arkadaşlarına, Partisine ve sınıfına hiçbir zaman, hiçbir koşulda ihanet etmeyecektir.*» Faşizme tutsak düşen devrimciler bu ilkeye göre eğitiliyorlardı.

Duruşmalarda davalı anti-faşistler, ayrıntılı ve derinlemesine hazırlık sonucu yiğitçe davranma örnekleri gösterdiler. Hatta bazıları sorgu sırasında faşist baskılardan ve kişisel yetersizliklerden dolayı o anda kendilerine hâkim olamayarak verdikleri ifadeleri, duruşmada

kabul etmediler. Henüz iyileşmeyen yaralarını göstererek yapılan işkenceleri protesto ediyor ve faşist iktidarın iç yüzünü açığa çıkarıyorlardı. Ustaca yapılan hukuki moral hazırlığı sayesinde duruşma sırasında «*teslimiyetçiliğe*» hemen hemen hiç rastlanmıyordu.

1925 yılı yaz aylarında BKP MK aleyhine açılan davanın bakılmasına başlandı. Bu davada sanık olarak Hristo Kabakçıev ve MK'nın diğer üyeleri, 1923 Nisan Ayaklanmasını hazırladıkları, «*devlete ihanet ettikleri*» gerekçesiyle suçlanıyorlardı. Gerici iktidarın doğrudan doğruya suçlamak istediği, Parti ve bütün komünist aydınlardı. Sanıklar gayet onurlu ve mert davranıyorlardı. Hristo Kabakçıev duruşma sırasında sınıf düşmanlarıyla yiğitçe savaşırken iyi hazırlanmanın ne denli önemli olduğunu gösterdi. Uzun yıllar Parti militanı ve MK üyesi olarak çalışan Nikola Penev anılarında, «*Masa, yerli ve yabancı kitaplarla doluydu, sanık kendisini değil, mahkum etmek istedikleri Partiyi savunma hazırlığına girişti,*» demekteydi.

H. Kabakçıev Partisini ve Komitern'i ustaca savunurken, mahkeme onu üç oturum arka arkaya onar saat sürekli dinlemek zorunda kaldı. Bu duruşmalarda dinleyicilerin yanı sıra yabancı gazete muhabirleri. BKP MK'yi savunmak için Paris'ten gelen bir komünist avukat vardı (bu avukata savunma yaptırmadılar).

Nisan olaylarından sonra birçok duruşmada sanık anti-faşistler cesaretle dayandılar, en ağır cezalara rağmen bir partilinin davranması gerektiği gibi tavır aldılar. Duruşmalarda, yalnızca kendilerine yapılan insanlık dışı işkenceleri açıklamakla kalmıyor, bilimsel sosyalizme ve Partiye olan inançlarını da belirtiyorlardı. İdam cezaları, ağır hapis cezaları ve kaçınılmaz yeni işkenceler bu militanları ürkütmüyordu. Askeri mahkemelerde yapılan duruşmalarda alınları açık, yürekli konuşmalarla cellatların kanlı işkencelerini ve faşizmi lanetliyorlardı.

1925'de 127 anti-faşist aleyhine açılan siyasi davanın duruşması Hasköy'de başladı. Bu duruşma, Parti gücünün ve halkla olan ilişkilerinin parlak bir gösterisi oldu. Bir aya yakın süren duruşma sırasında günde dört kez kışladan çıkıp caddede yürüyerek davanın bakıldığı salona kadar gidip gelen 127 kişilik sanık topluluğunun arkasında ve yanıbaşında yüzlerce kadın, ihtiyar, genç ve sanıkların yakınlarından oluşan büyük bir siyasi yürüyüş kervanı oluyordu. Tutuklu devrimciler bundan övünç duyuyor, başları yukarıda, yakınlarını ve halkı selamlayarak yürüyorlardı. Devrimcileri, askeri mahkeme başkanı olarak 1923 yılının Nisan olayları cellatlarından Vrancalı Albay Partev yargılıyordu. Sonra bu cellat emniyet amirliği yaparken

1943 yılında vatanseverler tarafından öldürüldü. Bütün tutuklular emniyet amirliğinde alınan ifadelerini kabul etmiyorlar, Parti adına savunmalarını yapıyorlardı. Yalnız satılmışın biri, tek bir hain, Dimo Kozalıev çıkarak savcının tanığı olarak arkadaşları aleyhine ifade verdi.

1925 yılında «*Çekistlerin Davası*» denen davada onurlu ve yerinde çıkışlar yapıldı. Bu davanın baş sanığı, yurt dışında olan Stanke Dimitrov (Marek) ve diğer sanıklar Manol Sakelarov, Petko Napetov, gereği gibi Partiyi savundular, duruşmada savunmalarını yapan avukat sözde iyi niyetle, müvekkillerinin cezalarını hafifletmek amacıyla «*çünkü yanılmış olabilirler...*» vb. sözlerle yargıçlara yalvarmaya başlayınca, Sakelarov hemen buna karşı çıktı, avukatının paltosundan çekerek bağırdı:

«*Senin savunmanı istemiyorum, benim kendimi savunacak yeteneğim ve onurum var, ben komünistim!*»

Petko Napetov ve diğer sanıklar da aynı davranışı gösterdiler.

Sanıklardan çoğu ister Parti sorumlusu olsun, ister sıradan işçi ve köylü olsun, mahkemede bir Partiliye yakışır biçimde yiğitlik ve kahramanlık gösterdi. 1936 yılında Yambol'daki sanık ortaokulluların yiğitçe davranışları ve vatansever konuşmalarından ürken faşist mahkeme, duruşmaları kapalı kapılar arkasında yapmak zorunda kaldı.

Filibe'deki Parti Sancak Komitesi davasının duruşmasında sanıklar mahkeme salonundaki kürsüden, geniş halk cephesinin kurulması yolunda Parti görüşlerini yaymak amacıyla yararlandılar. Buna benzer olaylar ülkenin diğer kasabalarında da oldu.

26 Mart 1935'de Plevne kasabasında 76 işçi ve köylü hakkında büyük bir siyasi dava başladı. Plevne cezaevi Parti yöneticileri bu davaya çok önem vererek, sanıkların çok iyi hazırlanmalarına büyük çaba gösterdiler; özel olarak «*Duruşmanın yönetilmesine ilişkin bir yönerge*» hazırlandı:

I. Protestoların yapılması:

Faşistlerin mahkemelerinde iki çeşit protesto yapılacak:

1) Cezaevindeki açlığa ve öldürücü düzene karşı...

2) Dışarıdaki sınıf örgütlerini dağıtan açık faşist diktatörlüğünün kanlı girişimlerine karşı...

Sanık arkadaşların hepsi mahkemeye çağırılır çağrılmaz hemen protesto yapılmalıdır.

II. Mahkemede Sorgu:

Bizim sanık arkadaşlar burjuvazinin faşist mahkemelerine çıktıklarında, sınıf savaşını Parti doğrultusunda yürütmeli ve ona dayandır-

malıdırlar. Faşist mahkemelere sanık olarak değil davacı olarak çıkmalıdırlar.

a) Faşist mahkemelerde sorgu yapılırken bütün arkadaşlar kendilerinin suçlu olmadıklarını söylemelidirler.

b) İfade verirken görevinin ayrıntılarına girilmemelidir. Görevine ilişkin ne kadar az konuşursa o kadar iyidir.

c) Her arkadaş atılan dayakları, yapılan işkenceleri, toplumsal güvenlikte ve sorgu yargıçlığında yapılan tehditleri en küçük ayrıntılarına kadar canlı olarak anlatmalı... Polis karakollarında ve sorguda verdiği ifadeleri yadsımalı, bunları zorla, işkence altına verdiğini söylemelidir...

ç) Belirli arkadaşlar duruşmada Partili ve Komsomol gibi davranmalı ve böyle olduklarını da söylemelidirler. Önce verdikleri ifadeleri yadsımalı, kendilerinin ve başkalarının eylemlerine ilişkin bir şey söylememelidirler.

d) Beraat ettirilmek istenen diğer arkadaşlar, BKP ve BK Gençlik Birliğine üye olduklarını yadsımalı, yasal olan İşçi Partisi ve Halk Gençlik Birliği, BHMB'ye (İşçi Sendikası) üye olduklarını söylemeli ve bunları işçi sınıfı örgütü gibi savunmalıdırlar.

e) Bazı arkadaşlar polis karakolunda ağızlarından bir laf kaçırdılarsa duruşmada buna kısaca değinip açıkça kendilerini kınamalıdır..

Yargıcın, savcının ve avukatların sorduğu soruları yanıtlamakta acele edilmemeli, arkadaşlar iyice düşünüp değerlendirdikten sonra, öyle yanıtlamalıdırlar. Bazı yanıtlar bir diğerinin zararına olduğunda, bu arkadaş soruyu yanıtlamayacağını söyleyebilir, yasa sanığa bu hakkı tanımıştır.

Yönergede sanıkların polis ve tanıklarla olan ilişkileri hakkında bilgi verildiği gibi, avukatın yaptığı savunma, son söz hakkı ve hükmün okunmasına gelindiğinde takınılacak tavır ve tutum hakkında bilgi de bulunuyordu. Mahkeme safhalarının bütün temel aşamaları ve hükümlünün direneceği yerler de açıkça belirtiliyordu.

Bu yönergeye dayanılarak duruşma hazırlığı yapıldı. Son derece zor, üzerinde titiz çalışma gerektiren bir işti. Sanıkların bazıları eski cezaevinden alınarak yenisine, eski siyasi hükümlülerin yanına nakledilmişlerdi. Sorgusu yapılacaklara yönergeyi açıklamak ve gerekeni yapmak için birkaç kez yazışma yapıldı ve görüşme olanağı sağlandı. Özel bir yazı yollanarak sanıkların görevleri kısaca belirtildi. Yazıda birçok konulara değinildikten sonra şöyle deniliyordu:

«Sayın arkadaşlar,

Sizin, polis karakollarında, sorgu yargıçlığında verdiğiniz ifadeler,

dava dosyanızdaki diğer deliller dikkatle gözden geçirildi; davanın bakılacağı siyasi durum dikkate alınarak, bizim on bir yıllık kişisel tecrübemiz olan birçok siyasi duruşmaya çeşitli nedenlerden dolayı çıkışımız gözönünde bulundurularak yaptığımız inceleme sonucu şu görüş üzerinde durduk: a) Duruşmada BKP ve BKGB üyeleri olduklarını, aşağıda adları ve soyadları yazılı olan şu arkadaşlar söyleyecekler:

1. *Kosta Zlatarev*
2. *Adil Dervişoğlu*
3. *İvan Uzunov*
4. *Hasan Arifoğlu*
5. *Nikola Peykov*
6. *Tsanko İvanov*
7. *Boris Antonov*
8. *İliya Kirov Pçelarov*
9. *Stoyko Georgiev*
10. *Slaveyko Aleksandrov*
11. *İliya İvanov*
12. *Kınço İliev*
13. *Minço Deşkov*

Komünist ve Komsomol olduğunu açıkça söylemekteki amaç nedir? BKP ve BKGB üye olduğunu açıkça söyleyecek olanlar tutuklanıp kesin olarak hüküm giymesi istenen sanıklardır, bunlar nasıl olsa mahkûm olacaklar, bunun için bazı şeyleri açıklamakta bir sakınca yoktur.

b) Duruşmada söyleyecek olan işçi sınıfı eylemini savunma konuşmaları hazırlanarak size yollandı, bu konuşmaları yapacak arkadaşların adları ve soyadları aşağıda belirtilmiştir:

1. Konuşma BKP'nin savunmasına ilişkin, konuşmacı Kosta Zlatarev

2. Konuşma BKGB'nin savunmasına ilişkin, konuşmacı Tsanko İvanov

3. Konuşma BHMB'nin savunmasına ilişkin, konuşmacı Adil Dervişoğlu

4. Konuşma İP'nin savunmasına ilişkin, konuşmacı İliya İvanov

5. Konuşma İGB savunmasına ilişkin, konuşmacı Slaveyko Aleksadrov

6. Konuşma UDYÖ savunmasına ilişkin, konuşmacı İliya Kirov

7. Konuşma emekçi köylülerin savunmasına ilişkin Kınço İliev

8. Konuşma emekçi sanatçıların savunmasına ilişkin İvan Uzunov

9. Konuşma aydınların savunmasına ilişkin Nikola Peykov.

10. Konuşma ulusal baskıya ilişkin konuşmacı Hasan Arifoğlu

Hazırlanan konuşmalar, verilecek süreye göre ayarlanmıştır.

c) Aşağıda adları yazılı sanıklar polis karakolunda ve sorgu yargıçlığındaki davranışlarından dolayı şu bildirgeleri söyleyecekler:

No 1 bildirgeyi Beris Antenov ve Stoyko Georgiev.

No 2 bildirgeyi Adil Dervişoğlu, İliya Gernev, Hasan Arifoğlu.

ç) Şu arkadaşlar da (yönergeye göre) protestolarını yapacaklar.

1 — Cezaevindeki düzene karşı protestoyu, Stoyko Georgiev ve onun yardımcısı Kınço İliev açıklayacak.

2 — Ülkedeki faşist teröre karşı protestoyu, Minço Deşkov yapacak..

d) Kalan diğer sanıklar beraat etme yolunu arayacaklar... Onlar genel olarak mahkeme salonundaki ve dışarıdaki gösterilerde görev alacaklar.

e) Mahkemede kimin nasıl bir tutum izleyeceğini kararlaştırdığımız sanıkların teslimiyetçilere ve bölücülere karşı davranış biçimini kendilerine bıraktık.»

Yoğun yardım ve iyi şekilde hazırlanma sonucu, dava önceden tahmin edildiği biçimde gelişti.

25 Şubat 1935 tarihinde, sanıklar sabah erkenden uyandırıldılar. Aralarından 12 tehlikeli kişi zincire vuruldu. Gardiyanlar inceden inceye aramaya başladılar, cepler, elbise kıvrımları, ayakkabıların içi, pantolonlar hep arandı. Bir saatten fazla dışarıda bekletildiler; hava soğuktu, bazıları erken kaldırılışlarını protesto edince başgardiyan, *«Siz bekleyin, kamyonetler sizi beklemesin de,»* diyerek sudan bir cevap vermeye çalışıyordu.

Uzun beklemeden sonra kamyonetler gelince yeniden inceden inceye arama ve yoklama başladı; bu işleri jandarma çavuşları yapıyordu. Hükümlüler muhafızların ortasında, sıkı güvenlik önlemleri altında mahkeme salonuna vardılar. Dinleyicilere ayrılan yerler sivil polisler ve polis müfettişleri tarafından tutulmuştu. Muhafızların doldurduğu odada zar zor sıkışıp kalmış sanıkların yakınlarından birkaç yaşlı kadından başka halktan kimse yoktu. Sanıkların etrafı polis kordonuyla çevrilmiş, jandarmalar tüfeklere süngü takmış sanıkları bekliyordu. Yargıçlar girdi, bu çanak yalayıcıların arasında burjuvazinin egemenliğinin gayretli destekçileri savcılar da vardı. Solda savunma vaukatlarından St. Stoyanov, Vırban Angelov (Sofyalı). Petır Karamınçev (Rusçuk'tan), Totyu Petrov (Lovça'dan). Atanas Incev ve Tsaço Genov (Filibe'den) yerlerini almışlardı.

Mahkeme başlamadan önce sanıkların yoklaması yapıldı. Kosta Zlatarev hemen protesto konuşmasına başladı. Mahkeme başkanı endişelenerek vargüçle zile basınca jandarmalar silaha davranarak hemen Kosta'nın üzerine atıldılar. Bu arada sanıklardan biri, *«Kahrolsun!»* der demez sanıkların yakınları da bu hareketi protesto etmeye başladılar. Muhafızlar saldırganlığı bırakarak geri çekildiler. Zlaterev öne çıkarak konuşmasını sürdürdü.

«Yargıç efendiler, bugün bizim davamıza bakılacağından, biz 300 siyasi, 300 emekçi adi hükümlü, bu davanın yürütülüş tarzına karşı ve bütün sanıkların bir an önce serbest bırakılmaları için protesto olarak öğle yemeği yemeyeceğiz... cezaevi düzenini şiddetle protesto ederiz ve yemeklerde ekmeğin iyileştirilmesini, düzenli görüşme serbest mektuplaşma isteriz...»

Mahkeme başkanı, *«Sinema, tiyatro da istemiyor musunuz?»* diyerek ekledi. *«Tutanağa geçirilsin, Kosta Zlatarev mahkemeye hakaret etmiştir.»*

Öğleyin sanıklar protesto olarak verilen yemeği yemeyip geri çevirdiler. Cezaevi müdürü, K. Zlatarev'i çağırarak gözdağı vermeye başladı.

«Yemeği niçin almadınız? Sizin davanızın cezaeviyle ne ilgisi var? Sabah size çay da vermeyeceğim.»

K. Zlatarev de gayet sakin, *«Yemeği, cezaevlerindeki öldürücü düzeni protesto ve davanın durdurulması için yemedik,»* diye yanıtladı.

Sanıkların sorgusuna geçildi. İçeri Adil Dervişoğlu girdi, sorgusu sırasında yediği dayakları anlatıp işkenceleri protesto ettiğini söylerken, başkan zile bastı, protestodan sonra soruları yanıtlamak üzere Dervişoğlu söze başladı.

«Ben suçlu değilim, çünkü İP'ye üye olmakla bir parçası olduğunu sınıfın yararlarını zedelemedim. İşçi Partiliyim...»

Bir gün böyle bitti. Dava sürüyordu. Her sabah aynı işlem yineleniyor; sıra olup arama tarama zincire vurma...

Sorgu sürüyor, birkaç teslimiyetçi dışında, diğerleri yiğitçe dayanıyorlardı.

K. Zlatarev öne çıkarak konuşmasına başladı.

«Yargıç efendiler, her şeyden önce, burada bütün işçi sınıfı ve emekçi kitleler önünde söylemek istediğim BKP'ye üye olduğum ve onun bayrağı altında niçin savaştığımdır.» dedikten sonra mücadelesini etraflıca anlattı, BKP'nin siyasetini, amacını ve ideolojisini belirtti.

Mahkeme başkanı. *«Dur! Söz vermiyorum, kendi eylemlerine ilişkin konuş!»* diye engel oldu.

Zlatarev, *«Benimle ilgili işler hakkında ve onlara ilişkin yanıtları ancak Partimin mahkemesi önünde veririm, ancak tanıdığım biricik...»* diye konuşuyordu ki başkan sözünü kesti. *«Tutanağa geçirilsin, sanık mahkemenin sonularını yanıtlamak istemiyor, sorular karşısında düşmanca tavır alarak, kendi eylemlerine ilişkin yanıtları ancak Komünist mahkeme önünde vereceğini söylüyor.»*

K. Tirsenik köyünden olan sanıkların sorgusuna geçirilerek bunlardan Nikola Peykov çağırıldı. O da toplumsal güvenlikte kendisine yapılan işkenceleri tüm ayrıntılarıyla anlatmaya başladı.

Başkan sinirli sinirli sözü kesti. *«Yeter artık bey, anladım işkenceler, cellatlar, Tasarlanmış ifadeler. Dava hakkında açıklama yap!»*

Peykov, *Yoksul bir aydın olarak benim çıkarlarımı savunan tek Parti olarak onu gördüm ve bunun için İŞÇİ PARTİSİ'ne üye oldum,»* dedi.

Başkan sordu. *«Sovyetler Birliği'ne karşı savaş hazırlanıyor mu? Bu savaşa Bulgaristan da katılacak mı? Sen hangi tarafı tutacaksın? Bu sorduklarım hakkında ne düşünüyorsun?»*

Peykov şöyle yanıtladı: *«Dünya proleterlerinin vatanı olan Sovyetler Birliği'ne karşı kapitalist dünya tarafından hummalı şekilde hazırlık yapılıyor, bunların arasında Bulgaristan da var. Fakat bütün dünyanın dört bir yanındaki emekçiler buna benzer savaşlara asla meydan vermeyeceklerdir. Ben SSCB yanlısıyım ve girişilecek müdahaleye de kesin olarak karşıyım.»*

Kalan diğer sanıkların sorgusuna geçildi. Onlar da suçlu olmadıklarını, emniyet amirliği ve sorgu yargıcılığındaki ifadelerini yadsıdıklarını söylediler.

Tanıkların sorgusu yapıldıktan sonra savcı yine iddianamedeki aynı şeyleri söyledi.

Savunma konuşmasını önce Avukat St. Stoyanov yaparken, Devlet Güvenlik Yasası kavramını, fikir ve anlamını açıkladı; 9 Haziran hükümet değişikliğinin nedenlerini anlattı ve sanıkların hepsinin beraat ettirilmesini istedi. Ondan sonra Vırban Angelov iki saati aşan konuşmasında, emniyet amirliğindeki ifadelerin nasıl düzenlendiğini ve bunlar arasındaki çelişkileri birer birer açıkladı. Cellat polislerin kara cahil olduğunu kanıtlayarak yapılan kovuşturmanın geçersizliğini anlattı. Konuşmasının sonunda sanıkların beraatını istedi.

Diğer avukatlar, P. Karamînçev, T. Petrov, A. İncev, T. Genov da aynı tavırla konuştular. Yalnız teslimiyetçilerin avukatları, alçakça davranarak ülkede sınıf savaşının olmadığını söylerken müvekkillerine merhamet dileniyorlardı. Avukatlardan biri, 7 teslimiyetçi tarafından

imzalanan, hainlerin savunması olan bir bildiriyi kanıt olarak sundu; bildiride başlan aşağı işçi sınıfına sövülüyordu.

Duruşmaların sonunda sanıklara son söz hakkı verilince, söylediklerini bir kez daha yineleyerek ve teslimiyetçileri kınayarak beraat ettirilmelerini istediler.

12 Mart 1935, duruşmanın son günüydü, başkan verilen hükmü okudu:

«Haşmetlü Çar III. Boris Hazretleri adına Tanrının şevketiyle mahkûm olanlar...»

2 kişi 15'er yıl ağır hapis, 15 kişi 12.5 yıl hapis, 10 kişi 7.5 yıl 3 kişi 5 yıl, 8 kişi birer yıl hapis cezasına çarptırılmış olup diğerlerinin beraatına karar verildi...

«Na krak, o parti prezreni
Na krak, o robi ne truda...»

«Uyan artık uykudan uyan
Uyan, esirler dünyası.
Zulme karşı hıncımız volkan,
Bu ölüm dirim kavgası,
Yıkalım bu köhne düzeni,
Biz başka âlem isteriz.
Bizi hiçe sayanlar bilsin,
Bundan sonra her şey biziz.

Bu kavga en sonuncu
Kavgamızdır artık,
Enternasyonalle
Kurtulur insanlık.

Tanrı, paşa, bey, ağa, sultan,
Nasıl bizleri kurtarır?
Bizi tüm kurtaracak olan,
Kendi kollarımızdır.
Yükselt kurtuluş bayrağını
Zulmü rüzgârlara savur.
Körükle devrim ocağını
Tavı gelen demire vur.

Bu kavga en sonuncu
Kavgamızdır artık,
Enternasyonalle
Kurtulur insanlık.

Hem fabrikalar hem de toprak
Her şey emekçinin malı.
Tufeyliye tanımayız hak,
Dünya emeğin olmalı.
Cellatların döktüğü kan,
Bir gün kendilerini boğacak.
Bu kan denizinin ufkundan
Kızıl bir güneş doğacak.

Bu kavga en sonuncu
Kavgamızdır artık,
Enternasyonalle
Kurtulur insanlık»

Sanıklar, Uluslararası Proletarya Marşı «*Enternasyonal*» i cellatlarının yüzlerine karşı söyleyince polisler üzerlerine atılarak tüfek dipçiğiyle vurmaya başladılar. Jandarması, cezaevi müdürü, gardiyanları, sivil polisleri hep birlikte saldırmış, sanıkları öldürmek istiyorlardı. Bu korkunç manzarayı gören dinleyiciler, «*Lanet olsun size, katiller! Cellatlar!*» diyerek bu çirkin hareketi protesto etmeye başlayınca kavga biraz yatışır gibi oldu. Bunu fırsat bilen mahkeme başkanı, «*Duruşma sona ermiştir,*» diyerek alelacele salonu terk etti.

Duruşmalarda tutuklu partililerin kahramanca ve yiğitçe davranışları, her şeyden önce bizzat sanıkların kederli düşüncelerini, moral bozukluğunu dağıtarak onlara canlılık veriyordu. Duruşmalar şehirde ve civar köylerdeki emekçi halkın heyecanlanıp hareketlenmesinde de olumlu rol oynuyordu. Duruşmalarda faşizmin iç yüzü, polisin davranışı sergileniyor, bu davalarda işçi sınıfının devrimci eylemi ve onun öncüsü BKP savunuluyordu.

Bu davanın yürütülmesini ve yapılan hazırlıkları ayrıntılı olarak sunduk; çünkü bu olay kendine özgüdür. Bu hazırlıkta en göze çarpan, Plevne cezaevindeki Parti yöneticilerinin harcadıkları çabadır. Bu uğraşların nedeni de, sanıkların arasında bezgin, yaptığından pişmanlık duyan, geleceğe kuşkuyla bakan kişilerin bulunmasıydı, onları bu düşüncelerden kurtarıp güç vermek gerekti. Bu duruşmalar için yapılan hazırlıkta bir sürü yanlışlık ve tutarsızlık da vardı. Başlıca temel politik hata, yönergede ülke devrim bunalımına sürükleniyormuş gibi yanlış değerlendirme yapılmasıydı. Sanıkların yaptığı konuşmalarda bu tür fikirler yer almıştır. Yönergede sosyalist doktrinin yanlış değerlendirilmesi, siyasi hükümlülerin dış dünyayla

ilişkilerinin kesilmesi ve Partide olan yenilikleri iyce bilmemeleri gibi nedenlerden ileri geliyordu.

Çok sonra çıkan (No: 11. 30.8.1935 yılı) *Cezaevi Gazetesi*ndeki başyazıda Plevne Duruşması eleştirilirken yönergede yapılan hataların sol sekterlikten ileri geldiği belirtiliyordu.

Daha sonraki dönemlerde, özellikle 1941-1944 yıllarında cezaevindeki Parti yöneticileri, sorgusu yapılan siyasi hükümlülerle uğraşıp onlara özel dikkat gösteriyor, onları devrimci olarak eğitiyorlardı. Genel olarak duruşmalar aynı doğrultuda gidiyordu. Kuşkusuz, bazı ayrıntıların gözden kaçırılması ve sapmalar da oluyordu.

*
**

Cezaevlerinde özellikle 1941-1944 yılları döneminde devrimcilerin sınıf düşmanlarına karşı davranışları ve tutumlarına ilişkin örnekler pek çoktur. Bu örnekler gelişigüzel değil, yıllarca ömrünü faşist cellatların elinde geçirmiş tecrübeli Parti üyelerinin yöneticiliği altında gerçekleşmiştir.

Gözler her şeyden önce gizli savaş kurallarının temelini bilmedikleri için çoğu kez yaptığı yanlışlığın kurbanı olan genç devrimci kuşağa çevrilmişti. Bu nedenle cezaevlerindeki Parti yöneticileri, genç devrimcilere Parti içi disipline kesin olarak uymayı ve dışarı sır vermemeyi, sokak kavgalarından uzak durmayı, ilgisi olmayan işe karışmamayı, her şeyi aşırı merak etmemeyi, evinde yasak kitap bulundurmamayı, alçak gönüllü olmayı, insanların dikkatini üzerine çekmemeyi, bulunduğu ortamı iyice tanımayı ve boşu boşuna başını derde sokmamayı, polislerin eline düştüğü zaman hiçbir şey tanımamayı ve kabul etmemeyi, hiçbir söze inanıp korkuya kapılmamayı öğretiyor ve onları bu yolda eğitiyorlardı. Daha 1929 yılında BKP MK «*Tutuklanan Bir Partilinin Neleri Bilmesi Gerekir?*» başlığı altında özel bir yönerge yayınladı. Yazı, Parti kadrolarının, tutuklandığında, emniyet amirliğinde ve mahkemedeki duruşmalarda sorulan soruları nasıl yanıtladıkları ve nasıl davranıp nasıl tavır takındıklarına ilişkin birçok deney, bilgi ve pratik temel yönergeleri kapsıyordu.

1941-1944 direniş yıllarında BKP MK kararıyla, Nikola Pavlov tarafından «*Yasadışı Örgütler, Emniyet Amirliğinde ve Mahkemedeki Davranışlar*» adlı birkaç bölümden oluşan broşür kaleme alındı. Bunu Trayço Kostov gözden geçirip inceledikten sonra yeniden yazdı. 1942 sonbaharında BKP MK'ya yollandı ve bastırılarak ülkenin her yanındaki Parti örgütlerine yolladı. Bu broşürün cezaevindeki bütün aydın

gruplar arasında okunması istendi. Bunda her partilinin uyması gereken temel kurallar açıklanıyor, en önemli polis uygulamaları, yöntemleri tanıtılıyor, devrimci eylemlerde savaş, araçları gösteriliyordu. Broşürün 4. bölümünde de, tutuklunun sorgu sırasında başından geçebilecekler sıralanıyor ve o zaman nasıl davranılacağı anlatılıyordu. 5. bölümde, mahkemedeki davranışlara ilişkin bazı sorunlar incelenirken. Georgi Dimitrov'un Leipzig Duruşmasındaki davranışının, tüm devrimci militanların eğitiminde örnek olması için özel olarak ele alınması istenmekteydi.

Cezaevlerindeki Parti örgütleri açığa çıkarılan olayları incelemek için, özel bitakım hukuk komisyonları kurdular. Bu komisyonlar, Merkez Komitesince de onaylandı. Elde edilen bilgiler, Merkez Komitesine yollanıyordu. 1934 yılında yalnız Plevne cezaevinde, açığa çıkan on iki olay hakkında birçok belge elde edilerek, sonuçlarıyla birlikte BKP Merkez Komitesine yollandı. Parti örgütlerinin bu çalışmaları emniyetin gözünden kaçmıyordu. Bunun için 1938'de Emniyet Genel Müdürlüğü Burgaz Emniyet Müdürlüğüne çok gizli kaydıyla yolladığı bir genelgede bazı gizli yollardan aldıkları bilgiye göre, cezaevlerinde ortaya çıkarılan olayların iç yüzünü öğrenip, incelemek için hukuk komisyonlarının kurulduğu açıklanıyordu: «*...bunun için bütün cezaevlerinde kurulan hukuk komisyonlarının ödevi, bu açığa çıkarılan olaylara neden olanların polis-provokatörler olup olmadıklarını anlamakmış... bu hukuk komisyonları olayları açığa çıkaranları ayrı bir odaya birer birer çağırarak onları sorguya çekiyormuş... Hukuk komisyonları olayları ifşa edenler hakkında sürekli olarak sorgu ve soruşturma yapmaktadır... Komisyon sorgusunu tamamlayınca sonuçları bazı yollardan sancak Komitesine, o da Merkez Komitesine yollamaktadır. Merkez Komitesi sorunu inceledikten sonra aldığı kararları yine Sancak Komitesi aracılığıyla cezaevine bildirmektedir.*

«*Eğer bu olayların polis-provokatörler tarafından yapıldığı anlaşılırsa... Derhal önlem alınarak kuşkulu görülen kişiler parti kitlesinden koparılarak tecrit edilmektedirler. Eğer bu ifşa edilen olayın polis-provokatörler tarafından çıkarılmadığı anlaşılırsa, o taktirde emniyette sorgu sırasında bazı ipucu veren kişiler eleştirilmektedir.*»

4. PARTİYLE İLİŞKİ KURULMASI

Dış dünyadan, Partiden ve eylemlerden koparak büsbütün tecrit olmak, tutsak düşen militanları üzüyor ve ruhsal bunalım yaratıyordu. Gerçekten de sabah erkenden başlayarak gece geç saatlere kadar dev-

rimci olaylarda aktif olarak görev alıp, hareketli bir yaşama alışkın olanlara sert eğitim ve ruhsal baskıydı bu. Siyasi hükümlü partililerin metin iradesi ve devrimci tutkusu onları burada da yürekli ve kararlı eylemlere itiyordu. Birçok zorluğa, sansüre ve ağır cezalara, yüksek kalın duvarlara, demir parmaklıklara, zincir ve prangalara rağmen onlar yeniden Partiyle ilişki kuruyorlardı. Cezaevlerindeki Parti çekirdeklerinin başlıca görevi ve sürekli uğraşısı buydu. Bu büyük görev ancak kesin gizlilik kuralına uymakla, iyi haberleşip, ilişki kurarken teknik alanda pürüzsüz işgörmekle başarıya ulaşabilirdi.

Cezaevlerindeki Parti örgütleri bazen hemen Partiyle ilişki kuruveriyorlardı. UDYÖ Bulgar Şubesi MK'nin çalışma raporunda, 1930 yılının ilk yarısında Sofya, Filibe, Hasköy, İslimne, Varna, Burgaz, Cumabalâ, Şumnu ve Vidin cezaevlerindeki siyasi hükümlülerle ilişki kurulduğu belirtiliyordu. 1932 yılı içinde Eskizağara cezaevindeki Parti örgütü, Eskizağra'daki Sancak Komitesine gizlice 40 mektup, 1933 yılındaysa 9 ayda 28 mektup yollamayı başardı. Bu, siyasi hükümlü partililerin ataklığının, becerikliliğinin, uyanıklığının, parlak bir kanıtıdır. Onlar cezaevi yöneticileriyle giriştikleri kavgada hep üstün geliyorlardı.

Siyasi hükümlülerin Partiyle olan ilişkileri faşist dönem boyunca sürüp gitti. Kuşkusuz, bu ilişkiler gizli ve ağır koşullar altında düzenli olamıyor, sık sık kopukluklar oluyor, bazen de siyasi hükümlüler bir cezaevinden diğerine aktarıldıklarından bir süre Partiden ve eylemden uzak kalıyorlardı.

Merkez Komitesi, sancak komitelerinden siyasi hükümlülerle düzenli olarak ilişki kurmalarını, onlara Parti yayınlarını bulup ulaştırmalarını, cezaevlerindeki Parti çekirdeklerinden de, yerel ilçe komitelerinden bu yayınları ısrarla aramalarını, bazı hallerde doğrudan doğruya MK'yla ilişki kurmalarını istiyordu.

Cezaevlerindeki Parti çekirdekleri ülkedeki çeşitli cezaevlerinde bulunan siyasi hükümlülerle ilişki kuruyorlardı. Birbirlerine mektup, rapor, gazete haberi, kitap ve başka şeyler yolluyorlar, deneyleri aktarıyorlardı. Kuşkusuz cezaevi yöneticileri arada bir bu işleri, birbirleriyle olan ikişkilerini meydana çıkarıyor ya da haber alıyordu. Adalet Bakanlığının 16.12.1943 tarihinde cezaevlerine «*kişiye özel-gizli*» olarak yolladığı genelgede, «*DGY'ye göre cezalanmış hükümlülerin kendi aralarında düzenli olarak yazıştıkları ve haber alıp verdiklerine dair bilgi edinilmiştir. Cezaevlerindeki düzen ve disiplin bakımından bu tür haberleşmelerin yapılması sakıncalıdır. Bunu yapanlar, hünerli ve kapalı biçimde bazılarına moralce güçlü olmaları için öğüt vermek-*

te, böylece başkalarını etkileri altına alarak devlete karşı yıpratıcı fikirler yaymaktadırlar.» deniliyordu.

Siyasi hükümlü Partililer son derece cesur ve cüretkârdılar. Parti ve UDYÖ ile en etkin şekilde haberleştikleri gibi, diğer ülkelerdeki eylem yoldaşlarıyla bile ilişki kurmayı başarıyorlardı. Bulgar siyasi hükümlülerinin komşu Romanya ve Yunanistan'da tutsak olan devrimci militanlarla kardeşçe dayanışma içinde oldukları belirtiliyordu. Mektuplarda deney aktarımı, zafere olan inanç ve moral desteği yapıldığı gibi, genel sınıf düşmanına karşı ileride birlikte yapacakları mücadelelerin temelleri de atılıyordu. 1929 yılında Sofya Merkez Cezaevindeki siyasi hükümlüler UDYÖ'nün aracılığıyla Romanya'daki siyasi hükümlülere şu mektubu yolladılar: *«Değerli yoldaşlar, biz Sofya Merkez Cezaevindeki siyasi hükümlüler 180 kişiyiz. Size, uluslararası sınıf dayanışması adına cezaevi duvarı arkasından dostça elimizi uzatıyoruz.. Sizlerle doğrudan doğruya ilişki kurmak istiyoruz. Burada ve orada, Balkanlar'ın geleceği bakımından önemli olan devrimci proletaryanın birleşik cephesinin kurulması davasında birbirimize yardımcı olalım.»*

Yine Sofya'dan Yunanistan'daki cezaevlerindeki yoldaşlara buna benzer mektuplar yollanıyordu. Bu yazışmalar çoğunlukla tartışmalı olmaktaydı. Örneğin 1935 yılında Varna Cezaevindeki siyasi hükümlüler Selanik cezaevindeki (Yedikule Cezaevi) siyasi hükümlülerle ilişki hakkında bazı tartışmalar açmışlardı. Bu tartışmalar ESPERANTO dili aracılığıyla yapıldığı için farkedilme olasılığı oldukça azdı.

Plevne cezaevindeki Parti kolektifi, 12.3.1935 tarihinde UDYÖ MK'ya yolladıkları mektuplarda, Polonya, Almanya, İspanya ve Yunanistan'daki cezaevleriyle deney aktarımı yapmak amacıyla ilişkilerinin düzenlemesini istiyordu. Birçok güçlüklere rağmen siyasi hükümlüler başka ülkelerle ilişki kurmayı başarıyorlardı. Eskizağda, Hasköy, Sofya, Pazarcık, Nevrokop, Varna, Vidin Lofça, Plevne ve diğer cezaevlerindeki anti-faşistler, Sovyetler Birliği ve diğer Avrupa ülkelerinde Bulgar cezaevlerinde tutuklu bulunanların liderliğini ve savunmasını üstlenen çeşitli örgütlerle ilişki kuruyorlardı.

*
**

Cezaevlerinde düzenin ve yiyecek maddelerinin iyileşmesi konusunda cezaevi yöneticilerinin tutumları, çevrilen dolapların, düşünülen şeytanlıkların ve hareket planlarının tam anlamıyla öğrenilmesine bağlıydı. Tam zamanında haber alan tutuklular hemen karşı tedbir

alarak örgütün ortaya çıkmamasına çalışıyor, koğuşlarda arama yapılacağı sırada polis-provakatörlere fırsat verilmeden gizli eşyalar saklanıyordu. Bazı cezaevlerinde bu amaçla özel komisyonlar kuruluyor ve bunlar düşmandan haber alma işiyle uğraşıyorlardı.

Burgaz'daki İl Emniyet Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğüne *«kişiye özel-çok gizli»* yolladığı mektupta, siyasi hükümlülerin çok iyi bir haberalma ve karşı casusluk örgütüne sahip olduklarını bildirirken şöyle diyordu: «*. .Böylece müteahhitlerle karşılaşma olanağı sağlamak için yemekhanelere en pişkin adamlarını yolluyorlar, kendi casusları aracılığıyla cezaevi yöneticilerinin ve hatta emniyet müdürlüğünün yapmayı tasarladığı işleri hemen öğreniyorlr. Cezaevlerindeki hizmet işlerinde çalışanlar (aşçılar, temizlikçiler vb.) hep Parti örgütünün yöneticileri tarafından yollanan adamlardır. Onların aracılığıyla gerekli bilgiler hükümlülere aktarılmaktadır.*»

Siyasi hükümlüler her zaman inisiyatifi ellerinde tutarak büyük bir ustalıkla cellatlarını aldatıyor, gizli basını içeri sokmak ve dış dünyayla ilişki kurmak için en elverişli yolları bulup çıkarıyorlardı.

Cezaevlerinin birçoğunda yardımcı işletmeler vardı, buralarda cezaevi yöneticileri ve çeşitli yüksek memurlar çalışıyordu. Böyle bir cezaevi işletmesinde bir sürü domuz beslenirdi. Yöneticiler cezası az olan birini, bu hayvanları gündüz cezaevi çevresindeki ovalarda otlatmaya yollarlardı. Bir gün müdürün vermiş olduğu emre göre, evcil domuzrın üzerinde inceden inceye bir arama yapıldı. Domuzların disiplinsiz biçimde yürdükleri ve her birinin kocaman sarkık kulakları içinde birer gazete saklı olduğu görüldü. Müdür bu olayı bizzat kovuşturarak hükümlüyü işinden aldı ve hücre cezasına çarptırdı.

İslimne cezaevinde, siyasi hükümlülerin dış dünyayla ilişkilerini kesmek için bütün tavşanları, kedileri ve *«Yakında özgürlük geliyor»* pusulası taşılan bir güvercini öldürdüler. Siyasi hükümlüler çok değişik araçlar kullanıyorlardı haberleşmek için. Çift tabanlı ve çift astarlı bavullar, içi boş saplı fileler, ekmeklerin içine konulan pusulalar, kızartılmış ya da pişmiş et, diş macunu, mum, dışı tütünle maskelenmiş sigara, içi dikkatle işaretlenmiş kitaplar, elbise astarları, şapka içleri, ayakkabıların pençeleri, çiçek demeti vb hep haberleşmede kullanılıyordu.

Yukarıda saydıklarımızdan başka ısıtılınca yazılanın meydana çıktığı süt asiti, kobalt klorit de kullanılmaktaydı. Bunlarla, sıradan mektupların satırları arasına gerekli bilgiler yazılıyordu. Böyle yazışmalarda en çok limon suyu, soğan suyu ve sidik kullanılırdı.

Ömrünün uzun yıllarını cezaevlerinde geçiren Stoyan Kambov anı-

larını anlatırken, Sofya cezaevinde onlara yemek getirilen bavulun iki katı olduğunu ve buraya çeşitli gizli belgelerin yerleştirildiğini, cezaevi yöneticileri bunun farkına vardıktan sonra da, cezaevine sokulmasına izin verilen kitapların satırları arasına kimyevi mürekkeple yazılar yazdıklarını anlatıyordu: *«1928'de, koğuşta Y. Katranciev, Dimitır Dimov ve ben bulunuyorduk, birtakım belgeleri kimyevi mürekkeple yazdığımız gibi çok kritik durumlarda da kitabın cildi altına, kabuğun mukavvasını oyarak bir yer açıyor, belgeyi oraya sokuyorduk.»*

1925-1934 yıllarında Varna cezaevinde yatan siyasi hükümlü Kiril Halaçev'in annesi Dimitrina Halaçeva'nın sepeti haberleşmede kullanıldı. Bu sepetin iki dibi olup, buraya yasak yayınlar, gazeteler, Fransa'dan gelen yardımlar, *Humanité* gazetesinin bazı sayıları, başka gizli eşya saklanıyordu (bu sepet şimdi Sofya'daki Devrimci Eylemler Müzesinde bulunmaktadır).

1935 yılında Varna cezaevinde Yambol kasabasından Stoyan Zlatarev yatıyordu. 1925 yılında idam hükmü giymiş, sonra cezası ömür boyu hapse çevrilmişti. Doğuştan gizli işlere yatkın olan S. Zlaratev, gizli şeyleri ustaca saklamak amacıyla doğramacılık öğrenmişti. Satranç tablası, masa, mum koymaya yarayan şamdan, ağaçtan yumurta vb. onun elinden iki yönlü iş görmek amacıyla çıkıyordu. Varna cezaevindeki işlikte büyük düşünce ürünü küpler, yürüyen fareler, kamlumbağalar, yılanlar ve daha başka çocuk oyuncakları yapıyordu. Cezaevinden gizli mektup, şifreli eşyalar yollamak gerektiğinde, S. Zlatev hemen işe koyuluyordu. Bir ara Varna'daki Sancak Komitesine, cezaevinden koyu kahverengi boyalı yılan şeklinde oyuncağa gizlenmiş bir mektup geleceği önceden haber verildi. Yılan, Sancak Komitesinden Vasil Mihaylov'un eline geçti. Birbirine tutkalla ve bezle tutturulmuş ağaç parçacıkları özenle söküldü, fakat *«yılan»ın* içinden birşey çıkmayınca, cezaevindeki Parti yöneticilerine bir yanlışlık olmasın diye sormak zorunda kaldılar. Aldıkları yanıtsa *«Yılanın başını ezin!»*di. Stoyan Zlatev bunları öyle dikkatle ve ustalıkla yapmıştı ki, sırrını bilmeyen birisi hiçbir zaman o gizli şeyleri bulamazdı.

1935-1936 yıllarında Varna cezaevine düzenli olarak gazeteler ve Parti belgeleri geliyordu, fakat bunları siyasi hükümlü kadınlar bölümüne yollamak çok zordu. Yine imdada S. Zlatev yetişti... Bir çamaşır teknesi yaparak buna bir de sabun koyacağı bölümü ekledi; bir de cilalanınca çok güzel ve zarif bir şey çıkmıştı ortaya. Kuşkusuz gönderilen şeylerin gizlendiği yer çok ustalıkla ayarlanmıştı. Şimdi bunun iletilmesi kalıyordu. Bir oyuncak ya da bir kâğıt değildi ki, kimse far-

kına varmadan iletilebilsin! Bu ancak başgardiyanın aracılığıyla olacaktı. Stoyan başgardiyana çıkıp yaptığı çamaşır teknesini göstererek onun beğenisini kazandı. Başgardiyan aynısından kendisine de bir tane yapmasını söyleyince, zaten bunu bekleyen Zlatev, «*Madem beğendiniz size de yapacağım, yarın gelip alınız,*» dedi. Böylece tekneyle birlikte yazılar en emin yoldan bir şeyden habersiz gardiyan aracılığıyla yerine ulaştırıldı.

Kuşkusuz bazı durumlarda bu işler açığa çıkıyor, o zaman ilişkiler kesiliyordu. Fakat inisiyatif yine de tutsak olan militanların elindeydi; sürekli olarak kurnazlık düşünülüyor, bunun mücadelesi yapılıyordu. Adalet Bakanlığının 13.9.1938 tarihinde cezaevi müdürlerine yolladığı genelgede, bazı cezaevlerinde arama yapıldığı zaman komünist kitapların ele geçtiği bildirilirken şöyle deniliyordu: «*...Çok dikkatli olunuz, hükümlüler yasak olan şeyleri çok özel buluşlarla kurnazca, öyle iyi saklıyorlar ki, ilk bakışta farkedilmiyor. Örneğin iki dipli ve iki duvarlı katlı sandık, bavul, kutu ve koliler kullandıkları gibi, içi boş kulpların içine mektup, belge, koyuyor, astar ve ayakkabı pençelerine, elbiselerin bütün gizli yerlerine, taşınan şeylere pusula ve mektup yerleştiriyorlar. Öyle olaylar var ki, bazı hükümlüler kulaklarının, ağızlarının, hatta burunlarının içine, hap ve şeker içine gizlenmiş mektup ve pusula saklıyorlar.*»

Bazen dış dünyayla ilişkili, küçük hizmetlerde bulunan polis, gardiyan ve bekçilerin hoşgörüsüyle de kurulabiliyordu.

1943-1944 yıllarında Plevne cezaevinin kollektif temsilcisi eski siyasi hükümlü Stefan Bogdanov, Partiyle ilişki kurma ve gizli eşyaların getirilip götürülmesinde, gardiyanlardan yararlandıklarını anlatırken şöyle der: «*Biz, gardiyanlara harçlık olarak para verir, onları kollektif hesabından yedirip içirirdik. Bunu bilerek, bazı hallerde onlardan yararlanmak, gazete ve kitap getirmek için yapıyorduk.*»

Siyasi hükümlüler dünyayla ilişkiyi sıradan hükümlüler aracılığıyla da kuruyorlardı. 1938'de Sofya cezaevindeki Parti örgütü, hastanede çalışan bir adi hükümlüden MK'ya mektup ve gerekli kitapların getirilip götürülmesinde çok yararlandı.

1943-1944 yıllarında Plevne cezaevindeki Parti örgütü de yine olağanüstü ustalıkla adi hükümlülerden yararlanıyordu. Bunlardan biri dışarıda bir işlikte çalışıyor, gazeteyi rulo yaparak su borusuna sokuyordu, her gün belli bir kişi su borusuna sokulan gazeteyi alıyordu.

Siyasi hükümlüler dışarıdan haber ve bilgi almadan yaşayamıyor ve çalışamıyor, sözün kısası dışarıyla bağlantısız olamıyorlardı.

Dışarıdaki olaylar hakkında yeni şeyler öğrenmek, özellikle işçi sı-

nıfının mücadelesine ait tam haberler elde etmek gerekliliği onları çeşitli ve riskli eylemlere yöneltiyordu. Bunun için her şeyi göze alıp, her çareye başvurarak cezaevi içerisine en yaygın biçimde haber yayan ve doğru haber kaynağı radyo alıcısını içeri sokmayı çalışıyorlardı.

1935'de Sofya Merkez Cezaevindeki 187 No. lu koğuşa radyo alıcısı (detektör) monte edildi. Yer hattı olarak kalorifer radyatöründen, anten olarak da pencere parmaklıklarından yararlanıldı.

1943 yılında Plevne'deki cezaevinde de radyo alıcısı sokularak 9 No. lu koğuşa monte edildi; teller, prizler duvar içine öyle iyi yerleştirilip gizlendi ki, hiçbir şey farkedilmiyordu. Tehlike anında hemen gizleneceği bir yere yerleştirilmişti. Radyo alıcısı, mangal yerine kullandıkları bir teneke içinde muhafaza ediliyordu. Alıcı sayesinde Yosif Leydo Baer (Çekoslovakyalı. Bulgaristan'a 1941 yılında Moskova'dan görevli olarak denizaltıyla başta Tsvyatko Radoynov, Georgi Başikarov, Gavril Bogdanov, Stoyan Zahariev ve Stefan Razsolkov'la birlikte gelenlerden olup yakalanarak 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştı), geceleri bazen de öğleleri Moskova ve Londra yayınlarını dinliyor ve aktarıyordu. Moskova radyo haberlerini gizli olarak yazıp yayınlıyorlardı. Radyo dinlenirken dışarıda sürekli görevli nöbetçi bulundurduluyor, tehlike anında haber alınıyordu; «*meydancı*»larsa gardiyanların hareketlerini gözetlemekle yükümlüydüler.

Haberler eski cezaevinden yeni cezaevine önceleri iki dipli bir sepet içinde yollanıyordu, daha sonra bu sakıncalı görülerek haberler sık sık bir kâğıda yazılıp konserve kutusunun üstüne yapıştırılmaya, üzerine de etiketi konularak iletilmeye başlandı. Böylelikle haberler en emin şekilde yerine ulaşıyor, hatta bu yöntemle haftada iki kez haber iletilebiliyordu.

Plevne cezaevindeki siyasi hükümlüler radyo alıcısının yardımıyla 7 Eylül 1944'e dek düzenli bir biçimde ajans haberlerini alabildiler. Son olarak da 7 Eylül 1944'de saat 13-14 arasında özel haberler ajansından Parti yöneticilerince duyurulan koşulsuz genel af çıkardığı haberini öğrendiler. Cezaevi yöneticileri henüz bir şey bilmedikleri gibi öteki hükümlüler de bilmiyordu. Af yasasının çıktığı belli olunca artık yoğun gizlilik dönemi de bitmiş oluyordu. Alıcı radyo, saklandığı yerden çıkarıldı, artık açıkça yayın yapılabilirdi.

5. KOMÜNİST ÜNİVERSİTELER

Çalışmamak siyasi hükümlülerin en büyük düşmanıydı. Bu durum-

da insan âdeta eziliyor, moral ve ruhsal açıdan kararsız, direnci, iradesi büsbütün kırılmış oluyordu. Faşistlerin yapmak istediği de buydu: Kurbanını her türlü çalışmadan yoksun brakmak. Tutsak militanların cezaevi düzenini bilinçli olarak sıkıyor, zorlaştırıyorlardı. Hiçbir zaman herhangi bir iş yapmaya, herhangi bir eylemle, neyle olursa olsun, uğraşmaya, hele Marksist-Leninist bilgi ve genel kültürü arttırmaya hiç izin vermiyorlardı. Cezaevi idaresi gelen kolilere sıkı sansür uygulayarak içeri hiçbir şekilde Marksist-Leninist yapıt bırakmıyordu.

Adalet Bakanlığının cezaevi müdürlerine 13.10.1931 tarihli çok gizli genelgesinde şu uyarıda bulunuluyordu: «*...yürütülen siyasal ve kültürel işlere son verilmesi için çok sıkı tedbir alınmasını... Bakanlığın aldığı bilgilere göre, siyasi hükümlülerin cezalarını çekecekleri cezaevinde gerek ağızdan, gerek yazıyla propaganda yaptıkları, kendi yıkıcı fikirlerini yaydıkları...*» Böylece cezaevlerinde hükümlülerin bu tür kültürel ve eğitsel işlerle uğraşmalarını engellemek için gereken direktif veriliyordu.

Cezaevlerine düşen kadroların mutlaka okumaları, siyasal bilgilerini ve genel kültürlerini arttırmaları gerekliydi. Bu her şeyden önce işçi sınıfının çıkarları ve mücadelenin sürekliliği için zorunluydu. Devrimci hareketin etkisi, gücü ve örgütlülüğü, kadroların hareketi son derece ustaca yönetmesi ve yönlendirmesine bağlıydı. Bu nedenle kadroların ideolojik yeterliliğinin sağlanması, partinin en önemli işlerinden biriydi. Fakat bu işlerle ilgili olarak faşist cezaevleri büyük güçlükler çıkarıyordu. Orada geçen zamanı partililerin ideolojik bilgilerini arttırmaları için son derece dikkatli kullanmak gerekti. Bu bilgiler cezaevi idaresinin siyasi hükümlüler arasına sokmak istediği kuşku ve çaresizliğe, mücadele yolundan sapmaya, teslimiyetçiliğe zorlama deneylerine karşı en etkili, en güvenceli zırhtı.

Faşist cezaevlerindeki koşullar altında parti örgütlerinin faaliyetinde en önemli yeri politik, kültür ve eğitim işlerini sistemli bir biçimde yürütmek alıyordu. Fakat bu nasıl örgütlenmeli, bu ağır koşullar altında cezaevine öğretici kitap ve başka araç gereç nasıl sokulmalıydı? İşte, parti örgütlerinin karşılaştıkları ve çözmeye çalıştıkları, bu sorunlardı. İlk yıllarda, bu oldukça karmaşık sorunların çözümü için yeterli tecrübe yoktu. Fakat çok dikkatli olmak, gözünü dört açmak, özel tecrübeleri değerlendirmek, en doğru biçim, yöntem ve araçlar bulup çıkarmak gerekliydi. Bir takım zorluklar diğer bazı nedenlerden ötürü daha da büyüyordu. Çünkü hükümlüler arasında yetkin bilimsel sosyalistler bulunduğu gibi, bazılarının ilkokul öğrenimi bile yoktu; ilk aşamada okuma yazma öğretmek gerekiyordu.

Büyük güçlüklere rağmen kültüre ve bilgiye karşı sonsuz açlık, diğer zorlukların hepsinden üstün gelmekteydi. Tutuklu anti-faşistler cezaevine düşünce, bu kültür işleriyle ilgili bazı başarılı adımlar attılar. İlk yıllarda kitap yetersizliği hissedilir ölçüdeydi, yanlızca birkaç cezaevinde Marksist-Leninist yapıtlar bulunabiliyordu. Örneğin Tırnovo Sancak Cezaevindeki siyasi hükümlüler 1926 yıllarında gizli çıkan *İşçi Gazetesi* ni ve *Komünist Bayrağı* dergisinin bazı sayılarını ele geçirebiliyorlardı. Burjuva gazetelerine de izin verilmediği halde alabiliyorlardı.

Cezaevinde bu kültür işlerinin başarıyla yürütülmesini yukarıda sözü edilen birtakım zorlukların engellemesi yanında, daha başka özel kişisel güçlükler de çıkıyordu. Sol sekterler bu tür eylemleri yanlış değerlendiriyorlardı. Sol sekter tavır içinde olanlar, cezaevindeki parti yöneticilerinin temel görevine ilişkin sorunları, kültür işlerini örgütleyip yönetmeyi gereksiz *«kırtasiyecilik»* sayıyorlardı. Çeşitli devrimci bayramlarda, yıldönümlerinde yapılan konferans ve konuşmalar, spor karşılaşmalarında ortaya çıkan teorik sorunlara katılmıyor, bazı örgütlenme işlerine gereken ilgiyi göstermedikleri gibi, Marksist kurama da pek önem vermiyorlardı. Sekterlere göre cezaevi idaresiyle sürekli çatışmalar siyasi hükümlüleri fikirce bileyecekti. İşte buna benzer bazı fikir ayrılıklarıyla siyasi çalışmaları baltalamaktaydılar.

Yavaş yavaş sol sekterlik ortadan kaldırılıp Partinin yeni yöntemleri uygulanmaya başlanınca, siyasi ve kültürel işlerin düzenlenmesine de daha etkin olarak girişildi. İlk parlama 1934 yılında başladı, bunda en büyük rolü Georgi Dimitrov'un 8.2.1934 tarihinde Leipzig'den Varna cezaevine, siyasi hükümlü olarak bulunan Lübço Barımov'a yazdığı mektup oynadı. Georgi Dimitrov bu mektupta somut öğütlerde bulunurken, cezaevindeki zamanın iyi değerlendirilmesini, kuramsal olarak kendilerini yetiştirmelerini yazıyordu. Bunlar siyasi hükümlülere gerçek öğütlerdi. Bu yönlendirici yazılar gerçekten Marksist-Leninist öğretiyi yanlış değerlendiren sol sekterliğe güçlü bir darbe indirdi. Yazdığı mektuplardan birinde şöyle diyordu Dimitrov:

«...Her ne biçimde olursa olsun cezaevindeki zamanından yararlanacaksın; iradeni daha çok güçlendirmelisin, yaşam ve savaş için, sağlam ve gerekli bilgilerle, hazırlıklı olmalısın. Okuyup öğrenmek gerek, oku daima oku!

«Ben cezaevi yaşamının ne demek olduğunu kendi özel tecrübe-

lerimden bilirim, elbette hapislik kolay ve cezaevi güzel yer değildir. Cezaevi ne manastır, ne de derme çatma sanatoryumdur. Azap çektirmek, sindirmek, korkutmak başlıca gerçeğidir cezaevinin.

«Tutuklanıp ilk beş ay konulduğum cezaevinde, o balyoz gibi ağır cezaevi düzenine insanın uyması pek kolay değildir. Yine huzurla söyleyebilirim ki, en ağır düzende bile- yeter ki hükümlünün metin iradesi ve becerekliliği olsun- çok okuyabilir, çok ilerdeki gelişmeler için hazırlık yapılabilir.

«Eza ve cefasına karşın, insan hiçbir yerde cezaevi koğuşunda olğu gibi, çözümlenecek temel sorunlar üzerine bütün düşüncelerini tam anlamıyla toparlayıp billurlaştıramaz.

«Gereği gibi sağlığına özen göster, (Jimnastik-beden eğitimi- suyla silinme, kısa yürüyüşler, derin ve düzenli soluma ve daha başka işler yap), Dikkatini başlıca iki noktaya topla: 1) Temel eleştirili tarih okumaya (Bulgar, Avrupa, Dünya tarihi) ve yabancı dil öğrenmeye. 2) Bugünün ve geleceğin sorunlarını kendi kendine işlemeye ve değerlendirmeye çalış.

Tarihi çok iyi bilmek gerekir, zamana göre ondan büyük ders alınırsa, bu dersler, çözümlenecek olanın önemine göre, bugünün ve yarının sorunlarına ve koşullarına doğru bir yön vermek için kullanılır. Cezaevinde herzaman, öyle bilimsel tarih yapıtları elde etmek çok zordur,bulabildiğin gizli amaçla yazılmış kitapları da eleştirel gözle okumalısın. Bu yapıtların verdiği tarihsel gerçeklerden yaralanarak kendi kendine, Marksist diyalektik yöntem yardımıyla bu gerçekleri açıklamaya çaba göster.

Sonuç olarak zamanın bir saatini bile akılcı ve yararlı olarak kullanmadan geçirme! Bir saat bile uğraşsız durma! Bu alelade cezaevi günleri böyle geçip gidecek, sen de cezaevinden moralce zengin siyasal bilgilerle yüklü ve atılgan, istekli, gerçek iş ve savaş yaratıcısı olarak çıkacaksın.

Sana sağlık ve dinçlik diliyorum.

Dayın
GEORGİ (1937)»

Georgi Dimitrov'un mektubundaki yönergeye uyan siyasi hükümlüler bulundukları cezaevlerinde sistemli biçimde Partinin yeni yöntemini pekiştirmeye ve Marksist Leninist çalışmaları örgütlemeye koyuldular.

1934 yılında Plevne cezaevi parti örgütü aydınlatıcı bir planla iki

çalışma ele aldı: Birincisi, cezaevinden çıkacak siyasi hükümlüler, ikincisi, cezaevinde kalacaklar için kurslar düzenlendi.

İlk planda 7 rapor okundu, ikincide 5; daha sonra (1935 yılı) dernekler kurularak Marksist Leninist öğreti, ekonomi politik, uluslararası işçi eylemleri tarihi okutulmaya başlandı.

1935 yılında Varna cezaevindeki siyasi hükümlüler ayda 2 rapor hazırladılar ve partinin öngördüğü kültürel çalışmaların yapıldığı 3 dereceli kurslar açtılar: 1) İnsan Topluluğunun Gelişme Tarihi 2) Tarihi Materyalizm ve Ekonomik Politik 3) Diyalektik Materyalizm ve Felsefe.

Ekonomi politik kursunu 40 genç başarıyla bitirdi. Bu kursta 21 konu görüşüldü. Kapitalizminin Gelişmesi ve Ortaya Çıkması, 2) Bulgar Köylü İşletmelerinde Sermaye Birikimi ve Merkezileşmesi, 3) Bulgar Kapitalizminin Bunalımı.

Plevne Cezaevinde 1 Marttan 30 Haziran 1936'ya dek 4 ay içinde hazırlanan aydınlatıcı programa göre öğretilen konular hakkında bilgi edinmek için aşağıdaki cetvele göz atalım:

1. Lenin Kursları

a) Ekonomi Politik Derneği (Siyasi hükümlülerin hepsi katılıyor, dersler 12 konuşmacı tarafından veriliyor.)

1. Başlangıç, 2) Adi değişim ilişkileri ve değer yasası, 3) Değeri yaratan emek, 4) Değerin biçimleri, 5) Mal fetişizmi, 6) Para ya da malların dolaşımı, 7) Para dolaşımı, 8) Emek-değer teorisi 9) Artık değer, 10) Sermaye, 11) Mutlak artık değer, 12) Nisbi artık değer ve sanayi devrimi, 13) Makine ve işçi sınıfı, 14) Ücret, 15) Kâr ve üretim fiyatı, 16) Smith, Ricardo, Böm-Baverk ve SSCB'de kâr, 17) Sermaye ve dolaşım alanı, 18) Kredi (1. bölüm) 19) Kredi (2. bölüm) 20) Kredi ve kâğıt para, 21) Kapitalist öğeler, faizler ve diğerleri, 22) Köylüler, kooperatifler ve vergiler, 23) Üretim, 24) Devresel bunalım ve durgunluk, 25) Emperyalizm. (Bu derslerin hepsi verilmiştir.)

b) Uluslararası İşçi Eylemi Tarihi Derneği: (Dersler 12 konuşmacı tarafından veriliyor, siyasi hükümlülerin hepsi katılıyor.)

1. İngiltere'de sanayi devrimi, 2) 1789 Fransız Devrimi, 3) 1830 Temmuz Devrimi, 4) Çartistler, 5) Fransa'da Şubat Devrimi (1848), 6) Almanya'da 1848 Burjuva Devrimi, 7) Almanya'nın birleştirilmesi, 8) Birinci Enternasyonal, 9) 1889-1896 İkinci Enternasyonal'in ortaya çıkması, 10) 1870-1895 İngiltere İşçi Hareketleri, 11) 1870-1895 Almanya'da

İşçi Hareketleri, 12) İkinci Enternasyonal (1895-1905)) 13) 1903 yılına kadar Rusya'da İşçi Hareketleri, 14-15) 1895-1914 Almanya'da İşçi Eyreketleri, 18) 1903 yılına kadar işçi hareketlerinin gelişmesi, 19) 1903-1919 Dar Sosyalist Partisinin kurulması, 20) Bulgaristan'da Sendikal hareketin gelişmesi 22) Bulgaristan'da sosyal demokrasi, 23) Kominter nin kurulması.

c) Tarihi Materyalizm Derneği: (katılan 106 kişi.) 1. Soy toplumu, 2) Devlet - kökeni, içeriği, 3) Köleci toplum, 4) Madde ve hareket 5) Teori ve pratik, 6) Felsefe, diğer bilimler, 7) Özgürlük ve gerekliliği.

ç) Genel kültür konuşmalar (Herkesin önünde)

2. Aydınlatıcı Raporlar (Kolektif açısından)

1. Bireycilik ve kollektivizm, 2) Eşitlik, 3) Cinsiyet 4) Burjuva ve proleter ahlak

3. Aydınlatıcı Raporlar (Herkesin önünde)

1. Kitle örgülenmesi, 2) Birleşik Cephe, 3) İç ve uluslararası durum. 4) Köylü sorunu, 5) Sendikal çalışma, 6) Gençlik sorunları, 7) Faşizm, 8) Dar Sosyalistlik ve Bolşevizm, 9) a — Bulgaristan'da gençlik hareketinin gelişmesindeki temel aşamalar, b — Gençlerin ekonomik mücadelesi.

4. Cezaevi Komitesi açısından aydınlatıcı raporlar.

1) Suçluluk, 2) Gençler ve suçluluk 3) Cezaevindeki işler.

5. Ülkede yapılan eylemlerle genel sınıf hareketinin bağlantısına ilişkin raporlar.

1) 8 Mart Emekçi Kadınlar Günü, 2) Paris Komünü, 3) 1 Mayıs.

6. Genç grupta öğretim raporları

1. Genç kardonun eğitimi.

Plevne cezaevindeki siyasi hükümlüler öğretim çalışmasına önem vererek, yeni parti yöntemi saflarını pekiştirmek için bu programı dikkatle uyguladılar. Cezaevi Parti yöneticileri Marksist-Leninist hazırlık ve genç kadroların eğitimini en önemli görevi saydı. Bunun için birçok cezaevinde dernekler kurup kurslar açmaya başladılar. 1936 yılı Varna cezaevinde güncel konulara ve önemli sorunlara ait raporlar; Köy sorunu, Parti, Ulusal sorun, Kitlesel silahlı ayaklanma, 9 Haziran (1923) hükümet değişikliği, Eylül ayaklanması, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Paris Komünü raporları okundu.

Cezaevinden çıkacak siyasi hükümlülere özel program uygulanarak şu konular hakkında ders verildi: Partinin durumu ve görevleri, Bolşevizmin örgütlenme ilkeleri, Tüm ezilenlerin ve emekçilerin savaşını yürüten Parti, Partinin kitle örgütleriyle ilişkisi.

Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırıp, Bulgaristan'da halkı faşist diktatörlüğe ve Alman istilacılarına karşı silahlı direnişe geçince, siyasi hükümlülerin eğitim raporlarına yeni konular eklenerek bazı değişiklikler yapıldı. Eklenen konular: Silahlı savaşın örgütlenip yönetilmesi; kitleleri, faşistlerin egemenliğini yıkıp kendi halk demokrasisi yöntemlerini kurmaya hazırlamak. Bütün bu dersler Marksist-Leninist teori açısından veriliyordu.

1941-1944 yıllarında Plevne cezaevinde Marksizm-Leninizmi iyi ce öğrenmek için kurs açılarak her gün sabah 2-3 saat ders verilmeye başlandı. Programdaki konular: BKP Tarihi, *Ne Yapmalı?, Bir Adım İleri-İki Adım Geri, Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği;* ekonomik politik yapıtlardan, *Kapital, Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması,* V.İ. Lenin'in Felsefesi: *Ludvig Fuerbah,* Toplumun Tarihi, F. Engels'ten, *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin kökeni*

1941 yılından sonra cezaevlerinde, İşçi Gençlik Birliği saflarına yeni katılmış gençler girmeye başladı. Bunlar sempatizan olup neler yapılacağı konusunda henüz bir şey bilmiyorlardı. Yıllarca cezaevlerinden ömürlerini geçirmiş değerli partililer tarafından egitilmeye başlandılar: İlk önce BKP tarihi, ekonomi politik, toplum tarihi ve felsefe derslerini aldıktan sonra uluslararası komünizm ve işçi hareketi, tarihi ve toplum tarihi derslerine geçildi.

Değerli siyasi hükümlülerin yönettiği kurslar ve dernekler sayesinde 1941-1944 yılları arasında sistemli öğretiyle, hiç hazırlıksız kara cahiller bile Marksisizm-Leninizmin temel sorunlarını kavradılar, cezaevleri onları gerçekten eğiten kızıl üniversitelere dönüştü.

1930'un ortasına doğru Plevne Parti örgütü Marksist-Leninist bilim ve güzel sanatlarla ilgili yazıları elde etmek için bir fon kurarak o sıra koşullar elverişli olduğundan cezaevine bir kitaplık kurmayı başardı. Kitaplıkta 1 Mayıstan, 1934 Aralığına kadar şunlar bulunuyordu:

Kitaplık memurunun yaşamı			Kitaplığın durumu					Kitaplardan yararlananlar		
Kitaplık memuru sayısı	görüşülen sorunlar	oturum	Yapıtların türü	İlk sayıları	yeni alınanlar	imal edilenler	idareden alınan	kalanlar	okunan	okuyanların sayısı
3	16	20	a. Proletarya ki.	187	16	2	—	201	183	3886
			1. Bilimsel	103	13	—	—	114	101	1454
			2. Güzel sanatlar	42	3	—	—	45	42	854
			3. Dergiler	42	—	—	—	42	40	1578
			b. Diğer kitaplar	331	73	—	—	404	207	1271
			1. Bilimsel	142	4	—	—	146	55	238
			2. Güzel sanatlar	162	24	—	—	186	102	828
			3. Dergiler	27	45	—	—	72	50	194
			c. Çeviri ve kopya	6	37	—	—	48	43	1117

Parti belgeleri ve yapıtları	19/5/1934 çalışma dönemi	Yeni konan	Toplam
a) Parti belgeleri	11	10	21
1. KEYK nin KGE nin karar ve direktifleri	3	3	6
2. Parti ve komsomol MK nin kararları	3	4	7
3. Parti ve komsomol MK nin direktifleri	5	1	6
4. Kollektif kararları		2	2
b) KEYK nin ve KGE'nin yayını	22	22	
1. *Komünist Enternasyonal* dergisinden başyazılar		16	16
2. Bela Kun'un demeci		6	6
c) Parti ve komsomol yayınları	3	21	24
1. *İşçi Gazetesi*		2	2
2. *Propagandacı ve Orj. Bülten* dergisi		2	2

3. *Komünist Bayrağı* dergisi ve derginin başyazıları	3	1	4
4. *Komsomol Gerçeği* dergisi		1	1
5. Çağrı		2	2
ç) Cezaevindeki parti örgütü ve Gençlik grubu yayınları		11	11

Birçok cezaevine kitap sokmak güçtü; ayrıca kitap elde edilse bile bundan yararlanmak hem zor hem de olanaksızdı. çünkü cezaevine sokulan bir kitaptan diğer koğuştaki birçok kişinin yararlanması için o kitabın çoğaltılması gerekti. Bunu yapmak için de ne daktilo ne de teksir makinası vardı. İş elle yazıp çoğaltmaya kalıyordu. Örneğin, Stalinin *Leninizmin ilkeleri,* Ostrovski'nin *Ve Çeliğe Su Verildi* yapıtlarının çoğaltılması için bütün bir işkolu görev alarak el yazısıyla çoğalttı.

Varna Cezaevindeki siyasi hükümlüler Marksist-Leninist hazırlık için vargüçle çalışarak okuma işleri için kollektifin parasından 1836 Leva okuma gideri ayırırken, kitaplık için 1600 Leva ayırıyorlardı (1943 yılı). 1944 yılında okuma masrafı olarak 1446 Leva, kitaplık için ise 4500 Leva ayırıyorlardı. D. Dimov anılarında 1940 yılında cezaevindeki siyasi hükümlülerin kitaplığında 2000 ciltten fazla kitap bulunduğunu yazıyor.

Mahkûmların çoğu yabancı dil öğrenimine de önem veriyorlardı. Başta Rusça olmak üzere Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, İspanyolca öğrendikleri gibi ESPERANTO'yu da öğrenen çoktu.

Politik öğretim ve eğitim işlerinin iyi örgütlenmesi sonucu binlerce genç hükümlü bilenmiş, essiz militanlar ve politik deney yönünden zengin, teorik bakımdan olgun Partililer olarak yetiştiriler. Faşist diktatörlük cnları bilimsel sosyalist fikirlerin doğruluğundan ve mücadelecilikten vazgeçireceğini umarken işler tersine gitti. güvendikleri dağlara kar yağdı. Faşist cezaevleri gerçek bir bilimsel sosyalist okula dönüşerek, eski savaşçı kadroya yepyeni, ateşli destekçiler yetiştirdi.

Tırnovo kasabası cezaevi hücrelerinden birinin duvarına meçhul birinin yazdığı, *«Burada bir kuşak eğitiliyor, onları buraya, içeri tıkanlar sonunu düşünsünler!»* sözleri ne anlamlı değil mi? Gerçekten de siyasi hükümlülerin büyük çoğunluğu, direniş savaşlarında aktif görevler üstlendikleri gibi, halk iktidarının ve yeni sosyalist toplumun kurulmasından en büyük yeri aldılar.

6. TOPLU KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR

Cellatlar siyasi hükümlülerin yaşamını sıkıcı, tekdüze ve yıpratıcı

yapmaya çalıştıkça, onlar da gece ve gündüzlerini birtakım zevkli ve anlamlı kültür çalışmalarıyla değerlendirmeye çabalıyorlardı. Kuşkusuz toplu kültürel çalışmaların gücü ve yapılabilmesi cezaevi düzenine sıkı sıkıya bağlıydı. Düzenin gevşek olduğu dönemlerde, elverişli koşullara göre durum değerlendiriliyor, daha gerçek kültür çalışmalarından şunlar örgütleniyordu: Eğlenceli oyunlar, edebi yapıtların okunması, kompozisyonlar, şiir okuma, devrimci şarkıların öğrenilmesi, voleybol karşılaşmaları, satranç yarışmaları ve ara sıra yılın önemli günleri olan Yılbaşı ve 1 Mayıs bayramlarını kutlamak için olağanüstü konserler düzenleniyordu. Bütün bunların hepsi hiç kuşkusuz cezaevi yönetıcilerinden gizli olarak yapılıyordu.

Gündüz Marksizm—Leninizm ögrenimi için hummalı çalışmalardan sonra gece 'de satranç oynanıyor, fıkra anltılıyor ve topluca kitap okunuyordu. Gündüz temiz havaya çıkıldığında, beden eğitimi yapılıyor, çoğunlukla da voleybol oynanıyordu. Birçok kişi bu oyunun ustası olmuştu. 1938—1940 yıllarında İslime cezaevinde en iyi oyun culardan iki takım oluşturulmuştu. Burada cezaevi kollektifinin en iyi oyuncusu İvan Hristov (Zıbçetto) idi. Bir takım karşısında tek başına oynadığı halde her zaman galip geliyordu. Herkes tarafından sevilen bir genç, gerçek bir voleybol ustasıydı.

İslimne cezaevinde diğer yarışmaların yanısıra satranç yarışmaları da düzenlenir, bunlara bütün siyasi hükümlüler katılırlardı. Her zaman kazanan Vasil Kolçev oluyordu; yalnızca usta bir satranççı değil, çok ünlü bir partiliydi, herkesin sevgi ve saygısını kazanmıştı.

Direniş yıllarında cezaevi ağzına kadar gençlerle dolunca, düzenli olarak beden eğitimi yapılmaya başlandı. Dimo Atasanov anılarında 1942 yılının yaz aylarında parti örgütünün kararıyla Tırnova cezaevinde düzenli olarak beden eğitimine başlandığını söylerken şöyle yazıyordu: *«Cezaevi bahçesi küçük olmasına rağmen genç yaşlı herkes sık ve düzgün sıralar halinde dizilir beden eğitimi yapardı, bunun sağlığı pekiştirici olduğu kadar tarihsel önemi de vardı. Her sabah biz beden eğitimi yaparken adliye ve belediye binalarının pencerelerinden bize yüzlerce memur bakar, disiplinimize hayran olurlardı. Bu çalışmalarımız adi suçluları, katilleri de harekete geçirirdi. Cezaevi yöneticileri birkaç kez buna engel olmaya çalıştılarsa da başarı elde edemediler.»*

Varna cezaevindekiler özel beden eğitimi komisyonu kurdular, kendi aralarında örgütledikleri bu komisyona gerekli parayı topladılar 20 Nisandan 31 Mayıs 1944'e dek bu komisyona 1500 Leva para toplan-

dı. Bir önceki yıldan kalan 3016 Levayla birlikte komisyonun elinde toplam 4516 leva vardı. Yılbaşından Mayıs sonuna kadar da 3816 Leva gideri olmuş ve kasada 700 Leva kalmıştı. Gelir gider hesapları özenle tutulmaktaydı.

Siyasi hükümlülerin toplu, kültür çalışmalarında yıldönümlerine önem veriliyor, şanlı günlerin kutlanıp bayram yapılması öngörülüyordu. Cezaevlerine düşen anti-faşistler, daha ilk yıllarda, Eylül Ayaklanması, Paris Komünü, Büyük Ekim Sosyal Devrimi, 1 Mayıs ve daha başka yıldönümlerini kutlamaya başlamışlardı. Bazı bayramlarda güzel sanatlar programları düzenleniyor, işçi kollektiflerine ve örgütlerine kutlama selamları yolluyorlardı.

1929'da Hasköy cezaevinde Büyük Ekim Devriminin 12. yıldönümü (Cezaevi koşullarına göre) görkemli biçimde kutlandı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği KP Merkez Yürütme Kuruluna selamlama mektupları yollarken, kahraman Rus işçilerine, köylülerine ve onların şanlı önderi SBKP'ye en içtenlikli duygularını dile getirdiler.

Cehalet yanlısı faşizmin en karanlık yıllarında, tutsak düşen militanlar, bütün dünya emekçilerinin mücadele bayramı olan 1 Mayısı kutlamaya olanak buluyorlardı. Eski siyasi hükümlü Todor İ. Naydenov, *«15 yıl ömrümü cezaevlerinde geçirdim, şunu söyliyeyim ki, bu yılların her birinde 1 Mayıs Bayramını kutladık, gerçekleşmesi için uğruna mücadele edip cezaevlerine düştüğümüz halde yine her zaman özlemlerimizi ve hazırlıklı olduğumuzu göstermeye fırsat bulduk,»* diyor.

Faşist diktatörlüğün daha ilk yıllarında, siyasi hükümlüler, 1 Mayıs Bayramını kutladılar. 1924 yılında Sofya Merkez cezaevindeki siyasi hükümlüler bayram yapınca, dışardakiler bunu sevinçle karşıladı. 1926 yılındaysa avlu içinde 1 Mayıs toplantısı yapılarak şiirler okundu. Siyasi hükümlü Partililer, BÇB üyeleri tarafından selamlandılar.

1 Mayıs 1926'da Filibe cezaevinde bulunan tüm partililer kızıl, çiftçilerse turuncu şeritler taktılar. Bu, 9. alay subaylarını çok öfkelendirdiğinden 1 Mayısı 12 Mayısa bağlayan gece başgardiyanlar tarafından seçilen askerler siyasi hükümlüleri korkunç biçimde dövdüler. Her birine 1 Mayıs için 90'ar, Tanrıyı tanımadıkları için de 10'ar sopa vuruldu.

1926'yı izleyen yıllarda, cezaevi yöneticileri 1 Mayıs yaklaştıkça bayram yapılmaması için düzeni sıkılaştırdılarsa da, 1 Mayıs Bayramının kutlanmasına engel olamadılar. D. Dimov anılarında, İslimne cezaevinde yatarken cezaevi yöneticilerinin, onların eylemlerini önlemeye çalıştıklarını, ancak hiçbir zaman başarı elde edemediklerini söy-

lüyor. Bir keresinde (1931 yılı) cezaevi müdürü Haydutov siyasi hükümlülerin yanına gelerek, «*Size bir ricada bulunacağım. Her istediğinizi yapıyorsunuz, bari adi suçlulara dokunmayın. Biliyorum ki bayrağınız dalgalanıyor. Bu bayrakları nereden bulduğunuzu söyleyebilir misiniz bana?*» dediğini anlatır. Ve gerçekten de 1 Mayıs 1931'de İslimne cezaevindeki siyasi hükümlüler pencerelerine 24 kızıl bayrak astılar. Tırnovo cezaevinde 1 Mayıs kürsüsü kuruluyor, cezaevi binasının üzerindeki bacadan çıkarılmış kızıl bayrak göklerde dalgalanıyordu.

Siyasi hükümlüler zafere olan inanç ve umutlarıyla eski yılı uğurlayıp yeni yılı karşılarlarken, 1942'de Plevne cezaevinde görkemli bir tören hazırladılar. Dekor ve kostümler, elde bulunan eşyaların en iyilerinden seçildi. Şarkıcılar, artistler ve mizahçılar günlerce prova yapıyor, 1943 yılını karşılamaya hazırlanıyorlardı. Toplantının yapılacağı koğuş süslendi. Eli güzel sanatlara yatkın olanlar hazırladıkları ve üstlerinde «*Bütün dünya proleterleri birleşiniz!*», «*Şan ve şeref yenilmez Sovyet ordusunun olsun!*» yazılı afişleri ve Marks, Engels, Lenin, Stalin ve Blagoev'in resimlerini görülecek yerlere astılar. Toplantının onur kuruluna SSCB KP, BKP MK ve diğer birçok komünist partilerin yöneticileri seçildi. Toplantının düzenlenmesine çeşitli uluslardan (Rus Bulgar, Sırp, Yunanlı) siyasi hükümlüler görev aldılar. Törene katılanların hepsi bir ağızdan «*Enternasyonal*» *ve* «*Siz şehit oldunuz*»*u* söyledi. Toplantıyı hazırlıyan ülkenin sözcüsü uluslararası durum, iç ve dış ilişkiler hakkında konuştu; siyasi hükümlü kollektifinin yaşam ve eylemlerinin analizini yaptı. Konuşmadan sonra Hristo Botev, İvan Vazov, Hristo Smirnenski, Geo Hilev, Hristo Yasenov, Mayakovski'den şiirler okundu.

1944'de bu bayram daha heyecanlı kutlandı. Zaferin çok yakında olduğuna olan inanç çok güçlenmişti. O akşam Hitlerci yönetim grubunu alaya alan temsiller verildi; daha sonra Yunanlı siyasi hükümlüler halk dansları oynadılar.

1938—1940 yılları arasında İslimne cezaevinde bir tiyatro ekibi kurulmuştu. Burada ünlü oyunculardan Atanas Nenov, Petko Takov ve Hristo Kırpaçev bulunuyordu 1939'da cezaevi müdürü siyasi hükümlülerin oyun sergilemelerine izin verdi. İvan Vazov'un «Hışove» (Bulgaristan'ın kurtuluşundan önce Romanya'da savaş hazırlığı yapan devrimci Bulgar vatanseverleri) adlı oyunun hazırlığı sırasında başlarında bizzat müdür bulunuyor, güya arada devrimci slogan attırmamaya çalışıyordu. Oyun başladı. ilkten bütün işler müdürün istediği ve tasarladığı gibi giderken bir ara piyesteki Make-

kırınca, müdür birden fırladı, sinirli sinirli yanındaki siyasi hüküm lülere «Nedir bu?» diye sordu. Onlar da oldukça sakin bir dille izin verdiği oyunun içinde böyle bir cümlenin olduğunu söyleyince, müdür oyuna geldiğini anladı, 'neden izin verdim' der gibi başını sallıyarak pişmanlığını gösterdi. Oyunun hemen durdurulması için başgardiyana emir verdi ama zaten oyun sona ermiş, siyasi hükümlüler amaçlarına ulaşmışlardı.

Siyasi hükümlüler kültür çalışması süresince kitle halinde devrimci şarkılar da öğreniyorlardı. En sevdikleri uğraşlardan biriydi bu. Bazı cezaevlerinde söylenen şarkıları özel defterlere geçiriyorlardı. Bu defterler küçük olduğu için cellatlara yakalamadan kolayca saklanabiliyordu. Şarkılar sık ve okunaklı yazılarla yazılırdı. Bulgaristan'daki Devrimci Eylemler Müzesinde, eski siyasi hükümlü Dimitir P. Vılçev'in 1934—1944 Varna cezaevindeki yazdığı böyle bir şarkı defteri bulunmaktadır. Şarkıların toplandığı cilt 170 şarkıyı içeren üç defterden oluşuyordu ve bunların 1/3'ü Sovyet türküleriydi. Bu türküler cezaevlerine, Eylül Ayaklanmasından sonra SSCB'de yaşamış devrimciler tarafından getirilmişti. Türkü defterinde «*Georgi Dimitrov'un şarkısı*»da bulunmaktaydı ve bu şarkı dış ülkelerdeki emekçiler arasında çok yaygındı. Bu da, Georgi Dimitrov'a olan sevgiyi gösteriyordu. Aslı Yunanca olan bu şarkı Yunanlı bir üniversite öğrencisi tarafından 1944 yılında Plevne cezaevinde Bulgarcaya çevrildi. Diğer şarkılar eski işçi marşlarıydı. Şarkılar siyasi hükümlü partililerin yaşam koşullarını ve yapılan işkenceleri anlatırken zafere olan sarsılmaz inançlarını da belirtiyordu. O zamanın türküleri arasında «*Çiçekli ilkbahar*», «*Bozkumru—Siva, griva gurgulitsa*», «*Zalim beni cezaevine attı*» en sevilenler arasındaydı.

1936 yılında şumnu cezavinde yatan siyasi hükümlü Hristo Kozlev'in yaşadığı *Hatırlıyor musun o geçen sonbaharı*» türküsü bir çok cezaevine ulaştı ve yıllarca söylendi. Siyasi hükümlülerin şarkılarının çoğu acıklıdır; en yaygın olanlardan bazılarının adları şöyle: «*Cezaevinin karanlık koğuşunda*» «*Tutuklunun annesi ağlıyor*», «*Siyasi hükümlünün şarkısı.*» Çok hareketli olanlar da vardı: «*Sürgünlerin marşı*», Sovyet türküsü«*Stenka Razin*» in melodisiyle söyleniyordu. Bu şarkıda komünistlerin, ayaklarında prangalı zincirler yaya olarak Tasos Adasına götürülüşleri anlatılır. Cezaevlerinde yaygın olan bir başka şarkı da, Aleksandır Voykov'un şarkısıdır. Siyasi hükümlülerin söyledikleri bu şarkılar doğduğu yere, evine ve yakınlarına özlemle yanıp tutuşan hükümlüler tarafından pek seviliyordu: «*Yine sabah oldu*»

adlı şarkıyı söyleyen genç hükümlü içerleyerek, «*Gençlik yolları, hüzünle hep burada mı geçecek?*» derken sonunda:

«Ah, mutluluk ve özgürlük uğruna,
Ölümü kim küçümsüyor,
Ve bu eşit olmayan savaşta
Kıvançla kim ölüyor?» diye haykırıyordu.

Varna cezaevindeki siyasi hükümlü gençler pranga ve zincirlerini şakırdatarak Smirnenski'nin bu şiirinden bestelenen türküyü söylüyorlardı: «*Akşam ve sabah erkenden beni zorla uğursuz zincirlere vurdular, ve ben cenaze çanlarını duydum.*» 1941-1944 yılları arasında Varna cezaevindeki genç hükümlüler, öyle türküler düzüyorlardı ki, bunlar cezaevi duvarlarını aşarak halk arasında söylenip yaygınlaşmaya başlıyordu. Bunlardan «*Varna siyasi hükümlülerinin marşı*» sözleri İvan Tsvyatkov bestesi yine, Şaltiel Arueti'ye ait olan çok yaygın bir türküydü.

«Ormanlarda, halk savaşlarında...
Soğuk taş duvarları delip,
Yine gençlik marşımız gürlüyor!

Bizi karanlık cezaevleri durduramaz,
Bize, değmez faşistin kurşunu
Biz vargüçle vuracağız
Şarkı söyleyerek ve gülerek öleceğiz!..»

Devrimci şarkılar siyasi hükümlülerin mücadelesine coşku katıyor, en küskün en düşünceli anlarında bile büyük bir umut kaynağı oluyordu. Devrimci türküler, faşist cezaevlerine girerek siyasi hükümlülerle birlikte yaşadılar, özgürlük uğruna savaşan yiğit insanlarla birlikte kurşuna dizildiler, çilelere ve zorluklara birlikte göğüs gerdiler. Siyasi hükümlülerin şarkıları 9 Eylüle kadar halk arasında ağızdan ağıza dolaşıp durdu.

7. SİYASİ HÜKÜMLÜ BASINI

Bulgaristanda'ki devrimci işçi eylemlerinin, BKP'nin öncülüğünde gelişebilmesi için basından bir propaganda ve örgütleme aracı olarak yararlanılması gerekliliği daha yıllarca önce öngörülmüştü.

Bu nedenle siyasi hükümlü Partililer her güçlüğe göğüs gererek, ne pahasına olursa olsun, bulundukları cezaevleride çeşitli gazete, dergi ve diğer yayınların çıkarılmasına çok önem veriyorlardı.

Faşist diktatörlük, cezaevlerinde gazete çıkarılmasına izin vermediği gibi, kendi burjuva basınını bile cezaevlerine sokmuyordu. Tüm zorluklara ve olanaksızlıklara rağmen siyasi hükümlüler ne yapıp edip bir gazete çıkarmaya çalışıyorlar, gazete aracılığıyla, Partinin ilkelerini, siyasetini, verilen yönergeleri iletebilmek, hükümlülerin sorunlarını çözmek, kötü cezaevi koşullarına karşı mücadele örgütlemek, hükümlülerin çıkarlarını savunmak, Marksist-Leninist fikirleri yaygınlaştırmak için çalışıyorlardı.

Faşist diktatörlük yönetime geçer geçmez, siyasi hükümlüler hemen gazete çıkarmaya başladılar. Önceleri deney yetersizliği gazeteyi düzenli olarak çıkarmalarını engelledi. Sofya merkez cezaevinde, 1923 Ekiminde *Na Sânka (Gölgede)* adıyla elle yazılarak çoğaltılan bir mizah gazetesi çıkarılmaya başlandı. Bu gazetenin yazılışlerinde bütün siyasi hükümlüler aktif olarak görev aldılar. Fakat gazetenin can damarı Dimitir Naydenovdu ona yardımcı olan diğer yazarlar ve teknik elemanlarsa V. Blagoev, Trifon Georgiev'ti. Gazete siyasi hükümlüler tarafından büyük ilgiyle okunuyordu. Başta Dimov H. Dimov, Anton İvanov, Dr. H. İsakov ve H. Kabakçiev olmak üzere, tüm hükümlüler bu gazeteye çok önem veriyorlardı.

Sofya cezaevindeki siyasi hükümlüler, Nisan olaylarından sonraki önemli duruşmalar sırasında el yazması mizah gazetesi *Ts. Z. Bülten* i çıkarmaya başladılar. Bu gazete eski *Zvınar (Zangoc)*un yetenekli mizah yazarlarından Hristov Marinov tarafından çıkarılıyordu. Eski siyasi hükümlü P. Pavlov şöyle anlatıyor: «*Gazeteyi koğuşlarda herkes kendi kendine okuduğu gibi, akşamları yemekten önce birinci sorgu salonunda yüksek sesle de okunuyordu. Herkes merakla dinliyor ve gülmekten katılıyordu. Alkışlar yanlız biz siyasilerden değil, bülteni dinlemek için ikinci ve üçüncü balkonlara çıkan adi suçlulardan da geliyor, onaylayıcı haykırışlar ortalığı sarıyordu.*» Bu gazete ancak bir kaç sayı çıkabildi. Cezaevi yöneticileri tarafından kapatıldığı gibi bundan sonra çıkabilecek olanlara da engeller konuldu. Ancak «*gizli*» olarak yeniden çıkarılmaya başlandı. Gazete çıkarmak yüzünden H. Marinov ve başlıca yazarları aftan yoksun bırakıldılar.

1929 Mayısında Sofya Merkez Cezaevinde, aylık *Eylül* gazetesinin ilk sayısı siyasi hükümlüler tarafından çıkarıldı. Bunun kaç sayı çıktığına ilişkin bilgi yoktur. İlk sayısında «*1 Mayıs*»», «*Siyasi mahkümlar ve 1 Mayıs*», «*Faşizme ölüm,*» «*Sendikalar ve 1 Mayıs*» ve «*Affı ger-*

çekleştireceğiz» başlıklı yazılar vardı. Görüldüğü gibi, gazete tümüyle 1 MAYIS için hazırlanmıştı.

İslimne, Filibe, Hasköy, ve diğer cezaevlerindeki siyasi hükümlüler, bu sıralarda kendi gazetelerini çıkarmayı denediler, kuşkusuz bazı konularda pek başarılı olamıyorlardı. 1930 yılının sonunda İslimne cezaevindeki hükümlüler iki ayda bir yayımlanan *Naşe zname (Bayrağımız)* dergisini çıkarmaya başladılar. İlk sayısı Eylül Ayaklanmasıyle ilgili olarak, ikinci sayısıysa Ekim Devriminin yıldönümünü kutlamak için ikişer sayfa ve el yazması olarak çıkarıldı.

Sofya Merkez Cezaevindeki siyasi hükümlülerin çıkardığı *Bülten* gazetesinin yalnız 7.8.1932 tarihli 35. sayısı ele geçirildi, diğer sayılarıysa ne yazık ki bulunamadı. İlk dönemlere ait ayrı ayrı ancak birkaç gazetenin sayıları muhafaza edilebilmişdir; bu yüzden siyasi hükümlülerin basını hakkında bilgi edinmek için eski siyasi hükümlülerin birbirini tutmaz anılarına ve Parti belgelerine bakmak zorunda kaldık.

1930'lu yıllara gelindiğinde, cezaevlerindeki siyasi örgütler, dergi ve gazete çıkarma konusunda hayli deney sahibi olmuşlardı. Bundan sonra siyasi hükümlülerin gizli basını daha sistemli ve daha düzenli olarak çıkmaya başladı. Bu yayınlar hükümlülerin yaşamını ve mücadelesini yansıtıyordu. O yılardan kalma çeşitli gazete ve dergilerin birçoğunun tamamı arşivlerde bulunmaktadır. Siyasi hükümlüler tarafından çıkarılan gazeteler, cezaevlerindeki Parti organlarıydı. Bunlar periyodik olarak çıkıyordu ve içindeki yazılar siyasi hükümlülerin cezaevlerindeki yaşamlarının örgütlenmesiyle ilgili olarak verilen direktifleri içeriyordu.

Sofya Merkez Cezaevindeki siyasi hükümlüler bir de *Kollektif* adlı bir gazete çıkarıyorlardı. Plevne cezaevinde de 1934 yılında *Zatvonniçeşka borba (Cezaevi mücadelesi)* adlı bir gazete çıkıyordu. Bu gazetenin adı ikinci sayısından sonra *Zatvorniçeski vestnik (Cezaevi gazetesi)* olarak değiştirildi.

1934-1935 yıllarında 25 sayı, 1936 yılında da 20 sayı çıktı. Parti yöneticilerinin 1934 yılında Parti örgütünün eylemlerine ilişkin raporunda, *«...Bizim bu hesap verme döneminde en büyük başarımız, yalnız ajitasyon-propaganda alanında yaptığımız eylemler değil, «Cezaevi Mücadelesi» gazetesini çıkarıp istenen düzeye ulaştırmamızdır,»* deniyordu. Aynı yıl *Cezaevi mücadelesi*nin yazılışleri kadrosu 10 kişiden oluşuyordu. Gazeteninse 9 bölümü vardı: Siyasi yaşam ve eylemler, gençlik sayfası, kadın sayfası, Sovyet sayfası, eleştiri-özeleştiri, edebiyat sayfası, genel bakış ve teknik bölüm. 1934 yılında 9 sayı çıktı. Daha sonra bunlara iki de ek yapıldı. Gazetenin çıkarılmasında 57 siyasi

hükümlü, 5 adi suçlu olmak üzere 62 kişi görev aldı ve 102 yazı, deneme, 47 haberle 7 tane edebi konulu haber yayınlandı.

Varna cezaevinde de Parti çekirdeğinin aylık *Bülten* adlı gazetesi çıkıyordu. Bu gazetenin bazı sayıları halen arşivlerde bulunmaktadır. 1935 yılında, siyasi hükümlüler önce ayda bir, daha sonra ayda iki kez olmak üzere *Kollektif* gazetesini çıkarmaya başladılar. 15.5.1936 tarihli sayısında bu gazetenin adı *Polizatvorniçeski Kollektif (Siyasi Hükümlü Kollektif)* oldu. 1935 yılında 15 sayı kadar çıktı.

1932 yılında eski Zağra cezaevindeki siyasi hükümlüler *Cezaevi Gazetesi*ni çıkarmaya başladılar. Bunlardan başka siyasi hükümlülerin cezaevlerindeki yaşam ve mücadelelerini örgütlemeyi amaçlayan birçok gazete daha çıkıyordu. Bunlar arasında gençlik örgütlerinin, emekçi-adi suçluların, cezaevi komitelerinin ve diğerlerinin çıkardığı yayın organları vardı.

1934 yılında Sofya cezaevinde çıkan *Jupel (Köz)* ve *Plamık (Alev)* gazeteleri hem mizah, hem edebiyata ağırlık veriyor, siyasi hükümlülerin yaşam pratiği kazanmalarını ve onları eğitmeyi amaçlıyordu.

Plevne cezaevindeki son dönemde yine siyasi hükümlülerin yayın organı *Kollektif* gazetesi çıkmaya başladı. *Zatvoniçeska Mladeşka tribuna (Cezaevi gençlik kürsüsü)* gazetesiyse sınıf bilincine erişmiş, siyasi hükümlü gençler tarafından çıkarılıyordu. Aynı yıl (1935). *Zatt vorniçeski Literatüre Vesnik (Cezaevi edebiyat gazetesi)* çıkmaya başladı. 1934'de ve daha sonraki yıllarda düzenli olarak önemli iç ve dış olayları yansıtan *Bütün* gazetesi çıkıyordu. 1934 yılı boyunca tam 267 sayı çıkarıldı. 1935 yılının sonbaharında tüm hükümlülerin yaygın organı olan *Cezaevi Gazetesi* çıkmaya başladı, çok sürmedi. 1930 Martında kurulan cezaevi komitesinin organı olarak *Zatvoniçeski zaştita (Cezaevi Himayesi)* adıyla çıkmaya başladı.

1933 yılında yasa Varna cezaevinde *Zatvorniçeska Tribuna (Cezaevi Kürsüsü)* adlı gazete ayda iki kez olmak üzere yayınlanıyordu. Türk hükümlülere dağıtılan bu gazetenin yazı işlerinde H. Mihayov, Stoyan Kombov ve Krum Lukov ve daha sonraları da Nikola Parapunov ve K. Stoyçev bulunuyordu. Gençlik örgütü de *Mladejka İskra* gazetesini çıkarıyordu. 15.9.1936 tarihinde tüm cezaevi komitesinin organı olan *Zatvorniçeska borba (Cezaevi Mücadelesi)* gazetesi çıktı. Emekçi Edebiyat Haberleşme Derneği de *Çerveni Zari (Kızıl ışıklar)* gazetesini çıkarıyordu.

Varna cezaevinde yine periyodik olarak 30'lu yılların ortasında Dinsizler Örgütü *Antireligoozen list (Dine karşı yaprak)* çıkarıyordu. Aynı zamanda iki ayda bir *Literaturan list (Edebiyat yaprağı)* çıkı-

yordu. Yazılarıyla başarı ve ün kazananlar arasında Konstantin Poprusinov (Kızıl papaz) ve Krum Lukov sayılabilir.

1932'de Eski Zağra cezaevinde *Cezaevi Mücadelesi* gazetesi diğer gazetelerdeki haberleri özet halinde yayınlıyor ve bu gazetenin çıkarılması işleriyle Petır Georgiev uğraşıyordu. 1936 yılında, yine orada gençliğin organı *Mlad Zatvornik (Genç Hükümlü)* gazetesi çıkarılmaya başlandı.

Siyasi hükümlülerin gazeteleri ve dergileri direniş yıllarında da çıkıyordu. Sofya merkez cezaevindeki hükümlüler hummalı bir biçimde, kendi kendilerine ya da koğuşlarda kollektif olarak esperanto öğrenmeye çalışıyorlardı. Bu çalışmaların başını çeken de bu dili çok iyi bilen Nikola Botuşev'di. 1941 yılının sonuna doğru esperanto'yu öğrenenler o kadar çoğaldı ki, edebi yapıtlara gereksinim artmaya başladı. Dili öğrenenlere yardımcı olması için bir esperanto organı çıkarılmasına gerek duyuldu ve böylece *Esperantska tetratka (Esperanto defteri)* çıkarılması fikri doğmuş oldu; bu işin sorumluluğunu da Asen Grigorov yüklendi. Kısa dönemde, *Esperanto Defteri* 6 sayı kadar çıkarılabildi.

1942 yılında Sofya cezaevindeki siyasi hükümlülerin sayısında büyük bir artış oldu. Bunların arasında genç şairler, gazeteciler de vardı. Bu alanlardaki ilk adımlarını burada atmış oldular. Aralarında Petır Budinov, Jivkov, Vasile Dobri Jotev, Steyan Kostantinov, Botuş Çetov, İvan Komitski ve başkaları vardı. Onların yazdıkları yapıtlar ilgiyle karşılanıyordu. İlerideki gelişmelerinde ve dayanışmalarında büyük rolü Kril Nikolov oynadı; onlara edebiyat üzerine dersler verdi, yerli yazınımızı ve ilerici dünya edebiyatını tanıttı. Yapıtlarının her siyasi hükümlüye ulaşabilmesi ve yazın alanına daha örgütlü bir nitelik verilebilmesi için bir edebiyat dergisi çıkarma fikri doğdu. Parti yöneticileri, yapılan önerileri onaylayarak, dergiye yazı yazacakları şöyle saptadılar. Kril Nikolov, Jivko Vasilev, Petır Budinov, Dobri Jotev ve İvan Komitesi. Dergiye *Literatura i Kritika (Edebiyat ve Eleştiri)* dendi. İlk sayısı 1943 Ocağında, ikinci sayısıysa aynı yıl Şubat ayında çıktı. Siyasi hükümlülerin başka yerlere nakil edilmesinden ötürü yine aynı yıl Mart ayında çıkabildi.

Şubat sayısında birçok yazı, şiir, öykü, atasözü, mizah yazısı, eleştiri bulunuyordu. En iyi şiirlerin Dobrijotev'e ait olduğu, en çok okunanlarınsa mizah yazıları olduğu belirtiliyordu.

1943 yılının ikinci yarısında Sofya cezaevindeki, siyasi hükümlülerin kollektifi geliştikçe topluluk da sürekli güçleniyordu. Olayların fırtınalı gelişmesi sürerken iç ve uluslararası siyasi duruma ilişkin dü-

zonli ve ivedi bilgi ve haber kaynağına gereksinim duyuluyordu. Böylece *Enformasyon Bülteni* çıkarılması kaçınılmaz oldu. İlk sayısı 1943 Eylülünde Parti yöneticilerinin girişimleriyle çıktı. Bu dergide Spaz Golmpodinov, Pençe Rotkovski, Yono Mitev, Bonço Belenski, Doço Dobrov ve diğerlerinin yazıları bulunuyordu. Bülten, kopya kâğıdı kullanılarak her gün birkaç sayı birden çıkarılıyordu. Derginin haberleri, dışarıdan gizli olarak gelen bilgi ve dergilere göre hazırlanıyordu. Haberler, *«Bizdeki parti eyleminin gelişmesi»*, *«Yönetici çevrelerdeki bunalım»*, *«Kızıl ordunun zaferleri»* gibi başlıklarla yayınlanıyordu. Sırası geldikçe haberlerle birlikte önemli olayların kısaca yorumları da yapılıyordu. Dergi iki, dört ya da daha çok sayfadan oluşuyordu. Okunduktan sonra yöneticilerin eline geçmemesi için yok edilirdi.

1943 sonbaharında Sofya cezaevindeki parti yöneticilerinin kararıyla *Zatvorniçeski List (Cezaevi Yaprağı)* çıkmaya başladı. Bu gazeteye yazı yazanlar, Gero Grozev, Stoyan Neşev, Penço Radkovski, Stoyu Gençlev'ti. Gazeteye yazılarıyla katılan siyasi hükümlüler arasında, Spos Gospodinov, Yono Mitov, Angel Vagestayn, Bonço Blenski de vardı. Gazetenin mizanpaj ve resimlenmesi işini Stoyan Tsvetanov yapıyor, yazişlerini de Bonço Belenski ve Doço Dobrev yürütüyorlardı. 1944 yılının Şubat ayından sonra hükümlülerin çoğu İslimneye nakledildiklerinden, gazete bu kez orada çıkmaya devam etti. Bir ara ortaya çıkacak korkusuyla yayına uzun süre ara verildi. Temmuz sayısı *Naş Jivot (Yaşantımız)* başlığıyla yalnız bir sayı olarak yayınlandı.

Sofya'dan İslimne cezaevine nakledilen siyasi hükümlüler, *Enformasyon Bültenini* çıkarmaya devam ettiler. Son sayısı 8 Eylül 1944'de çıktı, ancak öğleden sonra herkes özgürlüğe kavuştuğu için dağıtılamadı.

Plevne cezaevinde 1943 Temmuzunda Georgi Bakalov'un ölümünün 5 yıldönümüyle ilgili olarak *Literaturen Sbornik (Edebiyat Derlemesi)* nin ikinci sayısı çıkarıldı. (Bunun ilk sayısının ne zaman çıkarıldığı saptanamamıştır.) Çini mürekkebiyle aralıklı yazılan bu derlemede, İvan Vandov, Aleksandır Kirkov ve H. Hrelkov'un yazıları vardı; ayrıca başka dergide Lıçesar Avramov'un, Ukrayna partizan müfrezesiyle ilgili bir de ilginç öyküsü bulunuyordu.

Varna cezaevindeki siyasi hükümlülerse *Kollektiven Glas (Kollektif Ses)* gazetesini çıkarıyorlar, bunun düzeltmelerini Resen Olyanov yapıyor ve Nikola Nedyalkov, Hriste Diamandieve, İvan Tcvetkov, Naçe Aleksiev, İvan Mangov ve diğerlerinin yazıları yayınlanıyordu. Gazetenin mizanpaj işleriyle Naço Aleksiev ve Dimço Petkov uğraşıyorlar ve peryodik olarak ayda iki kez dört beş adet çıkarıyorlardı.

1942 yılının sonuna doğru, Varna cezaevindeki edebiyat derneği, *Plamık (Alev)* dergisini çıkarmaya başladı; ilk sayısı 1943'de çıktı. Bu dernekte yazı işlerini Hristo Diamandiev, Boris Krumov, İvan İsvetkov, Nikolay Daskalov, Dimıtır Mitev, Minço Kürkçüev, İvan Mangov ve diğerleri yürütüyorlardı. Dergi dört sayı kadar çıktı. Fakat sonuncusu yok edildiğinden elde hiçbir örnek yoktur.

Varna cezaevindeki edebiyat derneği yine ocak ayında V.İ. Lenin, Roza Lüxemburg Karl Liebknecht'in yaşam ve devrimci eylemlerini anlatan *Literaturan Sbornik (Edebiyat Derlemesi)* çıkardılar. Böyle bir derleme ertesi yıl da çıktı. Arşivlerde saklanan Mayıs 1944 tarihli sayısında «*Demir Parmaklıklarda Aşk*» adlı bir öykü, Bodanov'tan (takma ad) «*Erken ölen*» adlı bir şiir, İvan Vilçov'tan «*Korku saçan gece,*» Osten imzasıyla özel mizah başlığı ve başka yazılar bulunmaktadır. Şubat 1944'te *Kızıl Ordu* özel sayısı çıkarıldı. Sovyet Ordusunun 28. yıldönümü kutlandı. Bu özel sayıda, «*Zafer Kazananlar*» adlı bir şiir, «*Kızıl Ordunun 26 Yılı*» adlı bir yazı, «*Kızıl Ordu ve Tutsaklar*», «*Kızıl Ordu ve Partinin Eylemi*», «*Gençlik ve Kızıl Ordu*», «*Stalingrad Destanı*» ve «*Bir Yılın Zafer Marşı*» yazıları bulunuyordu. Aralık 1942'den başlayarak *Mlad Korespondent (Genç Muhabir)* dergisi çıkmaya başladı. Dergi Rusen Olyanov'un düzeltmeleri ve *Kollektif Ses* yazı kurulunun yardımıyla ayakta duruyordu. Konuları özellikle bilgi verme niteliktedi. Bu dergide yazı yazan genç siyasi hükümlüler edebiyat alanında başarı ve tecrübe kazandılar. Varna cezaevindeki parti yöneticileri enformasyon bülteni olarak *Naş İstoçnik (Kaynağımız)*ı çıkarmaya başladılar. Bunun işlevi siyasi hükümlülere yurtiçi ve uluslararası olayları aktarmaktı. 23 Marttan 14 Temmuz 1944'e dek 17 sayı çıkarabildiler.

Kırcalı cezaevindeki siyasi hükümlüler *Nalin (Nalın)* gazetesini çıkarıyorlardı. Bunun ilk sayısı 7.11.1943 tarihinde çıktı; düzeltmeleriyle Parti yöneticilerinden iki kişi uğraşıyordu: Simeon Petrov ve Boris Derebeyev. Diğer belli başlı yazarları: Datkov Bodurov, Stoyo Boev, Kurti Vilçev, Dimitır Gogov, Hristo Gaberov, Vasiliy Muratidis idi. Gazete tastamam 11 sayı çıktı. Son sayısı 11.8.1944 tarihlidir.

Vidin cezaevindeki siyasi hükümlüler 1943-1944 yıllarında *Uznik* adlı bir gazete çıkarıyorlardı. Bu gazeteyi Toma Rogojinov derleyip düzeltirken, 1943 yılı başında Parti yöneticilerinin kararıyla yazı kuruluna, Velko Palin, Mladen Sirenyakov ve Velke Semkov katıldılar. Resimleme ve mizanpaj işlerini Hristo Georgiev (öğretmen), yazma işleriniyse Petko İvanov yapıyordu. Yer verilen karikatürlerin çoğu Boyan Çonoz'undu. Cezaevi düzeninin sertleşmesi ve bu işin ortaya çık-

masından kaçınılarak, 1944 ilkbaharında bu çok sevilen gazetenin yayınına son verildi.

1943-1944 yıllarında bir başka cezaevinde, İslimne askeri cezaevinde *Veriga (Zincir)* gazetesi çıkıyordu. Gazete 8 sayfalık ve kitap boyutlarındaydı; kapağında oldukça iyi çizilmiş beş köşeli yıldız ve parçalanmış zincirlerin resimleri vardı. Bu gazeteye Asen Zahariev, Dimıtır Jelev ve diğer hükümlüler yazı yazıyordu. Birkaç sayısı Tsoço Petrov tarafından çıkarıldı, aynı zamanda onun yöneticiliğinde *Şturm (Atılım)* edebiyat dergisi de yayınlandı. Ancak üç sayı kadar çıkabildi.

Eskizağra cezaevindeki siyasi hükümlüler *Kollektivea Vola (Kollektif irade)* gazetesini çıkarıyorlardı. Gazetenin yöneticisi Nikola Daskalovdu.

1943 yılı başında Vraca cezaevinde de Parti yöneticilerinin kararıyla *Enformasyon Bülteni* dergisi çıkarılıyordu. Yöneticiliğini Vesko Todorov yaptı. Bu dergi 9 Eylül 1944 yılına kadar devam etti.

Siyasi hükümlülerin basını sol sekterliğin etkisinden uzak kalamazdı. 1935 yılının ortasına doğru (bazı cezaevlerinde de 1935 sonuna doğru) bu yayınların sayfalarına sekter bir tavır ve sol sapma egemendi. Yeni Parti programı kabul edilince, bu, siyasi hükümlülerin basınına hemen yansıdı. Yazılan yazılarda sol sapma ve sekter tavır açıkça kınanıyor, yeni programın içeriği açıklanıyordu. Plevne'de Şubat 1936'da çıkan *Zatvorniçeska borba (Cezaevi mücadelesi)* gazetesi birinci sayısındaki başyazıda, sol sekterlikle ilgilerini kestiklerini, yeni politik çizgiyi, eğitsel ve kültürel çalışmalarının kaynağı olan yeni programı kabullendiklerini bildiriyordu. Mart 1936'da çıkan «*Yeni Parti Programı*» başlıklı başyazıda Parti tarafından yapılan yanlışlıklar sıralanırken, gazetenin daha önce yürüttüğü sekter tavır kınanıyordu. Öteki cezaevlerindeki siyasi hükümlülerin gazetelerinde de ideolojik eğitsel işleyiş yeni programa göre geliştirilmeye başlandı.

Siyasi hükümlülülerin basını sürekli olarak partinin çizgisini ve ilkelerini, önemli parti belgelerini açıklıyor, Komünist Enternasyonalin 7. kongresi ve BKP MK'nın genişletilmiş 5. ve 6. Plenum kararlarıyla ilgili haberler veriyordu. Yeni Parti programının ilkelerini destekliyen birçok yazı çıktı. Direniş yıllarda Vatan Cephesi kurulmuş, silahlı mücadeleye ilişkin Parti görüşlerini yansıtma görevini üstlenmişti. Siyasi hükümlülerin basını, BKP'nin taktikleri ve siyasi çizgisindeki değişiklikleri yansıtıyor, sürekli olarak Parti çıkarlarının ve ilkelerinin savunulmasında izlenecek mücadele biçimini ve hükümlülerin aynı saflarda birleşmeleri ve örgütlenmeleri için neler yapılması gerektiğini açıklı-

yordu: Siyasi hükümlüler kollektifi nasıl bir örgüttür? Niteliği ve görevleri nelerdir? Bu sorunlara yalnız tek bir yazıyla değil, birçok yazıyla yanıt veriyordu. Sofya cezaevi siyasi hükümlülerinin yayın organı *Kollektif* gazetesi 1936'da kollektifin niteliğine ilişkin bir tartışma açtı. Buna ilişkin çeşitli yazılar yazıldı, değişik görüşler ileri sürüldü, en sonunda da gazete kendi görüşünü ortaya koydu. Cezaevi komiteleri, gençlik örgütleri ve diğer örgütlerin nitelikleri ve amaçları da böylelikle açıklık kazanmış oluyordu.

Siyasi hükümlü partililer, siyasi hükümlüler basınının sayfalarında Bulgar faşizminin sınıfsal niteliğini, çizgilerini ve özelliklerini gözler önüne sermek için vargüçleriyle yazılar yazıyorlardı.

Gizli olarak çıkan siyasi hükümlülerin yayınları cezaevlerinde «*yaşamaya*» terkedilmiş tutsak, devrimci militanların acıklı durumlarını ve cezaevi düzenini bütün çıplaklığıyla ortaya seriyordu. Hemen her sayısında hükümlülerin ağır yaşam koşulları, cezaevi yöneticileri tarafından yemeklerinin çalınıp çırpılması, yapılan tahrikler, atılan dayaklar, verilen cezalar ve keyfi uygulamalara ilişkin kısa yazı ve haberlere yer veriliyordu Kendilerine yapılanlara içerleyen siyasi hükümlülerin basını bu «*keyfi*» hareketlere karşı cezaevi düzeninin iyileştirilmesi için hükümlüler kitlesini örgütlenmeye ve mücadeleye çağırıyordu. Yayınlarda idam cezalarına ve darağaçlarına karşı daha yürekli ve ateşli bir mücadele öneriliyordu. Kasım 1934'te Sofya cezaevinde çıkan *Cezaevi Mücadelesi* gazetesinin bir sayısında, «*Kahrolsun Darağaçları*» başlıklı özel bir yazıda burjuvazinin kanlı siyaseti yenilirken faşist cellatların beş siyasi hükümlüyü daha idam etmeye hazırlandıkları bildiriliyordu. Yazı şöyle bitiyordu:

«Arkadaşlar, haydi protestocu mücadeleye!
Kahrolsun darağaçları ve idam cezaları!
Cellatlara halk mahkemesi isteriz!...

Siyasi hükümlülerin gizli olarak çıkardıkları yayınlarda düzenli olarak hükümlülerin yaşamı ve eylemleri yansıtılıyor, yapılan eylemler değerlendiriliyor, birtakım sonuçlar çıkarılarak bunlara göre yeni görev bölüşümü yapılıyordu. Hemen bütün gazetelerde «*Yaşantımız*» ve «*Kollektiflerden*» başlıklı yazılar yer alıyor, genel kollektif yaşamın çeşitli sorunlarına değiniliyordu. Sık sık «*Diğer cezaevlerinden*» başlığı altında, çeşitli cezaevlerindeki hükümlülerin durumlarını ve yaşamlarını anlatan yazılara rastlanıyordu.

Siyasi hükümlülerin yayınları cezaevindekiler üzerinde gerçekten

büyük etki bırakıyor, eğitsel rol oynuyordu. İyi hareketler teşvik edildiği gibi aynı zamanda yapılan yanlışlıklar ve birtakım kusurlar da eleştiriliyordu. Karekter bozukluğu, kurnazlıklar, işten kaçmalar, kaygısızlık, tembellik, zenginlik, kötü arkadaşlık ilişkileri, kollektifteki disiplinsizlik gibi yanlışlarla resim ve mizah yazıları aracılığıyla alay ediliyordu. Örneğin, Sofya cezaevindeki siyasi hükümlülerin organı olan *Kollektifin* 15.8.1936 tarihli 9. sayısında 4 eleştiri yazısı vardı: «*Azlaf çok iş*», «*Adi yanlışlık*», «*Tehlikeli yara*» ve genel olarak yanlışları eleştiren «*Genel Kültür*».

1936'da, Sofya merkez cezaevinde, özel olarak hükümlülerin yaşamlarını yansıtan içinde bulundukları koşullarla alay eden, *Ogledale (Ayna)* gazetesi çıkarılmaya başlandı. *Kollektif* gazetesi: «*Bizim karmakarışık yaşamımızı 'Ayna' tam olarak yansıtacak. Karmakarışıklık, geşveklik, düzensizlik kendini salıp koyvermenin ne olduğunu gösterecek. Bundan kimse gocunmasın. Eğer kulaklarını tıkayıverirlerse, yüzleri eşek derisi gibi kalın, yumrukları balyoz gibi ağır olup, gözleri felfecir okursa 'Ayna' bize bu gibi kötü alışkanlıkları gösterip iyi yönlerimizi geliştirmeyi öğretecek...*» 1935-1936 arası Varna cezaevindeki siyasi hükümlüler tarafından çıkarılan *Kollektif* de *Ayna* için özel başlık ayırarak, «*Ayna*» *hükümlülerin yaşamlarında ve eylemlerindeki kusurları, kötü arkadaşlık ilişkilerini eleştirir,*» diyordu.

Plevne cezaevindeki sınıf bilincine varmış hükümlülerin organı *Cezaevi* Gazetesi de hükümlülerin yaşamını, eylemlerini etraflıca yansıtmaya daha çok yer ayırıyor; Temmuz 1936'daki sayısında «*Yaşam ve Eylem*» başlığı yerine «*Parmaklıklar Arkasında Yaşam*» adlı yeni bir başlık açıyordu. Bu başlık altında, o güne dek siyasi hükümlülerce yapılan eylemler, önemli haberler yayınlanıyordu. Fakat onların zengin kültür ve eğitim çalışmaları yansıtılamadı. *Cezaevi Gazetesi* faşizmin tutsak ettiği militanların yaşamını tümüyle yansıtamadığından, bu eksiklik yavaş yavaş kendisini gösterdi.

Gizli olarak çıkan siyasi hükümlü basını, kollektiflerde özlemleri ve amaçları aynı olan insanların dostluk ilişkilerinin pekiştirmeye çalışıyordu.

Kollektif sesi (Varna cezaevi), *Nalın* gazetesi (Kırcalı cezaevi) ve diğerleri 1942-1944 döneminde birçok yazı, öykü, şiir, karikatür ve başka yazılar yayınlıyarak yapılan yanlışlıkları düzeltip gerçekleri yansıtılmasına çalışılıyorlardı.

Siyasi hükümlü basını, tutsakların kişiliklerini geliştirmelerinde büyük rol oynuyordu. Yayınlarda sürekli olarak ulusumuzun geçmişteki kahramanlık olaylarından ve bunun gibi diğer ülkelerdeki emekçi-

lerin devrimci eylemlerinden örnekler veren yazılar çıkıyordu. Siyasi hükümlü yazıları, devrimci militanların yiğitlik ve kahramanlıklarını tanıtıyordu, örnek olarak partilileri ve komsomolaları gösteriyordu. 1.9.1936 tarihinde *Kollektif Gazetesi* (Sofya cezaevi) onuncu sayısında özel olarak Hristo Traykov'un yiğitlik ve kahramanlığını öven bir sayfa yayınladı.

Sol sekterlik ortadan kaldırıldıktan sonra siyasi hükümlü basını Georgi Dimitrov'un Leipzig duruşmasındaki kahramanca hareketini örnek gösterip yaygınlaştırdığı gibi, sınıf düşmanıyla mücadelede siyasi hükümlüleri fedakar, dayanıklı olmaya çağırıyordu.

Gizli yayınlar, militanların Marksizm-Leninizm bilgisini oldukça arttırıyor ve sayfalarında sistemli ve örgütlenmiş Marksist-Leninist kültürün öğrenilmesinin gerekliliği vurgulanıyordu. Çıkan yazılarda önemli kuramsal sorunlara ilişkin teorik tartışmalar açılıyor, bunlara katılanlar hararetle birtakım sorunları tartışıyorlardı. Okurlar arasında en büyük ilgiyi *Cezaevi Gazetesi* (Plevne cezaevinde), *«Çeşitli konular»* başlığıyla çıkan yazısıyla topladı. Bu yazıda siyasi hükümlüleri en çok ilgilendiren sorunlara değiniliyor, çözümler öneriliyordu. Tartışmalarda çeşitli fikir ve görüşlere yer veriliyor, en sonunda da gazete, tartışılan sorunlara ilişkin kendi görüşünü ortaya koyuyordu. Bu gazetenin 8-9 sayılarında şu sorunlar tartışma ve inceleme konusu olmuştu: 1. Kapitalist toplumda kooperatif, sınıfsal mücadeleyi hızlandırır mı yoksa yavaşlatır mı? Ve bu devrimci bir örgüt müdür? 2. Bir savaş patlak verdiğinde küçük ülkelerde ve büyük emperyalist devletlerdeki komünistlerin durumu ne olur, onların durumunda bir ayrıcalık olur mu? 3. Fraksiyon mücadelesi nedir? 4. Özgürlükten sonra Bulgaristan hangi bloktandı, kapitalist miydi yoksa yarı sömürge miydi?

Buna benzer yazıları 1944 yılı İslimne cezaevinde çıkan *Naş Jivot (Yaşamımız)* gazetesinin sayılarında da görmekteyiz. *«Sorular ve cevaplar»* başlıklı bir de özel köşe ayrılmıştı ve şu sorulara yer veriliyordu: 1. V. İ. Lenin'in, *«Liberal burjuvazinin tecrit edilmesi için demokratik devrimde sosyal demokrasinin iki taktiği»* direktifinden ne anlamalıyız? 2. V. İ. Lenin Niçin *«Nisan tezleri»*nde devrimin barışçı yoldan gelişmesini gösteriyor? Ve buna benzer daha başka sorular..

Ortaya atılan sorunlar tam ve geniş kapsamlı olarak yanıtlanmaya çalışılıyordu. Hiç kuşkusuz bu, siyasi hükümlülere Marksist-Leninist öğretiyi verebilmenin çok ilginç bir yöntemiydi. Aynı zamanda Marksist-Leninist öğretinin verilişinde ve örgütlenmede yapılan kusurlar, yetersizlikler eleştirilebiliyordu.

Siyasi hükümlülerin yayınlarında ajan provakatörlerin ne olduklarını sergileniyor, tüm kirli işleri anlatılıyor ve doğru yolun ne olduğu her seferinde bir kez daha açıklanıyordu. Siyasi hükümlü şair Hristo Kırpaçev *Kollektif* gaşetesinin (Varne) 1/6/1935 sayısında yazdığı bir şiirinde hainlerin içyüzlerini ortaya seriyordu.

Şanlı devrimci geleneklerine bağlı Bulgar Komünist Partisi, duruma hâkim olarak Sovyetler Birliği'nin savunduğu dünya barışının güçlenmesi için de yeni savaşı körükleyen güçlere karşı durmadan savaşıyordu. Bu ilke çerçevesinde hareket eden komünist siyasi hükümlüler, yayınlarında sürekli olarak Bulgar burjuvazisinin savaş siyasetini açığa vuruyorlardı.

Cezaevi Mücadelesi gazetesi etkin biçimde anti-militarist eylemi vurgulamaktaydı. 27 Temmuz 1935 tarihli onuncu sayısında «*Savaş ve Biz Hükümlüler*» başlıklı yazısıyla adi suçluları da ülkeyi Sovyet Rusya'ya karşı soygunculuk savaşına sokma hazırlığı yapanlara karşı 1 Ağustosta protestoya çağırıyordu. Sofya cezaevindeki siyasi hükümlüler kısa süre sonra 7 Kasım yıldönümünde yayınlanan bildiride Bulgar faşistlerinin ülkeyi yeniden sovyetlere karşı ve emperyalist bir savaşa sürüklemeye hazırlandıklarını bildiriyor ve Bulgar burjuvazisinin yoldaşlardan yararlanmaya çalıştığını, kendi soyguncu siyasetini yürütebilmek için devrimci eylemi bozguna uğratıp emekçileri yabancıların emperyalist emelerine alet etmek ve Sovyetlere karşı savaşa sokarak kırdırmak istediğini söylüyorlardı.

Cezaevi Mücadelesi gazetesi (Plevne Cezaevi) 1.3.1935 tarihli 8. sayısında «*Savaşa ve faşizme karşı kampanya*» açarak ülkenin Sovyetlere karşı savaşa sokulması için yapılan hazırlıklar ve emekçilerin buna karşı sürdüğü mücadeleye ilişkin hazırlıklar ve emekçilerin Savaş zamanında komünistlerin durumuna ilişkin sorunlar da yanıtlanmaktaydı. *Cezaevi Mücadelesi* gazetesinin Temmuz 1936 tarihli sayısında «*Savaş, dünyayı korkutmaya devam ediyor*» başlıklı bir yazı çıkmış ve faşist Almanya, Japonya ve İtalya'nın dünyada başlıca savaş kundakçıları oldukları açıklanmıştı. Faşizm ve savaşın eşanlamlı barış ve insanlığın en kinci düşmanı olduğu belirtiliyordu. Aynı gazetede yayınlanan «*Emperyalistler savaşa nasıl hazırlanıyorlar?*» başlıklı bir yazıda, 1932-1935 döneminde Almanya, İtalya ve İngiltere'nin askeri bütçeleri inceleniyor, yeni emperyalist savaş hazırlıklarına karşı ulusların barışı korumaları için yaptıkları mücadeleler anlatılıyordu. Sürekli olarak anti-militarist çizgide yürüyen gazete 1936 yılı 5. sayısında «*Savaş kaçınılmaz mıdır?*» başlıklı bir yazı yayınladı. Bu yazıda Prof. Genev'un, «*Savaş bir toplumsal olay olup kaçınıl-*

mazdır,» dediği temelsiz kuramlar çürütülüyordu: *«Konunun derinlemesine inilerek yapılan analiz de gösteriyor ki, emekçiler imha savaşlarının kışkırtılmasıyla hiç ilgilenmiyor ve ona karşı mücadele veriyorlar. Demek ki, savaşlar kaçınılmaz değildir.»*

SSCB'nin yeni komünist toplumu kurmasındaki büyük başarı, her siyasi hükümlü için kazanılacak zafere ilişkin inanç, umut ve güvence kaynağıydı. Burjuvazinin propagandalarına, yayınlarına ve sıkı sansürüne karşın, Sovyetler Birliği'nin başarı ve zaferlerine ilişkin gerçekler, cezaevlerinin kalın duvarlarını delip, karanlık ve nemli hücrelere kadar girebiliyordu. Siyasi hükümlü basınının bu konuda yaptığı hizmet büyük ve değer biçilemeyecek niteliktedir. Hemen her gazete özel olarak, *«SSCB'den»* ya da *«Sovyet sayfası»* başlığı altında yazılar yayınlayarak Sovyet insanlarının sosyalist toplumu kurmalarındaki başarılarına ilişkin bilgi veriyordu. Örneğin, *Kollektif* gazetesinde Kasım 1935'de şu yazılara yer verilmişti. *«Sosyalizmi kurma yolunda»*, Ekim devriminin 18. yıldönümüne ayrılan bu yazıda SSCB'nin yeni toplum kurmasında ki başarıları anlatılıyordu. Başka bir yazıdaysa, *«Sovyetler Birliği'nde kadın»* başlığı altında kadınların kurtuluşu ve eşit haklara sahip oluşu açıklanmaktaydı. Sovyet tiyatrosunun başarılı oyunları, zavod (büyük sanayi kurumu) hakkında yazılara da yer veriliyordu. Ve son olarak Sovyet gençliğinin sosyalizmin kuruluşundaki görevlerine ilişkin büyük bir yazı vardı.

Cezaevi Mücadelesi gazetesi (Plevne cezaevi) Nisan 1936 tarihli altıncı sayısında SBKP'nin 17.kongre kararları ve eylemi hakkında özel haberlere yer vermişti. 1 Mayıs 1935'de çıkan sekizinci sayısında ise *«Sovyetler Birliği'nde 1 Mayıs»* başlıklı bir yazı bulunuyordu.

Nalin gazetesi, (Kırcalı Cezaevi) 23.5.1944 tarihli altıncı sayısında şu yazılara yer ayırmıştı: *«Kızıl ordu»*, *«Kızıl muhafız kıtası ve Rusya'da sınıf savaşı»*. Sekizinci sayıda *«Sovyetler Birliği'nde 1 Mayıs»*, dokuzuncu sayıda *«Sovyetler Birliği'nde»* özel başlığı altında Sovyetler Birliği'ndeki kollektifçiliğe ilişkin bilgiler veriliyordu. Onuncu sayıda (Temmuz 1944) aynı başlık altında Sovyetler Birliği'ndeki gençliğe ilişkin bir yazı vardı. Onbirinci sayısında da (Ağustos 1944) *«Rusya'da devrimden önce ve sonra kültür yaşamı»* yazısı bulunuyordu.

Siyasi hükümlülerin biraz büyük boyda çıkan gazetelerinde bir de *«Edebiyat sayfası»* vardı; burada siyasi hükümlüler tarafından yazılan en güzel öyküler, şiirler yer alıyordu. Bizim bir çok usta yazar ve şairimiz ilk adımlarını bu sayfalarda attılar.

Yayınlarda düzenli olarak, ülke içindeki ve dışındaki işçi eylem-

leri ve komünizmin başarıları bildiriliyor, zafere olan sarsılmaz inanç pekiştiriliyordu. Gizli olarak çıkarılan siyasi hükümlü gazetesi okurlarına cezaevinin dışında geçici olarak bozguna uğratılan bazı eylemler, gizli örgütlerin ortaya çıkışı, tutuklanmalar, duruşmalar, anti-faşist halk cephesinin kurulması ve ülkedeki partizan eylemlerinin başarıları hakkında haber veriyordu. Gazete sayfalarında önemli uluslararası olaylara düzenli bir biçimde yer verilmekteydi. Yazıların konularından ve haberlerinden anlaşılıyor ki, faşist cellatlar siyasi hükümlüleri dış dünyadan büsbütün koparmayı başaramamışlardır.

Cezaevlerindeki parti yöneticileri yazıları yakından izliyorlardı. Yazılara ilişkin eleştirilerde olumlu ve zayıf yanlar sergileniyordu. Parti örgütlerinin, siyasi hükümlülerin yayınlardaki yazılarını iyi hale sokmak için ileri sürdüğü önlemler arasında, bir gazeteci ve edebiyatçı kadrosunun yetiştirilmesi de vardı. Örneğin, 1934 yaz aylarında Varna cezaevinde gazeteci kadrosu hazırlamak için bir kurs düzenlendi. 1936 yılında bu kursta 33 kişi ders görüyordu; 4 konu ele alınmış, 6 pratik derste gazetelere yazılan yazılar incelenmiştir. 1934 sonbaharında yine Varna cezaevinde haberleşme ve edebiyat derneği kuruldu. Bu dernek ertesi yıllarda da faaliyetini sürdürdü 1936 yılında ders görenlerin sayısı 60'ı buluyordu. Edebiyat derneğinin görevi, öykülere şiirlere, karikatürlere, mizah yazılarına bir uslup, bir estetik katmak, hükümlülerin yaşam ve eylemlerinin yönetimine ve örgütlenmesine yardım etmekti. Derneğin üyeleri proletarya sanatını benimsiyor, onun sınıf savaşındaki rolünü açıklıyorlardı. Yordan Lütibrodski'ni asılması dolayısıyla dernek, *Çerveni Zari (Kızıl Işıklar)* gazetesini özel sayı olarak çıkardı. 1935 yılının ilk yarısında dernek 21 şiir, 11 öyküyle cezaevinde çıkarılan periyodik yayınlara aktif olarak katıldı. 1934 yılında Plevne cezaevinde bir haberleşme grubu kuruldu. Parti örgütü bu işin önemini kavrayarak daha sonra kitle örgütü olan Cezaevi Muhabirini kurdu. Bu örgütte 7 yönetici olmak üzere 195 üye olup 1934 yılı boyunca üyeler tarafından 95 haber, 1 yazı, 80 edebiyat haberi hazırlandı ve 313 çeşitli yazı çevrildi. Siyasi hükümlü gazeteleri ve dergilerinin yzılması ve hazırlanmasında kalabalık bir ordu, yetenekli bir gazeteci ve yazar kitlesi çalışıyordu.

Parti örgütlerinin yöneticileri yalnız siyasi hükümlü basınının içeriği ve kadro sorunlarıyla değil, aynı zamanda gazetecilik tekniği, gazetenin zamanında basılması, gazetenin düzenli olarak çıkması gibi sorunlarla da uğraşıyorlardı. *Kollektif* gazetesinin (Varna Cezaevi) 1.1.1936 tarihli sayısında «*Bizim gazetecilik tekniğimiz*» başlıklı özel bir yazı yer alıyordu. Bu yazıdan anlaşıldığına göre basımcılar 2 grup

halinde, her biri belli yazıların basılmasından sorumlu olarak çalışıyorlardı. Siyasi hükümlü gazetelerinin sayfa sayısı 10, 15, 20 ve daha çok oluyordu. Siyasi hükümlülerin basım eyleminin bir özelliği de, baskı makinasının ve başka basın tekniğinin yardımı olmaksızın yapılmasıydı. Siyasi hükümlü gazeteleri ve dergileri, dış görünüşleri ve biçimleri açısından dışardakilerden çok farklıydı; ufak, sık ve okunaklı kitap harfleriyle ve elle yazılıyordu.

Gazetelerin ve dergilerin resimlerle donatılması, güzel sanatlardan örnekler verilmesi de unutulmuyordu. Bunlardan bazılarının ilk sayfaları oldukça ince, duyguyla ve özenerek hazırlanmış güzel yazılarla bezenirdi. Büyük kitap harfleriyle, bazen renkli olarak, gazetenin ya da derginin adı yazılıyordu. Neyin organı ve nerede yayınlandığı belirtiliyor, sayısı ve çıktığı gün ekleniyordu. Bazı durumlarda gazete mizanpajı oldukça mütevazi ve işaretsiz olarak yapılırdı; sayfalar bir ya da iki sütun olarak düzenlenirdi. Çoğu kez gizlilik gereği, takma ad, rumuzlar ve rakamlar kullanılırdı.

Peryodik gazete ve dergilerin yayınlanması kuşkusuz büyük başarıydı. Bu partili siyasi hükümlülerin gösterdiği yiğitliğin ve fedakârlığın gerçek bir göstergesiydi. Siyasi hükümlü basını büyük bir seferberlik ilan etmiş, eğitici rol oynamıştı. Devrimci miltanların güçlerini birleştiriyor ve zafere ulaşmak için onlara cesaret ve sarsılmaz bir inanç veriyordu.

8. SİYASİ HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİ DÜZENİNİ GEVŞETMEK VE KOŞULSUZ GENEL AF ÇIKARMAK İÇİN MÜCADELELERİ

Sınıf düşmanlarıyla yıllarca süren mücadelede çelişkileşen tutsak devrimci militanlar, talihlerine küserek el bağlayıp durmadıkları gibi, faşist cellatların önünde diz çöküp boyun da eğmediler. Haklarını savunmak için kahramanca savaştılar.

Siyasi hükümlüler Parti örgütlerinin öncülüğünde, korkunç cezaevi düzenini değiştirmek için doğrudan mücadele etmeye başladılar. Mücadele biçimleri çok çeşitliydi. Çeşitli hükümet örgütlerine bildirge ve protestolar yollamakta, dış ülkelere ve ülkedeki demokratik emekçi basına olayların iç yüzünü ortaya çıkaran haberler yazmakta gittikçe ustalaşıyorlardı. Siyasi hükümlüler cezaevi yöneticilerine sözlü protestolarda bulunuyorlar, yemekleri yemiyorlar, kapıları ve duvarları yumruklıyorlardı. Düzenin son derece kötüleştiği dönemlerdeyse açlık grevi yapmayı uygun buluyorlardı. Sözün kısası, mücadele şu istekler adına oluyordu: Vahşi cezaların kaldırılması, düzenli olarak çamaşır

yıkma ve banyo yapma olanağı verilmesi, düzenli görüşme ve mektup alıp haberleşme sağlanması, yemeklerin iyileştirilmesi, havalanma saatlerinin artırılması, tecritin kaldırılması koşulsuz genel affın çıkarılması ve daha başka istekler...

1927 yılında Pazarcık cezaevindeki hükümlülerin durumu çok kötüydü. Siyasi hükümlüler cezaevi yöneticilerine şikâyetlerini bildirdikleri halde, yöneticiler ciddiye alıp kulak asmadılar; bu durumda imza toplayıp müdüre başvurmaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Siyasi hükümlüler işe girişerek yemeğin miktarının çoğaltılıp kalitesinin iyileşmesi ve günde iki defa verilmesi için bir dilekçe yazdılar. Bütün siyasi hükümlüler dilekçe imzaladıkları halde, adi suçlular imzalamaktan çekiniyor, bunu tehlikeli bir iş olarak görüyor, durumları daha da kötüleşecek, dışarıda çalışmaya çıkamıyacaklar, görüşmeden yoksun bırakılacaklar diye korkuyorlardı. 100 kadar imza toplanıp dilekçe müdüre verildi. Müdür sert muhalefet gösterdi, ama hükümlülerin isteklerini göz önüne almak zorunda kaldı. Ertesi gün yemekler iyileşti. Pazarcık cezaevindeki eylemlerden ilki iyi sonuç vermişti. Siyasi hükümlüler adi suçluların sevgisini ve güvenini kazandılar. Diğer cezaevlerinde de buna benzer eylemler yapıldı.

1930 sonuyla 1931 başında Cumabala cezaevindeki siyasi hükümlülerin durumu da oldukça kötüydü. Müdür tarafından yapılan tehdit ve tahriklerin sonu bir türlü gelmiyordu. Hükümlüler buna karşı koymaya karar vererek ortaklaşa bir dilekçe yazdılar, imzalayıp savcıya verdiler. Dilekçenin bir kopyasını da *Eko (Yankı)* gazetesine yolladılar. Bu yazı 21.2.1931 tarihli 31. sayıda yayınlandı. Dilekçede şöyle yazıyordu:

«Savcı efendi,

Yeni Müdürümüz İvan İvançev gelmeden önce cezaevi yöneticilerinden hiç bir şikayetimiz yoktu. O göreve başlamadan önce siyasi hükümlüleri açıktan açığa, küstahça tahrik eden de yoktu. Bu güne dek durumumuz bu denli acıklı, yaşamamız böylesine tehlikede değildi.

Yeni müdürün eline sanki vahşice hırpalanmaya, tepelenmeye bırakılmışız. Geldiğinden bugüne kadar bütün davranışları bunu kanıtlamaktadır. Bunun için onun bir provaktör olmadığını söyleyemiyeceğiz.

Cezaevine gelir gelmez yanımıza gelerek birçok tehdit savurdu. Hasköy cezaevinde siyasi hükümlülerin köprücük kemiklerini kırdığını ve burada da kıracağını söyledi. Böbürlenerek kendini, 'burjuvazinin silahı' bizi de 'taban' olarak nitelendirdi. Aynı zamanda sözleri ara-

sında, 'Ben burjuvazinin çıkarlarını savunuyorum, sizse proteryanın, kollar sıvandı, bunu iyi bilin, dedi.

Bu duvarlar arasında tek haberleşme aracımız mektuplarımız, onlara da amansızca sansür uyguladığı gibi, bu sansürle bizi tehdit etmeye kalktı... Bizi kurşuna dizeceğini söylüyor, muhafızlara, 'Vurun! Her şey benden sorulur,' diyor.

Bütün olanları yukarıda anlattığımız gibi size sunuyoruz. Ne yaparsanız yapın, bizi hayvan muamelesi görmekten kurtarın Sizden 16 siyasi hükümlülünün yaşamını güvence altına almak için önlem almanızı rica ederiz.

Provakatör Müdür İvan İvançev'in görevini kötüye kullanarak çizmeden yukarı çıktığı için sorumlu olarak cezalanmasını istiyoruz...

Yukarıda belirttiğimiz davranışlardan ötürü Müdür İvançev'in ileride buradaki sancak mahkemesi savcılığında sorgusunun yapılacağını umuyoruz.

Cumbala, 9.2.1931

Aşağıda imzaları bulunan siyasi hükümlüler, yukarıda anlatılanların gerçek olduğunu ve bu dilekçeye isteğimizle imza attığımızı bildiririz. B. Kemençeciev, A. Kolyanov, N. Toşev, M. Aleksiev, P. Georgiev, Vılçe Gancev, E. Filipev, S. Todarov, Y. Katranciev, Emil Dimov, Lalyü Şirkov S. Kovaçev, B. Çakırov, N. Sarıev.»

Siyasi hükümlüler tarihinde, 1931 Ekim'inde yapılan genel açlık grevi önemli yer alır. Bu grev Adalet Bakanlığının cezaevlerine dışardan yiyecek sokulmasını yasaklamasına karşı yapıldı. 1931 Yılında islimine cezaevinde küflenmiş acı siyah ekmek veriyorlardı. Hoşnutsuzluk günden güne artıyordu, mücadeleyi örgütleyip eyleme geçme ortamı oluşmuştu. Siyasi hükümlülerin girişimiyle açlık grevi başladı. Cezaevi yöneticileri kalan ekmekleri grev yapmayanlara veriyorlardı. 5.800 hükümlü birden grev yapınca cezaevi yöneticileri dize gelerek ekmeğin kalitesini yükselttiler.

İslimne cezaevindeki siyasi hükümlülerin bir de *«Kare-Kale nizamı»* derdi vardı, bunun kaldırılması için direnişe geçtiler. İslimne cezaevi yöneticileri Adalet Bakanlığının emriyle 50 m. uzunluk ve 20 m. genişlikte bir alana 1 metre eninde bir patika çizmişlerdi. Siyasi hükümlüler burada askerlerin ve gardiyanların gözetiminde gezintiye çıkarılırlar, ikişer kişilik sıralar halinde gezinirlerdi; çizilen yerden dışarı çıkmak yasaktı. Kim çıkarsa firar ediyor sayılarak vurulacaktı. Siyasi hükümlüler gezintiye çıkmayı reddettiler ve böylece altı ay dayandı-

lar; onlara adi suçlular da katıldı. Sonunda cezaevi yöneticileri kareyi kaldırmak zorunda kaldılar.

1934 yılında Plevne cezaevindeki siyasi hükümlüler çorbanın ve ekmeğin bozulması nedeniyle yaman bir mücadele verdiler. Plevneli siyasi hükümlüler, faşist teröre, daragaçlarına, toplu yargılanmalara, faşist teröre, darağaçlarına, toplu yargılanmalara karşı 31.12.1934'te Komintern tarafından örgütlenen bir açlık grevine başladılar. Açlık grevinden bir hafta önce Bulgaristan'daki işçilere ve emekçilere yolladıkları mektupta eyleme niçin katılacaklarını açıklıyorlardı: «*...İspanya, Bulgaristan ve başka yerlerdeki ak şiddet ve darağaçlarına karşı koyulan uluslararası eyleme en etkin biçimde katılmak için bir günlük açlık grevi yapmaya hazırlanıyoruz, ak şiddetin kurbanları olarak sizi de en etkin biçimde bu eyleme katılmaya çağırıyoruz...*»

1934'de Plevne cezaevindeki siyasi hükümlüler cezaevindeki kötü düzeni protesto etmek için 6 ay içinde 6 kez yemekleri almayıp geri çevirdiler: 1) 20 Haziran Çorbanın içine kavrulmuş soğan konmadığı için; 2) 29 Ağustos - Yemeğin kötü olduğu ve et hakkının azaltıldığı için; 3) 1 Ekim - Düzenli olarak çamaşır yıkatılmadığı ve banyo yaptırılmadığı için; 4) 15 Ekim Siyasi hükümlü İvan Stoyanov'un ölümü dolayısıyla; 5) 5 Aralık Bir emekçi adi suçlunun asılması dolayısıyla; 6) 2 Ağustos - Ekmeğin kalitesi bozuk olduğu için.

Cesur anti-faşistlerin idamları, tutsak bulunan devrimcilerin yaşamındaki en acıklı, en hüzünlü anlardı. Çok saygı duydukları savaş arkadaşlarından ayrılmak, kalplerinde hiçbir, acıyla karşılaştırılamayacak bir yara açıyordu. Öfke ve tiksinti doğuruyor, onları idam hükümlerinin infazına karşı azimli protestoya ve mücadeleye itiyordu.

Sofya Merkez Cezaevindeki hükümlüler arasında bir de Yarbay Miltenov vardı. Anti-faşist, cesur bir savaşçıydı. 1925 sonbaharında cellatlar onu idam ettiler. Yarbay Miltenov'un idam edilmesini protesto etmek için siyasi hükümlüler bir günlük açlık grevi ilan ederek karavanadaki yemekleri koridorlara döktüler, ekmekleri yerlere attılar. Bu yaptıklarına karşılık cezaevi yöneticileri onları zorla koğuşlara soktular, ama siyasi hükümlüleri yıldıramadılar; siyasi hükümlüler planlarını mutlaka uygulayacaklardı. Duvar telgrafı işlemeye başladı. Sinyal verilmişti. Nalınları kapan, korkunç biçimde kapılara vurmaya başladı, cezaevi gürültüden sarsılıyordu. Kapılar hepsini birden almıyordu, bazısı diz çökerek diğerleri ayakta, bazısı da sandalyeye çıkmış kapının üst tarafına nalınla vuruyordu. Bu eylem aynı zamanda tüm koğuşlarda sürdürülüyordu. Nalınların şarkısı çok güçlü, ürkütücü, aynı zamanda etkiliydi. Bu yürekli eyleme cevap olarak cezaevi

yöneticileri koğuş pencerelerine ateş etmeye başladılar. Bundan sonra da tüm siyasi hükümlüleri cezalandırma yolunu seçtiler. Bu eylemin örgütçüsü olan Petko Napetov'u ve yardımcılarını üçer ay hücre cezasına çarptırdılar; çıplak ranzada yalnız ekmek ve su verilecek, koridora çıkıp gezinmekten yoksun bırakılacaklardı.

Aleksandır Voykov'un idam cezası onaylandıktan sonra, Sofya Merkez Cezaevindeki siyasi hükümlüler İl Mahkeme Savcısına, Savaş Bakanlığına, Askeri Sıkıyönetim Mahkemesine, Yüksek Askeri Mahkemeye, Tüm Proletarya Birleşik Cephe Örgütlerine, ülkede ve yabancı ülkelerdeki tüm basına yazılı protesto mektupları yolladılar:

«Bakan efendi,

5 Haziranda Yüksek Askeri Mahkeme tarafından Sofya'nın Kumaritsa köyünden Aleksandır Voykov'un idam cezası onaylandı ve infaz edilmesi için emir verildi. Bu gencin 'biricik suçu' başka bir inanç sahibi olmasıdır. O, diğerleri gibi, binlerce insanın yaşamına mal olan katliamların, dar ağaçlarının, cezaevlerinin yolunda yürüyerek, işçi sınıfının ve emekçi halkın alın terini ve kanını emip, onları sefalete, açlığa, hastalık çamuruna batırıp, her yudumlarını kan ve terle ıslatmayı düşünmedi. Evet, o bizlerle ve Bulgaristan'daki ve diğer ülkelerdeki milyonlarla birlikte bambaşka düşünüyordu. Bunun için siz onu yargılayamazsınız. Proletaryanın çürümüş, boğazına kadar suç deryasına batmış kapitalist düzenden kendini kurtarıp özgürlüğe kavuşmak için yaptığı büyük mücadeleyi de mahkum edemezsiniz.

Emekçi Er Aleksandır Voykov'un idam hükmünü değiştiriniz. İşte istediğimiz budur Bu protestoya imza koyan biz siyasi hükümlüler, tüm işçi sınıfıyla birlikte yılmadan söylüyoruz ki, mücadelemizin amacı, daha iyi yaşam, daha fazla hak, daha çok özgürlük ve ekmektir. Tam özgürlük uğruna ne kadar çok kurban verirsek verelim, sınıfımız ve emekçi halkımız tükenmez bir kaynak ve bitmez bir güçtür.

Zafer bizimdir!

Kahrolsun cinayetler ve idam hükümleri!
Kahrolsun darağaçları!
15 Haziran 1935»

(Dilekçede 111 imza bulunmaktadır.)

Aleksandır Voykov'un savunulmasındaki mücadeleye Sofya cezaevindeki siyasi hükümlüler ve emekçi adi suçlu kadınlar da katıldılar; yolladıkları protestolar şöyleydi: *«Biz aşağıda imzaları bulunan kadın hükümlüler Er Aleksandır Voykov'u asmak için kurmak istediğiniz*

darağacından tiksiniyoruz. İşçi sınıfının kahraman militanlarına, kurmak istediğiniz darağaçlarına acaba ormanlarına ağaçları yetecek mi? Döktüğünüz kanları acaba meydanlar, caddeler ve ovalar alacak mı? Yeter! Darağaçlarına, idamlara son verin! Er Aleksandır Voykov'un idam hükmünü değiştirin!»

İdam hükümlerinin infazında ve başka olaylarda bütün siyasi hükümlüler aynı biçimde protesto gösterileri yapıyorlardı.

Mücadeleci ve parti tarafından proletarya enternasyonalizmine bağlı olarak yetiştirilen bu tutsak anti-faşistler yalnız kendi özel çıkarları için değil, diğer ülkelerdeki devrimcileri savunmak için de mücadele ediyorlardı. Dayanışma belirtisi olarak açlık grevi yapıyor, 1926 yılında grev yapan İngiliz maden işçilerine yardım topluyorlardı.

Siyasi hükümlülerin tüm cezaevlerinde verdikleri çetin mücadele koşulsuz genel af çıkarılması içindi. 9 Eylül 1944'e kadar boğaz boğaza mücadele sürdü.

1936 yılı Ekim ayında Eskizağra cezaevindeki siyasi hükümlüler, yakınlarına yazdıkları mektuplarda onlardan uluslararası, koşulsuz genel af mücadelesine katılmalarını istiyorlardı. Yazdıkları mektupta, *«Halkın ve bizim savunmamız için genel mücadeleye katılın. Dilekçe yollayın, kitle halinde imza toplayın, mektup yazın, telgraf çekin, Adalet Bakanlığının savcısına heyet yollayın. Bu toplama kamplarına karşı serbestçe cezaevi seçmek ve koşulsuz genel af çıkarılması için toplantılar düzenleyin.»* diyorlardı.

Bütün cezaevlerindeki siyasi hükümlüler hep koşulsuz genel af çıkarılması için mücadele ettiler. Bu amaçla Millet Meclisine ve hükümet organlarına birçok dilekçe yolladılar. 1929 Haziran'ı başında Sofya Merkez Cezaevinden her siyasi hükümlü ayrı ayrı 134 dilekçe yollayarak affın sınırlandırılmasını protesto etti; *«Birkaç yıldan beri, ülkenin her tarafında halkın en çok istediği şey, DGY'nin kaldırılması ve koşulsuz genel aftır. Halkın bu haykırışına ve bu isteğine şimdi sakat bir tasarıyla cevap veriliyor. Bu tasarı son derece sınırlı, baştan aşağı gülünç bir şeydir. Halkın isteği olan koşulsuz genel affa böyle yanıt veriliyor.»* Milletvekili Avram Stoyanov tasarının kıyameti koparan muhalefet kurbanlarına ve onların hısım akrabalarına, ülkedeki emekçi kitlelere, uluslararası proletaryaya ve dış ülkelerdeki aydın kamuoyuna karşı hayasızca bir meydan okuma olduğunu belirtiyordu. Çıkarılan af Sofya Merkez Cezaevindeki 141 siyasi hükümlü içinde yalnız 9 kişiyi kapsıyordu. Bu hareket Sgovorist hükümeti sarstı. Yalnız siyasi hükümlülerden değil, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerden de protestolar yağmaya başladı.

Af için mücadele yıllarca sürdü. 1936 yılının sonuna doğdu faşist diktatörlüğün çoktan beri yapmayı tasarladığı, siyasi hükümlüleri bir yerde toplama işi, İslimne cezaevinde uygulamaya konulmak istendi. Diğer cezaevlerindeki siyasi hükümlüler bu toplama kamplarına karşı direnişe geçtiler ve koşulsuz genel af çıkarılması için direndiler.

1935 Haziranında MK cezaevlerindeki Parti örgütlerine af için verilen dilekçeler sorununa ilk kez cevap verecek bazı açıklamalarda bulundu. Parti geniş kapsamlı siyasi af yanlısı olup, burjuvazinin siyasi hükümlüler arasına ikilik sokmak için verdiği bağışlamalara karşıydı.

1943 sonbaharında bazı cezaevlerindeki siyasi hükümlülerde düzenlenmiş birtakım dilekçeleri imzalayıp cezaevinden kurtulma isteği görüldü. Kuşkusuz bu, dilekçeyi imzalayana da, Partiye de hakaret ve ihanet gibi bir eylem gibi gözükmiyordu; sözün kısası bu işlem ne suya ne sabuna dokunacaktı. Bu eylemin hazırlığını yapanlar, hısım ve akrabalarının, işçi sınıfının ve onların özgürlüğü için mücadele edenlerin yükünü hafifleteceklerini sanıyorlardı. Fakat evdeki hesap çarşıya uymadı. Bu hesapla hareket eden siyasi hükümlüler, bu konuda MK'nın fikirlerini almadan dilekçeler konusunu partinin çizgisinde bir değişiklik olduğu ve böylece dilekçelerin verilmesinin şekle uygun olacağı biçiminde yorumlamışlardı. Merkez Komitesinin cevabını beklemeden aşağıda içeriği gösterilen dilekçeleri imzalamaya başlamışlardı:

«Şimdi Varna cezaevinde bulunan... tarafından imza edilmiştir. DGY'ye göre... yıl ağır hapis cezasına çarptırıldım.

Temiz vicdanla, gönüllü olarak herhangi bir kimsenin baskısı ve etkisinde kalmadan, sembolik olarak işbu dilekçeyi imza ettiğim andan itibaren Bulgar vatandaşı olarak ülkenin yasalarına uyacağım. Şimdiden sonra ülkede yasal olmayan, devlete karşı olan örgütlere katılmayacağıma söz veriyorum.

Cezaevinden çıktıktan sonra uslu, milletimi seven, bütün varlığımı ulusuma ve vatanıma adıyan bir Bulgar olacağım. Yukarıdaki kararı etraflıca ve enikonu düşündükten sonra aldım. Verdiğim sözü canla başla tutmaya çalışacağım.

Varna kasabası... 1944 Dilekçeyi veren:...»

Varna cezaevlerindeki siyasi hükümlülerin bu hareketi, Varna'daki BKP, sancak komitesi tarafından kınandı. Varna cezaevindeki siyasi hükümlüler, Parti genelgelerini, *Rabotniçeskо Delo* gazetesindeki raporları ve BKP sancak komitesinin mektuplarını inceledikten sonra yaptıkları yanlışlığın farkına vardılar. İlerde böyle bir yanlışlığa düş-

mümek ve kollektifteki dayanışmayı pekiştirmek için gerekli önlemleri aldılar.

1944 yılının yaz aylarında bazı cezaevlerinde (Kırcalı ve diğerleri) siyasi hükümlüler arasında af çıkacağına ilişkin söylentiler yeniden yayıldı. Hükümet tarafından istenmesi muhtemel olan dilekçe imzalanması sorunu hummalı şekilde yorumlanıyordu. Bununla ilgili olarak Kırcalı cezaevindeki siyasi hükümlüler gazetesi *Nalın* (sayı 11, Ağustos 1944) sayfalarında kolektifin yöneticileri tarafından yazılan, «*Beyanmameler Sorunu Üzerine Bizim Görüşümüz*» başlıklı yazı yayınlandı. Bu yazıda dilekçeler ve af sorunu üzerine birkaç değerlendirme hatırlatılarak siyasi hükümlülerin çok dikkatli olmaları, bir yanlışlık yapmaktan kaçınmaları, olayı sağduyuyla değerlendirmeleri ve aldatmacalara kapılmamaları söyleniyordu:

«*Hükümet tarafından çeşitli bayramlar dolayısıyla siyasi hükümlülerin affı koşulsuz olursa ona bir diyeceğimiz yoktur..., Siyasi hükümlü bunu yazılı dilekçe ya da sözlü olarak, ileride siyasi eylemden vazgeçeceğine ilişkin güvence ya da söz vermeden kabul etmelidir.*» Daha sonra şu sırada niçin dilekçe verilmeyeceği açıklanarak şöyle bitiyordu: «*Hangi siyasi hükümlü böyle dilekçeler imzalayarak intihar etmek ister, bu davranışını haklı göstermek için nasıl bir gerekçe gösterilebilir? Umarız ki böyle bir davranışta bulunan çıkmayacaktır...*

«*Zaman, bu zaman; dilekçe değil düşmana ölüm saçalım!*»

9. PRANGAYA VURULAN MİLİTANLARIN KAHRAMANLIKLARI

Faşistler tam 20 yıl ellerinden geleni ardlarına koymadılar, ne kıyametler kopardılar! Kovuşturdular, tutukladılar, İşkence yaptılar, kurşuna dizdiler, astılar, kestiler daha başka neler yapmadılar! Fakat devrimci militanların direncini ve inancını yok edemediler. Komünist siyasi hükümlüler sorgularda, duruşmalarda, kurşuna dizilirken, darağacında, ölüm anının en nazik dakikalarında bile sükunetle, şaşılacak kahramanlık ve fedakarlıklar gösterdiler. Bunlar ezilmiş, çile çekmiş halkını seven gerçek vatanseverlerdi. Birçoğu, kuduran düşman karşısında ölürken bile bir tek sır vermedi.

Savaşırken şehit düşen siyasi hükümlüler, komünizmin parlak geleceği, vatanlarının bağımsızlığı için savaşıp onun uğruna ölürken gurur duydular. Vatanımızın bağımsızlığı ve özgürlüğüyle ticaret yapan bir avuç hain ve satılmıştan nefret ediyorlardı. Onların can-ı

gönülden istedikleri, ülkeyi özgür, halkın da kendi kaderine egemen olmasını görmekti, bunun için dövüştüler, bunun için öldüler.

Bu uğurda ölmek hiçbirini tuttuğu yoldan pişmanlık duyarak döndüremiyor, umutsuzluğa düşüremiyordu. Bu militanların hepsi, 15.12. 1941 tarihinde Almanlar tarafından kurşuna dizilen *Humanite* gazetesi başyazarı Gabriel Peri'nin idamdan önce mektupta yazdığı gibi, *«Eğer yeniden hayata dönseydim, yine aynı yolu tutardım,»* diyebildiler.

Sorgu ve ortaçağ işkence'leri yapılırken komünistlerin davranışı mertliğin ve kahramanlığın gerçek örnekleriydi. Partinin ve halkın bu değerli sadık evlatları bir değil, on yüz ve binlerceydi.

Eskizağara Parti Sancak Komitesi sekreteri Atanas Gençev'in 1925 yılında işkence yapılırken sır vermemek için yemek çatalıyla karnını yarıp, kendi elleriyle barsaklarını koparması unutulamaz.

Sorgu sırasında korkunç işkence'lere rağmen partililer hiçbir şey itiraf etmediler, ağızlarından bir tek söz çıkmadı. 1925 yılında gerçek dayanıklılığı ve yiğitliği, halkımızın öğretmeni ve önderi Georgi Dimitrov'un en küçük kardeşi Todor Dimitrov gösterdi. Todor daha küçük yaşta devrimci kardeşlerinin ağır fakat kutsal olan militanca yolunu tutmuş, BKP saflarına katılarak bütün gücüyle bilinçli olarak onun yüce davasına kendini adamıştı. Sofya sancağında, Eylül Ayaklanması hazırlıklarında aktif görev aldı. Bozgundan sonra öldürülen antifaşistlerin ailelerine yardım toplama gibi önemli görevler yaptı. 4.4.1925 tarihinde polisin eline düştü, gece gündüz en korkunç ruhsal ve fiziksel işkence'leri yaptılar. Cesur komünist iyi dayandı, ağzından tek bir söz alamadılar. Tutuklandıktan birkaç gün sonra bir arkadaşıyla annesi Paraşekeva nineye yolladığı pusulada, *«Anneciğim, senin ve kıymetli Nakam için yaşamayı çok isterim fakat artık daha fazla dayanamayacağım, gücüm yok»* diye yazıyordu. Cesedi Aleksandır hastanesine yollandı, ayakkabılarından birinin içinde özenle yerleştirilmiş bir pusula bulduiar. *«Ölüyorum, fakat hiç bir şey açıklamadım,»* diye yazıyordu.

Faşistler 5.11.1931'de eşsiz parti militanı, enerjik, yılmaz ve cesur komünist BKP MK politibüro üyesi, örgüt işleri sorumlusu, Filibe'li tütün işçisi Hristo Koçev'in (Masko, Tinko) canına kıydılar. BKP MK sekreteri, politibüro üyesi Nikola Kufarciev'in (Şaşo) öldürülmesinden sonra, Sofya bölgesinde kitle halinde tutuklamalar başlamıştı. Bu tutuklular arasında Hristo Koçev de vardı. Emniyet amirliğinde anlatılamayacak işkence'ler yapılıyor, dayak atılıyor, fakat ağzından hiç-

bir şey alınamıyordu. Dayanıp gizli örgüt hakkında herhangi bir ifşaatta bulunmadı, fakat işkence'ler sonucu yaşamını kaybetti. Hristo Koçev ölmeden önce sigara kutusuna çiviyle, *«Değerli anneciğim ve sevgilim, sizi öpüyorum. Parti uğruna ölüyorum! Yaşasın Komünizm!»* yazmıştı. Ardından BKP MK haberleşme ve şifre işlerini yürüten tekniker Tsaço Nenov da aynı şekilde öldü.

1941-1944 yıllarından monarşi, faşist diktatörlük ve Hitler istilacılarına karşı direniş savaşlarında sorguya çekilen partililer yiğitlik, olağanüstü dayanıklılık gösterdiler. En dikkate değer örnek, ve devrimci Dimıtır Nikov'dur. 1911 yılında Sakakof'ta doğan ve bir işçi ailesinin oğlu olan Nikov genç yaşta savaş yolunu tutmuştu. 1941 Eylül ayı içinde partinin Sofya Sancak Komitesi askeri işler yöneticisiydi, ilk savaşçı grupları o örgütledi.

Polis yakalanması için özel çalışma yapıyordu. Fakat o ustalıkla saklanıyor, cellat Geşev onu boşuna arayıp duruyordu. Her defasında polisin elinden kurtulmayı beceriyordu, ona boşuna *«tilki»* lakabını koymamışlardı. En sonunda faşistlerin imdadına bir provakatör yetişiyor ve Dimıtır Nikov 30.9.1941 tarihinde cellatların eline düşüyor. Cesur komünist her şey bitti artık geriye dönüş olanaksız demeyerek silahlıların önünde gururla yürürken, Konzluca Sokağında yıldırım hızıyla birkaç sivil polisi yıkıp ok gibi kaçmaya başlıyor, fakat polisler o kadar çok ki hemen yetişip kafasına vurarak Hristo'yu yere yıkıyorlar. Toplumsal Güvenliğin 4. katında son defa kendini kurtarmaya kalkıyor, birer vuruşta iki sivil polisi yere yıkarak dışarı çıkıp merdivenlerden aşağı kaçmaya başlıyor, korkunç bir kargaşalık oluyor: Ziller çalıyor telefonlar zırlıyor, kurt sürüsü gibi bir sürü polis öteye beriye koşuyor... Dimıtır'ın arkasına düşüp onu giriş kapısının dışına on adım gider gitmez yakalıyorlar. Daha sonra yapılan işkence'ler anlatılamayacak kadar korkunç ve vahşi. Ancak ne yaparlarsa yapsınlar Dimıtır'ın ağzından bir tek söz alamıyorlar ve sonunda emniyet amirliğinde işkence yaparken 1.10.1941'de öldürüyorlar.

Halkımız, mert komünist Leon Yosif Tacer'in kahramanlığını kuşaktan kuşağa aktaracak, onu hiçbir zaman unutmayacaktır. 1940 ilkbaharında yakalanarak faşist polisin pençesine düşen lacer sorgu anında hakkında düzenlenen tutanakta şunları söylemiştir:

«SORGU TUTANAĞI
SOFYA 16 Nisan 1940

...Adım ve soyadım Leon Yosif Tacer, doğum yerim Sofya, 37 ya-

şındayım, Yahudi ırkından olup oturduğum yer Zlatitsa sokağı No-26 dır. Evliyim, hüküm giymedim, okuryazarım. İfadem:

Bulgaristan'daki İşçi Partisi eğilimiyim, onun görüş ve ilkelerini paylaşıyorum. Onunla ve diğer örgütlerle olan ilişkim hakkında bilgi vermeyi uygun görmüyorum.

Yukarıdaki yazılar kendi el yazımdır.

16 Nisan 1940 (İmza) L. Tacer

SORU: Bulgaristan'daki İGB MK'nın bildiri ve broşür gibi gizli yayınlarını teksirle basma işlerini sana kim ve ne zaman verdi?

CEVAP Soruya cevap vermiyorum.

SORU Polisler hakkında nasıl yayın yaptın, nasıl bildiri ve broşür yayınladın, bunlar kaç adetti?

CEVAP Soruya hiçbir cevap vermiyorum.

SORU: Basılan bildirileri kime ve nerede veriyordun?

CEVAP Soruya hiçbir cevap vermiyorum.

SORU: Bildirileri bastıktan sonra teksir makinesini niçin merdiven altındaki deliğe saklıyordun?

CEVAP Soruya hiçbir cevap vermiyorum.

SORU: Sorulara niçin cevap vermiyorsun?

CEVAP: İfadeye başlamadan önce niçin cevap vermiyeceğimi belirttim...

Sorulan soruları kendi el yazımla cevaplandırdım.

16 Nisan 1940 (İmza) L. Tacer»

Leon Tacer devrimci işçi eylemlerine aktif olarak katılmıştır. Hitler'in it sürüsü, Sovyet Rusya'ya akın halinde saldırınca, Tacer inşaat askeri olarak çalıştığı Bov istasyonu yakınındaki birlikten kaçarak yasa dışı eylemlere Dimitır Kirkov takma adıyla girer. Rusçuk'ta yabancıların, Hitler'cilerin petrol depolarındaki makine dairesine sokulur, 19.11.1941'de sabotaj yapmaya çalışırken bir Alman onbaşıyı öldürür Düşman tarafından yakalanarak korkunç işkence'lerden geçtikten sonra idama mahkûm olarak 14.12.1941'de asılır.

Sorgusu yapılırken Tacer gerçek bir komünist gibi davrandı. Polislerin önünde hiçbir itirafta bulunmamış, gerçek adını hiçbir zaman söylememiştir. Alman ve Bulgar faşistleri paniğe kapılırlar, günler, geceler geçer, yakalanan işçi «*DEV*»in ağzından bir laf alınamaz, Gestapo'nun en dayanılmaz acılar veren yöntemleri, aletli işkenceleriyle bile sonuç alınamaz. Leon Tacerne yapılırsa yapılsın yalnızca susar. Rusçuk ve Sofya'daki uzmanlar ve savcılar şaşıp kalırlar. Tutuklunun fotoğraflarını bütün kasabalara yollarlar, bütün özel eşyaları araştırıldıktan sonra Yahudi olduğuna karar verirler. Yahudileri çağırıp onu gös-

tererek gerçek adını öğrenmeye çalışırlar. En sonunda tutuklandığından tam 8 gün sonra biri onu tanır ve asıl adının Leon Yosif Tacer olduğunu söyler.

Hükümetin tehlikeli saydığı Leon Tacer'e özel yöntemler uygulanır, ayaklarına pranga, ellerine kelepçe vurularak Rusçuk cezaevinin bir hücresine sokulur. Hücre penceresi önünde sürekli bir nöbetçi beklediği gibi, onu gece gündüz gözeten iki nöbetçi daha dikilir. Cezaevi tüzüğüne göre, her hükümlünün öğleden önce iki, öğleden sonra iki saat dışarı temiz havaya çıkıp gezinme hakkı olduğu halde, Leon Tacer hiçbir zaman dışarı çıkarılmadı. İddianame 14 Kasımda ona verilerek 24 saat içinde yanıtlaması istendi. Ağır prangayla elleri kelepçeli olarak düşemeye diz çöküp her harf için iki elini ve vücudunu hareket ettirerek savunmasını yazdı.

Mahkemedeki duruşmalarda Leon Tacer son derece cesur ve kendine güvenliydi. Faşistler onu idama mahkûm ettiler; o, bu hükmün Bulgar askerleri tarafından kurşuna dizilerek yerine getirilmesini istedi, mahkeme onun bu isteğini reddedince o zaman Tacer, «*Enternasyonal*» marşını söyledi.

İdama mahkûm olmasına rağmen Leon Tacer son derece soğukkanlıydı. Nöbetçiler, gardiyanlar, polisler, subaylar ve askerler özellikle geceleri onunla konuşuyorlardı. Bu konuşmalar tarih, sosyolojisi siyasete ilişkin çeşitli sorunlarda ilgiliydi. Tacer her zaman cesur ve inandırıcı cevaplar veriyor, Hitler Almanyası'nın mutlaka yenileceğini söylüyordu. Bir akşam bir subay, yine eyleme dönmek isteyip istemediğini sordu. Tacer hemen yanıtladı. «*Evet yalnız üzülerek söyleyeyim ki, kendimi koruma içgüdüm görevimden üstün geliyor, sarnıç vagonunun üstünde dururken birlikte yanmamak için onu salmamalıydım.*»

Polis karakolunda komünistçe dayanma, yiğitlik örneğini MK duruşmasıyla tutuklu Atanas Dimitrov Romanov göstermiştir. Bir yazısında şöyle diyordu:

«*4.3.1942 tarihinde tutuklandım. Beni tutuklayacaklarını anlayınca tranvaydan atlayarak kaçmaya başladım, polisler biraz kovaladıktan sonra beni yakaladılar. 7 Martta sorgumu yapmak üzere beni aşağıya, Geşev'in yanına getirdiler, yanında Draganov (emniyet amiri) de vardı. Geşev beni takma adımla Stoyan diye çağırıyordu, bana Vaptsarov'un kimliğini göstererek tanıyıp tanımadığımı sordu. Dost olduğumuzu, başka bir şey bilmediğimi söyleyerek, 'Hem ben Stoyan değilim, hiçbir eylemde de bulunmadım,' dedim. Draganov beni azarlayarak dışarı çıktı. Geşev beni yumrukla, tekmeyle dövmeye başladı, diğer soruları yanıtlamayarak sustum. Ertesi gün pazardı, beni yine aşağı indirdiler,*

Boyka Vaptsarova ile yüzleştirdiler; o, 'Bu Roma' deyince, Geşev her şeyin ortaya çıktığını, inat etmenin bana yarar sağlayamayacağını sayıp döktükten sonra, benden Vasil, Lozan ve Kirço'nun kimler olduğunu açıklamamı istedi. Hiçbir şey bilmediğimi söyledim, bana bir hafta dokunmadılar.

15 Martta beni yeniden aşağıya indirdiler. Geşev artık yeraltının belli insanlarını soruyor, Yaptsarov'lardan yakalanan Rak ve Mirko Petrov'un resimlerini gösteriyor. Vaptsarov ile birlikte Odoroctisi Sokağına götürdüğümüz patlayıcı maddeleri, tabancaları ve başka eşyaları taşıdığımız kamyonu tanımlamamı istiyordu. *Hiçbir şey itiraf etmedim, dayak attılar dayandım. 12 Mayısa kadar bana ilişmediler. O gün bana Radyanov'u gösterdiler, tanımadığımı söyledim; Rak, Mirko ve Trayço Kostov'un resimlerini gösterdiler, yine tanımadığımı söyledim. Adamlar öfkeden köpürüyorlardı, benim gece buraya indirilmemi emrettiler O akşam yediğim dayak korkunçtu. Kendimi kaybetmişim beni ayılttılar, dayak başladı, yine bayılmışım; o akşam işkence*lerinden en iğrencini bana yaptılar. Ertesi gün tavanda sorgudaydım. *Soruyorlar: 'Bir şey söylemiyecek misin?' 'Hayır', 'Biz de bir şey sormayacağız,' diyerek dayak atmaya başladılar. Dimitrov boşuna inat etmememi söylüyordu, yine de sorduklarını yanıtlamadım, ellerimi kelepçeleyerek ekmek su vermeden beni tam 8 gün öylece tuttular...*

Yine tekrar ediyorum: Burada (cezaevi) ve dışarda bazı arkadaşlar işkence'ye, dayağa ve baskılara dayanamayarak itiraf edebileceklerini düşünürler. Şuna inandım ki, işkence'lerin daniskasını ve en modernini benim vücudumda denediler. Kesin olarak söyleyebilirim: Mert namuslu bir antifaşist bütün işkence'lere katlanır, yine de o pis heriflere sır vermez.

22 Temmuz 1942 A. Romanov»

1942 yılında MK davasının tutuklularından Trayço Kostov sınıf düşmanlarının karşısında yiğitçe dayanmanın en güzel örneğini verdi. Sorgusu sırasında vermiş olduğu ifadelerde neleri belirttiğini görelim:

«SORGU TUTANAĞI

Adım ve soyadım: Trayço Kostov Cunev, 17.4.1897 tarihinde Sofya'da doğdum, gizli olarak yine Sofya'da Pateritsa Sokağında N: 12'de oturuyorum. Bulgarım, Ortodoks mezhebindenim, evliyim ve okur yazarım. DGY'nin 2. maddesi uyarınca 8 yıl ağır hapis cezasına mahkûm oldum. İfadem:

BKP MK üyesi değilim. Yantra sokağında birkaç oturuma katıldı-

gün söyleniyor, MK'nin hiçbir toplantısına katılmadım. Sorgu sırasında «Spas», «Penkov» ve «Stefan» gibi takma ad kullandığım söylendi, böyle adlar kullanmadım. Emniyet Amirliğinde bana gösterilen, Georgi İvanov Minçev denen kişiyi tanımam, ilk kez yüzleştirmede görüyorum. Yine bana gösterilen Koprivişitsa'lı Anton İvanov Kozin denen kişiyi de tanımıyorum; bu kişi ya da bir başka kişi aracılığıyla ne Dolar verdim, ne de bunlardan bir şey aldım. BKP'yle ilgili bir iş için sözkonusu kişiyle ne bir karşılaşmamız, ne de bir bağlantımız oldu. Petır Bogdanov denen kişiyi şahsen tanımam. Onun Bogdanov'ların ailesinden olduğunu duydum, bu aileden Boris ve Savka Boğdanov'u 1920-1923 yıllarından beri, Boris'i ise cezaevinden tanırım. 1939 yılının Temmuz ayından beri, adressiz ve kimlik kartsız yaşıyorum. Ribaritsa'dan sürgünden geldiğimin üçüncü bir sabah polisler tarafından yeniden sürgüne gönderilmek için arandığımı öğrendim. 1938-1939 yılları arasında seçimler dolayısıyla dört kez sürgün edildiğimden, bu hiç nedensiz sürgünler canıma tak etti, durum iyileşip açığa kavuşuncaya dek teslim olmamaya karar verdim. Belli bir süre, 1940 yılının Şubat ayına kadar, Filibe'deki yakınlarım, bacanağım Spiro Kristin'in Tseretelev Sokağındaki evinde, eşimin akrabası Toşko Todorov'ların Delasıtsa sokağındaki evlerin de kaldım. Döndükten sonra Tulça sokağındaki kendi evimde, daha sonra Pateritsa sokağındaki No 12, Hirsto Petrov'un evinde kaldım ve burada da tutuklandım. Filibedeki yakınlarımın yanında kaldığım birkaç gün için adres vermedim. Hristo Petrov ailesini 20 yıl danberi tenırım bu iki aile eskiden beri birbirine dostluk bağıyla bağlıdır, erkek ve kadın Tolistoycu olup iyi insanlardır, hatta beni yanlarına kabul etmekle başlarına iş açacaklarını söylediğim halde beni yine konuk etmekten çekinmediler. Karınca kararınca kendimden de bir şeyler katarak onlarla birlikte yiyip içtim; onların bu iyiliğine karşılık, onlara yararlı olmak için çocuklarına ders verdim. Çok eskiden 1924'de DGY'nin 2. maddesi uyarınca 8 yıl ağır hapis cezası giydim. Bu ceza bana «İşçi Gazetesi»ni basan bir basımevinde çalıştığım için verildi. 1929'da aftan yararlanıp çıktım. Emniyet amirliğinde gördüğüm Anton İvanov, Pateritsa sokağı No 12'deki evime gelmedi. 1934 yılına kadar İşçi Partisine üyeydim, 1934 yılında onun kapanmasından sonra herhangi bir siyasi partiye üye olmadım, partinin desteklediği fikirlere ve amaçlara sadık kaldım. İşçi Partisi şimdiki Komünist Partisi programındaki gibi yasaların değişebileceğini savunuyordu. Bu konuda söyleyebileceğim son söz: İnancım Komünizmdir.

Yukarıdakileri kendi el yazımla yazdım.

(İmza) Trayço Kostov»

«MK üyesi değilim... katılmadım... Adım öyle değildi... kişiyi tanımıyorum... Ne aldım, ne verdim... Buluşamadım... Şahsen tanımıyorum...» İşte Trayço Kostov'un tutanakta yazılı ifadesinde temel tutumu böyleydi; gerçekten temel fikirler atılmış, başka anlam verilerek inkâr edilemeyecek sözlerden kaçınılmıştı. Söylenen, malum, suç unsuru olamayacak bir sürü laftı. Bu tutanak en korkunç işkence'lerden ve ağır bir çöküntüden sonra yazılmıştır.

İGB'nin MK sekreter MK sekreteri Adelberg Antonov (Malçika) sorgusu sırasında sınıf düşmanlarının önünde dayanıklılık örneği oldu. 4.12.1942 tarihinde kurşuna dizildi. Sorgu sırasında ifadesi tutanağa iyi şekilde geçmiştir. Bu belgeyi biraz kısaltarak sunalım:

«SORGU TUTANAĞI
1 Aralık 1942

Adım ve soyadım: Adelberg Kandov Antonov, Ziştovo'nun Lacene köyünde 10.12.1909 doğumlu olup, Bulgarım, Katolik dininden, okur-yazar, bekârım, DG Yasasına göre gizli olarak yaşıyordum. İfadem:

BKGB'nin üyesi olmam ve yeteriner fakültesindeki bir konuşmamdan ötürü hüküm giydim. Bundan sonra beni köyümde zorunlu ikâmete tabi tuttular. 1935 yılı Çocuk Bayramı nedeniyle kürsüde konuşmamdan ötürü beni yine 5,5 yıla mahkûm ettiler 1.5 yıl kadar yattıktan sonra diğer cezalarım affedilerek serbest bırakıldım.

1940 yılında Balpınar (Kubrat) kasabasında zorunlu ikâmet ettim, oradan Ribaritsa'ya yolladılar, 6 ay kaldıktan sonra tutuklanıncaya kadar kaçak yaşadım. Nerede kaldığımı söylemeyeceğim. 24.11.1942'de gece saat 6 sularında polisler beni yakalamadan önce, Nadejda Caddesindeki kilisenin yanında adının İvanka olduğunu bildiğim bir kızla karşılaştım, aynı kızı emniyet amirliğinde de gördüm. Bana Sofya doğumlu olduğunu, adı ve soyadının Todorka Mihaylova Belçeve olduğunu söyledi. Karşımızda duran bir delikanlı yanımıza geldi, öyle sanıyorum ki, bize sempatisi vardı, onu da emniyet amirliğinde gördüm; Filibeli, adı ve soyadının Aleksandır Dimitrov Popov olduğunu söyledi.

Beni biriyle yüzleştirdiler, Filibeli olduğunu, adı ve soyadının Petir Nikolov Petrov olduğunu söyledi, beni Filibe'den «Küçük-Malkiya» ve «Stanimir» olarak tanıdığını, onların evinde kızlarla toplantı düzenlediğimi söyleyen bu kişiyi tanımıyorum.

Emniyet amirliğinde beni bir kişiyle daha yüzleştirdiler; yüzü bana yabancı gelmedi, herhalde üniversite yıllarında görmüş olacağım,

Sofyalı, adı ve soyadının Yasif Hananel Astrug olduğunu, 1940 yıllarında ona Üçpınar mahallesi İGB örgütünün yönetim işlerini verdiği mi söylüyor. ben bu kişiyi tanımıyorum, hem de böyle bir iş yapmadım.

Bilindiği gibi, bir askeri sırrı ortaya çıkarmaktan kurşuna dizilmek suretiyle idam mahkûmum.

Üzerimi aradıklarında bir sahte kimlik kartı buldular. Bunda benim fotoğrafım yapışıktı, ad ve soyadı yerinde Yordan Hristov Georgiev yazıyordu. Bu kimlik kartını bana bir tanıdık verdi, adını ve nereli olduğunu bilmiyorum. Bu kartı gerektiğinde kullandım.

Bugüne kadar yapmış olduğum eylemlerden ötürü pişman değilim. Yukarıdakileri kendi el yazımla yazdım.

A. K. Antonov.

*
**

Özgürlük özlemi, moral yönden çökmeyen ve eğilmez irade savaşı veren siyasi hükümlüleri cesur ve kararlı eylemlere itiyordu. yaptıkları gerçekten olanaksız gibi görünen işlerdi. Cezaevinden kaçıp savaşa katılıyorlardı. 1924 yılının yaz aylarında Sofya cezaevinden kaçan bir grup siyasi hükümlülünün gösterdiği yiğitlik ilginçtir.

Eylül Ayaklanması bozgunundan sonra Sofya Merkez Cezaevine Aşağı Banyo Vadisinden bir grup siyasi hükümlü düştü. Bazıları sürekli dayaktan hastalanıyorlardı. Parti yöneticilerinin yapacağı ilk iş, bunları Aleksandır Hastanesindeki cezaevi bölümüne yatırmaktı; bunun için bir plan düşünmeye başladılar. Onların imdadına cezaevi muhasebecisi komünist Lütov yetişti, onun ilgisiyle ve sağlık komisyonunda hükümetin güvendiği Partili doktorların yardımıyla 1924 yılının başında Aleksandır Hastanesinin tutuklular bölümüne bir grup siyasi hükümlü yatırıldı. Aralarında ömür boyu hapis cezasına çarptırılan Lazar Kirilov da vardı. Komünistlerden başka, Radoslavov kabinesi bakanlarından Petır Peşev, Hristo Popov ve Veliçko Kozniçki ile A. Stanboliyski kabinesi eski bakanlarından, 9 Haziranda tutuklanan Tsanko Tserkovski de bulunuyordu.

Hastanedeki tutuklular bölümü cezaevine oranla çok rahattı. Buranın koruyucuları bir gardiyan, bir cezaevi temsilcisi (Pavel Vırbanov-eski bir çiftçiydi) ve nöbetçi askerlerden oluşmuştu. Hükümlüler asker ve gardiyan eşliğinde başka bölümlere ziyaretine gidebiliyorlar, hatta bu işi tek başlarına bile yapabiliyorlardı. Bu durum kaçma işinin örgütlenmesinde kolaylık oldu. Parti de bu ortamdan yararlanmaya kalktı. Kosta Yankov'u ziyarete gelen Kiril Lazarov'a Partinin kendisini

kaçırma işini örgütlediği ve yanına Tsanko Tserkovki'yi de alıp birlikte kaçmaları gerektiği söylediği. Kiril Lazarov askerlerden birini kendileriyle birlikte kaçmaya ikna etmişti. Tam bu sırada Dorostol Sokağında yasadışı bir basımevine yapılan baskında orada çalışan Vladimir Zografov ağır yaralanınca, onun da Aleksandır Hastanesindeki tutuklular bölümüne yatırdılar. Komünist doktorlardan Vasil İvanov ve Georgi Yankov'un (Kosta Yankov'un kardeşi) iyi bakımı sonucu büyük devrimcinin hayatı kuruldu. Zografov'un ensesinde hissettiği idam korkusu nedeniyle karar değiştirilip askerle birlikte Zografov'un kaçırılması planlandı. Bu kaçırma işini, büyük örgütçü ve korkusuz devrimci Bije Bakalov örgütlüyordu. Zagrafov'un kaçırılışı başarıyla sonuçlandı. 11.6.1924 tarihinde askerle birlikte Yugoslavya sınırını geçtiler. Ertesi gün Toplumsal Günvenlik polisleri canavar gibi hiddetlenerek kaçanları yakalamaya çalıştıysa da da, artık boşunaydı, kuş uçmuştu bir kez.

Zografov'un başarıyla kaçırılışından sonra Kiril Lazarov, Bije Bakalov'un yardımıyla kendi kaçışını hazırlamaya çalışıyordu. Bu kez gardiyan Pavel Vırbanov'u kaçmaya razı etti. Ancak bir aksilik oldu ve Tsanko Bakalov kaçmaktan caydı. Tam bu sıralar hastanenin tutuklu bölümüne A. Stanboliyski kabinesinin eski bakanlarından Nedyalko Atanasov ve Hristo Stoyanov getirildi. MK, bu eski bakanlara, Kiril Lazarov'un aracılığıyla şu sorunu iletti: Birlikte faşizme karşı savaşa katılıyorlarmıydı? Her ikisi de komünistlerle tek cephede genel savaş yürütülmesine razı olduklarını söyleyince, Merkez Komitesi tasarı anlaşması imzalamalarını, Parti tasarısına razı olurlarsa onların hastaneden kaçma işinin örgütleneceği söylendi, ikisi de bu belgeyi imzaladılar. Kaçma hazırlıklarına hız verildi. Bije Bakalov bir otomobil kiralayarak kaçacaklara silah buldu. Nedyelke Atanasov ve Hristo Stoyanov'dan oluşan kaçaklar grubuna bir de emekli yarbay Tuleşkov ekleniyordu. Kaçış 3 Ağustos 1924'de öğleyin saat 1.'30'da gerçekleşti. Sofya Parti örgütünden 25 kadar silahlı savaşçı Knyajevo'ya dek otomobille geldiler, her olasılığa karşı polislerle çarpışacak, onların dikkatini başka yöne çekeceklerdi. Kaçaklar Pernik, Breznik ve Trın'a geldiler, oradan da ver elini Yugoslavya. Harekât başarıyla sonuçlanmıştı. Nedyalko Atanasov ve Hristo Stoyanov BKP MK'ya teşekkürlerini bildiren mektup yolladılar.

Devrimci eylemler tarihimizde, 43 siyasi tutuklunun ayaklanıp 29 Temmuz 1925'de Aya Anastasiya (şimdiki adı Bolşevik) Adasından kaçışları sırasında gösterdikleri kahramanlık ve ataklık asla unutulmayacaktır. Burgaz'da Eylül Ayaklanmasından sonra birçok komünist tu-

tuklandı. Bütün Burgaz Parti ve gençlik örgütleri dağıtılarak üyeleri tutuklanıp ıssız Aya Anastasiya Adasına yollanarak sıkı gözetim altına alınmışlardı. Fakat tutsak düşen devrimciler rahatsızdılar, özgürlüğe özlemleri ve gelecekteki savaşlara katılma hevesleri gün geçtikçe artıyordu. Sancak Komitesi sekreteri Teohar Bakırcıev ve Vasil Novakov gibi cesur kahramanlar ayaklanarak kaçmayı ve ölümden kurtulup yeniden savaşı sürdürmeyi düşünmeye başladılar. Bu tehlikeli iç, en cesur komünistlerden oluşan bir grup tarafından gizlice örgütlendi. Zaman kaybedilecek gibi değildi, duruşmalara Ağustos başında başlanacağından hazırlıklar çok hızlı yürüyordu. Gardiyanların ve askerlerin dikkatini başka yöne çekmek ve dağıtmak için isyanın yöneticileri koğuşların dışında kısa eğlenceler ve müsamereler düzenliyorlardı. İsyan 29 Temmuz'da gerçekleşecek şekilde kararlaştırıldı. Siyasi hükümlüler korkusuzca ve hızla görevlerini yerine getiriyorlardı. Muhafızların ellerinden silahları alındı, 43 siyasi hükümlü bir de asker, bir sandalla adadan karşı kıyıya çıktılar. Kaçaklar Teohar Bakırcıev'in komutasından Istranca Dağlarına ve Türkiye'ye doğru yürüdüler. İyi örgütlenme ve disiplin sayesinde bu kaçış başarıyla sonuçlandı. Bu olayı duyan ilerici dünya kamuoyu devrimcilerin olanaksız gibi görünen bu yürekli ayaklanmasını ve Asya Anastasiya Adasından kaçıp kurtulmalarını candan selamladılar.

Bundan sonra Filibe cezaevinde, buna benzer kaçış planları ortaya çıkarıldığından kaçma girişimleri sonuçsuz kaldı.

Filibe cezaevindeki siyasi hükümlüler grubu 13.8.1935'de her şeyi göze alarak yer altına tünel kazıp gece yarısından sonra cezaevinden kaçmayı başardılar.

Bu tehlikeli ve cesaret isteyen işi yapma fikri nasıl doğmuştu, Filibe cezaevinin 7 No. lu koğuşuna Burgaz ve Karlovo'lu partililerle komsomollar yerleştirilmişti. Marksizm ve Leninizm fikirleriyle beslenmiş bu genç insanlar acıklı kaderlerine küsmeyip daima özgürlüğe kavuşma özlemiyle yaşıyorlar, ne yapıp edip cezaevinden kurtulma çareleri arıyorlardı.

Bu siyasi hükümlüler 1935 Mart'ı sonuna doğru gizli olarak elde ettikleri Pavel Satev'in *Selanik Suikastçıları* adındaki yapıtını bölümlere ayrılarak ortaklaşa okuyorlardı. Bu yapıttan esinlenen bazı siyasi hükümlülerde yer altından tünel kazarak cezaevinden kaçma fikri doğdu. Komsomolun Sancak Komitesi üyelerinden Radko Milanov ve

Todor Yanev okudukları yapıtın etkisinde kalıp kendi aralarında okuduklarını tartışırken yer altından tünel kazarak kaçma işini planlamaya başladılar. Bu sırada Parti sekreteri İvan Radev Filibe cezaevindeydi; Partinin onayını almak için bu kaçma işini Radko İvanov, İvan Radev'e açıyordu. Onay alınmıştı. İvan Radev de Filibe'deki Parti Merkez Komitesiyle ilişki kurma görevini üstlenerek bu kaçma işinin onların onayıyla yapılmasını ve örgütlemesini isteyecekti. Radiko Milanov da tünel kazma işini üzerine aldı. Bu, tehlikeli bir işti, elden geldiğince gizli tutulmalı, koğuştaki diğer siyasi hükümlülere duyurulmamalıydı. Bunun da çaresini buldular: Dört kişi (Radko Milanov, Velü Raev, Todor Yanev ve Petır Angelov'dan başka, bu işi İvan Radev ve daha sonra aralarına gelen Filibe Parti MK sekreteri eşsiz komünist Sava Kılvaçev biliyordu) ranza altındaki döşeme tahtasını açarak işe başladılar, tünel kazarken diğer siyasi hükümlülerin dikkatini çekmemek için bu işi bilenler sanki orada siyasi hükümlü gazetesi *Cezaevi Kürsüsü*nü yazıyorlarmış gibi birtakım işlerle uğraşıyorlardı. Önceleri tünel kazımı bir kişi tarafından yapılırken, iş ilerleyince iki kişi çalışmaya başladı, daha sonra ikişer kişi iki vardiya halinde çalışır oldular. Birinci grupta, Radko Milanov ve Relü Baev; diğer grupta, Todor Yanev ve Petır Angelov vardı. Bir grup kazarken, diğeri kazılan toprağı döşeme altına yayıyordu. Bütün bu işler hep zifiri karanlıkta yapılmaktaydı. Bu da işi çok zorlaştırıyordu. İvan Radev'in bir buluşu imdatlarına yetişti. İvan Radev siyasi hükümlüler kollektifinin sekreteriydi (cezaevine Sava Kılvaçev gelince, Parti sekreteri oldu). İvan bir yerden bir şişe rafine yağ bulmuştu; bundan birazı boya kutusuna konulup içine de pamukla fitil yapılınca alâ bir gaz lambası oluyor ve verdiği ışıkta «*İş alanı*» kazılıyordu. Birinci grup saat 24'ten saat 02'ye, ikinci grup gece yarısından sonra sabah saat 05'e kadar kazıyordu. Nisan sonuna kadar 1.5 metre derinlikte bir delik açarak cezaevinin temel taşlarının başladığı düzeye inmişlerdi. 20 Mayısta asıl tünelin kazımı başladı. Kazarken beklenmedik güçlükler çıkıyor, ama hepsinin üstesinden geliniyordu. En sonunda tünel tamamlandı. Artık Filibe'deki zı zorluklar nedeniyle, 12'yi 13'e bağlayan geceyarısına attılar. Bütün iş. Ne yazık ki, son anda ilişkiler birden kesiliverdi. Şimdi bağımsız olarak eyleme geçmekten başka çare yoktu. Kaçışı, önce 11 Ağustosu 12'ye bağlayan gece kararlaştırdıkları halde, tünelin açılmasındaki bazı zorluklar nedeniyle, 12'yi 13'e bağlayan geceyarısına attılar. Her iş saat 24'e kadar bitmeliydi. Bundan sonra Filibe'den dağlara kadar olan 20-25 km. mesafeyi sabah oluncaya kadar almak lazımdı; bu yöreyi de gruptan birkaç kişi çok iyi tanıyordu.

1935'de Ağustosun 12'sini 13'üne bağlayan gece 9 cesur siyasi hükümlü Sava Kılvaçov'un önderliğinde kahramanlık ve yiğitlik örneği vererek faşist cellatların pençesinden, kazdıkları tünelden geçerek kaçtılar. Tünelden 3 grup halinde kaçanlar şunlardı: Sava G. Kılvaçev, Asenovgrad'lı 32 yaşında; İvan AA. Radev, Filibeli 24 yaşında; Radko M. Gürev, Burgaz'lı 20 yaşında; Petır A. Nikolov, Burgaz'lı 20 yaşında; Dimitır G. Tropanov, Filibe'li 34 yaşında; Velü D. Baev, Burgaz'lı 21 yaşında; Teodosi V. Markov, Karlova'lı 27 yaşında; Todor G. Yanev, Küçük Çingene köyünden (Burgaz) 22 yaşında ve Minko N. Minkov, Sopot'lu 23 yaşında.

Filibe'den kaçan siyasi hükümlüler cankurtaran Rodop Dağlarına doğru yürüdüler, sabah olunca Ferdinandov köylü kenarındaki küçük bir ırman içine saklandılar; sonra grup Boykova köyüne doğru yürüyüşe geçti. Ne kadar çabalasalar da Partiyle bir türlü bağlantı kuramıyorlardı. Bu sırada polisler aramadık yer bırakmamışlardı. Kaçaklar yolculuklarını hep gece yapıyorlardı. Eylülün 5'ini 6 sına bağlayan gece Sava Kılvaçev ve İvan Radev Brestovitsa köyüne Partiyle ilişki kuracak birini aramaya gittiler fakat tam köyden çıkarken belediye zabıtasıyla itfaiyeciye rastladılar. Kimlik kartı sorulunca İvan Radev göz açıp kapayıncaya kadar itfaiyeciyi kararsız hale getiriverdi. Sava Kılvaçev de cebinden kimlik kartını çıkaracakmış gibi yaparak tabancasını çekti fakat o anda tabanca tutukluk yapınca polis hemen Kılvaçev'e ateş ederek öldürdü.

Bundan sonra grup Filibe'de Partiyle ilişki kurmayı başardı. Filibe cezaevinden kaçan siyasi hükümlü grubunun bu cesur kaçışı MK'nın bilgisi dışında ve zamansız yapılmıştır. Çünkü o sıra Parti bazı eylemlerin yapılmasında yeni bir uygulamaya geçiyor, kitleler arasında aktif olarak çalışmak ve anti-faşist cepheyi kurmak için yeni bir kurs açıyordu. Kitle halinde yeraltı faaliyetine geçmeyi bazı eylemler kösteklemekteydi. 10 Mayıs darbesinden sonra dağıtılan Parti örgütleri çok ağır koşullar altında ayakta dururlarken, bir de kaçak yaşayan Parti militanlarını gizleyip onların yeme içmelerini sağlamaları zordu. 1935 1936 yıllarında kaçaklar 200 kişiyi buluyordu. Bazılarının yakalanması Parti örgütlerini altüst ediyor, yapılacak eylemler bir süre gecikiyordu. Parti MK, bu olumsuz sonuçları gözönünde bulundurarak yeraltı eylemleri ve cezaevinden firar edecekler hakkında 1936 yılında bir genelge çıkardı. Burada uzun uzun niçin yeraltı eylemine geçilmeyeceği, kaçak yaşayanların niçin teslim (idam olacaklar dışında) olmaları gerektiği açıklandığı gibi, cezaevinden kaçmanın ancak MK kararıyla olacağı anlatılıyor ve yeraltı eylemine geçme sınır-

landırıldığı takdirde cezaevlerinde komünistlerin sayısının çok kabarık olacağı ekleniyordu. «*O zaman da siyasi hükümlülere ve ailelerine maddi yardım yapılması gerekliliği ortaya çıkacak*» deniyordu.

12.4.1942'de idama mahkûm siyasi hükümlülerden Boris S. Peyçev* ve Georgi S. Dimitrov nöbetçi askerlerin yardımıyla Şumnu cezaevinden kaçtılar. Bu kaçırılma olayı nasıl hazırlandı, nasıl örgütlendi ve nasıl başarıldı? Şimdi bunu görelim:

1941'de asker olan gençlerden birçoğu İGB üyesiydiler. Bunlar Partinin kararları uyarınca hareket ederek, askeri birliklerde yeraltı İGB örgütü grupları kuruyor, askerler arasında istilâcı faşist Almanya'yı yeriyor ve faşist yönetimin siyasetine karşı konuşmalar yapıyor, askeri disiplini zayıflatarak, askerlerin partizanlarla birlikte olmaları, onlara karşı savaşmamaları, silahlarını ve cephanelerini partizanlara vermeleri için propaganda yapıyorlardı. Parti direktifinde eylemlerin çok gizli olması ve dikkatle hareket edilmesi öğütlenirken, İGB örgütünden olan erlerin, herkese örnek ve ithaatli olmaları isteniyordu.

İGB üyeleri direktife göre hareket ederek Şumnu garnizonundaki askeri birlikler arasında yeraltı İGB grupları kurarak eyleme geçtiler. Bu gruplar 3. İstihkâm Alayında kuruldu; gruplardan birini yöneten Yanbol'lu er Stoyan S. Kovançev'di, askerlik görevine 8.2.1941'de başlamıştı. Askere gelmeden önce İGB örgütünün aktif üyelerindendi. Aynı alayın erbaşlarından Eskicuma'nın Erviş köyünden Stoyan S. İvanov da başka bir grubun sorumlusuydu. O da askere gelmeden önce İGB'nin aktif üyelerindendi.

5. Topçu Tümeninde İGB grubunu, Eskicuma'nın Lomtsi köyünden Stoyan G. Stoyçev kurdu; askere gelmeden önce Popköy erkek lisesinde öğrenciyken İGB sorumlusuydu. 4. Levazım Taburundaki İGB, Yordan K. Şivaçev'in sorumluluğundaydı. 5. Preslav Piyade Alayında da yeraltı İGB grubu oldukça etkindi.

3. Ordu Topçu Alayında Petır A. Belinski, Angel St. Rizov, Dimitır St. Rozov ve başka erler aktif olarak çalışıyorlardı. Bu İGB grubunun

---

* Boris S. Peyçev, Şumnu Askeri Mahkemesi tarafından dava dosya No. 287/1941 ve No. 208 ile, 16.11.1941 tarihinde: «*1) Sıkıyönetim döneminde DG Yasasının 1. maddesine göre yasaklanan örgüte üye olduğu, 2) Yine sıkıyönetim döneminde Varna-Rusçuk demiryolunun Rusçuk'tan 3740 km. deki hattı, şiddet eylemlerine hizmet amacıyla havaya uçurduğundan...*» idama mahkûm olmuştu.

9 Mart 1944'de bu partizan yoldaş polislerle çarpışırken öldü.

sorumlusu Varna'nın Slançevo köyünden er Stanço Kr. Voynov'du. 1942 yılında Şumnu Askeri Mahkemesinde savcı iddianamesinde, «*Bu askeri grup Şumnu İl Cezaevinden siyasi hükümlü Boris S. Peyçev ve Georgi S. Dimitrov'un* kaçmalarını örgütlediler, bunun için DG Yasasına göre idam cezası...*» hükmetmişti.

3. Ordu Topçu Alayı, Şumnu cezaevini beklemek için nöbetçi asker yolluyordu. Cezaevi 3. İstihkâm Alayı da 4. Tümen Levazım Taburunun yanındaydı. Bu durum İGB örgütüne bağlı askerlerle siyasi hükümlülerin birbiriyle ilişki kurmalarını kolaylaştırıyordu.

Bu kritik duruma üzülen bazı İGB üyesi askerleri siyasi hükümlüleri kurtarmak için çareler aramaya başlıyorlar. Bu işle en çok ilgilenen er Yordan K. Şivaçev tam zamanında 4. Levazım Taburu kantincisi oluyor. Şubatın ilk haftasında (1942), 1 No. lu nöbetçiden Şumnu cezaevinin koğuşlarının birinde idamlık siyasi hükümlülerden Boris S. Peyçev ve Georgi St. Dimitrov'un bulunduklarını öğreniyor. Aynı inancı paylaştıklarından 3. Ordu Topçu Alayından er Stanço Kiryakov Voynov ile tanışıyor, ikisi bir gün kantinde konuşurlarken bu idamlıkları cezaevinden kaçırma işini planlıyorlar. 4. Levazım Taburundaki, İGB üyesi gençlerden yararlanmayı düşünüyorlar, çünkü İGB ve üye olan bir er, cezaevinde nöbet tutarken ancak oradaki siyasi hükümlülerle ilişki kurabilirdi. Stanço Kiryakov grubu sürekli nöbete gittiği için siyasi hükümlülerle ilişki kurmak kolay oldu, onların kaçıp kurtulmaları için demir parmaklıkları kesmek gerekiyordu. Keskileri siyasi hükümlülere bu gruptan biri götürecek ve bu er nöbetteyken, onun gözetimi altında parmaklıklar kesilecekti. Keserken tehlike başgösterirse diğer yardımcılar «*öksürerek*» uyarıda bulunacaklar, nöbetçi de kesenleri haberdar edecekti. İşler buraya kadar planladıkları gibi gitti, parmaklıkların kesileceği akşam cezaevi koğuşlarının karşısında, önceden belirlenen bir ağaca yiyecek maddeleri ve tabancalar konulacaktı. Gece saat 19-20 arası kaçma zamanının geldiği benzinli çalışmakla 3 kez sinyal verilerek bildirilecekti.

---

* *Georgi St. Dimitrov* (Vergil) Varna, 3.4.1917 doğumlu. Küçük yaşta Komünist Gençlik Örgütlerine katılmış, bu devrimci eyleminden ötürü liseden kovulmuştur. Cezaevinden kaçtıktan sonra Grozdü Jelev'in çetesinde partizan oldu; Kocabalkan'ın Kamçı Nehri bölgesinde faaliyet gösterirken 1943 yılının Şubat başında Varna'nın Avren köyü yakınında alçakça bir tuzağa düşürülerek giriştiği savaşta yaralandı.

Bu plan gereğince er Stanço Kiryokov, Yordan Sivançev'den* demir kesmek için aldığı iki eğe ve bir çelik testereyi 1 No. lu nöbetçiye veriyor, o da onları siyasilere iletiyor. Hükümlüler hemen işe koyuluyorlar fakat bu araçlarla demir parmaklıkları kesmenin pek kolay olmayacağını anlayınca işe son veriyorlar. Stanço Kiryakov'dan yağdanlık, çelik yay ve demir keserken gıcırtı yapmaması için biraz yağ istiyorlar, o da bunu Şivaçev'e iletiyor.

Stanço Kiryakov alaya dönünce grup üyelerinden er Boris Bonev, erbaş Raço Todorov ve Yarın Velikov'a bu kaçırma planını açıyor, onlar da bu planı uygun görerek görev almak istediklerini söylüyorlar, daha sonra Kiryakov erbaşlardan Jeço Dragnev ve Stamat Dimov'a da bu işi anlatıyor, onlar da uygun görüp kendilerine görev verilmesini istiyorlar.

Yağdanlık ve eğe satın alınıyor ve geceye hazırlık başlıyor. Parmaklıkları kesmeye en elverişli zaman saat 19-21 arası. 1. vardiya nöbeti olduğu hesap edilerek, aynı gün Kiryakov ve erbaş Dragnev cezaevi karakol komutanına çıkarak gönüllü olarak akşamki 1. vardiya, No 4 nöbet yerinde görev almak istediklerini söylüyorlar. Komutan onların bu isteklerini memnuniyetle yerine getiriyor. Kiryakov saat 19'da No 1 nöbet yerine varır varmaz yağdanlığı, eğeyi ve yayı siyasi hükümlülere veriyor, onlarda hemen demir parmaklıkları kesmeye başlıyorlar. No 4 ise içerde bulunan nöbetçi cezaevi gardiyanlarını gözetiyor. Parmaklıklardan biri yarıya kadar kesildiği zaman aksilik oluyor ve öteki yarısı kesilirken çok gıcırtı yapmaya başladığından iç nöbetteki Jeço Dragnev işi durdurmalarını söylüyor. Siyasi hükümlüler işi durdurarak aletleri Kiryakov'a veriyorlar, o da bunları paltosunun altına sokarak, gizlice alaya getiriyor. 1 Nisan 1942'de nöbet sırası Kiryakov'la erbaş Raço Todorov'a geldiğinde No. 1 nöbet yerinde Kiryakov, No. 4'de Raço Todorov yerlerini alıyorlar. Nöbetçilerin gözetiminde siyasi mahkûmlar iki parmaklığı kesiyorlar, kesildiği belli olmasın diye de demir pasıyla ekmeği karıştırarak bununla demirleri parmaklığa tutturuyorlar, üzerine de yağ sıvıyorlar. Bu «*ameliye*» bittikten sonra aletleri Kiryakov alarak alaya götürüyor, oradan da Varna'ya yolluyor.

Kiryakov 10.4.1942 izne çıkmadan önce er Yordan Şivaçev'i bularak, ona bu kaçma işiyle ilgili her şeyin hazır olduğunu, demir parmaklıkların kesildiğini, artık kaçaklara gerekli olan ekmek, tabanca ve

---

* 22 Mart 1942'de, Stanço Kiryakov ve Yordan Şivaçev, yaralanınca polisin eline geçmemek için intihar etmişlerdir.

bıçakların belli bir yere saklanması, uygun zaman bulabilirse istihkâm taburu bahçesinden saat 19-21 arası 3 defa ışık yakarak işaret vermesini söylüyor.

12 Nisan 1942 tarihinde Şumnu cezaevindeki 1. vardiya nöbete erbaş Stakat Dimov çıkıyor, No. 5 nöbet yerinde beklemeyle başlıyor, Stakat bu kaçma işini biliyor fakat No. 1'deki bilmiyor. Saat 20 sularında Stakat onu yanına çağırarak lafa tutup oyalarken Şivaçev levazım taburu bahçesinden işaret verince, siyasi hükümlüler hemen koğuştan fırlayarak kimse farketmeden avludan çıkıp kışla bölgesinden uzaklaşıyorlar. Günlerce koyunun bıçağa baktığı gibi bekledikten sonra arkalarında gölge gibi gezen darağacından kurtularak, faşizme karşı şevkle savaşmak için partizanların safında yerlerini alıyorlar.

İdamlık siyasi hükümlülerin kaçışı faşist yöneticileri çok dehşete düşürmüştü; öfkelerinden kuduruyor, kaçanları yakalarlarsa ne yapacaklarını haykırıyorlardı. Kitle halinde tutuklamalara giriştiler. Kaçma işini örgütleyenlerin izleri çabucak bulundu.

Polisin işini kolaylaştıran nedenlerden biri de, kaçma işini örgütleyenlerden birinin siyasi hükümlülerle birlikte kaçmamasıydı. Eğer o da kaçmış olsaydı, bütün suç ona yükleneceği gibi, sorgu organları bazı ilişkiler hakkında ipucu elde edemeyecek, iş sarpa sarmayacak ve polis de böyle her şeyi kolayca ortaya çıkarma olanağını bulamayacaktı.

Bundan sonra bu gizli örgüt ortaya çıkarılarak 84 askerin duruşmasına başlandı. Mahkemede çok ağır cezalar verildi. Onbaşı Stoyan Kovaçev, erbaş Soyan S. İvanov, er Stoyço G. Stoyçev ve er Stanço Kiryakov Voynov idama mahkûm edilerek, 20 Temmuz 1942 tarihinde saat 4.30'da asıldılar.

Gerçi faşistler bu olayın intikamını alarak başarı kazandılar ama rahat bir soluk alamadılar, çünkü en güvendikleri payanda ordu ellerinden gidiyordu, askerler komünist fikirlerin etkisine kapılıp savaşan halkın yanına geçiyordu. Ne kadar çok korktukları şu yazışmadan da belli oluyor: Bu kaçma olayından sonra Savaş Bakanlığı, 4. Tümen Levazım Taburuyla 3. İstihkâm Alayı askerlerini Şumnu cezaevindeki siyasi hükümlülerin etkisinden korumak için bazı önlemler alınmasını emrederken, Adalet Bakanlığına da bir yazıyla Şumnu'daki cezaevinin şimdiki binasının hemen yıkılıp başka yere yapılmasını, cezaevindeki hükümlülerin de derhal başka yere aktarılması istiyordu. Fakat bu istek 9 Eylül'e dek hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti.

1944 yazı sonlarına doğru, Üsküp yakınındaki İdris cezaevindeki durum dayanılacak gibi değildi. Sovyet ordusunun başarıları faşist

cellatları gittikçe kızdırmaya başlamıştı. Cezaevi idaresi zalimleşiyor, arada bir de yapmacıktan nazik görünmeye çalışarak, bir öyle bir böyle davranıyordu. O zamana dek cezaevinin mutlak hakimi olan bu gaddar, küstah insanlar yaptıkları kötülüklerin tanıkları olan siyasi hükümlüleri isterlerse göz kırpmadan yokedebilirlerdi. Ayrıca, gün geçmiyordu ki, Alman askerleri ve subayları cezaevine gelerek içeriyi gözetlemesinler, siyasi hükümlülere merakla bakmasınlar. Durum çok nazikti, bu saldırgan Almanların yapmak istedikleri iki şey vardı: Ya siyasi hükümlüleri Almanya'ya götürecekler ya da oracıkta kurşuna dizeceklerdi.

Kaybedilecek zaman yoktu, ivedilikle atak ve yürekli bir iş gerekti: Cezaevindeki Parti yöneticileri bütün cezaevindeki hükümlülerle birlikte gizlice kaçma hazırlığına başladılar.

Plan çok karışık, aynı zamanda gerçekleştirilmesi çok zordu. Üsküp'teki Parti örgütü hemen onların imdadına koştu. Her şeyden önce 20 günde bir nöbet tutan 30 askerle ilişki kurmak gerekti. Parti istihbaratçılarına göre bu askerler arasında İGB'ye üye olanlar da vardı. Metodi Stoev cezaevinde meydancı olarak çalışıyordu; cezaevi idaresinin güvenini kazandığından ne yapıp yapıp cezaevi dışına da çıkabiliyordu. Metodi Staev hemen İGB ye üye olan askerlerle ilişki kurarak onlardan yeni vardiya nöbetine İGB ve Parti üyesi gençleri seçmelerini istedi. Bu istek memnuniyetle yerine getirildi. Plana göre bütün siyasi hükümlüler üç gruba ayrılmışlardı, her grubun başında bir sorumlu bulunuyordu.

Popov o sıra cezaevi ve işletmesinin baş sorumlusuydu. Diğerleri gibi dar görüşlü, avanak ve faşizme tam anlamıyla bağlı bir uşak değildi, taktik olarak öbürlerinden daha iyi yönetmeyi bildiği gibi, gereğinde yeni durumlara da uyabiliyordu. Metodi Stoev'in dışarıda, nöbetçi gardiyanın yanında yatmasına izin verdi. Kaçma planı örgütlenirken en büyük ayrıntılara dek her şey düşünülmüştü. 27 Ağustos'ta akşam yoklamasından sonra, Tako Stoyanov siyasi hükümlülere kaçma olayı ve yapılacak işlere ilişkin son talimatını verdi. V Zarkov anılarında olayı şöyle anlatır: «*Sevinçten parlayan yüzler ve heyecandan titriyen ellerle işe koyulduk, bütün koğuş terzi atölyesine döndü, herkes heyecandan hızlı hızlı çalışıyordu. Kısa sürede 'Sırt çantaları' hazırlandı, en gerekli eşyalar ve öncelikle yiyecek maddeleri doldurulduk. Giysilerimizi, ayakkabılarımızı gözden geçirdik. Hücuma geçecek ya da uzun yürüyüşe çıkacak asker gibi giyinip kuşandık.*»

27 Ağustos gecesi kaçış gerçekleşemedi, ertesi akşam siyasi hükümlülere yine hazır olmaları ve tetikte bulunmaları söylendi. 28 Ağustos

gecesi saat 22'ye doğru nöbetçi gardiyan derin uykuya dalınca, bunu bekleyen Metodi Stoev yavaşça cebinden anahtarları alarak, tez elden koğuşların kapısını açıverdi. Hepsi artık umudunu kesmiş durumundayken kapılar birden açılınca önce şaşırdılarsa da sonra hemen kendilerine geldiler. Metodi de anahtarları gidip yine gardiyanın cebine koydu.

Gece yarısına doğru nöbetteki askerler ateş etmeye başladılar, bu önceden de konuşulan başlama işaretiydi. Herkes yıldırım gibi çalışıyordu. İki dakika içinde koğuşlar tamamen boşalmıştı. Önceden hazırlanan gruplarca telefonlar kesilerek, diğer gardiyanlar bağlandı, karakoldaki bütün silahlar ve cephaneler alındı. Hükümlüler düzgün sıralar halinde birbirlerinin arkasına dizilerek partizanlarla buluşmak için önceden belirlenen yere, dağlara doğru çekip gittiler.

Bütün «*ameliye*» gerçekten parlak bir başarıyla sonuçlandı. Kaçanlar grubuna karakol amiri ve birkaç asker de katıldı. Siyasi hükümlülerle birlikte 30 kadar adi suçlu da kaçmıştı; İGB'ye üye askerler 18 kişiydi. Böylece siyasi hükümlülerle birlikte hepsi 300 kişiyi buluyordu. Hemen bağımsız «*Vasil Kolarov*» taburu kuruldu. Ve Metodi Stoev komutan, Tako Stoyanov da politkomiser oldu.

Siyasi hükümlüleri kahramanlık, yiğitlik ve yürekliliğin doruk noktasına ulaştıran, darağacı önündeki tutumlarıydı. Partinin amacı uğruna yaşamlarını bilinçli olarak feda eden siyasi hükümlü komünistler, ölümle yüz yüze geldiklerinde bile tuttukları yolun doğru yol olduğunu bildikleri için korku ve kuşkuya düşmediler. Oldukça sakin, kendilerine hâkim, başları yukarıda, parti görevini yaptıklarından emin ve bir komünist gibi öleceklerinden ötürü övünç duyuyorlardı. Yaşamlarının son anında BKP üyesi olduklarını Sovyetler Birliği'ne bağlı bulunduklarını ve komünizmin zaferine inandıklarını söylüyorlardı. Onların yiğit tutumları sağ kalan militanları eğitiyor, yeni kahramanlıklarında örnek oluyordu.

Eşsiz komünist Yordan Lütibrodski'nin göstermiş olduğu yiğitliği halkımız hiçbir zaman unutmayacaktır. Bu büyük devrimcinin hayatı çok kısa ama çok zengin ve çok öğreticidir.

1934 sonbaharında Y. Lütibroski polisinin eline düşer. Korkunç İŞkence'ler birbirini izler fakat Yordan yiğitçe dayanarak bir şey itiraf etmez. Kimseyi ele vermediği için cellat yargıçlar genç komünisti idama mahkûm ederler.

Mahkemeye çıkmadan önce ve sonra akrabalarına yolladığı mektuplar, onun ne denli korkusuz ve inançlı olduğunu göstermek Lütibrodski'nin mektupları ne büyük bir komünist ve sarsılmaz bir

devrimci olduğunun, her şeyi olan Partiye ve emekçilere duyduğu sonsuz sevgisinin, sarsılmaz inancının kanıtlarıdır. İlk mektubundan başlayarak 3.4.1935 tarihli son mektubuna dek bu böyle gitmiştir:

«Babacığım,

...Birkaç gün önce 28.3.1935 tarihli açık bir mektup aldım. Ayın 30' unda da yine açık bir kart geldi. Ne yapıp ne edip ipten kurtulmam için bana gerekçeli 'Reçete'yi yazmışsın, bana 'Son mermini şimdi at, yarın geç kalacaksın,' diyorsun. Fakat ne söylediğinin farkında mısın? Son mermiyi atmanın kurtuluş değil, kesinkez ölüm olduğunu biliyor musun?

Daha iyi anlaşabilmek için konunun öncesine dönelim.

Şimdilik burjuvazi, proletarya ya ve partisine darbe üstüne darbe indirmektedir. Bu, burjuvazi egemenliği sürüp gidecek ve proletarya tam zafere ulaşamayacak mı demektir?

Hayır! Eğer bugün değilse yarın, proletarya çöken kapitalist sınıfa karşı zafer kazanacak, kendi partisiyle toplumsal gelişmeyi daha ileriye götürecektir.

Biz bu yükselen sınıfın oğulları, sınıf bilincinin öncüleri olarak partinin ayakta kalması uğruna elbette canımızı feda edeceğiz.

Vücudun tutsak olduktan sonra yaşamının ne önemi var? Can çekişen gerici sınıf, proletaryayı bozguna uğratıp zafer alayları mı düzenlesin ve beni kendi çöküşünü ertelemek için mi kullansın? Hayır! En iyisi ölmek Yaşarsam kendi sınıfım için yaşarım, ölürsem yine kendi sınıfım için. Leş kokan politik bir ceset olmuşum ne önemi var?

Ben darağacına giderken sakin ve sevinçliyim, çünkü ne kendimi ne de partimi zerre kadar lekelemediğimi biliyorum. Boynumda ip olduğu halde sizin yerinize, size sesleniyorum: 'Birçok kurban verilse de dayanın! Zafer bizimdir! Kim ölmeye hazırsa, zafer ancak onun olacaktır!'

Bedenini bu uğurda kurban veren militanlar, zafer kazanan proletaryanın belleğinde yaşayacaktır. Bu uğurda ölen babaların çocukları bu zafer meyvalarına sevineceklerdir.

«Yordan»

Lütibrodski idama mahkûm olmasına rağmen çok sakindi, ne pişmanlık, ne korku, ne de bezginlikten bir eser vardı. Arkasında gölge gibi gezen ölümden korkmuyor. ona açıkca meydan okuyordu. Bilgisi arkadaşça davranışı, kahramanlıkları ve alçak gönüllülüğüyle bütün hükümlülerin kalbini ve sevgisini kazanmıştı. İdam hükmü ve ağır zincirlerin yükünü taşımasına rağmen daima neşeliydi. Birgün Varna

cezaevi idaresi, hükümlülere şenlik yapmak ve horon çekmek için izin vermişti. Horon çekenler arasında Lütibrodaki de vardı, ağır zincir ve pranga altında bile yine gülümsüyor, mutlu mutlu oynuyordu.

Parti yöneticileri Lütibrodski'nin 8 Mayıs gecesi idam edileceği haberini aldılar. Kara haber bütün siyasi hükümlüleri yıldırım çarpmış gibi kastı kavurdu. Sonunun yaklaştığını Y. Lütibrodski de biliyor, yine de soğukkanlı görünüyordu. Üzücü saatler ağır ağır geçmeye başladı. O gece kimsenin gözüne uyku girmiyor, cellatlar ne zaman gelip kurbanı alacaklar diye soluk almadan dinliyorlardı. Gece yarısı geçti, cezaevi derin bir sessizliğe gömülmüştü. 9 Mayıs 1935'de tanyeri ağarmaya başladığında elem verici dakikalar birden durdu sanki, cellatlar belli belirsiz, hiç ses etmeden çıkageldiler. Usulca kapıyı açarak, yabani hayvanın avına saldırması gibi Yordan Lütibrodski'nin üzerine atıldılar, kafasını battaniyeye sarıp sürüklemeye başladılar. Yordan koridordan geçerken zar zor başını battaniyeden kurtararak, «*Hakkınızı helal edin arkadaşlar,*» diye bağırınca cezaevi birden sarsıldı. Arkadaşları ona cevap olarak ellerine ne geçtiyse protesto amacıyla koğuş kapılarına vurmaya başladılar.

Darağacının altında Yordan Lütibroski yine soğukkanlı ve yiğitce davrandı; savcı, bir papaz çağırılmasını önerdiğinde, Lütibrodski eliyle olmaz işareti verirken hafif heyecanlı, «*Bırakın onu, benim başka imanın var*» diyor, elleri ciddi ve övünçle dimdik duruyordu.

Böylece 9 Mayıs 1935'de genç, yiğit, büyük komünist, eşsiz insan Yordan Lütibzordski'yi astılar.

Lütibrodski'nin asılması yalnız ülkemiz emekçilerinde değil, bütün dünya emekçilerinde nefret ve tiksinti uyandırdı. Büyük Fransız yazarı Marsel Vilar «*Baböf'ten Dimitrov'a*» adlı yapıtında Yordan Lütibrodski den hayranlıkla söz ediyor, onun son derece yüce bir ruha sahip olduğunu, niçin savaşıp niçin öldüğünü bilen yeni devrimci kuşağın temsilcisi olduğunu yazıyordu.

Yordan Lütibrodski'nin asılmasından sonra faşist iktidar Sofya sancağı Kumarista (şimdi A. Voykovc) köyünden 23 yaşındaki Aleksandr Voykov'un yaşamına da tereddütsüz kıyıverdi. Voykov daha genç yaşta İGB saflarına katılıp aktif eylemeleri sayesinde Sofya 1. Köy Bölgesi sekreterliğine yükselmişti. 1934 yılının sonuna doğru Sofya'daki 1. süvari alayında bir yeraltı komünist örgütü ortaya çıkarıldı. Voykov o sırada levazım askeriydi, bu gizli örgütün yöneticisi olarak onu tutukladılar. Kışlada ve Toplumsal Güvenlikte iki ay sürekli korkunç işkence yapıldıktan sonra faşistler onu en ağır ceza olan idama mahkûm ettiler. Sınıf düşmanlarının karşısında A. Voykov yiğitçe

dayandı. Cellatlara, övünçle ve alnı açık olarak hizmet ettiği dava uğruna ölmek istediğini söyledi. 25 Haziran 1935'de Aleksandır Voykov'u astılar.

Ölmeden önce arkadaşlarına yazdığı mektubun her satırı, devrimci komünistin ne yüce bir yiğit olduğunu ve komünizmin zaferine sarsılmaz inancını gösteriyordu. Şöyle yazmıştı.

«Sağolun arkadaşlar,

Tek başıma cezaevinin bir hücresine atıldım. Kısa süreli bir ışıktan başka ziyaretçim yok, burada yalnızca o benim arkadaşım ve beni ısıtan yalnızca o. Oturuyorum, düşünceler film şeridi gibi gözümün önünden sıra sıra geçmeye başlıyor: Savaş yıllarını, mitingleri, Sofya'daki tribünleri, köylerdeki toplantıları, arkadaşlarla yapılan 'gezinti'leri bir bir hatırlıyorum. İleri attığımız her adım ve elde ettiğimiz her zaferi nasıl sevinçle ve coşkuyla kutladığımızı anıyorum...

Birçok fedakâr militanla birlikte ben de düşman eline düştüm. Ölüm nöbetinde yalnız başıma kalacağım... Biz komsomollar, devrimci cephenin militanları, hanım evladı değiliz, ağlayarak yalvarma yolunu seçmedik. Biz Bolşevikler gibi olmaya çalışacağız, bizim tek bir mücadele yolumuz vardır...

Buradan hücreden, nöbetçinin süngüsü altından size yolladığım bu mektup belki benim son sözlerim olacak.

Arkadaşlar, darağacı önünde bile o Bolşevikler gibi olun. Bizim özgürlüğümüz ve darağaçlarının kaldırılması savaş yoluyla olacaktır! Ben burada çok kötü durumdayım, hele arkadaşlarım 1. süvari alayından başka yere aktarıldıktan sonra çok yalnız kaldım, şimdi bana özel yöntem uygulanıyor, sanki ben çaresiz bir kuklayım da intihar etmeyeyim ve kaçmayayım diye başucumda nöbetçi bekliyor ve beni 'koruyor.'

Ben ölümün ta gözlerinin içine baksam da yine yaşamak istiyorum! Tüm hükümlü olanlarla birlikte benim yaşamım da sizin elinizdedir. Yaşam ağır, fakat dayanılmalı! Savaş zor ve çetin, fakat zafer ulu ve siz buna layıksınız, savaşı sürdürün!

Arkadaşınız: Sando Voykov»

27 Şubat 1937'de Eskizağra cezaevinde asılarak idam edilen cesur komünistler Petko Manalov, Hristo Kurdov ve Kosta Dzinov darağacı önünde yaşamlarının son dakikalarında bile diz çökmeyip ölümü yiğitçe karşıladılar ve ona meydan okudular.

Petkov Manalov SSCB'deki ailesine ölmeden önce yazdığı 26 Şubat 1937 tarihli son mektubunda şöyle diyor:

«Sevgili Nadke, Vavke ve Naiçke,

Bundan birkaç gün öncesine kadar sizi yine görürüm umuduyla yaşadım, fakat bu tatlı bir hülya olarak kaldı. Birkaç gün önce (17.12. 1937) faşist yargıtay mahkemesinde bizim idam kararımız onaylandı ve infaz hazırlıklarına başladılar. Faşist cellatlar öfkelerinden kudurarak gaddar ellerini işçi kanıyla bulamak için yenlerini sıvadılar. Yıllarca inatla dayandıktan sonra, işte, yaşamımın son saatleri yaklaşıyor.

Benim sevgililerim, bu mektubumu aldığınız zaman sizin sevgili arkadaşınız ve babanız çoktan ölmüş olacak. Bu üzücü haber sizin kalbinizi acılarla dağlayacak, sizi sonsuz kederler içinde bırakacak. Bu kara haberin hep sizin üzerinizde nasıl etki yapacağını düşünüyorum, sizi üzmemeyi çok isterdim, ne yapayım elimde değil.

Güzel Naditse, biliyorsun ki, ben ulu ve şanlı proletaryanın davası uğruna ölüyorum, sen de önümüzdeki ışıklı geleceğin davası için çalışıyorsun, bunun için kendini kedere kaptırıp çok üzülme! Bu darbeyi yiğitçe karşıla ve bundan sonra daha büyük çoşkuyla ve daha büyük güçle, sınıfsız sosyalist toplumun kurulması için çalış, kızlarımızı bu amaçla eğit...

Şunu bilin ki, son nefesime kadar sizi ve şanlı sınıf savaşını ve sosyalizmi düşüneceğim. Bu üç şey için yaşadım ve faşistler beni bugün bunlar için öldürüyorlar, fakat ölürken çok sevinçliyim, çünkü bunlar yaşıyor, gelişiyor ve güçleniyorlar Sizi düşünerek göğsünüze yaslanıp özlemle öperim.

Size sağlık, sınıf düşmanlarınızla yapacağınız savaşlarda başarılar dilerim, bunlar sizi mutlu edecektir.

Arkadaşınız ve babanız: Petko Manalov.»

Hristo Kurdov (Çinli), Kosta Dzinov (Vanüşa) tüm gençlik heyecanı ve enerjisiyle kendilerini sınıf savaşının ateşine atıp sınıflarının kahraman oldular. Kosta Dzinov içlerinde en gençleriydi. Onun yaşamı çok kısa ama proletaryanın davası uğruna fedakarlık, vefakarlık ve bağlılıklarla doludur. Kosta, çetelerin halk türkülerini söylerken herkes gerçekten coşuyor ve seviniyordu. Kosta, bütün hükümlülerin sevdiği ve saydığı biriydi.

Eskizağra'nın Emina köyünden bu üç yiğit komünist idama mahkum oldukları halde her zaman yürekli ve neşeliydiler. Onların bu güzel yaşamı 27 Şubat 1937'de sona eriverdi. Asılmalarını eski siyasi hükümlü Yanço Kostov şöyle anlatıyor: «*...Her şey sessiz! Öyle sessiz ki, korkunç bir önsezi bütün prangaya vurulmuş tutsakların kalbini sıkış-*

tırıyor. Suskun koridorda yalnız gardiyanların uğursuz ayak sesleri çınlamakta kapıdaki kara delik haince dışarısını gözetliyor.

Bu akşam kimsenin uykusu gelmiyor, idama mahkum üç arkadaşı düşünmek kalplerimizi parçalıyor. 'Bu akşam mı olacak?... Arkadaşlaaar, cellatlar! Bu ses birdenbire sessizliği yırtarak koridorlara yayıldı, oradan koğuşları doldurup taş katakomb'un damarlarını inletti. 'Arkadaşlaaar, cellatlar!' Bu işitilen söz değil, söylev de değil, yaşam susuzluğunda yıkanmış insan kalbinden kopan kanlı parçalardır. 'Arkadaşlaaar, cellatlar!' Son ses, son sada, en son savaşma isteği!

Birdenbire kapılara sandalyelerle, nalınlarla vurmaya başladık. Taş mezar birdenbire gömülmüş olduğu sessizlikten uyanarak vargücümüzle bağırdığımız protesto sesleriyle uğuldamaya ve sallanmaya başladı: 'Alçaklar!' Protestomuz, bağırmalarımız için önlem almaya zaman yoktu. Geçen buluttan yıldırım düşüp ardından sessizlik başlaması gibi, bir ara sonuncu vuruşlar ve gürültüler de kesildi. Pencere altında celladın ayak sesleri çınlıyor, katillerin korkak fiskosları boğuk boğuk uğulduyordu.

Kana bulanmış kalpler, birbirlerine sessizce soruyorlar. 'Bitti mi artık? Fakat işte yeniden gürültü kopuyor. Bir kımıldama oldu. çelik bir çekiç gibi zafer çağrısı gürledi. 'Hoşçakalın arkadaşlar! Yaşasın proletarya devrimi!' Ölümü, darağacını, cellatları ve kaderi küçümseyen sözler yankılandı. Bu sözler savaşma arzusuyla yüklüydü.

'Aaaaah, Devrim...' Derken cellatın sarhoş homurtusuyla verdiği emir üzerine çekilen ip son sözleri boğdu. Kalbimizden canlı parçalar koptu! Biz ürpererek donakaldık, cezaevi de donakaldı...

Cellatlar, bağlı militanların üzerinde bayram yapıyor! Cellatlar darağacı çevresinde başarı kazandılar! Cellatlar gülüşüyor!

Cellatlar gülüyor: Savcılar, kanunların koruyucuları yargıçlar, Temid'in papazları, hakkaniyetin uşakları, askerler, elleri bağlı insanları yenenler, polisler, kiralık katiller, faşist ayak takımı gülüyor, fakat ölen yiğitlerin önünde, zafer gürlemesi 'Yaşasın proletarya devrimi!' sözlerinden korkan kalpleri buz kesiyor.

Kosta Dzinov darağacı önünde 3. sıradaydı, şaşırtıcı sessizliği ve soğuk kanlılığıyla bir saate yakın sırasını bekledi. Cellat güruhu, kurbanın gözbebeklerinde korkuyu boşuna aradılar. Polislerin alaylı sözü olan «son isteği» sorulunca Kosta sakin ve övünçle, değerli arkadaşlarına canı gönülden bir veda türküsü söylemek istediğini söyledi, fakat cellatlar izin vermediler, hemen idam hükmünün infazına geçtiler. Darağacına çıkararak boynuna ipi geçirdiler, fakat ip koptu, yere düşen

Kosta hemen ok gibi fırlayarak katillerine, 'İp de sizin düzeniniz gibi çürümüş!' diyerek sandığın üzerine çıktı.»

Ertesi gün Eskizağra cezaevindeki siyasi hükümlüler, 3 cesur komünist, Petko Manalov, Hristo Kurdov ve Kosta Dzinov'un anısına bir yas yazısı yayınladılar. Şöyle diyorlardı:

«...Değerli arkadaşlar! Önderimiz Georgi Dimitrov'un öğrettiği gibi, emekçilerin ve proletaryanın ulu davası uğruna görevinizi yaparken varlığınızı feda ettiniz. Sizin yiğitçe ölümünüz bize örnek olacak, sınıf düşmanıyla savaşırken hiçbir şeye üzülmeyeceğiz. Sizin öldüğünüz gibi biz de ölürken, 'Yaşasın Proletarya Devrimi!' diyerek bağıracağız. Sizin taze mezarlarınızın önünde, canınızı verdiğiniz dava uğruna hizmet etmeye ve savaşmaya ant içiyoruz!

Böyle kahramanlar yetiştiren sınıf ölmez!
Gelecek bizimdir, mutlaka zafere ulaşacağız!»

Hitler istilacılarına ve monarko faşist diktatörlüğe karşı sürdürülen silahlı direniş yıllarında komünistlerin darağacı önünde ve kurşuna dizilme anında kahramanca davranışları yepyeni bir güç ve atılım kaynağı oldu.

Düşmanla savaşırken ilk kurban gidenler Sofya'dan Botuşev grubunun ünlü komünistleri, Nikola Botuşev, Nikalov Şopov, Aleksandr Velkov ve Denkov Denev'dir. Bu 4 kişi 15 Kasım 1941'de Sofya Merkez Cezaevinde asıldılar.

Nikola Botuşev devrimci yolda yürümüş bir militandı, sınıf savaşlarında hayli tecrübe kazanmış, her zaman savaşın ön sıralarında çarpışmıştı. İslimne çevresinde Eylül Ayaklanması sırasında aktif görev aldığı için ağır hapis cezasına çaptırılmıştı: cezaevinden 1931 yılında kurtuldu. Bu eşsiz insan hiçbir zaman çökmezdi. Eski siyasi hükümlülerin anlattığına göre, Şumnu'daki cezaevi yaşamının en sıkıcı dakikalarında bile mandolinini alır, usulca çalmaya başlayınca herkes kulak kesilirdi. Bu çalgının ustasıydı. Görevine ve ilkelerine çok bağlı, cesaret sahibiydi. Savcı birgün cezaevi bahçesinde gezinirken ona bir şikâyeti olup olmadığını sordu, bu ikiyüzlülük ve alçaklığa kızan Botuşev savcının yüzüne tükürdü. Bundan sonra böyle yoklamalara pek çıkmadı savcı. 1941'de faşist cellatların eline yeniden düşünce metanetini kaybetmedi. İdama mahkûm olduğu bildirilince ailesine bir mektup yazdı:

«Beni idama mahkûm ettiler, size rica ederim sakın kederlenmeyin, her şeyi yiğitçe ve erkekçe karşılayın. Bu yaşamdır. Bugün ne kadar insan ölüyor, yarın da ölecek. Her doğan insan mutlaka er geç öle-

cek...» Karısına yazdığı bir başka mektupta da, *«Burası bir cephe... Ölümü rahat rahat bekliyorum. Çünkü onu küçümsüyorum, onunla âdeta alay ediyorum! Şimdi orada, Moskova ve Leningrat önünde neler oluyor. Ben yaşamımın son anında ister darağacının önünde, ister darağacında olayım, şuna kesin kez inanıyorum ki, Kızıl Ordu Faşizmin başını ezerek büyük zaferler kazanıyor!... İnsanlığın kurtuluşu yaklaşıyor! Cesaretle çarpışmak için ileri!!»* diyordu. Bu birkaç cümle onun moral gücünü ve zafere olan derin inancını gözler önüne sermektedir.

15 Kasım 1941'de cellatlar avluya kara kara darağaçları dikerken, meraklı faşist katillerden savcılar, yargıçlar, subaylar, doktor, papaz ve daha başkalarından oluşan kalabalık, Nikola Botuşev'in grubundaki komünistlerin nasıl asılacağını görmek için heyecanla bekleşiyordu.

Birdenbire her şey sustu, hükümlülerden önce Nikola Botuşev getirildi. İdamlıklar paltosuz, ince gömlekler içinde bekleşiyorlar, soludukça ağızlarından buharlar çıkıyordu; elleri arkalarından bağlıydı Donmuş yerin üstündeki ince kara yalınayak bastıkları halde soğuğu duymuyorlardı. Başları dimdik yukarıda yürürken, düşmanlarının gözlerindeki hayvanca merak ve küçümseyen bakışlarla karşılaştılar. Yüzleri solgun, fakat gözleri çakmak çakmaktı...

Merasim başlıyor. İki hükümlü iki darağacı altında duruyor, ayakları biraz açık, soğuk rüzgâr çıplak göğüslerine bıçak gibi işledikçe titreşiyorlar. Savcı herkes iyice anlasın diye öldürmenin yasal yoldan yapılacağına ilişkin hükümleri bir kez daha okuyor:

«— Nikola Botuşev sana son söz hakı veriliyor, bir isteğin var mı?

«— İnsan kalbi çarptıkça elbet bir istediği olacak. Benim çocuklarım... İskra ve Roza'ya babalarının öpücükleri verilsin. Onlara benim nasıl öldüğüm anlatılsın... Hiçbir zaman pişman olmadım, bir şeye yanmıyorum, yalnız, faşizmi yenen halk zaferini ve siz cellatların gebermesini göremeyeceğime yanıyorum!...

Cellat masayı ayağıyla itip elleriyle kurbanın ayaklarına sarılarak ona asılı kaldı... Biraz yumuşak yürekli olan seyirciler görmemek için başlarını çevirdiler...

«— Nikola Şopov son sözünü söyle!»

Uzun boylu, karayağız işçi, boynuna ilmiği geçirirlerken ürkmedi. Dimdik duruyordu. Bir an arkadaşının asılmış vücudunu gördü, başı yana devrilmişti, ona bakarken birden göğsünden kopan bir haykırış oradaki kalabalığı titretti:

«— Asker arkadaşlar, burada sizler bize en yakın insanlarsınız, bu

anda sizi bize cellat yapıyorlar... Fakat, sizin ve bizim düşmanımız tek ve aynıdır... Bakın ve unutmayın, halkın namuslu oğulları, halkın ve sizin özgürlüğünüz için... Şunu bilin ki, bizim ardımızdan binler ve milyonlar geliyor. Onlar kanlı faşizmi yerle bir edecek. Yaşasın özgür Bulgaristan! Yaşasın bizim sevgili işçi partimiz Yaşa...

İp onun bu son sözlerini boğdu.

Yarım saat sonra geriye iki kişi kalmıştı: Aleksandır Velkov ve Denkov Denev'i de çıkardılar. Darağaçlarının yanına 4 tabut sıralanmıştı. İkisinin içinde Botuşev ve Şopov yatıyordu. Kendilerine hakim, gayet soğukkanlı olan Aleksandır ve Denkov tabutların önünde durup eğildiler, arkadaşlarının soğuk alınlarından öptüler.

Yeniden merasim...

«— *Son sözün... Denkov Denev.*

— *Yaşasın özgür Bulgaristan!..*

— *Aleksandır Velkov.*

— *Yaşasın özgür Bulgaristan! Faşizme ölüm!..*

Dört eşsiz komünistin yaşamları böyle son buldu.

Faşist cezaevlerinde asılan ölümsüz yiğitlerin arasında layık olduğu yeri alan Georgi Andonov Grigorov (Faradey, Anti Levski) 22.9. 1919 Blagoevgrat doğumludur. Onun yaşamı dizi dizi sıkıntı, çile ve mücadelelerle doludur. Zekası, Marksist-Leninist bilimi iyi öğrenmesi, hırsı ve işçi eylemlerine içten bağlılığı daha Küstendil lisesinde öğrenciyken öğrenci gençler arasında onu yüceltti ve yöneticiliğe yükseltti.

1938'de bir gizli örgüt ortaya çıkarıldı. Bunun başörgütçüsü Georgi Grigorov yakalanarak tutuklandı. Karakollarıda iki ay boyunca ortaçağ işkencelerine ve dayaklarına katlanarak ne kimseyi ele verdi, ne de eylemlere ilişkin bilgi açıkladı. Serbest bırakıldıktan sonra polisin onu izlemesi ve gözetimi dayanılacak gibi değildi, bunun için Küstendil'den uzaklaşarak Varna'ya kaçtı. Orada lise öğrenimini bitirdi. Bundan sonra kendini büsbütün devrimci eyleme adadığı gibi, aynı zamanda iki yüksek okulda da okumaya başladı. Varna'da üniversite öğrencisiyken, Sofya Üniversitesinde de felsefe bölümüne dışarıdan devam ediyordu. Georgi, Varna'da Partinin sancak komitesinin aktif yardımcısı olarak, İGB'nin köy gençleriyle ilişkiler bölümünü yönetiyordu. Direniş savaşı başlar başlamaz gerilla gruplarını yönetmeye başladı. Gericiler bu büyük örgütcünün peşine düşerek onu diri diri ele geçirmeye çalışıyorlardı, en sonunda yakalamayı başardılar. 22 Eylül 1941'de üç sivil polis bu genci aramak için Vladilav sokağında kuşkulandıkları lokantaya apansız bir baskın yaptılar, polislerden biri Georgi'yi tanı-

yordu, onu müşterilerin arasında görünce hemen üzerine atıldı, bir kargaşalık bir toz dumandır başladı. Sonunda Geogi Grigorov cellatların eline düşüyor, polislerden biri onu bağlamak için ip aramaya gidiyordu. Diğer oradakilerin üstlerini arayıp kimlik yoklaması yaparken, Georgi onu sımsıkı tutan polisin elinden bir daha kurtulmayı deneyecekti. Birden sıçrayarak polisin elinden kurtuldu, tabancasını çekerek polise ateş etti, yıldırım gibi dışarı fırlayarak kaçmaya başladı, attığı mermiler polise isbat etmemişti, hemen Georgi'yi kovalamaya başladı. ardından ateş ediyordu, bir uğursuz mermi Georgi'yi kanlar içinde yere serdi.

Yaraların acısından kendini kaybetmişti. Yanına muhafızlardan başka bir de psikolog koymuşlardı. İşte bu psikoloğun 22-23 Eylül 1941' gecesi aldığı notlar:

«— Ben hırsız değilim, ben komünistim, o polisi öldürdüm mü, o aptalı?

Onu öldürdüm...

Ha şöyleee...

Nerede olduğumu söylemeyeceğim... Köylüyüm, o aynasızlar nereli olduğumu arayıp dursunlar.

Saat 23'e doğru sayıklamaya başladı, anlaşılmaz anlamsız sözler arasında «Toşo, Toşo» dediği işitildi, fakat bu «Loşo» («kötü») de olabilir, söylediklerini tümüyle anlamak olanaksız. Saat 0.30, sayıklamaya devam ediyordu. Anlamsız sözler arasında, «Oh, oh» dediği işitildi. Sık sık uyanarak ellerinin ve ayaklarının bir o yana bir bu yana değiştirilmesini istedi.

Saat ikiden sonra sabaha yakın, «Kaç kişiyiz herhangi bir yerde açık dükkân var mı? Üzüm alalım,» diye sordu. Biz de ona henüz çok erken olduğunu söyleyince yeniden uykuya daldı, sık sık sarsılarak uyanıyor. Sorulara, ne olup bittiğine ilişkin yanıtlar vermiyor.

Bir şey bilmiyorum, bir şey söylemeyeceğim, bana sormayın, o aptallar bana soracaklar. Ben komünistim, biliyorum sizde jandarmasınız, köyden bir parça ekmek aramaya gelen çiftçilersiniz, fakat o aptal herifler o sivil polisler çok kötüdür, diyordu.»

Üç ay süren anlatılmayacak kadar vahşi işkence yüzünden büsbütün felç oldu, fakat yılmaz komünistin çelik iradesi eğilmedi. Bütün kanıtlar ellerinde olduğu halde, ondan bir tek söz alamadılar. Sorgusu sırasında da sorulanlara nasıl cevap verdiğini bir görelim:

...Rus gulanka'sını (iş gömleği) nereden aldın?

— İş gömleği benim değil.

— Angel Georgiev'le bu yıl 21 Ağustosta yanan benzin varilleri

yüklü vagonlara saatli bomba (cehennem makinası) koyduğunuz doğru mu?

— Bilmiyorum, doğru değil.

— Saatli bombayı kim yaptı ve Galata köyündeki «Arabacıev» öğretmen okulu istasyonuna bunu kim koydu?

— Bilmiyorum, ne yaptım, ne koydum.

— Kim koydu?

— Bilmiyorum.

— Pyasatsite semtinin elektrik kablolarını kiminle kestin?

— Böyle şey bilmiyorum.

— Laskov'larda bulunan savaş tüfeğini ve mermilerini nereden aldın?

— Tüfek hakkında bir şey bilmiyorum

— İvan Arnavudov'a saklaması için verdiğin o gaz tenekesini ve içindekileri nereden aldın?

— Bir şey bilmiyorum.

— Angel'e verdiğin (nagan revolver ve tabanca) tabancaları o, İvan Arnavudov'a saklasın diye vermişti, o tabancaları nereden aldın?

— Böyle bir şey yok.

— Uçaksavar bataryasındaki Alman askerlerine yapılan baskına katıldın mı?

— Böyle bir şey bilmiyorum.

«Adını hatırlamıyorum... Neye yaradığını bilmiyorum... Bu anahtarların nereden düştüğünü bilmiyorum... Bilmiyorum, doğru değil... Ne koydum, ne yaptım... Tüfek hakkında bir şey bilmiyorum... Böyle şey yok... Böyle şey bilmiyorum» vb. Gergi Grigorov'un emniyet amirliğindeki sorgusu sırasında verdiği cevaplar böyleydi. En önemli gerçekler saklanmış, hiçbir parti görevlisi ortaya çıkarılıp herhangi bir iş hakkında bir ipucu verilmemişti. Bu cevaplar da en korkunç işkenceler'den sonra veriliyordu. Sorgusu bittikten sonra Georgi Grigorov Şumnu'ya, duruşmada hazır bulunanları tahrik etsin diye Şumnu askeri mahkemesine yollandı.

Tüm yargıçlar kurulu, *«Korkunç tedhişçiyi»* görmeye hazırlanırken, mahkeme salonuna sedyeyle külçe haline gelmiş bir vücut girdi. Bunu gören herkesin hayretten ağzı açık kaldı. İddianame okunduktan sonra davalı şöyle bir kıpırdandı. Tutuklandığından beri ilk kez konuşacaktı. Açık seçik ve oldukça sakin bir tavırla konuşmaya başladı. Kendini haklı çıkarmak, cellat yargıçlardan merhamet, af dilemek için konuşmuyor, Partinin davasını savunmak, faşist hükümetin hainçe siyasetinin ve faşist mahkemelerin maskesini düşürmek için

konuşuyordu. «Çok merhametli ve çok insaflı (!)» yargıcın, «*Sen bu akılla büyük adam olurdun,*» dediği, bu cesur komünist, «*Yabancı mezarı başında ağlamak boşunadır... Bir an önce cehennemi planını yasallaştır, hem de dolambaçlı yollara sapmadan... sizden af istemiyorum... Ben sonuna kadar hizmet edeceğime ant içtiğim Parti ve halk için savaştım... Ölüm beni korkutmuyor!*» dedi.

Faşistler çok gaddardır, cehennem suratlı yargıç, «*Asılmak suretiyle*» idam hükmünü kestirip atınca, hükümlü gülümseyerek, «*Georgi Grigorov'la savaş bitmiyor.*» diye cevap verdi.

Gergi Grigorov Varna cezaevinden, asılmak üzere Sofya'daki cezaevine nakledildi.

24 Haziran 1942 saat 0.30'da hükmün yerine getirilmesi hazırlıklarına başlandı. Sofya Merkez Cezaevi avlusundaki darağacı yanında cellatlar yerlerini aldılar. Devrimci komünist Georgi Grigorov'un vücudu sedyeyle önlerine getirildi, ona son istediğinin ne olduğu sorulduğunda:

«*Ey Doğu... Doğu... Cellatlar, beni Doğuya çevirin... oraya, güneşin doğduğu yere... Uğruna öldüğüm halkımın özgürlüğü oradan doğacak... Şimdi artık hazırım... Siz de hazırlanın, yakında sizin de canınıza okunacak!*»

Yıllar ve yüzyıllar geçse de 23 Haziran 1942'de kurşuna dizilen 18 paraşütcünün komüniste yaraşır davranışları, kahramanlıkları ve gösterdikleri dayanıklılık gelecek nesillere en güzel örnek olacaktır. Onların ölmeden önce yazmış oldukları mektuplar, iyimserlik, komünizmin çok yakında zafere ulaşacağına dair inanç, düşmanlara nefret ve özgürlük için savaşan halka ve vatana içtenlikli duygularla doludur. Kendi halkı için, kendi partisi için ölmeye hazır olduğunu, hiçbir fedakârlıktan çekinmediğini açıkça belirten Tsvatko Radynov'un mektupları, siyasi hükümlüleri duygulandırıyordu. Yakınlarına yazmış olduğu satırlar onlara güç ve cesaret kaynağı oluyordu. «*Benim sonum yaklaşıyor,*» diyor kardeşine ve kız kardeşine yazdığı mektupta. «*Benim için olmasa bile size, sizin çocuklarınıza ve torunlarınıza mutlu günler gelecek. Ben yaşamımın 30 yılını onlar için feda ettim. O gün geldiğinde, beni hatırlayın.*

Ben fırtınalı bir yaşam sürdürdüm, buna rağmen mutluyum, çünkü her zaman önümde, gücümü adayacağım kutsal bir amaç duruyordu. Şimdi çok rahatım, çünkü inanıyorum ki, amacımın gerçekleşmesi çok yakındır.»

Radyanov kızına yazdığı mektupta da şöyle diyordu: «*Ben, herhalde, seni bir daha göremeyeceğim, senin sesini de işitemeyeceğim,*

seni bir kez daha öpemeyeceğim. Seni ne kadar görmek isterdim, hiç olmazsa bir kez!..

Biliyorum, son saatim yaklaşmakta, sana şunu söyleyebilirim baban şerefiyle, namusuyla ölüyor, benim kızım olduğun için övünebilirsin.

Bu düzenin sonunu, şanlı Kızıl Ordunun zaferinden sonra halkımızın özgürlüğünü, sevincini ne kadar görmek isterdim! Fakat ben endişesiz öleceğim, çünkü insanlığa, yeni bir dünyanın doğacağına inanıyorum.»

Övünçle, alınları yukarıda ve zafere tam güvenli 18 yiğit «*paraşütçü*» ölümü, «*Yaşasın özgür, bağımsız Bulgaristan!*» diyerek karşıladılar. «*Paraşütçüler*» in hükümleri infaz edilirken orada bulunan bir polis memuru raporuna şunları yazıyordu:

...26 Haziran 1942, saat 18'de paraşütçüler davasının hükmü okundu, buna göre 27 kişiden 18'i kurşuna dizilerek İDAM ediliyor, hüküm derhal yerine getiriliyor.

Hükümlüler:

1. *Tsvyatko Nik. Radyanov*
2. *Trifon Tod. Georgiev*
3. *Vasil Tsakov Yotov*
4. *İvan P. İzatovski*
5. *Antov Petkov Bekyarov*
6. *Dimitır İ. Dimitrov*
7. *Vasil Vılçanov Dodov*
8. *Stefan Marinov Paşov*
9. *Delço Nik. Naplatanov*
10. *Boris Stoykov Tomçev*
11. *Avgust Dimçev Popov*
12. *Georgi İvanov Kratunçev*
13. *İvan Yordanov İvanov*
14. *Mirko Stankov Petkov*
15. *Simeon Pilipov Slavov*
16. *İvan Nikalov Şterev*
17. *Milyo Minçev Mihaylov*
18. *Dimo St. Actarcov*

Hepsi DG Yasasının 16. mad. ile ilgili, 17. mad. göre kurşuna dizilerek idam ve 500.000 leva para cezasıyla hükümlü.

1. *Yosif Leydo Baer*
2. *İvan Petrov Drenovski*

3. *Dimitır Aleks. Toplyakov*
4. *Georgi Petrov Başikarov*
5. *Yanko St. yanev Komitov*
6. *Todor Fotakiev Nikalov*
7. *Nikola Aleks. Romanov*

Hepsi ömür boyu hapis ve 250.000 Leva para cezasına mahkûm

1. *Laçezar Avramov Stoyanov*
2. *Vlandimir Alaks. Çernov*

15 yıl ağır hapis, 250 000 Leva para cezasına ve 20 yıl yasal haklardan yoksun bırakılma cezasına mahkûm.

İnfaz yeri olarak askeri silah deposu yanındaki askeri satış alanı seçildi...

Hükümlüler çıkarılarak merkez tünele götürüldüler... Hüküm okunduktan sonra papaz hükümlülere dönerek «Yaşamdan ayrılmadan önce günah çıkarmanız ve tövbe etmeniz gerek,» dedi. «Herhangi birinizin son bir isteği, söylemek istediği son sözü varsa bildirsin.» Hükümlülerden Tsvyatko Kolev Radyanov konuşmaya başladı.» Biz Bulgaristan'a Almanlarla savaşmaya yollandık...» Savcı onun sözünü bura da keserek, onların gelmesiyle ilgili görevler ve benzeri sorunların mahkemede görüldüğünü, şimdi bu konuda konuşmanın yeri ve zamanı olmadığını söyleyerek, son isteklerini bildirmelerini emretti. O zaman hepsi ayrı ayrı ceplerinden paralarını çıkarmaya ve kime verileceğini söylemeye başladılar. Yine aynı şekilde ayakkabılarının ve Sofya Merkez Cezaevinde bulunan özel eşyalarının yakınlarına verilmesini vasiyet ederken 4-5 hükümlü de eşyalarını Bulgaristan'a denizaltıyla ilk çıkan, ömür boyu hapse mahkûm Yosif Baer'e verilmesini vasiyet ettiler. Son isteklerini yazdıktan sonra Avgust Dimçev Popov ve Simeon Filipov Savov (Kapitan Rak) sigara içtiler, bazısı su istediler.

Son istekleri yazıldıktan sonra hükümlüler altışar kişilik gruplar halinde askeri atış alanın tünellerine göre 3'e ayrıldılar... Cezaevi paltolarını çıkardılar, bazısı gömleklerini de çıkararak büsbütün çıplak kaldı (gömleklerini yakınlarına verilmesini dilediler), her biri idam yerine getirilip bağlandı. Yüzlerine maske takılırken Tsvyatko Radyanov, «Bizim için buraya anıt dikecekler! Yaşasın Sovyet Rusya! Zafer onundur!» diye bağırdı.

Georgi İvanov Kratunçev de haykırdı. «Yaşasın bağımsız Bulgaristan!»

Başka biri «Kahrolsun hain Almanlar» diye bağırdı.
Merkez tüneldeki grupsa şöyle bağırıyordu:
«Yaşasın Kızıl Ordu!»
«Yaşasın Bağımsız ve mutlu Bulgaristan!»
«Almanlar defolsun! Yaşasın Bulgaristan!»
«Yaşasın Sovyetler Birliği!»
«Yaşasın bağımsız Bulgaristan!»
«Yaşasın bağımsız Bulgaristan!»
Üçüncü tünelden üç kişi de, «İstilacılar defolsun! Yaşasın Bulgaristan!» diye bağırdı.
Başlarına maskeler takılırken bu bağırmalar yükseliyordu. Maskelerin takılması bittikten sonra savcı ateş emri verdi, mahkûmlar idam edildiler...»

Paraşütçülerin kurşuna dizilmesinden bir ay sonra BKP MK'nın grup üyeleri ve birlikte çalışanların davasına bakılmaya başlandı. İdam edilen yiğitlerin üzüntüsü, acısı henüz bir dalga gibi onları kasıpkavurarak geçmişti ki, Sofya merkez şezaevindeki siyasi hükümlüleri yeniden bir telaş aldı: Antov İvanov, Petir Bogdanov, Atanas Romanov, Nikola Vaptsarov, Anton Popov, ve Georgi Minçev idama mahkûm edildiler, Tsola Dragoyçeva, Anton Yugov, Hristo Mihaylov, Boris Kopçev, Diko Dikov ve Avram Stoyanov gıyaben idam cezasına mahkûm edilerek 23 Temmuz 1942'de hükümlülerin infazına geçildi.

Antov İvanov ve arkadaşlarının ölmeden önce yakınlarına yazdıkları mektuplar elden ele geçiyordu. Ölüm kaygısından uzak ve korkusuz Anton İvanov yakınlarına şöyle yazıyordu: *«Karınca kararınca yapılan görevden büyük sevinç duyarak sükünetle sonumu bekliyorum. Benim için hiç üzülmeyin, beterden daha beteri yoktur... Tersine bizim şimdiki durumumuzda korkudan titreyecek herhangi biri varsa, o da bizim düşmanlarımızdır. Onun geçici üstünlüğüne hasetlik çekmiyorum!..*

Kanlı, faşist, cehalet yanlısı düzenin ezilmesi için binlerce, milyonlarca kurban gerek. Bütün insanlığın ve halkımızın yararına bu kan borcundan ne hakla esirgenip kurtulmak isteyebiliriz? Asla! Ağlayıp sızlamadan metin ve sakin olarak görevimizi yerine getirmeliyiz. Yiğitliği, dinçliği ve tesilliyi savaşıp elde edilen zaferde aramalıyız.!»

Anton Popov'da yakınlarına ölüm öncesi yazdığı bir mektupta, *«Güneşten, en güzel çiçeklerden de daha parlak ve bugüne kadar olandan daha özgür ve adil olacak bir yaşam uğruna ölüyorum, yarın şafak sökecek, bir gün, öyle bir gün olacak ki, bugüne kadar olanların en güzeli. Bu inançla ölüyorum!» diyordu.*

Mahkemenin hükümleri bildirildikten sonra idama mahkum olanların yakınlarını kısa bir görüşme için cezaevine aldılar. Hepsi şaşılacak derecede soğukkanlı ve kendilerine hâkimdi. Sanki veda görüşmesi değil de her zamanki görüşmeymiş gibi konuşuyorlardı. Ama cellatlar telaşlı, sinirli ve çok gaddar davranıyorlardı. *«Bizim intikamımızı alacaksınız», «Biz militanlarız, ölümü cesaretle karşılıyoruz.», «Biz büyük dava uğruna ölüyoruz!»* İdama mahkûm olanlar böyle konuşuyordu.

Bu görüşme sırasında iki gardiyandan biri diğerine, *«Bak şunlara be, bunlar tıpkı kartal yavrusu gibi! Ötesi berisi yok artık idamlık, sanki misafirlikteymiş gibi konuşup gülüşüyorlar!»* dedi.

«Bu komünistler korkunç bir şeydir! Bunlar devletimizi kökünden sarsacak, bunlar bizim ensemizde boza pişirecekler hey, bunu sana söylüyorum!»

Aynı gün (23 Temmuz 1942) idama mahkûm olanlar garnizon atış alanına kurşuna dizilmeye getirildiler, fakat burada katiller ansızın ortaya çıkan düğün merasimiyle duraksadılar, bunun için kurşuna dizme bir saat ertelendi. Anton Popov bir kız arkadaşıyla nikâhlanıyordu! Kurbanlarının soğukkanlılığı ve sakinliğini karşısında sinirlenen polislerde bir tedirginlik, şaşırma ve kararsızlık olduğu belliydi. Nikah merasimi süresince idama mahkûm olanların yakınlarına yarım saatlik bir görüşme izni verdiler.

Unutulmaz 6 komünist alınları yukarıda, şarkı söyleyerek faşist cellatların kurşunlarıyla yere serildiler.

Paraşütçülerin ve BKP MK üyeleri ve birlikte çalışanların kahramanlıkları daha sonra idama mahkûm birçok genç tarafından sürdürüldü.

Büyük komünist ve azimli devrimci Eskicuma'nın Soğucak (Vodista) köyünden 23.5.1910 doğumlu Dımıtır Danov, 1942 ilkbaharında, polisin eline düştü, BKP ve İGB saflarında eğitilen Dimıtır kendine hakendi ve son derece dayanıklıydı. Ağır ve korkunç işkence'lere, hatta tutuklu olanların itirafları ve suçu onun üzerine atmalarına karşın ağzından tek bir söz çıkmadı. İfade olarak yazdıkları bir sürü ipe sapa gelmez sözlerdi. Kendi devrimci eylemlerine ve diğer Partı görevlilerine ait hiçbir şey yazmadı. Onun bu tutumu karşısından çileden çıkan polisler, suçunu itiraf eden bir tutukluyla onu yüzleştirdikleri halde, Dimıtır yine bir şey söylemedi. Bu yüzleşmeyle ilgili resmi tutanağa şöyle yazılmıştı: *...Dimıtır Danov Mitev, 'Hiçbirisi doğru değil, hiçbirinin aslı yok,' diyor»*

Dimıtır idianameyi aldıktan sonra Şumnu Askeri Mahkemesine

yaptığı resmi itirazda, hakkında yazılan suçları yeniden rededivordu. Dilekçesinde:

«Yargıç efendiler,

İddianamede belirtilen davaya ilişkin suç unsurlarını ve kendimi suçlu kabul etmiyorum, beni her türlü cezai sorumluluktan serbest bırakmanızı rica ederim...» demekteydi.

Dimitır Danov'u mahkûm ettirecek asıl ifade olmamasına karşın Şumnu Askeri Mahkemesi, başka tutukluların ifadelerine dayanarak onu idama mahkûm etti.

10 Ağustos 1942 gece yarısından sonra Şumnu Cezaevinde Dimitır'ın idam cezası infaz edildi.

Darağacı altında bile genç komünist metindi. Cellatlara, *«Size bir komünistin nasıl öldüğünü göstereceğim,»* dedi. Herkes ögretmenin bu yürekliliğine şaşırıp kaldı. O, başı yukarıda, sakin, fakat kararlı, şunları söyledi: *«İşittim ki, bir çar adına idam ediliyorum, Tövbe de etmem, çünkü sizin çarınıza da, sizin tanrınıza da inanmıyorum. Ben halka inanıyorum, onun önünde hiçbir suç işlemedim.»*

Yetenekli komsomol Boyan İvanov Çonos'u 1941'de polisler bir baskın yaparak yakalamaya çalışırken ellerinden kurtulup kaçtı, gizli yaşamaya başladı. Vidin çevresinde ilk partizan gruplarını örgütledi. 1 Mart 1941'de bir çarpışmada yakalanarak idama mahkûm edildi. 13 Ekim 1941'de Boyan'ı darağacı önüne getirdiler. Cellatlar ona son söz hakkı verince annesine son bir mektup yazmak istediğini söyledi, bunu söylerken o kadar sakindi ki, düşmanları bile titriyor, şaşırıp kalıyorlardı.

«— Niçin titriyorsun? Asılacak sen değilsin. Feneri iyi tut yazarken göremiyorum,» diyordu cellata.

Papaz ona dua okumasını önerdi, o bunu reddetti ve hükmünün okunmasını dinlemedi.

— «Ben ne yaptığımı biliyorum, sizin okumanıza gerek yok,» diye ekledi.

Savcı vızıldar gibi, *«Son söz hakkın var, konuş,»* dedi.

«— Yaşasın partizanlar!

— Yaşasın Komünizm!» sesleri karanlığa dağılarak uzaklarda yankı yapıyordu.

*
**

Emekçi halk, yedek subay Petır Angelov Dimitrov'un kahramanlığını, fedakârlığını ve yiğit davranışlarını hiçbir zaman unutmayacaktır.

Petır Angelov 1942 yılının sonbaharında faşist ordu saflarında, Peştere'deki 2. tümen makineli tüfek taburunda acemi asker olarak göreve başladı. Daha sonra yedek subay okulunu bitirerek orada idareci yedek subay olarak kaldı. 19.2.1944 de parti görevini yerine getirirken faşist polisin eline düştü. Sorgusunu bizzat emniyet amiri Geşev yaptı, Vahşice dayak ve işkence'lerden sonra davası 6-13 Haziran 1944'de Sofya Askeri Mahkemesinde görüldü. Petır Angelov'u idama mahkûm ettiler.

Bir ay geçer geçmez 18 Temmuz sabahı garnizon cezaevi idaresinde her günküne benzemeyen bambaşka bir hal vardı, çekingen çekingen bir işin hazırlığı yapılıyordu. Bunu sezen siyasi hükümlüler arasında derhal bir idam cezasının infaz hazırlığı olduğuna ilişkin korkunç bir söylenti yayılıverdi. Herkes susmuş bekliyor, kimse endişesini Petır'la paylaşma cesaretini bulamıyordu. Fakat o her şeyi kendiliğinden anladı, çünkü cezaevinde ondan başka idamlık kimse yoktu. Bu hazırlık kendisi içindi...

Saat 17'ye doğru garnizon cezaevi avlusuna bir bölük asker geldi. Petır onlara şöyle bir dikkatlice bakınca tanıyıverdi, bölük komutanlığı yaptığı yedek subaylardı bunlar... Hangi amaca hizmet edeceklerini anlamıştı. Gece gündüz uğraşıp benimsettiği fikirleri şimdi silip atmak istiyorlardı.

Cezaevi komutanı idamlık mahkûm koğuşuna ansızın giriverdi.

«— *Hakkındaki hüküm onaylandı, infaza hazırlan!*

— *Ona çoktan hazırım, fakat siz geciktiniz komutanım! 34 gündür sizi bekliyorum!*»

Siyasi hükümlüler dehşetten ürperdiler.

«— *Eee, haydi arkadaşlar, helallaşalım.*» Kollar açılarak birbirlerine sarıldılar, Petır her birini sıkı sıkıya bağrına bastı, koğuştakilere teker teker bakıyor, sanki onları sonsuza dek hatırlamak istiyordu.

Komutanın sabrı tükenerek sinirli sinirli onu arkadaşlarından ayırıp çekmeye çalıştı.

Avluya çıktıktan sonra, «*Arkadaşlar, beni unutmayın!*» diye bağırdı Petır ve hepsinin gözleri önünden kayboluverdi. Bir anda tahtanalınların vuruşlarıyla cezaevi sarsılmaya ve yeri göğü inleten bir gürültü patırtı başladı. Bu, öfkenin, üzüntünün ve sevgili arkadaşlarını kurtarma savaşının umutsuz belirtisiydi.

Petır'ın görev yaptığı bölük garnizonu cezaevi avlusuna idam hükmünü infaz etmeye geldi, yanlarında okul komutanı General Tsankov'da vardı.

Hepsi titriyerek bölük komutanlarının gelmesini bekliyorlardı.

Birkaç dakika sonra muhafız kıtası belirdi. Petır başı yukarıda övünçle yürüyordu. Paltosu ilikli, yüzü solgun olsa da onda askerce görünüşünün gücü dolup taşıyordu. Her zamanki sıra teftişlerinde yaptığı gibi iki sıra olan askerlerin arasından geçerken bakışları her bir yedek subayın üzerinde takılıp kalıyor ve yüzü aydınlanıyordu. Hüküm okunup bitinceye kadar Petır bu gülümsemeyi yitirmedi, öyle sakindi ki, sanki onu değil, cellatlarını idam ediyorlardı. Onun bu hali cellatları daha çok öfkelendirdi, papazı, ona doğru ittiler, papaz mırıldandı.

«— *Angelov günahlarını itiraf et, Tanrı seni bağışlayacaktır.*

— *İhtiyacım yok, ben senin Tanrının önünde temizim keşiş baba!*» diyerek sertce karşılık verdi. General öfkeli, öfkeli:

«— *Şu rezili bağlayın!*» diye bağırdı.

«— *Beni bağlamaya gerek yok, ben kaçacak değilim generalim!*

— *Angelov, son dileğinizi söyleyiniz!*

— *Generalim, Yuliya ne oldu, onu öğrenmek istiyorum, kurşuna mı dizildi?*

— *Bunu öğrenemeyeceksiniz! Başka dileğiniz var mı?*

— *Generalim, kurşuna dizilmemde ben komut vermek istiyorum...*

İki kez yaylım ateşinden çıkan barut dumanı etrafa yayıldı, iki sefer de yedek subaylar komutanlarını önlerinde sapasağlam, dimdik dururken gördüler.. Patır gayet sakin ve ahenkli bir sesle yedek subaylara:

«— *Çocuklar beni niçin utandırıyorsunuz, yoksa size ateş etmeyi böyle mi öğrettim?*» *dedi.*

Atış komutunu veren teğmen Astarciev şaşırıp kalmıştı, generalden subaylara, subaylardan yedek subaylara kadar hepsinin beti benzi atmıştı, sanki ölü gibiydiler. Petır sesini yükselterek:

«— *Benim komutumu dinleyin! Tam kalbe nişan al, ateeeeş!*» diye bağırdı. Üçüncü kez, kahraman ileriye doğru çıktı, diz çökerken biranda ebediyyen yatmak üzere yere uzanıverdi. Yedek subaylar gözyaşlarını silerken sevgili komutanlarının düştüğünün farkına varamadılar. onu hep önlerinde dimdik, canlı, ölümsüz olarak görüyorlardı...

Devrimci militanlar, sorgu sırasındaki ve faşist mahkemelerdeki tutumları, hükümleri infaz edilen siyasi hükümlülerin ölüm öncesi mektupları, darağacı altında ve kurşuna dizilmeden önce yaptıkları son konuşmalarla bir komüniste yaraşır yüreklilik kahramanlık ve yiğitlik gösterdiler. Bu büyük vatansever ve enternasyonalistler yaptıklarından ötürü ağlayıp af ve merhamet dilenmiyorlardı. Onların kahramanca hareketi Parti, özgürlük ve komünizm adına oluyordu. Bu, fiziksel çileleri ve işkenceleri hiçe sayan parlak bir gösteriydi.

Bu insanlar yaşamlarından ayrılırken cesur devrimci Koço Tsvetarov'un cellatlara yönelttiği: *«Beni isterseniz öldürebilirsiniz. Buna hiç kuşkum yok, fakat şunu söyleyeyim ki, istediğinizi asla söyletemezsiniz»* sözlerini tekrarlayarak öldüler, komünizmin sonsuz zaferine inandıkları için daima ölümü yendiler.

Bunu devrimci-şair Vasil Karagözov büyük bir gerçeklik ve içtenlikle dile getiriyor:

«Yaşadıkça, küçümsüyorum ölümü,
Ölüykende seviyorum yaşamı.
İşkence evinin acılarından sonra,
Uçup kaçabilseydim dünyadan,
Uçup kaçabilseydim hızla, cesaretle
Kanlı ödül almaya değil,
Dünya gerçekleri için
Ebedi zincire vurulan kartal için...
*«Vardar'ın sırları»*ndan

Siyasi hükümlülerin infaz sırasında gösterdikleri kahramanca davranışlar cellatlar arasında endişe ve korku yaratıyor, sağ kalan militanlara da yeni savaşlar için cesaret ve güç aşıladığı gibi, onları biliyor, eğitiyor ve saflarını sıklaştırıyordu. Her değerli kurbanın arkasından binlerce yeni militan yetişiyordu.

Georgi Dimitrov Kominternin 7. Kongresinde ölen devrimcilerin kahramanlığına ilişkin raporunda, *«Böyle ululuğa layık proletarya kahramanlığını halka yaymalı, bizim saflarımızda ve işçi sınıfı saflarında kararsızlık, adilik, her çeşit bozukluk ve kusurların karşısında bu kahramanlık örnek olarak gösterilmelidir,»* diyordu.

III. BÖLÜM

SİYASİ HÜKÜMLÜLERİN KORUNMASI

1. FAŞİST DİKTATÖRLÜĞÜN KURBANLARINI KORUMA SAVAŞINDA EMEKÇİLERİN ÖNDERİ: BKP

Bulgar Komünist Partisi, Eylül Ayaklanması ve Nisan Olaylarından sonra oldukça ağır bozguna uğramasına rağmen, sınıf düşmanıyla girişilen korkunç savaşlarda faşizmin pençesine düşen üyelerini hiçbir zaman unutmadığı gibi, onlara gösterdiği dikkat ve özeni gittikçe artırıp sürekli maddi, manevi ve hukuki yardımda bulunuyordu. Parti şunun farkındaydı: kadrolar onun en büyük zenginliği ve en değerli sermayesidir. Birçok emek ve çabayla yetiştirilen Parti militanları özenle korunup üzerine titrenmeli, her biri bir değer olan bu militanlar himaye edilerek cellatların elinden zorla çekilip alınmalı, dar ağacından ve kurşuna dizilmekten kurtarılmalıdır. Parti de bu görevi gereği gibi yapıyordu.

9 Haziran askeri faşist darbesinden sonra gericiler, komünistler ve çiftçilerle zorlu bir mücadeleye başladılar. Plevne ve başka yerlerdeki isyancı işçi-köylülerden birçoğu öldürüldü, geri kalanların da haklarında adli soruşturma açıldı. Plevne'li sanık işçi ve köylülerin savunmalarında bütün Parti eyleme geçti. 86 işçi ve köylüye verilen ağır hükümler emekçi halk tarafından nefretle karşılandı. Komsomol örgütleri, Pernik Kasabası ve Tsırkva Studena köylerindeki Parti Bölge Komiteleri, Vidin'deki BKP kadın üyeleriyle daha birçok parti örgütü, Adalet Bakanlığına ve diğer adli organlara telgraflar yollayarak, Panagürişte'deki komünistler ve onların Radomir'deki 300 yoldaşı adına protestolarda bulundular. Keyfi davranışlar kınanırken, emekçilere, mahkum olan işçi ve köylülere yardım çağrısı yapılıyordu.

Şiddet ve adli soruşturmalara karşı BÇB'nin hükümete yolladığı öneride 9 Haziran 1923 olaylarıyla ilgili bütün tutukluların serbest bırakılması ve haklarında açılan davalara mutlaka son verilmesi isteniyordu.

Eylül Ayaklanması bozgunundan sonra binlerce yurtsever cezaevlerine düşünce BKP MK, Kasım 1923'de emekçilere koşulsuz ve genel siyasi af çıkarılması için mücadele etmeleri çağrısında bulundu. 11 Kasımda işçi ve köylülere yolladığı bildiride zarar gören anti-faşistlere yardım etmeleri, siyasi hükümlülerin korunması için mücadele etmeleri isteniyordu.

Halk kitleleri BKP'nin çağrısına uyarak yapılan vahşeti kınıyor, tutukluların özgür bırakılmalarını, cellatlara da ceza verilmesini istiyordu. Partinin girişimi üzerine faşist şiddetin kurbanlarına yardım kampanyası açıldı. Ünlü toplum bilimciler Tsankov hükümeti tarafından yapılan kanlı, insanlık dışı olaylara karşı seslerini yükselterek şiddetle protesto ettiler. Anton Straşimirov «*Hora*» romanında cellatların zalimliğini kınıyordu. BKP MK Aralık ayında emekçilere yaptığı çağrı da, Haziran ve Eylül olaylarında görev alanların hepsine genel af çıkarılmasını, zarar görenlerin saptanıp hükümet tarafından yardım yapılmasını Millet Meclisinden istemelerini önerirken şöyle diyordu: «*Haziran ve Eylül savaşlarından binlerce kurban... Onların çektikleri acılar bizleri yardıma çağırıyor, lokmanızdan birazcık ayırın, para, yiyecek ve giyecek toplayın. Her kasabadan, her köyden, her fakir evden ve kulübeden yardım eli, kardeşce bir el uzansın!*»

Daha önce de belirttiğimiz gibi 4.1.1924'de Millet Meclisi, devlet güvenlik yasasını kabul etti. BKP yasasının gerici yüzünü ortaya çıkardığı gibi, BKP, BKGB ve Emek Partisi (Genel İşçi Köylü Birliği) ile «*özgürlük*» kooperatifinin kapanmasına karşı emekçileri mücadeleye çağırmaya ve örgütlemeye başladı.

Dimitir Blogoev ağır hasta olmasına karşın mahkemeye yazdığı bildiride açıktan açığa suçlamada bulunurken, Eylül Ayaklanmasını da cesaretle savunuyordu. «*BKP Komünist Enternasyonal'in bir parçasıdır, onun tek amacı kapitalist düzeni yıkmaktır. Parti, işçi ve köylü iktidara geçinceye kadar savaşı sürdürecek,*» diyordu.

Georgi Dimitrov 1924'de «*Bulgaristan'daki Barbar Düzen*» başlıklı yazısında Avrupa ülkelerindeki emekçilere, Bulgar halkına yardım çağrısında bulunuyordu: «*Avrupa'daki emekçiler bu işitilmedik zorbalık karşısında ilgisiz kalabilecekler mi? Balkan ülkeleri, Avrupa ve bütün dünyanın işçi ve köylüleri çılgın faşist eşkiyaların Bulgar kardeşlerini nasıl kurban ettiklerini ses çıkarmadan izleyebilecekler mi?..*

Hayır! Hiç kuşkusuz bütün ülkelerin işçi ve köylüleri, Bulgaristandaki katil yöneticileri nefret ve tiksintiyle kınayacaklar, özgürlükleri ortadan kaldıran cellatlara karşı emekçi Bulgar ulusunun yardımına koşacaklardır,» diyordu.

Emekçi kitlelerin mücadelesi ve aydın kamuoyunun baskısı sonucu, Bulgar burjuvazisi 1924'de *«aldatmaca bir af»* çıkarmak zorunda kaldı. Aftan, Parti yöneticileri, partizanlar, örgütçüler ve daha birçok aktif anti-faşistler yararlanamıyordu. Faşistlerin çıkardığı bu aftan, ayaklanmanın bastırılmasında, anti-faşistlerin kovuşturulmasında faşizme hizmet edenler, katiller, hırsızlık ve çapulculuk yapan devlet memurları, polisler, askerler ve faşist eşkiyalar yararlanıyor ve bu yasa onları sorumluluktan da kurtarıyordu. Bu aldatmaca siyasi af emekçilerin gittikçe artan huzursuzluğunu ve mücadelesini durduramazdı. Yıl sonuna doğru yeni yeni protesto dalgaları başladı. Halk kitleleri DGY'nin kaldırılmasında, siyasi hükümlülere ve mültecilere koşulsuz genel af çıkarılmasında diretiyorlardı. Bu isteklerle, Sofya, Eskizağara, Varna, Lofça, Harmanlı, Filibe ve diğer yerlerdeki emekçiler, hükümet örgütlerine cephe almaya başladılar.

Sofya'lı bir grup işçi Başbakan Tsankov'a ve Adalet Bakanına yolladıkları protestolarında şöyle yazıyorlardı: *«Efendiler, ülkeyi barışa kavuşturmak istiyorsanız, şunu bilin:*

Baskıya son verilmelidir!

Haksızlık cana tak dedi.

Haziran ve Eylül tutuklularına ve sığınanlara genel af çıkarın.

Emekçi halkın basınına ve örgütlerine tam özgürlük verin.

Bankerlerin, karaborsacıların ve sizin iktidarınızı koruyan yasalar kaldırılmalıdır!... diye bağıran emekçi halkın sesine kulak vermezseniz, bu huzur hiçbir zaman gerçekleşmiyecektir.»

Eylül Olaylarından sonra faşist diktatörlüğün kurbanları üzerine çöken ölüm tehlikesinden kurtulmak için örgütlenmek ilk koşuldu ve bu gereklilik giderek kendini daha fazla hissettirmeye başladı. MK'nın yurt dışındaki temsilcilikleri, komintemin ve kardeş komünist partilerin yardımıyla yabancı ülkelerde şiddete karşı geniş kampanyalar açarak, Bulgaristan'daki faşizmin zulmünü uluslararası kamuoyu önünde sermeye başladılar. Vasil Kolarov Moskova'da *«Dağaçları Ülkesinde»* adlı bir broşür yayınladı. Dış ülkelerdeki anti-faşist yüksek öğrenim gençleri, Halk Öğrenci Birliği *«Narstud»u* örgütleyerek protesto mitingleri düzenliyor, mücadele eden Bulgar halkını savunmak ve

desteklemek için toplumun çeşitli katmanlarını ayağa kaldırıyorlardı.

BÇB'nin parlemento grubu, Millet Meclisinde hükümete şunu sordu: *«Kurbanların bir türlü sonu gelmiyor... Ne kamuoyu, ne bizler bunların hangi suçtan ötürü öldürüldüklerini bilmiyoruz, kimse de bir şey söylemiyor, bunların suçları nedir, bunları kim yargıladı, bu mahkemeler neredeydi?.. Sorgusuz sualsiz halkın canına kıyılıyor, kimse en küçük özgürlükler hakkında bile itiraz edemiyor, hatta milletvekillerinin bile vicdanı ve fikri zincirlenmiş.»*

Millet Meclisinde Sosyal Demokrat Parti milletvekili K. Bozveliev de toplum yararına çalışan kişilerin keyfi davranışa kurban olduğunu söylüyor ve protesto ediyor, onun bu protestosuna Radikal Parti temsilciside katılıyordu.

Tsankov hükümetten düşürülerek yerine Andrey Lyapçev getirildi. Burjuvazi emekçi halkı aldatmak, onların mücadelesini zayıflatmak ve faşist düzenini sürdürmek için böyle bir manevraya başvurmuştu. Faşist düzeni korumak için ona *«Demokratik»* ve *«Partisi»* gibi yeni sözler ekliyor, askeri faşist yönünü gizlemeye çalışıyordu. BKP MK Ocak 1926'da bir bildiri yayınlayarak yeni hükümetin iç yüzünü açıklayarak emekçileri koşulsuz genel af çıkarılması ve DGY'nin kaldırılması için mücadeleye çağırdı.

İktidara gelen A. Lyapçev dış ülkelerde itibar, ülkede huzur sağlamak ve eskiyle ilişkileri koparıp yönetime *«yeni ruh»* kazandırmak için af çıkarmaya karar verdi. Af 13.2.1926'da çıkarıldı, bundan DGY'ye göre mahkûm olmuş 1865 kişi yararlanıyordu. Bu, koşullu bir aftı, eğer af edilen kişi üç yıl içinde yeniden aynı suçu işlerse, kalan eski cezası da eklenecekti yeni cezasına. Bu af yine de cinayet ve adi suçlular için cömert bir karardı. Aftan yararlanan 7000 kişiden 5000'i hırsız ve adi suçlulardı. Partinin resmi gazetesi *Novini (Haberler)* bu affa ilişkin şunları yazıyordu: *«Af edilenler özellikle Sgovor iktidarının adamları, savaş zenginleri, görevini kötüye kullanan görevliler ve daha birçok adi suçluydu.»*

BKP MK, 3.9.1926'da bütün Parti komitelerine bir genelge yollayarak af kampanyasının yeniden güçlendirilmesini istiyordu.

İşçi Partisi 1927 yılının Mayıs ayında yapılacak parlemanto seçimlerinden önce, Millet Meclisinin 22. oturumunda görüşülmek üzere af yasası tasarısı hazırladı fakat bu tasarı diğer partiler tarafından değiştirilip kuşa çevrildikten sonra koşullu af haline geldi. İlerici gazete ve dergiler, başta siyasi hükümlülerin yakınları, hısım ve akrabalarının koşulsuz genel af isteklerini yayınlamaya başladılar. Varna cezaevi si-

yasi hükümlülerinden 205, Filibe cezaevi hükümlülerinden 50 kişinin imzasını taşıyan bir bildiri yolladılar.

Faşist hükümete, ülkenin her tarafından emekçilerce yollanan protesto kararları, bildiriler, telgraflar, yağmaya başladı. Sık sık genel kasaba ve köy toplantıları düzenleniyordu. Hasköy'ün Yukarı Yalare yöresinden ve Tırnovo'dan köylüler baskıyı şiddetle protesto ettiklerini söylüyorlar, köylülerin serbest bırakılmasını istiyorlardı. Aynı amaçla Millet Meclisine protesto bildirilerini aşağıda adları bulunan köyler de yolladı: Pavlike'nin Aşağı Lipnitsa Köyünden 60, Berkova'nın Sotaçina köyünden 132, Mihaylovgrad'dan 137, Karlovo'nun Hisar köyünden 379, Panagürüşte'nin Banya köyünden 100, Cesur Mustafa Paşa'dan (Svilengrad) 218, Sofya'nın Obruçişte köyünden 600, Tırnovo kasabasından 70, Kalofer kasabasından 149, Svilengrad'ın İzvor köyünden 577 imza toplandı.

1929 ilkbaharında tutukluların Toplumsal Güvenlikte vahşice dövülmesine karşı mücadele daha da sertleşti. *Trabotniçesko Delo* gazetesinin sayfaları, Sofya'nın Poduyane, Lozenets, Üçpınar, Konövitsa semtleri İGB örgütlerinden, Rusçuk'taki BKP, Pazarcık'taki İşçi Partisi ve diğer yerlerden gelen toplantı kararları, polislerin tecavüzlerini protesto eden telgraflarla doluydu. 1929 Mayısında hükümet örgütlerine yeniden toplantı kararları, bildiriler ve protestolar yağmur gibi yağmaya başladı. Varna İşçi Partisi yöneticilerinden 150 imzalı Blagoevgrad'ın Tsırvişte köyünden, Preslav'ın Zlatar ve Salmonovo köylerinden, Sofya'nın Lozenets, Poduyana semtlerinin gençlik gruplarından sert telgraflar yollandı.

Bulgaristan'ın dört bir yanından yollanan protestolar gece gündüz uçsuz bucaksız yığınlar oluşturmaya başladı. Bunlar özellikle duruşmalar sırasında sıklaşıyordu. 20-22 Kasım'da iki gün içinde, Ak Şiddet ve Faşizmle Mücadele Komitesi Merkezine gelen telgrafların dağılımı şöyleydi:

Ruscuk	— 16 protesto,	Şumnu	— 3 protesto
Varna	— 11	Filibe	— 4 »
Hasköy	— 10	Yukarı Ravtsa	— 3
İslimne	— 11	Plevne	— 2
Sofya	— 8	Popköy	— 1
Burgaz	— 6		

21.6.1931'de iktidara gelen Halk Birliği söz verdiği halde af çıkarmadı. Bunun üzerine koşulsuz genel af çıkarması için hükümet örgüt-

lerine Ruscuk'taki BKP'nin Sancak Kongresi, Tırnova'daki Parti Sancak Kongresi, Çırpan kasabasının Voynitsi köyünden İP ve İGB, Yambol'daki İP Kongresi, Filibe'nin 2. Bölge İGB örgütü, Plevne'de İGB'nin örgütlediği toplantı, Karlovo Kasabasının İP ilçe komitesi, Çırpan'ın Gradina köyünde İP tarafından düzenlenen toplantı, Hasköy'ün Malevo köyü halkının genel toplantısı, İslimne'nin işçi grubu ve emekçi aydınlar, Varna'nın Byala, Çatma, Markovo, Dervent köyleri ve Tatar mahallesi, Hasköy ve Sofya tütün işçileri, Çırpan'ın Zetöve köyü çiftçi mahalle örgütü, Köstendil'in Konövo köyü Çiftçi Partisi mahalli örgütü, Panagürişte'nin Strelça köyü Çiftçi Partisi mahalli örgütü ve daha birçok yerin toplantı kararları ve bildirileri gelmeye başladı. Halk Birliği hükümetinden kesinlikle koşulsuz genel af çıkarmasını istiyorlardı.

Kitlelerin gelişen mücadelesinden korkan Halk Birliği hükümeti bir af yasası tasarısı hazırladı. İP MK bu af yasası tasarısına karşı protesto yollayarak aldatmaca yasalarla onları susturamayacaklarını bildiren ve genel af isteyen telgraflar yollamaya başladı. 1933 yılında parlamentoya ülkenin her tarafından protesto telgrafları yağdı.

24.1.1934'de İP, Sofya'daki savcıya Sofya Merkez Cezaevindeki düzenin kötüleşmesiyle ilgili olarak yaptığı protestoda şöyle diyordu: «*İşçi sınıfı ve emekçiler adına cezaevindeki öldürücü baskı düzenini şiddetle protesto eder, bunlardan sizi sorumlu tutarız.*»

*
**

19 Mayıs darbesinden sonra yüzlerce yönetici, parti ve kitle örgütlerinin militanları tutuklandı, ağır hapis cezalarına ve idam cezalarına çarptırıldılar. Filibe cezaevindeki askerlere verilen idam cezasının infazıyla ilgili olarak, BKP, Sofya'daki Parti Sancak Komitesi, emekçileri idama mahkûm olanları katillerin elinden kurtarmak için vargüçle mücadele etmeye çağırdı, 1935'de Parti, Y. Lütibrodski'yi, Voykov'u ve idama mahkûm diğer devrimcileri kurtarmak için yine emekçilere çağrıda bulununca faşist yöneticilere protestolar yağmaya başladı. Bir grup dikimevi işçisi tarafından yollanan telgrafta, «*...Şiddet ve insan kıyımına son verin!... Akılsızlar, bunlar sizi kurtarmayacak, siz o kısır döngüden hiçbir zaman kurtulamayacaksınız. Sınıf özgürlüğümüzü sağlıyacak bu doğru yoldan bizi kimsenin döndüremeyeceğini bilin! Bütün bu katliamlardan dolayı yarınki halk mahkemelerinde sizi sorumlu tutacağız,*» deniyordu.

Son yıllarda Partinin önderliğinde emekçilerin mücadelesi sürüp gidiyordu. *Eninskile*rin duruşmasında 47 sandığı (yataklık ve kanunsuz

eylem için) kurtarmak için imza toplanmaya başlandı. Eskizağra mahkemesi bu sanıklardan 22 kişiye ölüm cezası vermek istiyordu, buna karşı 600 protestoyla binlerce imza yollandı mahkemeye. Bu imzalar BKP ve İP tarafından toplandığı gibi, diğer anti-faşistler, yüzlerce emekçi, çeşitli siyasi partilerden A. Malinov, Dimo Kazasov, Yanko Sakızov, ünlü avukatlar, yazarlar gazetecilerde hep birlikte mahkemeye karşı çıktılar.

Emekçilerin BKP yönetiminde faşist diktatörlüğün kurbanlarını kurtarma çabası gittikçe büyüdü. Bu protestolara siyasi bilinci, dini, inancı, ulusu ne olursa olsun, yeni yeni birçok kişi katıldı; hepsi faşizme karşı sürdürülen mücadelede aktif görev aldı.

İkinci Dünya Savaşında da siyasi hükümlülerin korunması için yapılan mücadelede yine eski yöntemler kullanmakla birlikte, Partinin başlıca görevi faşizme tutsak düşenleri kurtarmak, onlara yardım etmek için doğrudan doğruya silaha sarılıp dövüşe dövüşe zalim faşistlerin elinden onları kesin olarak çekip almaktı.

2. TÜM VATANDAŞ KOMİTELERİ

BKP yalnız öncü güçlerle ak şiddetin kurbanlarını kurtaramayacağını çok iyi biliyordu. Milliyet ve meslek ayrımı yapmaksızın, siyasal ve dinsel ayrım gözetmeksizin tüm işçi sınıfı, emekçi köylüler ve toplumun tüm aydın tabakalarının bu büyük sınıf savaşına katılmaları zorunluydu. Ak şiddetin kurbanlarını korumak için mücadele eden bütün anti-faşist güçlerin dayanışmasını kolaylaştıran ve pekiştiren güçse saldırgan faşizmin darbelerinin toplumun her tabakasındaki insanlara az ya da çok dokunmasıydı.

Tüm Vatandaş Komiteleri, Ak Şiddetle Mücadele Komitesi ve Af Komitelerinin kurulması, siyasi hükümlülerin korunması için halk kitlelerini harekete geçiren ve mücadelelerini yönlendiren en uygun yöntemdi.

Eylül bozgunu ve Nisan olaylarından sonra parti oldukça zayıfladı. Kitleler arası sürtüşmeler nedeniyle Tüm Vatandaş Komitelerini kurmak çok zordu, fakat Parti kendini toparlayıp saflarını pekiştirdikçe kitlesel eylemler için en uygun yasal yöntemleri bulup çıkartıyor, emekçiler de savunmadan saldırıya geçiyorlardı. Kitlelerin ruhsal durumundaki bu değişiklik, faşizmi yenmek ve kesin zafer elde edilinceye kadar savaşmak için birleşerek Tüm Vatandaş Komiteleri, Ak Şiddetle Mücadele Komitesi ve Af Komiteleri kurmaları zorunluluğunu doğurdu. BKP önderliğinde Sofya bölgesinde bu tür komiteler kurul-

maya başlanmıştı. Faşizm tarafından tutsak edilenlerin akrabaları ve yakınları tarafından kurulan komisyonlar da 13.10.1927'de affın çıkarılması için mücadele ve barbar DGY'nin kaldırılması için siyasi ve kültürel örgütlere katılma çağrısında bulundular.

Toplantı 23.10.1927 de yapıldı. Bu toplantıda BKP, Tüm Vatandaş Af Komitelerinin kurulup geliştirilmesi için aktif eylem gerekliliğini ileri sürerken, emekçilere yaptığı çağrıda çeşitli kasabalarda da böyle komitelerin kurulmasını ve merkez komitelerinin oluşturulmasını istiyordu. Verilen emre göre kurulacak komitelerin yalnız siyasi hükümlülerin yakınlarından değil, yasal sınıf örgütleri olan İşçi Partisi, Halk İşçi Meslek Birliği, Sosyal Demokrat Parti ve İşçi Gençlik Birliğinden oluşması isteniyordu. Büyük kasabalarda, özellikle sancak cezaevi olan yerlerde, yer yer halk komiteleri kurulmaya başlandı. Varna, İslimne, Dupnitsa, Gabrova ve diğer kasabalarda da bu tür komiteler kuruldu.

20.11.1927'de çeşitli örgütlerin (İP, İGB, HİMB, Sosyal Demokrat Parti, SGB ve diğerleri) temsilcileri Sofya'da yapılacak toplantıya çağırıldılar. Bu toplantıda af için Tüm Vatandaş Komiteleri kurulması, «*Koşulsuz genel af,*» «*DG Yasasının kaldırılması*», «*Faşist şiddet kurbanlarının korunması*» gibi mücadele verilecek temel amaçlar ve çözüm yolları görüşüldü.

18.12.1927'de İP, HİMB, İGB, HGB, Sosyal Demokrat Parti, Sosyalist Gençlik Birliği, Kadınlar Birliği ve daha başka birliklerin temsilcileri ikinci kez toplandılar ve Sofya'da «*Af Komitesi*» kuruldu. Komite 29.12.1927 tarihinde yaptığı oturumda yürütme kuruluna şu kişileri seçti: M. Stanboliyski, G.T. Paviova, N. İliev, M. Genovski, N. Valçeva ve diğerleri.

Sofya'daki Af Komitesi temel görevlerini şöyle belirtti: Komintern ve diğer örgütlerin temsilci sayılarını artırıp etkinliğini yaygınlaştırmak, Sofya çevresinde bildiri dağıtmak, yığınsal, kitlesel eylemler düzenlemek.

Sofya'daki Af Komitesi 17.1.1928 tarihinde işçilere, köylülere ve tüm emekçilere DG Yasasının kaldırılması, koşulsuz genel af çıkarılması için mücadele etmeleri çağrısında bulundu.

Af isteyenlerin mücadelesi gittikçe kızışıyor ve daha büyük adımlar atılıyordu. Kampanya o denli yaygınlaşmıştı ki, burjuva partileri bile Af Komiteleriyle dayanışma halinde olduklarını göstermek zorunda kaldılar. Örneğin burjuvazinin Nasyonal Liberal Partisi «*Tam Kapsamlı Af*» fı kabul ettiğini söylüyordu.

Rusçuk, Varna, Filibe, İslimne'deki Vatandaş Komiteleri aktif ey-

lem yürütüyorlardı. Varna'daki Tüm Vatandaş Komitelerinin öncülüğünde 25.3.1928 tarihinde yollanan protesto kararında, «*Siyasi hükümlüler ve mültecilerin akrabaları, yakınları, tüm bulgar ulusu ve uygar ülkelerdeki insan haklarına ve özgürlüğe inanan dernekler tarafından yollanan protestolar, çağrılar ve dilekçelerin haddi hesabı yoktur, gözyaşlarından seller oluşmuştur,*» deniyordu. Siyasi hükümlülerin acılarıyla yanıp tutuşan bir yığın insan, ülkemizin dışarıya kaçırttığı binlerce evladı: «*Millet Meclisindeki af yasası tasarısının ivedilikle görüşülmeye başlanmasını, 9 Haziran'dan bugüne kadar mahkûm olan tüm siyasi hükümlülerin affedilmesini,*» istiyordu. Yine Varna'da 2.12. 1928 tarihinde Tüm Vatandaşlar Af Komitesinin yaptığı toplantıda aldığı temel kararlar arasında, siyasi hükümlülere ve mültecilere koşulsuz genel af çıkarılması, DG Yasasının kaldırılması, olaylarda zarar görenlere devlet tarafından yardım yapılması isteniyordu.

1928 Nisanında Rusçuk'taki Af Komitesinin çağrısında, Radikal, Demokrat, İşçi, Sosyal Demokrat, Nasyonal Liberal Partiler, Basın ve Güzel Sanatlar Örgütü, Milletler Cemiyetindeki Barış Örgütü, Sanatçılar, Bağımsız Meslek Örgütü, Özgür Sendika Örgütü, İşportacılar, Gazeteciler Örgütü. faşizmden zarar görenler ve tarafsız vatandaşların temsilcilerinin imzaları bulunuyordu.

Bu belgelerin kanıtladığı gibi, mücadele siyasi hükümlüler ve mültecilerin korunmaları için yapılıyor ve genel ulusal bir nitelik kazanıyordu. Geniş çevrelerde, çeşitli meslek gruplarından insanlar yılmadan sürdürülen mücadeleye katılmaktaydılar.

24.2.1929 Sofya'da büyük bir açık hava toplantısı düzenlendi. Okunan raporlarda 9 Haziran 1923'den sonra faşist iktidar tarafından işlenen cinayetler açıklandı. Toplantıya katılanların hepsi kesin ve açık şekilde isteklerini açıklarken, bu mücadelenin zafere ulaşıncaya kadar sürdürüleceğini söylediler. Toplantıda alınan kararlarda da, «*Toplantıya katılanlar ,affın işçi sınıfı ve emekçiler için hayati ve güncel bir sorun olduğunu, affın ancak kitlelerin yiğit ve sürekli mücadeleleri sonucunda verileceğini bilmektedir...*» deniyordu. Af Merkez Komitesi 1929'da af için oldukça aktif eylemlerde bulundu.

10.7.1929 tarihinde Af MK'nın organı olan «*Af*» gazetesinin ilk sayısı çıktı. Gazetede koşulsuz genel af için yazılar, Devlet Güvenlik Yasasının kaldırılmasını isteyenlerin, bu yasaya karşı çıkan ünlülerin yazıları bulunuyor, faşistlerin yaptıkları haksızlık ve siyasi hükümlülerin cezaevlerindeki acıklı yaşamları anlatılıyordu.

Pavel Poppandov'un polisçe alınan sorgu tutanağında, 1929 Eldim ayında Af MK'nın sekreterliğine seçildiği, komiteye bundan başka

Nikola Lankov, Hristo Radevski, Dona Bogatinova'nın girdiği, S. Braçkov'un da komitenin gazetesini çıkarmakla görevlendirildiği bildirilmektedir.

1929 başında Sofya'daki kurbanların akrabaları, İP'ye başvurarak yeni tutuklulara yardım edilmesini istediler. İP'den diğer örgütlerle, ilerici gazetelerle tutuklulara yardım yapacak komitelerin kurulması için aracılık yapması isteniyordu. Gerçekten de «*Faşist Diktatörlüğün Yeni Kurbanlarını Koruma*» komitesi kuruldu, buna İP'den Nikola Georgiev Skarbin İGB'den Yanko Petkov, BÇB'den Yordan İliev, Ka-*Duma*» gazetesinden. Stefanov, «*Mladejka İskra*» gazetesinden den Enço Staykov, «*Edinstvo*» gazetesinden Asen Boyacıev, «*Mladejka Duma*» gazetesinden T. Stefanov, «*Mladejka İskra*» gazetesinden İvan İlçev ve diğerleri katıldılar. Bu komite işçi sınıfına ve fakir köylülere «*Ak Şiddetin Kurbanlarını Koruma*» çağrısında bulundu. Bu komiteler ülkenin her yanında kurulmaya başladı.

20.12.1932'de Yeni Pazar'daki Tüm Vatandaşlar Af Komitesi, Başbakana bir protesto yollayarak, siyasi hükümlülere koşulsuz genel af çıkarılmasını ve Devlet Güvenlik Yasasının kaldırılmasını istiyordu.

1932 yılında İP MK bir genelge yayınlayarak birçok bölgede Tüm Vatandaşlar Af Komitelerine sekte vurulmakta olduğunu bildiriyordu. Çoğu kez de faşist diktatörlüğün kurbanlarını koruma komiteleri, hükümet tarafından sıkı izlenip kovuşturulduklarından eylemleri felce uğruyor, yöneticileri tutuklanarak işkence ediliyor ve cezaevlerine atılıyordu.

19 Mayıs (1934) darbesinden sonra koşulsuz genel af için yeni bir mücadele gelişmeye başladı. Af eylemine yasal bir görünüş vermek amacıyla siyasi hükümlülerin hısımları ve yakınlarından oluşan bir delege kurulu, iktidar temsilcilerinden bazı isteklerde bulundular; açmış oldukları bu kampanyaya Sofya'dan 5.000 kişi katıldı. Sofya'ya her taraftan delegeler gelmeye başladı. Önce Pazarcık Sancağında, sonra da Vraca, Gabrova, Varna, Şumnu ve başka kasabalardan geldiler.

Halk kitlelerinin af mücadelesi, protesto kararları ve bildiriler yollama gibi eylemlerinden Parti yararlanıyordu. Siyasi hükümlülerin yakınları, binlerce imza topladılar. 1936 ilkbaharına kadar Sofya'ya 15 bin imza yollandı. (Varna'dan 10 .000, Plevne'den 3.000) Yardım Örgütü cetveline göre, 1936 yılının yarısına kadar 150 bin imza toplandı.

Eylül 1936'da siyasi hükümlüleri korumak üzere Tüm Vatandaş Komiteleri kurulmasına karar veriliyordu. BKP'nin girişimiyle 30 bilim adamı, avukat, kamu görevlisi ve ünlü kişi çağırıldı. Alınan kararlarla kurulan komitede başkanlığa D. Kazasov (bağımsız), sekreterliğe BKP'

den Yordanka A. Kapriyelova seçildi. Komite geniş halk yığınlarından oluşuyordu.

8.11.-936'da 83 kamu görevlisi, bilim adamı, eczacı, yazar, avukat ve diğerleri tarafından, siyasi hükümlülerin ağır yaşam koşullarını kınayan, koşulsuz genel af isteyen bir bildiri Adalet Bakanlığına yollandı. Bildiriyi imzalayanlar arasında Prof. Yosif Fadenhoht, Prof. Venelin Ganev, Prof. Petko Stoyanov, Prof. Asen Zlatarov, Prof. Dimitır Mihalçev, Dimo Kazasov, İvan Harizanov, Stilyan Çilingirov, Angel Todorov, Todor Pavlov, Mladen İsaev, Sava Genovski, Georgi Bakalov, Dr. Mihail Genovski, Dr. Bela Zlatareva ve diğerleri vardı.

Partinin önemli bir görevi mahkemeye çıkmadan önce ve duruşmalarda, gericilere tutsak düşen devrimcilere hukuki yardım sağlamaktı. Faşizmin ülkeye ayak bastığı ilk yıllarda partili avukatların faşist mahkemelerde devrimcilerin haklı davasını savunmaları için Parti tarafından bir Hukuk Yardımı Örgütü kuruldu. Sonradan da UDYÖ Merkez Komitesine bağlı hukuki işlerle uğraşan bir hukuk komisyonu kuruldu. Bu komisyonda Vırban Angelov, Stefan Deçev, Nikola Gavrilov ve başkaları vardı. Bunlar duruşmalarda aktif görev yaptıkları gibi komünist avukatlarla bağlantı kurarak sanıklara gereken hukuki yardımı sağlıyorlardı. 1926'da 22 sancakta böyle 14 avukat vardı. 52 sanıklı davanın 24 avukatı olup bunlar ya Parti üyesi ya da yandaş veya tarafsızdılar. Bu duruşmada Mladen Stoyanov ve Yonko Panov kendilerini savunacaklarını söylediler, diğerleriyse şu avukatlara vekaletlerini verdiler: Vırban Angelov, Nisin Mevorah, Georgi Nikolov, D. Vaptsarov, Pavel Koyçev, Stoyno Stoynov, Georgi Petrov, Al. Lambrev, Dr. N. Neyçev, Gerço Bıçarov, Dim. Eratev, Dr. L. Kökmeciev, Laylü Dremsizov, B. Lozanov, Georgi Şivarov, G. Stankulov, G. Meşkov, Bogdan, Şulev, P. Lalov, Velko Savov, Gavril Naçkov, V Dimçev ve Sava Popavranov.

UHB kurulduktan sonra bu örgüt daha etkin görev yapabilme olanağı buldu.

8-12 Aralık 1929'da Uluslararası Hukukçular Kongresi Berlin'de toplandı. Kongreye Avrupa ülkelerinden ilerici hukukçular katıldı. UHB'nin merkezi Berlin oldu. Bu Kurucu Kongre, bütün ilerici hukukçulara ve kamu görevlilerine yaptığı çağrıda, ülkelerinde UHB şubesi kurmalarını istiyordu. Bu çağrıya cevap olarak Sofya'daki ilerici hukukçular 10 Mayıs 1931'de toplanarak geçici bir yönetim kurulu seçtiler; komitenin sekreteri G. Stankulov oldu. 26 Temmuz 1931'de Kurucu Kongre toplanarak UHB şubesinin yönetim kurulu oluşturuldu. Georgi Stankulov, Georgi Meşkov, Nikola Gavrilov, Dr. Minço Neyçev, Dr.

Mihail Genevski, Hristo Stratev, Vırban Angelov (bunlar Sofyalıdır), Vlandimir Dimçev (Pazarcıklı) Georgi Petrov (Eskizağralı), Totyü Petrov (Lofçalı), Sava Popavramav (Tırnovalı), yönetim kurulu sekreteri Vırban Üngelov, basın işlerine de Dr. Minço Neyçev, Dr. Mihail Genovski ve Petır Grigorov seçildiler ve belirli zamanlarda bir bülten çıkarmaya karar verdiler.

22-23 Mayıs 1932'de UHB'nin Bulgar şubesinin kongresi yapıldı. Kongrede, MK'nın eylem raporu ve L. Dökmeciev tarafından «*Aflar ve Cezaevi İşleri*» konulu bir rapor okundu. Kongrede Eskizağra cezaevi idaresinin siyasi hükümlülere uyguladığı baskıyı kınayan bir protesto önerisi verildi.

31 Ocak 1933'de UHB'nin Bulgar şubesi, MK'nin genel toplantısında Eskizağra cezaevindeki Vasi Vılkov ve 18 gencin 2,5 ay hücre cezası na çarptırılmasını protesto etme kararı aldı. Aynı toplantıda Eskizağra'da ve ülkenin diğer cezaevlerindeki öldürücü düzen kınanarak, buralar hakkında demokratik ülkeler tarafından soruşturma açılması isteniyordu.

UDYÖ'nün Bulgar şubesi MK genel ajitasyondan başka, mahkemeye çıkmadan önce ve duruşmalar sırasında gerekli hukuki yardımı yapmaya çalışıyordu.

Kural olarak avukatlar, sanığı ve Parti davasını savunmakla yükümlüydüler ve bunun için onlara bazı görevler verilmişti, onlar da bu sorumlu görevi gereği gibi yapıyorlardı. Fakat bu yardım her zaman yerinde ve zamanında yetişemeyebiliyordu. Ekim 1932'de BKP MK'ya bir mektup yollayan Eskizağra siyasi hükümlüleri bu soruna değiniyorlardı. Birtakım duruşmalarda bazı avukatların davranışları iyi etki bırakmıyordu, onlar sanki devrimcileri değil polisler tarafından yapılan haksızlıkları ve baskıları kınayan savunmalar yapıyorlardı.

Eylül 1932'de UHB Bulgar şubesinin 1 No. lu bülteni çıktı. Bunda UHB'nin amacı, kongre kararları, ülkedeki haksızlığa ve baskıya karşı çeşitli protestolar yer alıyordu.

3. SİYASİ HÜKÜMLÜLERİ KORUMAK İÇİN YAPILAN YARDIMLAR

1922 yılı içinde yapılan Komünist Enternasyonal IV. Kongresinde eski Bolşevikler, eski siyasi hükümlüler ve sürgünlerin önergesine uyularak «*Uluslararası Devrimcilere Yardım Örgütü*» kurulmasına karar verildi. 1924'de Komitern'in V. Kongresinde bu örgüt, şiddet ve baskı düzeninden zarar gören kurbanların siyasi tutumuna bakılmaksızın maddi ve manevi yardım yapan bir kitle örgütü

olarak saptandı. Kısa zamanda UDYÖ emekçilerin kitlesel örgütü haline geldi.

Bulgaristan'daki yardım eylemi, yardım komiteleri aracılığıyla yapılıyordu. Eylül Ayaklanmasından sonra faşizmin pençesine düşen militanlara yardım kampanyasını BKP yasal olarak başlattı. Yazar Anton Straşimirov'un girişimleriyle zarara uğrayanlara ülke çapında yardım yapılmaya başlandı. Yardım toplama kampanyasına işçiler, esnaflar, memurlar, üniversite öğrencileri, ve sanatçılar katıldı. Ziraat fakültesi öğrencilerinden 1093 Leva, matematik öğrencilerinden 2000 Leva, tarih ve coğrafya fakültesinden 700 Leva toplandı. Sofya'da da her hafta siyasi hükümlülere yiyecek, giyecek ve para yardımı toplanıyordu.

Yasadışı UDYÖ üç doğrultuda eylem yapmaktaydı: Maddi yardım, hukuk işlerde yardım ve kitleler arasında ajitasyon. UDYÖ örgütleri protesto toplantıları ve mitingler düzenliyor, hükümete bildiriler yolluyor, ülkede yapılan haksızlıkları kınıyor, yardım topluyor ve ak şiddetten zarar görenlere destek oluyor, siyasi hükümlülere kültürel eserler sağlıyor ve hukuki yardım yapıyordu. 1926 yılı Temmuz, Ağustos, Eylül ayları içinde 850 hükümlüye 69 bin Leva, polis tarafından aranan 52 kişiye 69 ;bin Leva, mahkeme masrafları için de 32 bin Leva para yardımı yapıldı.

1926'da Komsomol MK bir genelgeyle birlikte yolladığı mektupta, sancak komitelerinden özel gençlik yardım komiteleri kurmalarını istiyordu. Bu komitelerin başlıca görevi siyasi hükümlülerle sürekli bağlantı kurup onlara gerekli olan para, kitap ve giyecek yardımı yapmaktı.

UDYÖ'nün 1 Hazirandan 30 Eylüle (1927) kadar olan hesaplarından da anlaşıldığı üzere, siyasi hükümlülere yapılan yardım cezaevlerine göre şöyle dağıtılmıştır: Vidin cezaevine 5.000 Lv., Lom'a 5.000 Lv., Vranca'ya 10 bin Lv., Plevne'ye 5.000 Lv., Tırnovo'ya 10 bin Lv., Rusçuk'a 5.000 Lv., Şumnu'ya 6.000 Lv., Varna'ya 5.000 Lv., Burgaz'a 5.000 Lv., İslimne'ye 5.000 Lv., Eski zağra'ya 10 bin Lv., Nasköy'e 10 bin Lv., Filibe'ye 10 bin Lv., Pazarcık'a 20 bin Lv., Küstendil'e 15 bin Lv., Sofya'ya 45 bin Lv. Toplam olarak siyasi hükümlülere üç ay süresinde 171 bin Leva yardım yapılmıştır.

Merkez Komitesinin verdiği hesap raporuna göre, Aralık 1930'dan Mart 1931'e kadar 36.386 Leva toplanarak bunun 10.291 Levası siyasi hükümlülere harcanmıştı. En aktif eylemlerde bulunan sancak yardım komiteleri şunlardı: Filibe, Sofya, Varna, Eskizağra, İslimne, Hasköy, Vranca, Yukarı Ravtsa, Rusçuk. En iyi işleyen yardım örgütüyse Eskizağra'dakiydi, sekreterliğini Georgi Petrov yürütüyordu.

1932 yılının yaz aylarında Sofya Yardım Örgütünün 276 üyesi vardı. Önceleri sekreteri Nejelko Penkov'du. Sofya Yardım Örgütü «*Üç Aylık Atılım Planı*»nı kabul ederek, 1 Hazirandan 30 Ağustosa (1932) dek Sofya Merkez Cezaeviyle Cumabalâ cezaevlerinin şefliğini üstlendi ve her siyasi hükümlüye ayda 100 Leva para yardımı yapılmasını ve iki kez akraba ziyareti gibi haklarının kazanılması için çalıştı.

1933 yılı içinde Yardım Örgütünün çalışmalarında yavaşlama görüldü, 1932 yılına göre yöneticiler gereken gelişmeyi gösteremiyorlardı.

1934 yılının başında YÖ'nün yeni yönetim kurulu işbaşına geçince örgütte bir canlanma oldu. Siyasi hükümlülere yardım olarak Harmanlı'dan 180 Lv., Vranca'nın Lipnitsa köyünden 150 Lv. yollandı.

Nisan 1934'de Sofya'daki Sancak Komitesi bir hafta içinde 950 yumurta, 104 kozunak (Paskalya yortuları için un, yumurta, yağ, şeker ve mayadan hazırlanan çörek), üç kuzu, 29 paket sigara, 5573 Leva para topladı. 7 ve 8 Nisan 1934'deyse Tırnovo'nun Mihaltsi köyünden siyasi hükümlülere yardım olarak 238 yumurta, 13 kozunak, 9 paket sigara, Emen köyünden 440 yumurta, 4 paket sigara, Vişovgrad köyünden 100 yumurta, 13 kozunak ve bir çift terlik toplandı.

15-20 Mart 1934'de Lom kasabası sancak yardım komitesi tarafından şu yardımlar toplandı: Morkeş köyünden 1120 Leva, Aleksandrova köyünden 1050 Leva, Lom kasabasının ikinci bölgesinden 1000 Leva, Brusartsi köyünden 411 Leva, Lom kasabasının birinci bölgesinden 450 Leva, Vılçedrım köyünden 370 Leva, Dondukovo köyünden 600 Leva, Dılgoşevtsi köyünden 300 Leva, Golintsi köyünden 237 Leva.

1935 yılının başında UDYÖ MK, işçileri, köylüleri, dürüst insanları ve bütün anti-faşistleri Filibe'de idama mahkûm olanların yaşamlarını kurtarmak için mücadele etmeye çağırdı. Aynı ay içinde Kızıl Yardım (UDYÖ) MK yine siyasi hükümlü ve mülteciler hakkında açılan davaların durdurulmasını ve bunların özgür bırakılmalarını istiyordu. Bu örgüt 12.12.1934 tarihli bir genelgeyle İspanya devrimcilerini korumak ve orada yapılan tutuklamalara, duruşmalara ve ilericilerin öldürülmesine karşı çıkmak amacıyla 10-16 Aralık günlerini Koruma Haftası olarak benimsediğini duyurdu.

1935'de emniyet amirliği UDYÖ'ye ağır darbe indirerek MK'nın birçok üyesini tutuklayıp cezaevine attığından, geri kalanların gizli çalışması gerekiyordu. 1935 yılının yaz aylarında BKP ülkedeki bütün UDYÖ ile YÖ'nü birleştirdi, yeni merkez komitesine yeni yasal görevlilerden Milko Tarabanov, Benyü Hinkov ve Nikola Yançev seçildiler.

1938'de yapılan yardım eylemi genel Parti ilkesi haline geldi. Siyasi

hükümlülere, «*Siyasi Hükümlüler Fonu Pulları*»nın satışından elde edilen paralarla yardım yapılmaya başlandı. Örneğin, Varna'da 1938 yılının sonuna doğru bu pulların satışından 15 bin Leva elde edilerek bu para Eskizağra'daki siyasi hükümlülere yollandı.

Yardım örgütü faşist şiddetin kurbanlarına siyasal, hukuksal korunmadan başka, sürekli çeşitli ihtiyaç maddeleri yardımı da yapıyordu. Bu ihtiyaç maddeleri yardımı gittikçe büyümekteydi; 1936-1938 yıllarında tüm ülkede ayda 10 bin Levadan 20 bin Levaya kadar para toplanıyordu. 1940'da yalnız Sofya örgütü ayda 30 bin Leva topladı.

Bu yardımlar kitle örgütleri tarafından eğlence gösterilerinden, toplantılardan ve çekilişlerden elde ediliyordu. Yardım toplamakta sendikaların da çok büyük hizmetleri oldu. Ayrıca, Sofya, Varna ve Burgaz tiyatroları bu onurlu işde etkin görev aldılar.

İkinci Dünya Savaşının 1941-1944 direniş yıllarında kitlesel yardım eylemleri daha da gelişti. Sofya'daki Yardım Örgütü mahkeme masrafı olarak 1941'de 40.000 Leva, 1942'de 57.770 Leva, 1943'de 60.400 Leva ve siyasi hükümlülere yollanmak üzere, 1941'de 86.420 Leva, 1942'de 76.140 Leva, 1943'de 103.540 Leva topladı.

Gericilere tutsak düşen anti-faşistlere yapılan yardım eyleminin siyasal rolü ve önemi, yalnızca moral ve ihtiyaç maddeleri açısından değildi; aynı zamanda ak şiddete karşı mücadele de veriliyor, faşist diktatörlüğün sınıfsal yapısı halk kitlelerinin gözü önüne seriliyor, adliyesinin, polis örgütlerinin gerçek yüzü gösteriliyor ve bunlarla faşist iktidarının dayanakları yıkılmaya çalışılıyordu. Proleter yardım eyleminin çok açık bir siyasal mücadele niteliği vardır. BKP'nin kurduğu yardım örgütleri ve komiteler burjuva hayırsever örgütlerinden devrimci nitelik yönünden tümüyle ayrılmaktadır.

IV. BALÜM

BULGAR SİYASİ HÜKÜMLÜLERİNİN KORUNMASINDA ULUSLARARASI KOMÜNİST VE İŞÇİ HAREKETİ

1. PROLETER DAYANIŞMANIN SOMUT BELİRTİLERİ

Faşizmin saldırıya geçtiği yıllarda İşçi Sınıfı Enternasyonalizmi etkin bir güç haline gelmeye başladı. Yaşam, işçilere diğer ülkelerdeki kardeşlerinin kaderlerinin kendininkinden pek de farklı olmadığını gösterdi. Tarihin vermiş olduğu acı derslerden şunu anladılar ki, faşist diktatörlüğün sürüp gitmesi, emekçilerin sefaletini ve sömürüsünü artırmak yanında siyasi gericiliğin ve yeni bir savaş tehlikesinin büyümesini de kaçınılmaz hale getirmektedir. Hüküm süren faşizmin karşısındaki emekciler diğer ülkelerdeki emekçilerle ortak çıkarlarının gittikçe daha çok bilincine vardılar, sınıf dayanışmasının ve eylem birliğinin önemini daha iyi anladılar.

Halkımızın faşist diktatörlüğe karşı, gerici yasaların kaldırılması ve koşulsuz genel affın çıkarılması için verdiği savaş, yabancı ülkeler kamuoyu ve uluslararası komünist ve işçi hareketi tarafından desteklendi.

KEYK 7. Tam Üyeli Toplantısında 22.11.1926 tarihinde alınan bir karara göre, Balkanlarda ve Polonya'daki ak şiddet protesto edilirken, Bulgaristan'daki faşist cellatların ortaçağ işkenceleri ve yaptıkları zorbalıklar gözler önüne serilip, bir sürü haksızlık ve kaba işlemlere ilişkin birçok örnek gösteriliyordu.

KEYK'in Tam Üyeli Toplantısında faşist diktatörlüğün kurbanı olan komünistlere azimli savaşlarından ötürü hayranlık belirtilirken, içten selamlar yollanıyor, aynı zamanda diğer ülkelerdeki komünist partilerin de, Polonya ve Balkanlar'da ak şiddete karşı savaşan uluslа-

ri vargüçle desteklemeleri isteniyordu. Bulgar siyasi hükümlülerinin yardım işleriyle doğrudan doğruya uğraşan, en büyük uluslararası eylemlerin gerçek girişimcisi ve yöneticisi Komintern oldu. Böylece onun girişimleriyle 3.12.1934'de duruşmalara, darağaçlarına ve faşist baskıya karşı bir uluslararası eylem örgütlendi.

Bulgaristan'da faşizmin kurbanlarını korumak için açılan uluslararası kampanyada en etkin görevi Komünist Enternasyonal Gençlik Yürütme Komitesi yaparak, Bulgaristan'daki ak şiddete karşı dünya demokratik gençliğinin birçok eyleminde öncü oldu. Bu örgüt pek çok çağrıda bulunmasının yanı sıra, Bulgaristan'daki hükümet örgütlerine protesto telgrafları da yollayarak siyasi hükümlülere koşulsuz genel af çıkarılması ve yasadışı keyfi işlemlere son verilmesi konularında diretiyordu. Moskova'daki KEGYK 12.11.1925'de yaptığı bir çağrıda şöyle diyordu: «*Sayın arkadaşlar! Kana doymak bilmeyen açgözlü faşist Tsankov eşkiyalarının kıydığı değerli canların önünde kalbimiz kan ağlayarak eğiliyoruz. Öç alma günü uzak değildir bütün dünyanın emekçi gençleri! Binlerce genç devrimcinin yaşamını kurtarın! Bir ulusun üzerinden ak şiddetin kalkması için ateşli gür sesinizi yükseltin, kanlı Tsankov hükümetinin elçilikleri önünde gösteri yapın, idamların durdurulmasını ve hükümlülerin özgür bırakılmasını kesinlikle isteyin!*»

1927 yılında Komsomol üyelerinin aleyhine açılan büyük davayla ilgili olarak KEGYK ve Bulgaristan'daki işçi ve köylü gençliğin temsilcileri faşist mahkemelere karşı protesto seslerini yükseltiyor, faşist şiddetin kurbanlarının mahkemelerdeki soruşturmalarına son verilmesini istiyordu.

KEGYK Genişletilmiş Genel Kurulunda Polonya delegesinin önerisine uyularak 24.11.1929 tarihinde sanık 52 Bulgar devrimcisine özel bir telgraf yollandı: «*KEGYK, Genişletilmiş Genel Kurulunda Dünya İşçi ve Köylü Gençliği adına 52 Bulgar devrimcisine yürekten devrimci selamlarını yollar.*

Arkadaşlar, KEGYK'nin ve Komintern'in bayrağını faşist cellatların önünde dalgalandırın.

Yaşasın Sovyetler Birliği'nin desteklediği devrimci Bulgar işçi ve köylülerinin, Devrimci Bulgar Gençliğinin savaşı, kahrolsun Bulgaristan'daki faşist diktatörlük!»

SSCB'de olduğu gibi Almanya, Fransa, İngiltere, Avusturya, Çekoslovakya ve başka ülkelerdeki komünist partilerin önderliğinde emekçilerin düzenledikleri toplantı ve mitinglerde Bulgaristan'daki si-

yasi kovuşturmaların durdurulması ve siyasi hükümlülere, mültecilere koşulsuz genel af çıkarılması için protestolar sürüyordu.

1926'dan 1929 yılının başlangıcına dek çeşitli Avrupa ülkelerinde faşist zorbalığa karşı, koşulsuz genel af çıkarılması için 231 özel toplantı ve miting yapılarak 1500'den fazla karar alındı, 300'den çok protesto telgrafı A. Lyapçev'in Sgovorist hükümetine yollandı.

Diğer ülkelerdeki işçiler, bir çok kamu görevlisi, bilimadamı ve sanatçılar, çeşitli demokratik örgütler, Bulgaristan'daki faşist zorbalığa karşı kızgın protestolarını yollayarak anti-faşistlerin saflarında olduklarını bildirdiler.

Bu savaşlarda Sovyet halkı da vardı. Sovyetler Birliği'ndeki bütün fabrika ve işletmelerde, büyük köy ve kentlerde ülkemizde işçi ve köylülere yapılan zulme karşı geniş protesto kampanyaları açıldı. Sovyet halkı, Bulgar burjuvazisinin cellatları eline düşen devrimci yiğitlere maddi ve manevi yardım yaptı.

Sovyetler Birliği'ndeki emekçiler, UDYÖ tarafından örgütlenen toplantılarda faşist ülkelerdeki siyasi hükümlülerin himayesini üstlenirken, Bulgaristan da hesaba katılarak her bir cezaevinin himayesi Sovyetler Birliği UDYÖ il örgütleri arasında bölüştürüldü; böylece, Altay UDYÖ örgütü Eskizağra Cezaevinin himayesini, Akomalin-Burgazi'nin, Azerbeycan -Tırnova'nın, Bryansk- Pazarcık'ın, Başkır -Sofya'nın, Vologot- Ruscuk'un, Gomel- İslimne'nin, Leningrad -Filibe'nin, Moskova- Sofya ve Eskizağra'nın, Orlov -Şumnu'un, Penzensk-Varna'nın Saratov-Vidin'in, Yaroslavak-Hasköy'ün, Uralsk-Filibe'nin, ve Kızanlık'ın, Vraca'nın himayesini üstlendi.

Sovyetler Birliği'ndeki UDYÖ'ler 1936'da 33 ülkedeki 373 cezaevinin himayesini üstlerine aldılar.

Sovyetler'deki emekçiler gericilerin eline tutsak düşen devrimcilerin yaşamı ve gelecekleriyle gerçekten ilgilendiler. Birçok zorluğa karşı UDYÖ yardımıyla cezaevlerinin demir parmaklıkları ve kalın duvarları arkasında bulunan militanlarla oldukça düzenli bağlantı kuruldu ve örgütlenme başarıldı. Böylece Kasım 1924'den Mayıs 1925'e kadar, önderliği olan cezaevlerindeki siyasi hükümlülerden Sovyetler Birliği'ndeki UDYÖ'ler ve başka örgütlere 122 mektup yollandı, aynı zamanda Sovyet işçi ve köylülerinden kapitalist ülkelerdeki siyasi hükümlülere 1093 mektup gönderildi.

Sovyetler Birliği'ndeki emekçiler, Bulgar siyasi hükümlülerine 18 Mart Paris Komünü günü, 1 Mayıs, 7 Kasım günleri ve daha başka vesilelerle kutlama mektupları yolluyorlardı.

Penzensk Merkez İşçi Kooperatifine bağlı UDYÖ üyeleri ta

rafından hazırlanan Paris Komünü yıldönümüyle ilgili törene ve toplantıya katılanlar, Varna cezaevindeki siyasi hükümlülere selamlarını bildiren mektupları yolladılar. Bu mektuplarda cesur militanları selamlarken savaşlarını zafere ulaşıncaya dek sürdürmeleri çağrısında bulundular. Penza'daki emekçiler Bulgaristan'daki kardeşlerine ve kapitalist ülkelerdeki siyasi hükümlülere maddi ve manevi yardımda bulunacaklarına dair güvence veriyorlardı.

Poldava Endüstri Teknik Ortaokulundaki UDYÖ üyeleri Plevne'deki siyasi hükümlülere yolladıkları mektuplarda onları Paris Komünü bayramı nedeniyle selamladıklarını, proletarya diktatörlüğünü kurma savaşında Paris'in kahraman işçilerini kendilerine örnek seçmelerini öğütlüyorlardı: «*Bütün dünya proleterleri Paris Komünü*nü bir kahramanlık başlangıcı gibi kutluyor... Arkadaşlar, zorbalık ve *savaş karşısında Paris barikatlarında kendi yararları için böyle davranan Paris Komüncülerin örnek alarak onlar gibi metin olun.*»

Harkov'taki 1. Bölge Şehir Milisleri ve UDYÖ üyeleri Lofça cezaevindeki siyasi hükümlülere aynı nedenle buna benzer bir mektup yollayarak, dayanışmanın bir göstergesi olarak örgütler tarafından toplanan yardımı da gönderdiklerini bildiriyorlardı.

Saratof'tan UDYÖ üyeleri, Nevrekop'taki siyasi hükümlülere yolladıkları mektuplarında yıllarca süren beklemeden sonra Bulgaristan'da da 1 Mayıs'ta kızıl bayrağı özgürce dalgalandıracakları günün uzak olmadığına dair sarsılmaz inançlarını bildiriyorlardı.

Büyük Ekim Devriminin 9. yıldönümü nedeniyle Amur Bölgesi Sovyet komsomollarından Bulgaristan'daki siyasi hükümlü komsomollar gelen mektupta, emekçilerin büyük bayramı kutlanırken, yardım ve dayanışma güvencesi veriliyordu. Onlara metin olmaları, moral yönden çökmemeleri, Rus işçileri gibi cesaretle hareket etmeleri öğütleniyor, mektuplarında yaşantılarını bütün ayrıntılarıyla onlara yazmaları rica ediliyordu.

Sovyetler Birliği'ndeki emekçiler sermayenin egemenliğini alaşağı ederek sosyalizmin kuruluşuna geçtiler. Kapitalist ülkelerdeki kardeşlerine yeni düzenin kuruluşundaki parlak başarılarını büyük kıvançla yazıyorlar, onlara cesaret ve umut veriyorlardı. Bulgar siyasi hükümlüleri Sovyet halkından aldıkları mektuplar aracılığıyla genç sosyalist devletin sosyalist endüstrisi, köy işletmeleri, bilim, kültür ve diğer alanlardaki gelişmelerini izleyebiliyorlar, başarılarına tanık oluyorlardı.

Saratov Guberniyası Volsk kasabasındaki UDYÖ üyeleri 11/3/1926 tarihinde Nevrekop'daki siyasi hükümlülere yazdıkları

mektupta, sosyalizme geçişteki büyük başarılarından övünçle söz ediyorlardı. Sovyet halkı, burjuvazinin eline tutsak düşen anti-faşistlere kardeşçe selamlarını yolladıklarını, büyük dava uğruna savaşırken onlara yardımcı olacaklarını bildiriyorlar: «*...Sakın moral yönden çökmeyin, sevgili arkadaşlar ve kardeşler, SSCB'deki proleterler de bir zamanlar sizin gibi gericiliğin baskısı altında böyle ezildiler, ama onların kendi güçleriyle zincirlerini kırarak özgürlüğe kavuştuklarını daima hatırlayın. Arkadaşlar, SSCB'deki emekçilerin sizin savaşlarınızı izlediklerini, her zaman sizleri düşündüklerini, daima size yardım etmeye hazır ve tam dayanışma içinde olduklarını unutmayın!*»

Sovyet emekçi halkından, Bulgaristan'daki siyasi hükümlülere yollanan her mektupta, uğruna savaştıkları ve faşist cezaevlerinde çilesini çektikleri haklı davanın zaferini kutlayacaklarına olan sarsılmaz inanç yinelenmekteydi.

Moskova İtfaiye Örgütündeki UDYÖ ve 15. Şube Milislerinin, Sofya Merkez Cezaevindeki siyasi hükümlülere yolladıkları mektupta, yiğit Bulgar ulusunun vermiş olduğu kurbanların kanının boşa akmadığı belirtilerek «*komünizm savaşı uğruna ölen herkes yiğit birer savaşçıdır,*» deniliyordu: «*İşkence'cilerinizin egemenliğinin alaşağı olması ve zaferinizin gerçekleşmesi çok yakındır. Bizim sarsılmaz inancımız şudur ki, Bulgar işçileri ve köylüleri bizim yaptığımız gibi kapitalizm esaretini yıkacaktır... özgürlük uğruna ölen kurbanlarınızın kanı boşuna akmayacaktır, akan her damla kanın yerine sosyalizm için binlerce yeni militan doğacaktır. BKP'nin önderliğinde Bulgar proleterleri köylülerle el ele vererek komünizmin aydınlık yoluna yönelecektir.*»

SSCB'nin diğer kollektiflerinden buna benzer mektuplar Tırnovo, Nevrokop, Eskizağra, Vidin ve diğer cezaevlerindeki siyasi hükümlülere yollandı. Saratov eyaleti emekçileri 16.4.1926 tarihinde Nevrokop siyasi hükümlülerine yolladıkları mektupta, UDYÖ'nün üç Bulgar cezaevindeki siyasi hükümlülerin himayesini üstlendiğini ve bunların arasında Nevrokop'un da bulunduğunu belirtiyorlardı. Sovyet halkı mektuplarında burjuvaziye tutsak düşen anti-faşistlere, SSCB emekçilerinin kalplerinin onlarla birlikte çarptığını, onlara her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını söylüyorlar, inançlarını bildiriyorlardı.

Proletarya enternasyonalizmi ruhuyla eğitilmiş, Büyük Ekim Sosyalist Devriminin ürünü olan Sovyet Ordusu, faşizmin kurbanlarına yardım etmek için emekçilerin açmış olduğu genel kampanyaya katılmazlık edemezdi. Sovyet Ordusu UDYÖ örgütleri, Bulgar cezaevle-

rindeki siyasi hükümlülerle mektupla bağlantı kurarak onlara yardım yolluyorlardı.

Sovyetler tarafından yollanan mektupların hemen hepsinde, Bulgar siyasi hükümlülerine yalnızca moral yönden destek olmaya değil maddi yardımda bulunmaya da hazır olunduğu bildiriliyordu. Yapılan toplantılarda siyasi hükümlülerin ağır yaşam koşulları hakkında raporlar ya da Bulgaristan'daki faşist cezaevlerinden gelen mektuplar okununca şiddet kurbanlarına yardım toplanmaya başlanıyordu.

Kostroma kasabasındaki UDYÖ üyelerince Sofya siyasi hükümlülerine yollanan mektupta, artık onların himayesini üstlerine aldıklarını bundan sonra ellerinden gelen maddi ve manevi yardımı esirgemeyecekleri yazılıyordu. Moskova'daki emekçiler de Hasköy cezaevindeki siyasi hükümlülere, her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını bildiriyorlardı.

Sovyet halkı faşizmin pençesine düşen devrimcilerin mücadeleleri ve yaşamlarıyla ilgili sorunlarla yakından ilgileniyordu. Siyasi hükümlülere yazdıkları mektuplarda ne yedikleri, cezaevi düzeninin nasıl olduğu, kaç yıla mahkûm oldukları, kaç kişinin idam edildiği, hangi eylemden ötürü tutuklandıkları soruluyordu.

Bulgar siyasi hükümlüleri Sovyetler'den gelen mektupları büyük bir sevinçle okuyor, SSCB'de onların himayesini üstlerine alan emekçilere yolladıkları mektuplarda candan sevgilerini bildiriyor, Bulgar halkının yiğit mücadelesinde gösterdikleri dayanışma, yaptıkları maddi ve manevi yardımdan dolayı şükran ve minnetlerini belirtiyorlardı.

Sovyet kardeşleri tarafından korunan ve güç alan siyasi hükümlüler mektuplarında yaşamları pahasına bile olsa komünizmin ulu davası uğruna direnmekte kararlı olduklarını doğruluyorlardı. Eskizağra cezaevi siyasi hükümlüleri Petropavlovsk Sovyet Okulu gençlerine yolladıkları mektupta şöyle yazmışlardı. «*Sayın arkadaşlar, bize sağlık, cesaret ve direnişe devam dileğinde bulunan mektubunuzu sonsuz sevinç ve coşkuyla okuduk.. Biz, Eskizağra cezaevine kapananlar yıllar boyu özgürlükten yoksunuz, kana susamış burjuvazi bizi cezaevlerine tıktı, arkadaşlarımızı ve kardeşlerimizi de vahşice öldürdü. Fakat bir adım bile gerilemeyeceğiz.. Lenin tarafından çizilen ve aydınlatılan Sovyet kardeşlerimizin yolunda sapmadan yürüyeceğiz!*

Bizim buradaki sloganımız: 'İleri, hep ileri! Başlar yukarı!' Bu sloganlar sizleri selamlıyor, size Marksizm yolunda başarılar diliyoruz.»

Sofya Merkez Cezaevi siyasi hükümlülerinin Büyük Ekim Sosyalist Devriminin yıldönümü dolayısıyla Moskova işçilerine yolladığı 7 Kasım 1925 tarihli kutlama mektubunda, cezaevinin karanlık ve loş gö-

rünüşünü, yaşam için gerekli olan hava ve aydınlıktan yoksun olduklarını, fiziksel yıpranmaya bırakıldıklarını yazıyorlardı. Fakat bununla birlikte mektubun her satırında iyimserlik havası seziliyor, zafere olan inançlarının tam ve sarsılmaz olduğu belirtiliyordu.

15.4.1927'de Sofya siyasi hükümlülerinin Moskova'daki Sokolniçeski bölgesi işçilerine yolladıkları mektupta 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlanıyor, savaşı sürdürecekleri bildiriliyordu: «*Değerli arkadaşlar, faşist Bulgaristan zindanlarında 1 Mayıs dolayısıyla size, SSCB işçi ve köylülerine sıcak ve kardeşçe selamlarımızı yolluyoruz. SSCB'de proleterlerin devrimci zafer bayrağı onuncu kez tüm görkemiyle dalgalandı. Sizle ve bütün ülkeler proleterleriyle birlikte haykırıyoruz: Yaşasın Dünya Devrimcilerinin Ocağı-SSCB! Yaşasın Rus İşçi ve Köylüleri!*

Komünizmin bu mutlu günü uğruna savaşlarda on binlerce arkadaşımız öldü, biz de tutsak edilerek kana susamış Bulgar faşizminin zindanlarına atıldık. Fakat ne kötü yaşam koşulları, ne insanlığa yakışmayın işkence'ler, ne de ağır zincirler ve prangalar bizim savaşma isteğimizi ve moralimizi yıkamaz. Bugün her zamankinden daha çok şu istekle yanıp tutuşuyoruz: Elimizden alınan kılıcı yeniden ele geçirip savaşı sürdürelim!»

Siyasi hükümlüler mektuplarında yaşamları, çektikleri eziyetler ve tutsak edilemeyen savaşçı ruhlarından sözediyorlardı.

Sovyetler Birliği'ndeki emekçiler Bulgaristan'daki ak şiddete karşı nefretlerini sert protestolarla bildiriyorlar, faşist Bulgar hükümetinin karşısına dikiliyorlardı.

Bulgaristan'daki şiddetin büyüyüp gelişmesi karşısında 1929 baharında Don'un Rostov kasabasında UDYÖ'ün girişimiyle düzenlenen genel şehir toplantısında, Millet Meclisi Başkanına, Başbakan A. Lyapçev'e ve gazetelerin yazılışlerine yollanacak protesto kararları alındı.

Ulaşım ve haberleşme halk komiserlerinin ve işçilerin, Bulgar hükümetine yolladıkları protesto telgraflarında tutuklanan devrimci militanlara yapılan işkenceler kınanıyor, bütün siyasi hükümlülere koşulsuz genel af çıkarılması için diretiliyordu.

Sovyetler Birliği'nde kalabalık toplantılar yapılarak alınan kararlar ve öneriler Lyapçev'in Sgovorist hükümetine yollanıyor, sanıkların özgür bırakılması, siyasi hükümlülere af çıkarılması, Bulgar işçi ve köylülerine yapılan haksızlıklara son verilmesi isteniyordu.

*
* *

Bulgar siyasi hükümlülerinin korunmasında diğer ülkelerdeki ko-

münist ve İşçi hareketi de eylemlerini ve etkinliklerini sürdürdü. Paris, Londra, Berlin ve Viyana'daki elçiliklerinden ard arda gelen raporlarda, binlerce 1 Mayıs göstericileri arasından 300 kadarının elçilik önünde Bulgaristan'daki işçilere yapılan kovuşturmaları kınadıkları bildiriliyordu. Göstericilerin önderi Ben Tilet tarafından sunulan yazılı öneride haksızlıklar, idamlar, tutuklamalar en şiddetli şekilde protesto ediliyordu.

Bulgar elçiliği raporunda bu eylemler hakkında olduğu kadar ülkedeki durumu öğrenmek için de Bulgaristan'a bir özel işçi heyeti yollayacağını bildiriyordu.

Son yıllarda İngiliz işçileri Bulgaristan'daki zorba yönetime karşı geniş kampanyalar açarak siyasi af çıkarılmasında diretdiler. 27.2.1928 tarihinde A. Lyapçev'e yollanan şu protesto H. Polit tarafından imzalanmıştı: «*Çoktandır bütün dünyadaki işçiler özellikle İngiliz işçileri ülkenizdeki ak şiddet hakkında korkunç şeyler okumaktadır. Şu birkaç yıl içinde kendi işçi sınıfının özgürlüğü için savaşan Bulgar işçisi korkunç biçimde ezilmektedir, sendika hareketi de sistematik olarak kovuşturmalara uğramaktadır, İngiltere'de 1 milyon işçiyi temsil eden Azınlık Ulusal Hareket Sendikası Bulgar faşistleri ve polisler tarafından sendikalara yapılan devamlı kovuşturmaları protesto eder, Bulgar hükümetinden Bulgaristan'daki sendika hareketini, söz ve toplantı özgürlüğünü garanti etmesini ister.*»

Ülkemizdeki faşist diktatörlüğünün kurbanlarını korumakta Çekoslovakya'daki emekçiler de büyük çaba gösterdiler. Prag'daki 13. Bölge Kızıl Yardım Örgütü Bulgaristan'daki ak şiddete karşı bir protesto toplantısı düzenleyerek orada şu kararları aldı: Bütün siyasi hükümlüler serbest bırakılmalıdır, komünist Pando Tipov'un emniyet amirliğinde öldürülmesi nedeniyle yerinde soruşturma açılmalıdır. Ayrıca 52 sanıklı davanın tutuklularına yapılan ortaçağ işkence'lerinin ortaya çıkarılması için uluslararası bir işçi heyeti gönderilmesine karar verildi.

«*Velka Prag Kızıl Yardımı*» 52 sanıklı davanın himayesini üstüne almaya karar verince onlara şu mektubu yolladı: «*Sayın arkadaşlar, biz, Velka Prag Kızıl Yardım'ın aktif eylemcileri olarak 6.000'den fazla üyeyi temsil ediyoruz. Size candan devrimci selamlarımızı, dayanışma güvencesi yolluyoruz. İyi biliyoruz ki, Bulgaristan'daki kanlı faşizme karşı sürdürdüğünüz savaş, uluslararası, emekçilerinin zaferle sonuçlanacak olan savaşının bir parçasıdır.*

Bugünkü gibi korkunç faşist yönetim sürdüğü sürece, sizin hima-

yenizi ve buna bağlı bütün görevleri üzerimize aldığımızı duyuyoruz.

Faşist diktatörlüğünün pençesinden sizi kurtarma savaşına katılmaları için bütün dünya proleterlerini yardıma çağırıyoruz.

Yaşasın Uluslararası Proletarya Dayanışması!»

Faşist yönetime karşı Bulgar halkının savunmasında Alman işçi sınıfı, Alman ilerici aydınlarının da büyük yardımları oldu. Alman komünist partisinin önderliğiyle Bulgaristan'daki siyasi hükümlülere koşulsuz genel af çıkarılması istemiyle eylemlere girişilerek kurbanlara maddi yardım toplanmaya başlandı. 11.3.1927'de Köln'de Alman Komünist Partisi, Kızıl Yardım, Kızıl Cephe Birliği, Komünist Gençlik Birliği üyeleri tarafından yapılan toplantıda Bulgar hükümetine yollanacak protesto kararlarında ülkedeki zorbalık düzeni kınanıyor, tutuklulara işkence yapılmaması ısrarla isteniyordu.

23.3.1927'de Berlin'de buna benzer örgütler tarafından düzenlenen toplantıda şu özel kararlar alındı: *«Toplantı, Bulgaristan'daki 2.600 siyasi hükümlünün başlattıkları açlık grevini destekliyor ve şunları istiyor:*

Olağanüstü yasalar kaldırılsın!

Siyasi hükümlüler ve mültecilere koşulsuz genel af çıkarılsın!

Ak şiddet kurbanlarının yararına yardım yapılmasına izin verilsin!

Kahrolsun Lyapçev-Tsankov'un kanlı hükümeti!.

Bilindiği gibi, bütün dünya emperyalistleri biricik işçi hükümetine karşı savaşmak için birleşiyor, o halde biz de birleşip hazır olalım, burjuvaziyi yıkarak onun ekonomik esaretine son verelim.

Son proleter bile özgürlüğe kavuşuncaya dek durmayacağımıza and içiyoruz..»

Berlin'de buna benzer daha birçok toplantı yapıldı. Frankfurt kasabasında V.İ. Lenin'in ölüm yıldönümü nedeniyle 24 Ocak 1929'da düzenlenen toplantıda bulunan 2.000 emekçi, yine Bulgar siyasi hükümlüleri için genel af çıkarılmasını istiyorlardı.

Alman komünistlerinin girişimiyle Bulgaristan'daki siyasi hükümlülere para yardımı toplanmaya başlandı. Köln'deki Komünist Parti örgütlerinden biri, oradaki komünistlerden 500 Mark toplandı. Kızıl Yardım sancak örgütü Köln merkez olmak üzere Eskizağra, Burgaz, Sofya, Rusçuk, İslimne, Şumnu, Plevne, Vidin ve Varna cezaevlerindeki siyasi hükümlülerin önderliğini üstüne aldı.

Orta Ren bölgesindeki Kızıl Yardım Beşinci İl Kongresinde Bulgaristan'daki faşist zorbalık kınanırken, siyasi hükümlülere yollanan 500 Marka el koyan Lyapçev'e parayı geri vermesi için mektup yazıldı.

Ülkemizde faşist şiddete karşı Almanya'daki protesto eylemlerinin

gelişmesinde en büyük rolü «*Bulgaristan'da Beş Yıllık Ak Şiddet*» sergisi oynadı. Bu sergi Köln'de 9 Haziran 1928'de açıldı, 1928'in sonuna doğru ve 1929 yılının başlarında Berlin, Hamburg, Leipzig ve Königsberg'de de sergilendi. Bulgar sergisinin görevi çeşitli araçlarla Bulgaristan'daki ak şiddetin korkunçluğunu fotoğraf, çizgi, grafik ve istatistik bilgilerle ortaya sermek, zorba düzenle nasıl savaşıldığını göstermekti. Sınır dışında olan Aleksandr Jendov sergiyi düzenleme ve tabloları işlemekle yükümlüydü. Toplanan belgeler, eşyalar, cetveller, resimler, siyasi hükümlüler tarafından yapılan resimler ve eşyalar, ressam Stoyan Venev tarafından hazırlanan tablolar, Ganka Raşkova eliyle Almanya'ya yollandı.

Sergi Alman emekçileri tarafından ilgiyle karşılandı, gördükleri onlarda heyecan uyandırdı, faşist Bulgar hükümetine karşı nefretleri arttı. Alman Komünist Partisi organı «*Rote Fane*» ve diğer gazeteler Bulgaristan'daki emekçilerin acıklı durumları hakkında birçok yazı ve belge yayınladılar.

Berlin'de ikinci kez sergi açılmasını İnsan Hakları Alman Birliği düzenledi. Bu sergi Bulgar Çarı Boris'in Almanya'ya yaptığı ziyarete rastladı. Alman emekçileri kanlı monarşiye karşı protesto gösterilerine başladılar. Kralın Almanya'da bulunduğu sırada İçişleri Bakanlığına şu telgrafı yolladılar: «*Kanlı zorbalığın sorumlusu Çar Boris'in burada kalmasını protesto ediyoruz. Bulgar işçileri ve köylüleriyle dayanışma içinde olan Alman işçilerine karşı onun burada kalmasını bir tür kışkırtıcılık sayıyoruz.*»

Bu protestolar, Bulgar hükümetinin sergileri yasaklayıp el koymaya kalkmasını engelledi. Dresden istasyonunda yuhlanıp ıslık çalınarak hakarete uğrayan Çar, arkadan gelen trenle Bulgaristan'a geri dönmek zorunda kaldı.

Berlin'deki UDYÖ'nün dayanışma bürosu bu serginin Almanya'dan sonra Fransa'da, İngiltere, Çekoslovakya, Belçika, Avusturya, Amerika ve SSCB'de de sunulmasına karar verdi. Aynı zamanda Bulgaristandaki ak şiddet hakkında belgesel bir film gösterilmesi de uygun görüldü.

1929 yılının yaz aylarında Avusturya anti-faşistleri yaptıkları kongrede özel karar alarak siyasi hükümlülere uygulanan baskıyı protesto ettiler. Grats kasabasındaki emekçiler 18.12.1929 da A. Lyapçev'e yolladıkları mektupta işçi sınıfının kovuşturulmasını kınıyor, koşulsuz genel af çıkarılmasını istiyorlardı.

Bulgaristan'da ak şiddet kurbanlarının korunmasına Fransa'da Uluslararası Kızıl Yardım Fransız bölümü, Öğretmen Dernekleri, Pa-

ris Belediye Kurumu, Fransız Komünist Partisi önayak oldular. Yarım milyon işçi adına Unitarn Genel İşçi Konfederasyonu, Sgovorist hükümete protesto telgraflarını yollayarak sendika üyesi ve diğer siyasi hükümlü işçilerin özgür bırakılmasını istedi.

52 sanıklı davayı protesto etmek için Paris'teki işçiler 1929'da binlerce kişinin katıldığı bir miting düzenleyerek şu kararları aldılar: *«Ekim Devrimini kutlamak için 6 Kasımda toplanan binlerce işçinin mitinginde 52 devrimci Bulgar işçisine yapılan işkence'leri protesto ederiz. BKP ve BKGB üyelerinin suçlanmasını, işçi basınının susturulmasını, bunların başyazarlarının tutuklanmasını, İşçi Partisini ve Halk İşçi Meslek Birliğinin kapatılmasını şiddetle protesto ederiz.»*

Fransız Komünist Partisi 52 sanıklı davaya karşı geniş protesto kampanyası açtı, BKP'de görevli Georgi Moskov'un öldürülmesini protesto etmek için de birçok toplantı düzenledi. *«Humanite»* gazetesi Bulgaristan'daki şiddet hakkında bilgi veriyor, yapılan mitingleri, yollanan telgrafları ve mektupları yayınlıyordu. Bulgaristan'da siyasi hükümlülerin korunmasında ve diğer uluslararası eylemler içinde başı UDYÖ çekiyordu. Siyasi hükümlülere maddi yardım yapıyor, işçilerin selamlarını yolluyor, bazı örgütlere Bulgaristan'daki cezaevlerinin himayesini üstlerine alma işlerini düzenliyordu.

UDYÖ'nün Bulgar şubesinin hesaplarına bakıldığında, 1 Mayıs 1925 yılından 1 Ocak 1926'ya kadar siyasi hükümlülere yardım olarak toplanan ve harcanan paranın 12.541 Dolar (yada Bulgar parası olarak 1.718.150 Leva) olduğu görülür. Bu para (Bulgar parası olarak) şu şekilde bölüştürüldü:

Vidin Sancağı	10.500 Lv.	Hasköy	10.000 Lv.
Vraca »	5.500	Küstendil	30.000
Şumnu	20.000	Sofya	873.000
Rusçuk	45.000	Eskizağra	33.000
Varna	6.000	Bratsigovo	11.000
Yukarı Ravtsa	56.000	Berkovitsa	12.000
Tırnovo	35.000	Burgaz	10.000
İslimne	30.000	Bültecilere	163.000
Pazarcık	90.000	Sofya Cezaevi	67.000
Filibe		Duruşmalara	135.000
		Kefalet	20.000
		Kurye ve başka	6.150

Toplam 1.718.150 Leva ya da 12.541 dolar.

1.1.1926'dan 15.5.1926'ya kadar toplanan yardım şu şekilde bölüştürüldü:

Panagürişte	4.000 Lv.	Filibe	20.000 Lv.
İslimne	17.000 »	Paşmaklı	5.000 »
Rusçuk	5.000	Lovça	5.000
Şumnu	5.000	Hasköy	10.000
Varna	5.000	Trın	4.000
Tırnovo	20.000	Pazarcık	27.000
Sofya Sancağı	475.000		
Vraca	47.000	Savunma için	24.000 »
Dupnitsa	20.000	Alacak	15.000
Samakov	8.000		
		Toplam	696.000 Leva

UDYÖ Bulgar Şubesinin Nisan, Mayıs, Haziran 1926'daki üç aylık hesabından, baskı ve şiddetten zarar görenlere UDYÖ Yürütme Komitesince 877 Dolar yardım yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yardımlar 1925-1926 arası UDYÖ MK'ya yollanırken, sonraki yıllar Viyana'daki UDYÖ Bulgar Şubesi temsilcisi Dimitır Lambev'e (Robert) yollandı. Korunan birçok arşiv belgesinden 1925-1926 arası yardım eylemleri sorunlarının Georgi Dilitrov ile birlikte ele alındığı anlaşılmaktadır.

Sovyet halkı ve diğer ülkelerdeki demokratik güçler tarafından yapılan maddi ve manevi yardım, Bulgaristan'daki faşist diktatörlükten zarar görenlerin acılarını oldukça hafifletmiştir. Bütün Bulgar halkı dünya proleterlerinin yardımını ve desteklerini takdir etmekteydi Aydın dünya kamuoyunun şiddetli protestoları, cellat Tsankov'un 1926'da iktidardan düşürülmesinde ve idam hükümlerinin ömür boyu hapse çevrilmesinde çok büyük rol oynamıştır. Bu yardımlar siyasi hükümlülere güç veriyor ve onların zafere olan inançlarını pekiştiriyordu.

*
* *

2. Dünyanın ünlü toplumbilimcilerin ve diğer bilimadamlarının faşist şiddete karşı protestoları

Bulgaristan'daki faşist uygulamalar bütün dünya ilerici kamuoyunda nefret ve tiksinti uyandırdı. Bulgar halkının haksızlığa ve şiddete karşı, affı gerçekleştirmek için, gerici Devlet Güvenlik Yasasının kaldırılması için yürüttükleri savaş, ünlü bilimadamları ve seçkin toplum-

bilimciler tarafından destekleniyordu. Onların girişimleriyle çeşitli delege kurulları ve komisyonlar Bulgaristan'a yollanarak siyasi hükümlülerin gerçek durumları öğreniliyor, dünya kamuoyuna duyuruluyordu.

1925 yaz aylarında Çekoslovakya'da sendikaların girişimiyle bir komisyon kurularak durumun iyice öğrenilmesi ve şiddetten zarar görenlere elden geldiğince yardım yapılabilmesi amacıyla Bulgaristan'a yollandı. Kızıl sendikacılardan iki kişi, Nasyonal Sosyalist Partisinin sol kanadından iki kişi; eski milletvekili bir kadın doktor, Köylü Partisi sol kanadından bir milletvekili ve Çekoslovak Komünist Partisi milletvekillerinden Kreybih bulunuyordu komisyonda.

Viyana'da bulunan UDYÖ temsilcisi Dimitır Lambrev (Robert) kimisyon üyeleriyle görüşerek Bulgaristan'daki durumu önceden tanıttı; gittikleri zaman yalnız iktidar temsilcileriyle değil, Çiftçi Birliği, Meslek Birliği, Kadın Derneklerindeki yetkilerle de konuşup görüşmelerini önerdi. Komisyon yasal yoldan Sofya'ya giderek Çekoslovakya elçiliğine özel görevini bildirdi. Fakat oradakiler Kreybih'i komünist olarak tanıdıklarından komisyonun işlerini kösteklediler. İzin almak için çok beklemek gerekti. Bu arada üyeler boş durmadılar, Sofya Merkez Cezaevleriyle ilişki kurmayı başararak oradan, H. Kabakçıev, A. Nikolova, A. Purudkin ve «*Birlik*» gazetesi başyazarı Asen Boyacıev ile görüştüler.

Daha sonra komisyon üyeleri Toplumsal Güvenliğe başvurarak ülkede kalıp yardım komisyonu kurmalarına izin verilmesini istemeye gittiklerinde, hemen ertesi sabah Bulgaristan'ı terketmeleri bildirildi.

Çekoslovak komisyonunun kovulması, Avrupa devletlerindeki ilerici güçlerin Bulgaristan'daki bu haksızlığa ve zorbalığa karşı protesto gösterilerine yol açtı.

1925 yaz aylarında Fransız Komünist Partisi'nin işçi eylemi görevlilerinden Daniel Renu ülkemizi ziyaret etti. Faşist Tsankov hükümetinden «*Mond*» gazetesi yardımcısı olarak Bulgaristan'a girme izni koparabilmişti.

Edinstvo (Birlik) gazetesinin o zamanki başyazarı olan Asen Boyacıev anılarında Daniel Renu'nun Bulgaristan'ı ziyaretiyle ilgili şunları anlatır: «*Bir gün (Ağustos 1925) basımevinde bir gazete haberiyle uğraşırken kapı açıldı, içeri giren, bizim tanıdığımız sıradan bir yabancıydı, ama polis değildi. Elinde «Birlik» gazetesi vardı, boyuna soru sorup duruyordu. Basımevinin biricik odasına davet ettim onu; yavaşça odaya girdi, oturur oturmaz bana bir kez daha başyazarı bulmamı rica etti. «İşte karşınızda,» diyerek gülümsedim; adımı söyler*

söylemez o da beni tanıyan biri gibi gülümseyerek adını söyleyip elini uzattı. Bu, Daniel Renu idi...

Ona faşizmin vahşetini, işçi sınıfının kahramanlığını, Nisanın zor günlerini ve bizi bekleyen savaşı pek iyi olmayan Fransızcamla tek tek anlatmaya çalıştım; beni dikkatle dinliyor, ne demek istediğimi anlıyordu. Bundan sonra bana Fransız işçilerini, FKP'nin eylemlerini, savaşlarını anlattı. Daniel Renu basımevinden çıkacağı zaman, geldiği ve konuştuğu zamanki gibi sakin bir tavırla ceketinin alt tarafındaki astarı sökerek UDYÖ tarafından yardım olarak yollanan dolarları verdi bana.»

Bağımsız «*Mond*» gazetesi temsilcisi, FKP üyesi ve «*Humanite*» gazetesi delegesi Daniel Renu Bulgaristan'dan Paris'e varır varmaz, bizdeki bütün gerçek olayları sürekli olarak gazetede yayınladı.

1925 Eylül ayında Bulgaristan'a yine iki Fransız geldi; başlıca görevleri örgütlenen yardım işinin temelini saptamaktı. Ülkeden kovalanmadılar, polis tarafından güçlük de çıkarılmadı, ama kuşkusuz sivil polisler tarafından adım adım izlendiler. Bu iki Fransızın özel görevi hiçbir olay olmadan sonuçlandı.

1925 Aralık ayında ülkemizi, Bulgar halkının büyük dostu dünyaca tanınan Henri Barbüs ziyaret etti. Yaşamını ve yaratıcılığını Fransa'daki ilerici toplumsal güçlerle birleştiren H Barbüs, diğer ülkelerdeki emekçi halkın savaşından uzak kalamazdı. Onun toplumcu düşünceleri ve dünya görüşü, Birinci Dünya Savaşından sonra başkaldıran faşizme karşı onu en etkin kahramanlardan biri yaptı. H. Barbüs bilinçli yaşamını, yüksek edebi değerini ve bütün gücünü cehaletle, gericilikle mücadeleye adadı. O kendini dünyada bütün ezilenlerin özgürlüğüne ve sosyalizmin davasına adayan ateşli kahramandı. Onun adını halkımız saygıyla anar, çünkü Tsankov'un eşkiyaları Bulgaristan'ı kasıp kavururken bu dünya çapındaki hümanist yazar, en karanlık günlerde devrimci yiğitleri savunmak, celletları ve katilleri lanetlemek için sesini yükseltti. 1925 yılının sonuna doğru H. Barbüs'ün yönettiği komisyon mahalli faşist hükümetlerin işlediği sayısız cinayetleri soruşturmak için Balkan ülkelerini ziyaret etti. H. Barbusse, Bürkselli avukat bayan Pol Lani ve işçi enternasyonalinin eğitim başsekreteri ve öğretmeni Leon Verluşe, Kişinev'e giderken Bulgaristan'a da uğramak istediler, Viyana'da UDYÖ'de Bulgar Şubesi temsilcileri onlara gerekli gereçleri ve bilgileri sağladığı gibi İstanbul'daki Bulgar mültecilerinden de Bulgaristan hakkında değerli bilgiler aldılar.

Sofya'da H. Barbüs ve yanındakiler ancak S. Kosturkov. Y. Sakızov.

A. Malinov, S. Omarçevski, K. Tomov, Anton Straşimirov ve başkalarıyla görüşebildiler, çünkü onlara üç gün kalma izni verilmişti.

H. Barbüs Bulgaristan'dan döndükten sonra Viyana'da bir basın toplantısı düzenleyerek faşist Tsankov düzenin korkunçluğunu kamuoyuna tanıttı. Bundan sonra Viyana basını ilk kez Tsankov'a karşı ateş püskürmeye başladı 12.12.1925'de Viyana'daki Bulgaristan elçisi hiçbir gazetenin kapanmadığına dair yalan bir açıklama yapmak zorunda kaldı.

H. Barbüs Balkan ülkelerine yaptığı gezilerden edindiği izlenimlerini konu olan *Cellatlar* adındaki ünlü yapıtını 1926 yılında yayınladı. Bu yapıt Balkan devletlerinin gerici hükümetlerine karşı suçlayıcı bir belgedir. H. Barbüs'ün bu kitabı bütün dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Faşistler tarafından küfür ve saygısızlık görmesine karşın, binlerce ilerici insanın minnettarlığını ve taktirini kazanmıştır. H. Barbüs'ün halkımıza yaptığı hizmet yalnızca bununla da kalmadı, daha 1925 yılında Fransa'da *«Balkanlar'daki Ak Şiddet Kurbanlarının Savunma Komitesi»* kuruldu, bu komiteye Fransa'nın ünlü kişilerinden Pol Vayan Kuturiyer, Romein Röland Alber Matiez, Lanjven, Jan Rişar Blok ve başkaları da girdiler; toplam olarak (Mart 1926) 53 kişiydiler.

Balkanlar'daki Ak Şiddet Kurbanlarını Savunma Komitesi Fransa'da geniş bir kampanya açarak Bulgaristan'daki siyasi hükümlülere genel af çıkarılması, işkence'lere son verilmesi için uğraşmaya başladı. H. Barbüs, 28.2.1927'de «Societe Savnn» salonunda başkan yardımcısı bayan Sen Pri ve komite sekreteri Marsel Vilar'ın öncülüğünde bir miting düzenlendi. Bu mitingdeki Fransız işçilerinin başlıca çağrısı, ülkemizdeki ak şiddetin kurbanlarına koşulsuz af ilan edilmesiydi. Bu mitingin konuşmacıları, Radikal milletvekili Gazal, parlemanto başkan yardımcısı Frederik Brune, eski sosyalist milletvekili Brak, *«Humanite»* gazetesi başyazarı Gabriel Peri, Sosyalist-Komünist Birliğinden gazeteci ve yazar Pol Lui, Komite üyelerinden Daniel Renu idi. Bu mitingde Bulgaristan'daki siyasi hükümlülere koşulsuz af çıkarılmasına ilişkin özel karar alındı.

Fransa'dan yollanan birçok mektup, telgraf ve bazı eylemler hep H. Barbüs ve arkadaşlarının çalışmasıyla oluyordu. 1927 yılının başında siyasi hükümlülerin kendiliklerinden başlattıkları açlık greviyle ilgili olarak Balkanlar'da Ak Şiddetin Kurbanlarını Koruma Komitesi büyük afişler bastırarak Fransa'nın her tarafına dağıttığı gibi, Fransız ulusuna da Bulgar siyasi hükümlülerine yardım etmeleri için çağrıda bulundu.

Sgovorist hükümet affa ilgili seçim öncesi vaatlerine karşın siyasi hükümlü ve mültecilere af çıkarmadı. Balkanlar'daki Ak Şiddetin Kurbanlarını Koruma Komitesinden, A. Lyapçev'e 14.6.1927'de yollanan protesto mektubunda şöyle deniyordu: *Bulgaristan bilinen bütün zalimlik sınırlarını aşmıştır. Biz şuna inanıyoruz ki, Bulgar halkının büyük çoğunluğunun istekleriyle bu saygıdeğer ulusun yüce yararları için çalışacağız, sizin hükümetinizden gelen af ve siyasi hükümlülere cezaevinin ve mültecilere de sınır kapılarının ardına kadar açılmasını istedik. Yine o DGY yürürlükte oldukça, Bulgaristan'da hiçbir zaman normal ve dengeli bir yaşam sağlanamayacaktır, bu tüyler ürpertici yasanın kaldırılmasını istedik. Bu, gerçekten barışı sağlayabilecek bir program, bir öneriydi, siz bunu kabul etmekten kaçındınız...*

Komite daha sonra yazdığı bir mektupta, A. Lyapçev'den seçim öncesi vaat edilen koşulsuz genel affın çıkarılmasını istiyordu. Mektubu imza edenler: Barbüs, Severin, Pol Vayan Jak Düklo, Viktor Margaret, ve diğerleri idi.

Balkanlar'da Ak Şiddet Kurbanlarını Koruma Komitesi, Sena Genel Kurulu ve Paris Belediye kurulundan bir grup doğrudan doğruya Sofya Belediye başkanına yolladıkları mektupta, genel affın bir an önce çıkarılması için diretiyorlardı.

Bu mektuplardan rahatsız olan burjuva basını ve Sofya Belediye başkanı bu bildiri ve mektupların doğru olmadığına dair bir yalanlama kampanyası açtı. Burjuva basını genel kurul başkan yardımcısı Raul Brandon'a ait imzanın sahte olduğunu iddia ediyordu. R. Brandon bu maksatlı boş sözleri yalanladı. Bu karşılıklı çatışmaya Balkanlar'da Ak Şiddet Kurbanlarını Koruma Komitesi karışmak zorunda kaldı. H. Barbüs Sofya Belediye başkanı Vladimir Vazov'a komite adına yolladığı 28.2.1928 tarihli mektupla onların iftiralarını, boş sözlerini reddettiği gibi Raul Renton'un 27.12.1927 tarihinde kendi isteğiyle imzaladığı bildirinin fotokopisini ve bildiri metninin gazetelerde yayınlanması için bütün gazete yazı işlerine birer mektup yazdı.

Bu yukarıdaki örnekler H. Barbüsün Bulgar ulusunun davasını nasıl içtenlikle desteklediğini, Bulgar anti-faşistlerin geleceğiyle nasıl yakından ilgilendiğini gösterir.

1925 yılının yaz aylarında Bulgaristan'a İngiltere'den birkaç kurul ziyarete geldi bunların amacı ülkedeki durumu yakından görüp faşist terörden zarar görenlere yapılacak yardımı saptamaktı. Bunlardan ilki, Albay Bekvud'un önderliğinde, suikasttan iki gün önce, 16.4.1935 de gelmişti. Bu kurul İşçi Partisi milletvekilerinden oluşup asıl görevi Nisan olaylarının soruşturmasını yapmaktı. Bununla ilgili olarak Londra'daki

Bulgar Konsolosu, sosyal demokratlara bu gelenlerle sıkı ilişki kurmalarını salık verirken İşçi Partisi milletvekillerinin izlenimlerinin İşçi Partisi ve Liberal Parti tarafından kabul edileceğini umuyordu. Oysa, bu soruşturma Tsankov hükümetinin zararınaydı. İşçi Partisi Milletvekilleri, suikastın hükümetin şiddet düzenini kışkırtmasından ileri geldiği sonucuna vardılar.

18.5.1925'de Belediyeler Toplantısında Bekvud, büyük zorluklara karşın Bulgaristan'da uygulanan şiddet ve baskıyı yerinde görüp soruşturma yapabildiklerini, döndükten sonrada bu küçük ülke hakkında gazetelere birkaç yazı ve bildiri verdiklerini yazdı. Avam Kamarasın da, «*...Bizim ödevimiz yalnız şimdi kovuşturulanlar için değil, bütün Bulgar ulusunun yararına bu duruma son verilmesi için Sofya'ya baskı yapılmasıdır, bunun gerekli olduğunu sanıyorum,*» diyordu. Bundan rahatsız olan faşist Tsankov hükümeti, açıktan açığa Britanya parlemanto üyelerinin Sofya'ya gelmesinin Sovyet hükümetinin emriyle olduğunu, Bulgaristan'da ayaklanmayı başlatmaya geldiklerini iddia ediyordu.

2. İngiliz kurulu ülkemizi 1925 yılının yaz aylarında ziyaret etti. Bu kurul, Süzan Lorens, Dr. Filips, Vilkinson, ve Leydi Anseley'den oluşuyordu. Kurulun Sofya'ya yaptığı ziyaretin yankısı, İşçi Partisinin 1925 Ekim ayında Liverpool'da yaptığı kongrede bazı tartışmalara yol açtı. Partinin dış politika kararları görüşülürken Lorens, alınacak kararda Bulgaristan'ın yararına yapılması istenen her türlü yardımın onun dış siyasetiyle iç siyasetine son derece bağlı olduğunu açıklarken, Tsankov hükümetinin istediği kredi verilirse, «*Her tarafı kasıp kavuran şiddet yetmezmiş gibi halkın sırtına kambur üstüne kambur vurup daha korkunç zorbalıklar yapacaktır. Tsankov hükümeti bize sıkıyönetimi kaldıracağına, işkence'leri ve idamları durduracağına, serbest seçimler yapılıp demokratik düzene dönüleceğine dair güvence versin. Bu şartla ona yardım edebiliriz,*» dedi.

1927 yılının başlarında siyasi hükümlülerin genel açlık grevi başlayınca çeşitli uluslararası kurulların Bulgaristan cezaevlerindeki durumu yerinde incelemek için gelmesine neden oldu. 1927 yılının Mart ayı içinde Ş. Uyalhayd ve D. R. Gnenfeld (ikisi de İşçi Partisi ve parlamento üyesidir) den oluşan İngiltere İşçi Kurulu Bulgaristan'ı ziyare etti. İngiltere'ye dönerken yolda Viyana gazetesi «*Der Abend*»a vermiş oldukları demeçlerde, «*Hiç kuşkusuz Bulgaristan'da hüküm süren şiddet, faşist birlikler, çoğu eski subaylar ve cellatlar tarafından yapılmaktadır. Bu örgütler yasa tanımıyorlar, öyle şeyler yapıyorlar ki... yaptıkları zorbalıklar insanın tüylerini ürpertiyor,*» diyorlar «Gö-

rüp öğrendiğim cinayetlerin ayrıntılarından tüylerim ürperdi. Şu fikri deyim ki, bizi korkutan faşizme karşı en iyi önlem, onun yaptıklarını bütün dünyaya yaymaktır... Eğer bu canavarlıklar ve korkunç baskılarla başarılı şekilde savaşmak istersek, onun yaptıklarını toplumun tüm kesimlerine yayıp duyurmalıyız,» diye ekliyorlardı. İngiltere'ye vardıktan sonra ikisi de birer rapor hazırlayarak ülkedeki yasadışı işlemlerin ve keyfi hareketin hüküm sürdüğünü, bunların doğrudan doğruya Gnl. Vilkov tarafından yürütülen faşist şiddet yanlısı örgütler *«Kubrat» ve «Rodna Zaştita»* (Yurt savunması) oldukları gösteriliyordu.

1927 yılının başında af çalışmaları hızlandı. Milletler Cemiyeti oturumunda görüşülen bu sorunun Çemberlayın tarafından İngiltere parlamentosuna da getirildi. Bir İşçi Partisi milletvekili İngiliz milletvekillerine bir çağrıda bulunarak Bulgaristan'daki af eylemlerini desteklemelerini istedi. Milletler Cemiyet Başkanı Vardervelde de Bulgar siyasi hükümlülerine af çıkarılması için ısrar edip duruyordu.

***

Çeşitli demokratik örgütlerin ünlü bilimadamlarının ve siyasi yöneticilerin girişimleriyle Londra, Paris, Viyana, Berlin ve diğer Avrupa kentlerinde Bulgaristan'daki ak şiddete karşı eylem komiteleri kuruldu. Bu komitelerden bazıları haftalık bültenler çıkararak sayfalarını ülkedeki haksızlık, mahkemelerin keyfi davranışı, sürekli tutuklamalar, aramalar, cinayetler, siyasi hükümlülere uygulanan ağır baskıya ayırıyordu.

İlerici kamuoyundan Bulgaristan'daki faşist diktatörlükten zarar görenlerin korunması için etkin bir biçimde eyleme geçmeleri isteniyordu. İnsan Hakları Alman Derneğinin 1925'de çıkardığı *«Anma yaprağı»* (Bulgaristan'daki 1923-1925 yıllarında faşizmin kurbanları) broşürünün çok büyük rolü oldu. Bu broşürün sayfalarında faşistlerin cinayetlerine dair kısaca bilgi verildiği gibi öldürülen bakanların, milletvekillerinin, belediye başkanlarının, avukatların, doktorların, öğretmenlerin ve daha başkalarının adları açıklanıyordu. Her bir bölgede öldürülenlere ilişkin istatistiki bilgi veriliyordu. Bu broşürler Bulgar siyasi mültecileri ve yüksek okul öğrencileri tarafından hazırlanıp düzenli şekilde her tarafa dağıtılıyordu.

Büyük Bulgar yazarı Antov Straşimirov hakkında kovuşturma yapılırken Berlin'de onu savunmak için komite kuruldu. Bu komite Eğitim Bakanlığına bir mektup yazarak Anton Straşimirov'un tutuklan-

masını protesto ediyor, hemen serbest bırakılmasını çıkarılması yasaklanan, onun sorumluluğundaki *Vedrina (Açlık)* dergisinin yayınlanmasını istiyordu: *«Şunu iyice bilin ki, Straşimirov olayında ortaya çıkan yönteminiz, Straşimirov'un dış ülkelerdeki dostlarını her çareye başvurarak kamuoyunu sizin hükümetinize karşı harekete geçirmeye itecektir.»* Bu mektup Dr. Manfred Georg, Vilhelm Düvel ve S. Jakobi tarafından imza edildi, bu komitenin demecini uygun görüp ona katılan yazar, bilgin ve avukatlarsa, Almanya'dan 173, İsviçre'den 8, Fransa'dan 2, Çekoslovakya'dan 1, İsveç'ten 1 kişi olmak üzere toplam 185 kişidir.

Avusturyalı ünlü bilim adamları 5.4.1927 tarihinde Lyapçev'e yolladıkları protesto telgrafında Bulgaristan'da genel af çıkarılması için ısrar ediyorlardı. Bu telgraf üniversite profesörleri Viktor Hamerşlag, Hahs Kelzen, Maks Şprektor, Valter Şif, Martin Papenhaym, Maks Adler, Emil Rayh ve daha başka birçok bilgin, avukat ve yazarlar tarafından imzalanmıştır.

Bulgaristan'daki siyasi hükümlülerin açlık greviyle ilgili olarak Ak Şiddete Karşı Eylem Komitesi, Lyapçev'e özel bir telgrafla nefretini ve protestosunu bildirirken, Bulgar hükümetinden grev yapan hükümlülerin isteklerinin yerine getirilmesinde ısrar ediyordu. Telgraf Komite Başkanı Dr. Rudolf Goldşayd ve sekreteri Dr. Bruno Şoynfeld tarafından imzalanmıştı.

Viyana gazetesi *«Die Rote Fahne»* 8.3.1927 tarihli sayısında *«Bul*lemlerinin nedenlerini anlatıyordu: *«Bulgar arkadaşların cesur ey*lemlerinin nedenlerini anlatıyordu: *«Bulgar arkadaşların cesur eylemleriyle ülkedeki emekçilerin ve yabancı ülkelerdeki emekçi kitlesinin protesto gösterilerini harekete geçirebilirsek bunun baskısıyla Lyapçev-Tsankov'un cellat hükümetini, siyasi hükümlülere koşulsuz genel af çıkarmaya zorlayabiliriz. Uluslararası proleterlerin görevi, binlerce yoldaş Bulgarın öldürülmesinin önüne geçmektir, bunun zamanı gelmiştir, sesimizi yükseltelim.»*

Todor Pavlov, Asen Boyacıev, Petko Napetov ve başkaları hakkında açılan dava 3.5.1927'de başladı. Bu dava başka ülkelerde de çok ilgi uyandırıyordu; bu dava için Sofya'ya, iki Sosyal Demokrat avukat: Berlin'den Dr. Kurt Rozenfeld ve Viyana'dan Dr. Osvald Rihter geldilerse de, gerçekleri öğrenip Avrupa kamuoyuna duyuracaklarından korkan Lyapçev hükümeti, onlara hemen ülkeyi terketmelerini bildirdi. Çok az kalmalarına karşın Rihter ve Rozenfeld, Bulgaristan'daki olayları iyice tanımayı başardılar.

Viyana Ak Şiddete Karşı Eylem Komitesi 9.5.1927'de bir protesto

toplantısı düzenledi ve Dr. Osvald Rihter ülkemizdeki şiddet düzeninden edindiği izlenimlerini rapor halinde oradaki dinleyicilere sundu. Raporun okunmasından sonra dinleyiciler bir karar alarak Bulgar halkına sevgilerini sunarken, Bulgar cezaevlerindeki düzene son verilip koşulsuz genel af çıkarılmasını ısrarla istediler.

Dünyaca tanınmış Alman fizik bilgini Profesör Dr. Albert Einstein Bulgar gazetecisi ve toplum bilimci G. Bakalov'a yolladığı 21.5.1928 tarihli mektubunda emekçi Bulgar halkının haklı savaşının bir gün zafere ulaşacağına olan sağlam inancını bildirdikten sonra, «*Ülkenizdeki trafik durumu Barbüs'ün değerli yapıtından öğrendim... Size şunu söylemekten başka bir şeye dilim varmıyor, size arkadaşlarınızın sevgisini bildirirken ulusun sağduyusunun bu karanlık perdeyi çok kısa sürede yırtacağından umutluyum,*» diye yazmıştır.

Romen Rolan'ın G. Bakalov'a yolladığı 16.5.1928 tarihli mektubunda Bulgaristan'daki Ak Şiddet Kurbanlarını Koruma Komitesi adına, faşist diktatörlüğünün kaldırılmasını, siyasi hükümlülere ve mültecilere genel af verilmesini yazıyordu.

Ünlü Fransız militanı, uluslararası işçi ve komünist eylemcisi Marsel Kaşen, G. Bakalov'a yolladığı 19.6.1928 tarihli mektubunda ülkede hüküm süren faşist diktatörlüğe tiksinti ve nefretini bildirirken, «*Bulgaristan'daki işçiler ve köylülerin 5 yıldan beri çektikleri korkunç baskıdan tiksinmeyen tek bir, proleter yoktur. Yeryüzünde tüm ulusa işkence yapan katillerden ve cellatlardan tiksinmeyen tek bir emekçi yoktur. Olağanüstü yasaların kaldırılmasını, faşizmin kurbanlarına gecikilmeksizin genel af çıkarılmasını istemeyen tek bir insan yoktur,*» diyordu.

Bulgaristan'daki faşizmin çılgınlığına karşı, halkımızın haklı savaşını destekleyen Alman şairi Maks Bartel 9.6.1928 tarihinde G. Bakalov'a bir mektup yollamıştır:

«*Sayın ve değerli dostum Bakalov, Kanlı Bulgar faşizmine karşı çıkıp savaşacak arkadaşların ve diğer insanların özgür ruhla toplanarak tek vücut haline gelmesi gereklidir, benim size karşı sempatim büyüktür. Faşizme karşı Bulgaristan'ın özgürlüğü ve hükümlülerin serbest bırakılması için bütün dünyadaki dostlarımızla birlikte savaşacağımızdan dolayı kıvançlı ve mutluyum. Bu büyük savaş içinde dostlarımın yararına benim de sesimin duyulacağını umuyorum. Sizi kardeşçe selamlarım.*»

Yine Münih'ten ünlü bilginler, avukatlar, doktorlar, mühendisler, yazarlar, ressamlar ve daha başka kişiler A. Lyapçev'e ve Adalet Bakanı Kulev'e 22.1.1929 tarihli bir protesto mektubu yolladılar: Aralıksız

tutuklamalardan cinayetlerden, siyasi davalardan dolayı tiksinti duyduklarını bildirirken, siyasi hükümlülere ve mültecilere koşulsuz genel af çıkarılmasını, olağanüstü yasaların ve sansürün kaldırılmasını istiyorlardı.

Tam bu sırada, yine Münih'ten Bulgaristan'daki ak şiddete olan tiksintilerini bildiren ve Özgür Alman Ses Sanatçıları, Halk Korosu «*Özgür*» topluluğu da grev yapan siyasi hükümlüleri desteklediklerini bildiren protesto telgrafını yolladılar.

Sgovor hükümetinin genç işçilere, öğrencilere ve yüksek okul öğrencilerine karşı başlattığı kovuşturmalar, gizli örgütleri ortaya çıkarmalar, ilerici dünya kamuoyunda tiksinti uyandırıyordu. Berlin'den ünlü öğretmen ve profesörler Eğitim Bakanlığına ve diğer bakanlıklara protesto mektupları yollayarak Bulgaristan'da okuyan gençlere karşı uygulanan şiddeti kınıyorlar ve «*Alman öğretmeni ve eğiticileri olarak Sofya, Varna, Rusçuk, Eski Cuma, Stanimaka, Yambol, Hasköy, Filibe ve daha başka yerlerdeki tutuklu bulunan gençlerin derhal serbest bırakılmasını, Gençlik Kıvılcımı gazetesi ve özel sayısı Savaşın Savaşı'na özgürlük, bütün gençliğin gelişmesinde özgürlük istiyoruz,*» diye yazıyorlardı.

Faşist diktatörlüğün ilerici Bulgar basınına uyguladığı baskı, ünlü Alman gazetecileri ve yazarlarının da nefretini uyandırdı. Onları savunmak için eyleme geçerek A. Lyapçev'e yolladıkları protesto mektubunda Bulgaristan'daki emekçi basının kovuşturulmasına son verilmesi, bir an önce sansürün kaldırılması ve yasaklanan gazetelerin serbest bırakılmasını istiyorlardı.

1929 ilkbaharında Bulgaristan'ı Fransız burjuva toplum bilimcisi bayan Kamil Dreve ziyaret etti. «*Uluslararası Barış ve Özgürlük İçin Kadın Birliği*» ve «*Uluslararası Siyasi Hükümlüleri Koruma Komitesi*» temsilcisiydi. Bunlar burjuvazinin pasifist örgütleriydi. «*İşçi Eylemi*» gazetesi, «*Buna karşın bayan Dreve'yi selamlıyoruz, kaypak ve dumanlı formüllere kaçmadan ezilenlere ve haksızlığa uğrayanlara kibar ve candan sevgi gösterdi,*» diye yazıyordu.

Bayan Kamil Dreve Bulgaristan'ı ziyaretinde, A. Lyapçev'i de ziyaret etti, ona polis karakollarında tutuklu işçilere atılan dayaklardan ve yapılan işkence'lerden uygar dünyanın haberdar olduğunu, bu yapılanlardan bütün namuslu insanların tuksinti duyduğunu bildirdi.

*
* *

Bulgaristan'daki Faşist Şiddetten Zarar Görenleri Koruma Kampanyası son yıllarda yaygınlaştığı gibi 19 Mayıs 1934'de yapılan hükümet değişikliğinden sonra eskiye oranla daha da etkinleşti..!

150 anti-faşist Bulgar askerinin üzerine çöken ölüm tehlikesiyle ilgili olarak «*Savaşa ve Faşizme Karşı Dünya Gençlik Komitesi*» bütün dünya gençliğine onların kurtarılması için çağrıda bulundu.

İsviçre'nin Vatandaş ve İnsan Hakları Derneği MK bir karar alarak Bulgar hükümetine 25.1.1934 tarihinde yolladığı telgrafta, fikirlerinden ötürü sivil ve askeri kişilere verilen idam hükümlerini kınıyor, siyasi muhaliflerin sürekli öldürülmesine son verilmesi için ısrar ediyordu.

Hasköy'de iki askerin idam edilmesi dolayısıyla Fransa'dan Barbüs, Romen Rolan ve diğer ünlü toplum bilimciler Bulgar hükü-metine yolladıkları protestoda bu vahşice davranışı kınıyor, adalete böylesine meydan okurcasına yapılanlara şaştıklarını bildiriyorlardı. «*Bütün dünyadaki milyonlarca anti-faşist adına idamlara, bu kanlı teröre son vermenizi ve siyasi hükümlüleri serbest bırakmanızı isteriz,*» diyorlardı.

1935 başlarında Bulgaristan'a Uluslararası Hukukcular Birliği tarafından avukat Robert Jan Longe yollandı. Hasköy'deki askerlerin duruşmasına katılacaktı, fakat faşist hükümetin genarali Zlatev bu duruşmaya yabancıları sokmadı. Bu ünlü Fransız avukatı Bulgaristan'da 12 gün kalabildi. Bu sürede faşistlerin yaptıklarına dair birçok kanıt elde etmeyi başardı. Paris'e döndüğünde bir basın toplantısı düzenleyerek ülkemizdeki bütün olayları tanıttı, ayrıntılı raporunu okuduktan sonra ilerici kamuoyuna Bulgar asker-faşist diktatörlüğüne karşı protesto seslerini yükseltmelerini, suçsuz işçi ve köylülerin kanları daha çok akmadan bunun önüne geçmeleri çağrısında bulundu.

Bundan başka Robert J. Longe «*Humanite*» ve «*Popüler*» gazetelerine birçok yazı yazarak Bulgaristan'daki olayların gerçek yüzünü, emekçi Bulgar ulusuna yapılan haksızlıkları, korkunç şiddeti yazdı. «*Popüler*» gazetesinde 6/3/1935'de «*Dilsiz ve Kovalanan Bulgaristan*» başlıklı bir yazısında, «*Nereye baksan asker görüyorsun. Önlerinde trampet, her köşede iki silahlı jandarma, ellerinde karabinalar... Partiler kapatılmış. Basın çok sıkı sansür altında... Bulgar diktatörlüğünün daha çok kan dökmesine engel olmalı,*» diyordu.

Bulgaristan'da sürekli olarak azgınlaşan şiddet, sayısız duruşmalar ve dikilen darağaçları, bütün dünyadaki anti-faşistlerin özellikle Avrupa'dakilerin hiddetini artırdı.

Fransa'daki anti-faşist örgütlerin öncülüğüyle Bulgar halkının dostları tarafından bir dernek kuruldu. Görevi yabancı ülkelerdeki

ilerici güçleri örgütleyip Bulgaristan'daki haksızlıklara karşı savaşmaktı. Bu derneğin çalışması ve anti-faşist örgütlerin aktif eylemleri sonucu, Avrupa'dan 1935 Şubat'ı sonunda Bulgaristan'a 6 üyeli bir kurul yollandı. Bu kurul şu kişilerden oluşuyordu: Paris Üniversitesi Prof. ve Enternasyonal Öğretmenler delegesi bayan Lahi-Holbek, Uluslararası Hukuk Bağlılığı delegesi bayan M. Bompar-Stodel (avukat), Fransız Kızıl Yardım delegesi Rober Blaş, Devlet Memurları ve Demiryolcuları Özerk Sendikaları Genel Konfederasyon Birliği delegesi Fernand Belüg, İngiliz avukat Jozef Yahuda, Dünya Savaş ve Faşizme Karşı Eylem Komitesi delegesi ve Çekoslovakya'daki anti-faşist örgütlerin delegesi yazar Elena Mocirova.

Bu kurul şu örgütleri temsil ediyordu; Savaş ve Faşizme Karşı Dünya Kadınlar Komitesi, Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadınlar Birliği, Anti-Faşistler Komitesi (Bu örgütlerin başlarında profesörlerden Lanjeven ve Riva olup altı bin Fransız bilgini, profesörü, yazar, gazeteci ve daha başkaları vardı), Balkanlar'da Ak Şiddet Kurbanlarını Koruma Komitesi, İnsan Haklarını Koruma Birliği ve Bulgar Halkının Dostları.

Bu kurulun görevi Bulgaristan'da halkın yaşam koşulları, siyasi hükümlülerin düzeni hakkında soruşturma yaparak baskı ve sömürü hakkında delil toplamak, ülkedeki yağma ve şiddeti yerinde incelemekti. Kurul, Bulgaristan'daki hükümete onları yollayan örgütlerin isteklerini bildirdi. İstekler şunlardı: İdamların durdurulması, sansürün kalkması, davalının serbest savunma yapması, basın, söz ve toplanma özgürlüğü verilmesi, gecikmeksizin şiddet ve işkence'nin kalkması. Kurul aynı zamanda cesur Bulgar anti-faşistlerine uluslararası proleterlerin kardeşçe selamlarını da iletti.

Cenevre'deki Savaş ve Faşizme Karşı Mücadele Komitesi, MC Bulgaristan daimi komisyonuna ve MC sekreterliğine 15.8.1935 tarihinde birer mektup yollayarak halkın haklı isteklerini örtbas etmeye çalışan Bulgar hükümetinin baskı düzenini protesto ettiklerini bildiriyordu.

Komite üyeleri Bulgar makamlarından tüm siyasi hükümlü anti-faşistlere genel af çıkarılması, bir an önce, verilen 83 idam hükmünün değiştirilmesi ve partilerin ve işçi örgütlerinin açılmasına izin verilmesinde diretiyorlardı. Mektubu komite adına, İ.J. Martin Angelo Panetti ve Emil Şolen imzaladılar.

Ayrıca Emil Şolen, kendi adına bir kart da yolladı:

«Şiddetle protesto ediyorum,

Bulgaristan'daki emekçi kitlelere karşı hükümetinizin yapmış oldu-

ğu baskıyı, Sofya'da 32 demiryolcunun, Yukarı Ravtsa'dan 43 işçi ve askerin dava edilmesini, yasadışı olarak işçi militanlarından, Karev G. Georgiev, Kaprielov ve Stanka Todorova'nın tutuklanmalarını, Bulgar anti-faşist işçi ve askerlerinin idam edilmesini, cesur anti-faşist militan yazar Lüdmil Stoyanov'a yapılan suikastı protesto ederim.

İdamları durdurun!

Tüm anti-faşist hükümlülere genel af çıkarın!

İşçi örgütlerine özgürlük verin!»

Bulgaristan'daki suçsuz insanların kovuşturulmaları ve öldürülmeleri arttıkça yalnızca Avrupa'da değil, Amerika'da da ilerici kamuoyunun nefreti ve protestoları arttı.

Washington'daki Bulgar yöneticilerinin Dışişleri Bakanlığına yolladıkları 8.5.1935 tarihli raporda ABD, Kanada ve Güney Amerika'daki komünist ve diğer çevrelerin Bulgaristan'daki kitlesel kovuşturma ve öldürmeleri protesto amacıyla yolladığı mektupların çoğaldığını yazıyordu.

Bulgar faşistlerinin şiddet düzeninden tiksinen en ünlü yazar ve bilinmadamı Eduard F. Haskel New York'daki Bulgar Başkonsolosluğuna, Bulgaristan'da kültür alanında işçi ve toplum görevlisi hizmetinden dolayı Çar Boris tarafından babasına verilen nişanı geri verdi.

Eduard F. Haskel New York'daki Bulgar Başkonsolosluğuna yazdığı dilekçe mektubunda şöyle diyordu:

«Sayın efendim,

Sizin hükümetinize ne yollanan protesto telgrafları, ne size kişisel ve basılı çağrılar, hatta ne de sizi ziyaret etme denemeleri... Bulgaristan'daki faşist diktatörlüğün kitle halinde Bulgar halkını telef etmesine engel olamadı...

Aralarında dostlarımın da bulunduğu o insanlara işkence yapılması, telef edilmeleri ve cezaevlerine kapanmalarını protesto etmek için 1927'de babama (Misyoner Eruard B. Haskel...) vatandaşlık hizmeti dolayısıyla Çar Boris tarafından verilen nişanı sizin aracılığınızla geri çeviriyorum.

Babamın son vesiyetini yerine getirip bu nişanı onurla saklayamayacağım, çünkü geçen yılki canavarlıklar, özellikle Mart ayında işçi evlerine yapılan baskınlar sonunda Şumnu'da 180, Lom'da 30, Kızanlık'ta da 120 kişinin tutuklanmasını, hükümetinizin 120 işçi ve askerin idam hükümlerini uygulama kararını protesto olarak bu nişanı geri çeviriyorum.»

Eduard F. Haskel ertesi yıl 1936'da ülkemizdeki ak şiddet kurbanlarını koruma savaşında aktif görev aldı. Amerika'daki çeşitli örgütle-

rin girişimiyle 8.3.1936'da Detroit'te Bulgaristan'daki haksızlığı ve baskıyı protesto toplantısı düzenlendi, o da bu toplantıda konuştu. Bu toplantıda siyasi hükümlüleri ve tutuklanan anti-faşistleri savunma işiyle görevli olarak Bulgaristan'a gidecek bir delege kurulu seçildi. Delege kuruluna, Eduard Haskel, Smile Boidanov ve siyasi hükümlülerin büyük koruyucusu olarak tanınan Kanada Emek Koruyucusu Birliğinin Halk Sekreteri Albert E. Smit katılıyordu. Delege kurulu 27.3.1936'da Bulgaristan'a geldi, birçok güçlüğe karşı hükümet kararnamelerini, onların uyguladıkları yöntemleri okudular, resmi istatistikleri, gazeteleri ve hükümet bildirilerini öğrenebildiler. Eduard Haskel 1 Nisanda İslimne çevresinde ortaya çıkarılan bir gizli basımevi davasında bulunmak için İslimne'ye gitti. Polis duruşma sırasında tuttuğu notları elinden almak için çok uğraştı, onu Sofya'ya kadar korunma altında götürdüler. E. Haskel Sofya'da ve Filibe'de siyasi hükümlülerin birkaç davasına katıldı.

Delege kurulu döndükten sonra Bulgaristan'da yaptıkları ziyaret hakkında bir yazılı rapor hazırlandı. Bunda faşist baskı bütün ayrıntılarıyla ortaya serildiği gibi, genel af çıkarılması, söz, basın, toplantı özgürlüğü hakkı verilmesi, işçi ve siyasi örgütlerin tanınması, parlamentoda gizli oy hakkının sağlanması için ilerici kamuoyuna savaş çağrısında bulunuyordu.

Bulgaristan'daki siyasi hükümlülerin korunması ve genel af çıkarılmasını isteyen Uluslararası Hukukçular Birliği'de 7.4.1938 tarihli özel bir mektubu millet meclisi başkanına yolladı.

*
**

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Uluslararası Proleter Yardımı ilk bakışta biraz zayıflamış gibi görünüyorsa da bu yalnız görünüşteydi. Gerçi yollanan protesto telgraflarının, kararların sayısı ve yardım maddelerinin kaynağı azalır gibi olmuş ama yardımın içeriği değişmişti. İşçi sınıfı ve diğer anti-faşist güçler faşizme karşı doğrudan doğruya hücuma geçti, göğüs göğüse savaşa tutuştu. Bunlar faşizmin yıkılmasını ve tutsak düşen devrimci militanların özgürlük günlerinin yaklaşmasını sağladı. Bu, kuşkusuz, yardımın en etkiniydi.

Bulgar mültecileri ak şiddet kurbanlarının korunması için uluslararası bazı eylemlerin örgütlenmesinde büyük rol oynadılar. Vatandaşlarından çok uzaklarda olmalarına rağmen moral yönden çökmediler. Fikirlerinden ve davalarında vazgeçmediler, faşist diktatörlüğe karşı savaşlarını sürdürdüler, her şeyden önce ona manevi darbe-

ler indirdiler, dünya kamuoyu önünde tüm yüzünü ortaya çıkardılar. Bu nedenleler, dünya kamuoyu önünde tüm yüzünü ortaya çıkardılar. Bu nedenle diğer ülkelerdeki emekçiler felakete uğrayan Bulgar halkını savunmak için savaşa katıldılar.

Bulgar mültecileri ülkedeki olayların gelişmesini yakından izliyorlardı. Her türlü değişikliğe tam zamanında tepki göstererek hükümet örgütlerine protesto kararları, telgraflar yollayarak baskı rejimine duydukları nefreti bildiriyorlardı. Genel af çıkarılması, o tüyler ürpertici Devlet Güvenlik Yasasının kaldırılması, işçi örgütlerinin ve siyasi partilerin yeniden açılmasına izin verilmesinde diretiyorlardı.

ÖZGÜRLÜK DOĞUYOR

Bulgaristan'da faşist ve demokratik güçler arasındaki savaş yirmi yıl sürdü. Bu sürede ulusun en iyi temsilcileri kovuşturuldular, tutuklandılar, ortaçağ işkence'lerinden geçtiler ve uzun yıllar cezaevinin parmaklıkları arkasında kaldılar. Güçlerinin yetersiz ve başarılarının az ya da geçici olmasına karşın, BKP'nin yönetiminde faşizmin baskısına karşı ve koşulsuz genel siyasi af çıkarılması için bir an bile eylemlerini durdurmadılar, Faşizmi temelinden söküp atmadıkça kesin zafer elde etmek olanaksızdı. Bu olanak İkinci Dünya Savaşının sonuna doğru Sovyet Ordusu Hitler savaş makinesini bozguna uğratıp ülkemize girdikten sonra sağlanabildi. Anti-faşist güçler sonunda Bulgaristan'daki burjuva egemenliğini alaşağı ederek zindanların kapılarını ardına kadar açıp bütün siyasi hükümlüleri özgürlüğe kavuşturdular.

Ülkede büyüyen devrimci gelişimin etkisi ve Sovyet Ordusunun saldırıya geçmesiyle, faşist iktidar aşağıdan almak zorunda kaldığından 3 Eylülde tüm idam hükümlerinin infazını geçici olarak durdurdu. Bakanlar Kurulunun 7 Eylül 1944'de kabul ettiği af kararnamesini onaylayan 10 No. lu kararname 8 Eylülde çıktı. Kararnamenin 1. maddesine göre, Devlet Güvenlik Yasası, Yahudi ırkından olanlara uygulanan Varlık Vergisi Yasası, Parti ve siyasi örgütlere ilişkin yasalar ve benzeri faşist yasalardan mahkûm olanların tümü af ediliyordu. Bunu imzalayan, Kiril Preslavski, Bogdan Flov ve Gnl. Mihov aynı zamanda kendi idam hükümlerini de onaylıyorlardı.

Bakanlar Kurulu istemediği halde 7 Eylülde af kararnamesini kabul ettirdiyse de, faşist yöneticiler bunu hemen uygulamaya niyetli değillerdi. İktidarın ellerinden gitmesine öfkelenenler birtakım dümenler çevirerek emekçileri bazı masallarla aldatmaya çalışıyor, kendilerini

sanki ülkeyi barışa kavuşturacak girişimler yapıyormuş gibi gösteriyorlardı. Oysa onların amacı başkaydı, bu bunalımı atlatıp kendi egemenliklerini korumak istiyorlardı. Katiller her şeye hazırdı. Tutsak edilip cezaevlerinin demir parmaklıkları arkasına atılan bir sürü devrimci militana kan kusturmak için uygun zaman bekliyorlardı.

Fakat olaylar cellatların beklediğinden daha da çabuk ve değişik yönde gelişince amaçlarına ulaşamadılar. Partinin öncülüğüyle emekçiler uyanık bulunuyor, gericilerin ne düşündüklerini tam zamanında anlıyor, siyasi hükümlülere zarar gelecek yerleri, cezaevlerini kolluyorlardı. Gerektiğinde kesin saldırıya geçerek zindanların kapılarını kırıp hükümlüleri özgürlüğe kavuşturuyorlardı.

Siyasi hükümlülerin özgürlük bayrağı ilk önce Plevne cezaevinde dalgalandı. Çıkacak siyasi affı öğrenen Plevne'deki Parti yöneticileri 7 Eylül öğleden sonra Vatan Cephesi adına emekçileri, siyasi hükümlüleri karşılama töreni yapmaya çağırdı; pankartlarda, «*Herkes Cezaevine!*» yazıyordu.

Bu çağrıya uyulmasını zorlayan neden, siyasi hükümlüler serbest bırakılmadan önce lejyonerler ve komandoların onlara kanlı baskın yapmaya hazırlandıkları endişesiydi.

7 Eylül öğleden sonra birbiri ardından işler durduruldu, genç-ihtiyar ellerinde çiçekler, şarkı söyleyerek cezaevine doğru yollara döküldü. Saat 16.30'a doğr ucezaevi önünde işçi, köylü, küçük esnaf, ve çiftçilerden oluşan 4 bin kişilik bir kalabalık toplanmıştı. Önceleri gösteri sakin bir hava içinde başladı, halk affedilenlerin salınmasını istiyordu. 150-200 kişilik bir grup demir kapıya kadar sokulup pankartları gösteriyor ve devrimci şarkılar söylüyordu. İçeriden hükümlüler de onlara cevap veriyor, koğuş penceresinden el ve şapka sallayarak onları selamlamak için yumruklarını kaldırıyorlardı.

Gerginlik önüne geçilmeyecek ölçüde yoğunlaşmıştı. Halk bir ağızdan, «*Cezaevi Müdürü ortaya çıksın!*» diye bağırıyordu.

Müdürün beti benzi atmıştı. «*Savcılıktan henüz haber gelmedi,*» diyerek kendini sorumluluktan kurtarmaya çalışıyordu.

Çabuk devranmak ve işi sıkı tutmak gerekti. Bir saate kalmadı birkaç komünist gelmeyi istemeyen savcıyı bir faytonla cezaevi önüne getirdiler. Savcı siyasi hükümlülerin serbest bırakılmasına razı olmuyordu, bir ara halkın arasından kaçarak cezaevine saklandı. Bu durum cezaevi yöneticilerinden bir şey beklemenin boşuna olduğunu gösteriyordu. Faşizmin tutsakları ancak zora başvurarak kurtarılabilecekti. Cezaevi önündeki alanda yeni bir nefret dalgası çalkalanmaya başladı, halk giriş kapısına dayanarak kapıya yumrukla, taşla vuruyordu.



8 Eylül 1944
Siyasi hükümlüler Varna Cezaevinden kent merkezine yürüyor...

150 Lira